

Yleinen kielitiede Suomessa kautta aikojen

Fred Karlsson

**Department of General Linguistics
University of Helsinki**

**PUBLICATIONS
No. 28
2001**

Sisältö

Esipuhe	iii
1. Johdanto	5
1.1. Yleinen kielitiede terminä.....	5
1.2. Mitä on yleinen kielitiede?	11
1.3. Katsaus Suomen kielitieteen historiaa koskevaan kirjallisuuteen.....	15
1.4. Suomen kielitieteen historian periodisointi	19
2. Kausi 1640-1827	21
2.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1640-1827	21
2.2. Yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1640-1827	22
2.3. Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1640-1827	26
3. Kausi 1828-1916	27
3.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1828-1916	27
3.2. Yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1828-1916.....	32
3.2.1. Fennougristit	32
3.2.2. Orientalistit ja klassikot.....	45
3.2.3. Muiden kielten tutkijat	47
3.3. Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1828-1916.....	51
4. Kausi 1917-1964	54
4.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1917-1964	54
4.2. Kielitieteiden tärkeimmät koulukunnat 1917-1964.....	57
4.3. Yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1917-1964.....	59
4.3.1. Konferenssit, yhdistykset, verkostot, julkaisusarjat	59
4.3.2. Erik Ahlman.....	61
4.3.3. Fennougristit ja fennistit.....	62
4.3.4. Altaistit, orientalistit ja klassikot	78
4.3.5. Muiden kielten tutkijat	79
4.4. Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1917-1964	83
5. Kausi 1965-1995	85
5.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1965-1995	85
5.1.1. Vuoden 1965 ideologiset, kulttuuriset ja poliittiset trendit	85
5.1.2. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1965-1995	86
5.1.3. Suomen kielitieteen vuonna 1965 alkanut lingvistinen muutos.....	90
5.1.4. Yleisen kielitieteen professuurin ja laitoksen perustaminen Helsingin yliopistoon 1966-67	92
5.1.5. Suomen kielitieteellinen yhdistys ry:n perustaminen 1977.....	96
5.2. Muutama havainto yleiskielitieteellisestä tutkimuksesta Suomessa 1965-95	98
Kirjallisuutta	101

Lyhenteet	126
Nimi-indeksi.....	127

Esipuhe

Tämä kirjanen on syntynyt kahden melkein samanaikaisen juhlatilaisuuden taustoja valottamaan. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos täyttää 30 vuotta 25. tammikuuta 1997. Laitoksen perusti Helsingin yliopiston konsistori päätöksellään 25.1.1967. Suomen kielitieteellinen yhdistys ry (SKY) puolestaan täyttää 20 vuotta 11. helmikuuta 1997. Perustamiskokous oli Helsingissä järjestettyjen Kielitieteen päivien yhteydessä 11.-12.2.1977. Sääntöjen kolmannessa pykälässä yhdistyksen keskeinen toimintatarkoitus ilmaistaan näin:

“Yhdistyksen tarkoituksena on:

- a) edistää kielitieteen, erityisesti yleisen kielitieteen alaan kuuluvaa tutkimusta ja opetusta Suomessa toimimalla eri kielten ja yleisen kieliteorian tutkijoiden lähentäjänä, järjestämällä symposiumeja, neuvottelupäiviä, esitelmä- ja koulutustilaisuuksia, toimittamalla julkaisuja sekä levittämällä tietoja alan ulkomailla ja kotimaassa tapahtuvasta tutkimustyöstä,
- b) luoda ja ylläpitää suhteita muihin vastaaviin järjestöihin.”

Yhteisten intressien ja merkkipäivien satunnaisen ajallisen lähekkäisyyden takia yleisen kielitieteen laitoksen johtoryhmä ja Suomen kielitieteellisen yhdistyksen johtokunta ovat päättäneet viettää yhteisen juhlatilaisuuden 7. helmikuuta 1997, jolloin Helsingin yliopiston suuressa juhlasalissa järjestetään keskustelutilaisuus aiheesta “Kielitiede 2000-luvulla”. Käsillä oleva kirjanen julkistetaan juhlatilaisuuden yhteydessä.

- - - .

Aiheen luonteesta johtuen käytän alkuperäissitaatteja suhteellisen runsaasti. Tarkoitukseni on siis kuvata yleisen kielitieteen kehitystä Suomessa. Eri filologioiden ja kielten nimikkeiden alla on ajoittain tehty yleislingvivistikin merkittävää työtä, jonka yritän nostaa esille. Tarkoitukseni ei ole kirjoittaa kaikkien kielten ja filologioiden koko tutkimuksen historiaa. Kun käsittelen yksittäisiä tutkijoita, nostan siis esille vain yleislingvistisesti kiinnostavat kohdat heidän tuotannostaan. Yritän jossain määrin kiinnittää huomiota myös siihen, minkälainen Suomessa tehdyn yleislingvistisen työn reseptio on ollut ulkomailla, miten keskeiset kansainväliset lingvistiset vaikutteet ovat eri aikoina tulleet Suomeen ja miten tutkijamme ovat liikkuneet ulkomailla opiskellessaan ja osallistuessaan kongresseihin. Koska pyrin lähdeviitteiden osalta tarkkuuteen ja tekstissä siksi on suhteellisen paljon nimiä, korostan kulloinkin kyseessä olevien henkilöiden nimiä puolilihavalla (kuten tässä esipuheessakin), jotta ne erottuisivat kirjallisuusviitteistä.

Rajaan kohteeni lähtökohdiltaan yleislingvistiseen tutkimukseen. Ulkopuolelle jää mm. suuria osia fonetiikasta ja soveltavasta kielitieteestä, erityisesti vuoden 1965 jälkeisen ajan osalta, jolloin yleinen kielitiede jo on eriytynyt omaksi yliopistolliseksi oppiaineekseen ja laitoksekseen. Kun jäljittää yleisen kielitieteen syntyä vanhempien aikojen osalta, ennen eriytymisprosessia, tarkastelukulman on tietenkin oltava laajempi. En myöskään käsittele kielifilosofiaa, empiriseen psykologiaan kuuluvaa kielellisen käyttäytymisen tutkimusta tai muiden tieteenalojen näkökulmasta tapahtuvaa kielen tutkimusta. Mitä “lähtökohdiltaan yleislingvistinen” on käy toivottavasti selville jaksosta 1.2. Monitieteisen ja tieteidenvälisen tutkimuksen tullessa yhä yleisemmäksi tällaisten kriteerien käytäntöön soveltaminen on tietenkin hankalaa.

Etenen esityksessäni aina vuoteen 1995. Jaksoa 1965-95 esittelen yleispiirteitä painottaen ja yksityiskohtien osalta lyhyesti ja kronikkamaisesti, kahdesta syystä: ajallinen

etäisyys todelliseen arviointiin on liian läheinen, ja mukana olleena oma näkökulmani ei ole riittävän ulkopuolinen. Arviointiin tämänkin kauden esittely toki perustuu jo siksikin, että jokaikistä yleislingvivistisesti relevanttia työtä ei voi mainita. Seulonta edellyttää priorisointia, so. arviointia.

Professorit **Anders Ahlqvist**, **Nils Erik Enkvist**, **Esa Itkonen**, **Pentti Leino** ja **Jan-Ola Östman** ovat aikaansa säästämättä ystävällisesti lukeneet käsikirjoituksesta kuka pitempiä, kuka lyhyempiä jaksoja ja esittäneet joukon hyviä kriittisiä kommentteja, jotka olen kiitollisena ottanut varteen. Kiitän myös professori **Jarmo Korhosta** hyödyllisistä tiedoista. HSO-sihteerit **Taina Rantala** on monin tavoin auttanut kirjallisuuden jäljittämässä ja teknisessä viimeistelyssä. Perheeni Sylvi, Max, Linn ja Maj on jälleen kerran osoittanut monenlaista ymmärtämystä tutkijaa kohtaan, joka on ollut lähellä upota historian syövereihin. Kiitos!

Näinkin laajan kokonaisuuden hahmottaminen on vaikeaa. Puutteita on varmaan jäänyt, niistä vastaan tietenkä itse.

Helsingissä 3.2.1997

Fred Karlsson

Toisen painoksen esipuhe

Tätä laatiessani olen hyötynyt työstäni yhteispohjoismaisessa hankkeessa "The History of Linguistics in the Nordic Countries". Hanke alkoi vuonna 1993, itse tulin mukaan alkuvuodesta 1995 ja lopputulos eli projektin kanssa samanniminen kirja valmistui vuonna 2000 (Hovdhaugen, Karlsson, Henriksen ja Sigurd 2000).

Olen päivittänyt tekstin ja kirjallisuusluettelon sekä lisäksi korjannut muutamia kymmeniä ensimmäiseen painokseen jääneitä pikku lapsuksia. Kirja on luettavissa myös internetversiona osoitteessa <http://www.ling.helsinki.fi/~fkarlso/ykt8.html>.

Ensimmäisen painoksen alaviitteessä 83 käsittelin alustavasti E. N. Setälän lauseopin (1880) riippuvuussuhdetta Adolf Waldemar Jahnssonin lauseopista (1871). Tästä aiheesta olen sittemmin kirjoittanut kokonaisen kirjan (Karlsson 2000).

Helsingissä 31.5.2001

F. K.

1. Johdanto

1.1. Yleinen kielitiede terminä

Tunnettu pitkäaikainen trendi tieteen historiassa on eriytyminen: uusia aloja syntyy kiihtyvää tahtia entisistä eriytymällä. Tiedehallinnon käsitteenä yleinen kielitiede syntyi Suomeen suhteellisen myöhään, 1966, jolloin Helsingin yliopiston silloiseen historiallis-kielitieteelliseen osastoon (nykyiseen humanistiseen tiedekuntaan) perustettiin yleisen kielitieteen varsinaisen professorin virka.

Toisaalta nykyiseen yleiseen kielitieteeseen kuuluvia asioita oli Helsingin yliopistossa opetettu yli 100 vuotta varhemmin. **Wilhelm Lagus**¹ (1821-1909) luennoi jo kevätlukukaudella 1861 johdatuskurssin aiheesta “Katsaus eri kielikuntiin ja niiden tutkimusmenetelmiin”.² Kevätlukukaudella 1862 Lagus piti saman kurssin uudelleen. **Otto Donner**³ (1835-1909) luennoi 1876-77 “kielestä ja kielten luokittelusta”, samoin 1878-79. Vuosina 1884-85 Donnerin luentojen aiheena oli mm. “yleiskatsaus inhimillisen kielenmuodostuksen eri kaavoihin sekä kielten luokitteluun”. **Gustaf John Ramstedt** (1873-1950), altailaisen kielitieteen ylimääräinen professori 1917-41, luennoi kielitieteen periaatteita syyslukukaudella 1915 ja yleisen kielitieteen peruskysymyksiä syyslukukaudella 1918.

Jo näiden esimerkkien valossa on selvää, että jos haluaa kartoittaa yleisen kielitieteen asemaa Suomessa kautta aikojen, on välttämätöntä tarkastella Suomen koko kielitieteen kehitystä, erityisesti kaikkia yksittäisiä kielitieteitä eli yliopistollisia kieliaineita. Tehtävä on melkoinen, enkä tässä kuvittelekaan pystyväni esittämään kuin kehityksen yleispiirteitä.

Seuraava katsaus perustuu osaksi Koerneriin (1982). Tarkoitukseni on siis lyhyesti kartoittaa, milloin yleinen kielitiede astuu esiin historian hämäristä suurin piirtein tämännimisenä disiplina, toisin sanoen milloin se on hahmotettu jokseenkin itsenäiseksi kielitieteen alaksi. Tarkoitukseni ei ole luonnostella yleislingvististen ongelmien tutkimuksen koko historiaa.⁴ En myöskään käsittele kielifilosofiaa, empiriiseen psykologiaan kuuluvaa kielellisen käyttäytymisen tutkimusta, tai muiden tieteenalojen näkökulmasta tapahtuvaa kielen tutkimusta, vaan rajaan kohteeni lähtökohdiltaan lingvistiseen tutkimukseen.

¹Wilhelm Lagus oli itämaiden kirjallisuuden professori 1857-66, kreikan kirjallisuuden professori 1866-86 ja Yliopiston rehtori 1878-84.

²Halén (1990:42).

³ Otto Donner oli sanskritin ja vertailevan kielentutkimuksen henkilökohtainen professori 1875-1905 ja Suomalais-ugrilaisen Seuran perustaja.

⁴Tästä pitkästä traditiosta ks. enemmän esim. Esa Itkonen (1991).

Käsitteenä ja syntagmana “yleinen kielitiede” on 1800-luvun saksalaisen kielitieteen peruja: “allgemeine Sprachwissenschaft”. Historiallis-vertailevan ja yleensäkin teoreettisesti orientoituneen kielentutkimuksen johtava maa oli 1800-luvun alusta saakka ollut Saksa.⁵ Saksankielisen termin “Linguistik” tiedossa oleva ensiesiintymä on Koernerin (1982) mukaan vuodelta 1808 (J. S. Vater)⁶, ja sitä käyttivät seuraavina vuosikymmeninä mm. Wilhelm von Humboldt ja August Friedrich Pott. Sanasta “Linguist” on esiintymä jo vuodelta 1593. “Vergleichende Grammatik” on atestoitu vuodelta 1803.⁷ **Franz Bopp** (1791-1867), tanskalainen **Rasmus Rask** (1787-1832) ja **Jacob Grimm** (1785-1863) eivät kuitenkaan vielä tähdentäneet tekevänsä muuta kuin filologiaa, minkä he olisivat voineet tehdä käyttämällä lähestymistavastaan joko määrettä “Sprachwissenschaft” tai peräti “Linguistik”, koska jo 1840-luvulla käsitys siihenastisen filologian jakautumisesta tai hajaantumisesta alkoi yleistyä, vertailevan kielitieteen perustavien tulosten synnyttyä ja tultua tunnetuiksi. **Albert Hofer** (1812-83) perusti aikakauskirjan *Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache*, joka ilmestyi neljänä niteenä 1846-53. Indogermanisti ja mytologi **Adalbert Kuhn** (1812-81) vuonna 1852 perustama aikakauskirja *Zeitschrift für vergleichende Sprachwissenschaft* ilmestyy vieläkin. **Georg Curtius** (1820-85), klassikko ja komparatisti, käsitteli kielitieteen ja filologian suhdetta kirjoituksissaan jo 1840-luvulla. Näinä vuosikymmeninä myös ilmaukset “Sprachwissenschaft”, “Sprachforschung” ja “Sprachkunde” yleistyivät Saksassa perinteisen filologian vastakohtina. “Sprachkunde” tarkoitti vanhemmassa saksan kirjakeielessä sekä kielitiedettä että kielitietoa. Nimenomaan yleisen kielitieteen merkityksessä se esiintyy jo Wilhelm von Humboldtilla 1836-39 teoksessa *Über die Kawi-Sprache auf der Insel Java, nebst einer Einleitung über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts* (osa 3, s.425).⁸ Brockhausin ensyklopedia kuvaa hyvin yleisen ja vertailevan kielitieteen yksilähtöisyyttä näinä vuosikymmeninä:

“Neben der historisch-komparativen Richtung, deren Anhänger die Rekonstruktion von «Ursprachen» als Zielsetzung einer vorwissenschaftlichen Periode beibehalten hatten und erst spät ihre eigentliche Aufgabe in der Aufhellung der Grammatik einer Sprache durch eine verwandte andere erkannten, fand die allgemein-vergleichende Richtung ihre Förderer in F. und W. SCHLEGEL und W. von HUMBOLDT («Über die Verschiedenheit des menschl. Sprachbaues», 1836).” (Brockhaus Enzyklopädie 17 (1973) s.v. *Sprachwissenschaft*)

⁵Historiallis-vertailevan menetelmän keksimisen tieteellinen prioriteetti on oikeastaan unkarilaisilla **János Sajnovics** (1733-85) ja **Sámuel Gyarmathi** (1751-1830), jotka olivat jo 1770 ja 1799 ilmestyneissä teoksissaan leksikaalisten ja kieliopillisten vertailujen avulla osoittaneet lapin ja unkarin sekä suomen ja unkarin geneettisen sukulaisuuden; tarkemmin esim. Setälä (1888, 1892) ja Wickman (1985). Varhainen fennougriitikka on siis ollut lingvistiikan kehityksen kärjessä.

⁶Melko varhainen omiin silmiini osunut esiintymä löytyy **Fr. Adelungin** teoksesta *Uebersicht aller bekannten Sprachen und ihrer Dialekte* (1820:VII).

⁷Näin siis Koernerin (1982) mukaan, vaikkei hän tarkkaa lähdetä ilmoitakaan. Robinsin (1990:187) mukaan varhaisin esiintymä olisi ollut **Friedrich von Schlegelin** 1808 julkaisemassa teoksessa *Ueber die Sprache und Weisheit der Indier*.

⁸Tästä tiedosta kiitän professori Jarmo Korhosta.

August Schleicher (1821-68) teki kuuluisassa teoksessaan *Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht* (1850) selvän eron lingvistiikan⁹ ja filologian välillä, joka sittemmin jäi elämään, vaikkei eroa enää ymmärretä aivan sellaiseksi kuin Schleicher ajatteli, nimittäin että filologia olisi historiallinen tiede ja lingvistiikka luonnontiede. Schleicherin (1850) ensimmäisen luvun otsikkona on “Linguistik und Philologie” osoituksena siitä, että Schleicher aktiivisesti pyrki tekemään eron lingvistiikan ja filologian välillä. 1860-luvulla termit “language science”, “linguistic science”, ja “science of language” alkoivat yleistyä anglosaksisessa maailmassa **Max Müllerin**¹⁰ (1861) ja **William Dwight Whitney** (1867) käyttöön ottamina.¹¹ Vertailevan kielitieteen englanninkieliset nimitykset tähän aikaan olivat yleensä “comparative philology” tai “comparative language study”. Termi “linguistics” tuli myös käyttöön 1800-luvun jälkipuoliskolla, mutta se yleistyi vasta Saussuren jälkeen 1900-luvulla. Filologian ja lingvistiikan suhteista käytiin Saksassa kiivaita väittelyitä vuoden 1860 jälkeen aina 1890-luvulle asti, ja kiivaanpuoleinen oli **E. N. Setälänkin** (mm. 1890) tapa tuoda nuorgrammaattiset opit Suomeen. Kun **Karl Brugmann**, yksi johtavista nuorgrammaatikoista, piti virkaanastujaisluennon 1885 tultuaan nimitetyksi Freiburgin yliopiston vertailevan kielitieteen professorin viran ensimmäiseksi haltijaksi 1885, hänen aiheenaan oli “Sprachwissenschaft und Philologie”. Mittasuhteiltaan vastaavanlaisia teoreettisia kiistoja tultaisiin lingvistiikassa käymään vasta Chomskyn myötä 1960-luvulla ja myöhemmin.

Lingvistiikan erottautuminen (klassisesta) filologiasta kesti siis melkein koko 1800-luvun, mutta teoreettinen huipentuma oli jo Schleicherin *Die Sprachen Europas*. Schleicher yhdisti tässä 1800-luvun ensimmäisen puoliskon vertailevat, historialliset ja kielityypologiset lähestymistavat yhdeksi kokonaisuudeksi, ja loi mm. rekonstruktio-menetelmän sekä sukupuumallin kielten genealogisista suhteista. 1870- ja 1880-lukujen nuorgrammaatikot (Paul, Leskien, Brugmann, Delbrück jne.) erosivat näissä perustavissa kysymyksissä vähemmän Schleicherista kuin tämä klassisista filologeista. Yksi syy, miksi lingvistiikka/filologia-keskustelua käytiin vielä 1880-luvulla, oli se, että junggrammaatikot yrittivät tietoisesti vähätellä Schleicherin uranuurtajan asemaa ja korostaa omien ideoittensa innovatiivisuutta.

Käsitteellisen selkiintymisprosessin edetessä “allgemeine Sprachwissenschaft” tuli jo 1800-luvun alkupuolella usein tarkoittamaan teoreettisia, erityisesti humboldtilaisia humanistis-mentaalaisia sekä filosofisia lähestymistapoja kielen tutkimiseen, usein sellaisia, missä tutkittiin muita(kin) kuin indoeurooppalaisia kieliä. Tämän ajan yleinen kielitiede miellettiin vertailevasta kielitieteestä erilliseksi alaksi. Yleinen kielitiede jäi nuorgrammaatikkojen 1878 alkaneen läpimurtautumisen jalkoihin. Nuorgrammaatikot eivät mieltäneet itseään yleisen kielitieteen edustajiksi, vaikka he esittivät yleisiä, teoreettisesti ja metodisesti merkittäviä väitteitä sekä kielestä että kielitieteestä. Kun **E. N. Setälä** toi nuorgrammaattiset opit Suomeen vuoden 1890 vaiheilla, hän puhui yleensä ajan “uudesta

⁹Hänen myöhemmässä terminologiassaan “Glottik”.

¹⁰(Friedrich) Max Müller (1823-1900), sanskritin ja intialaisten uskontojen ekspertti, oli Oxfordin yliopiston vertailevan kielitieteen (comparative philology) professorina vuodesta 1868. W. D. Whitney (1827-94), sanskritin erikoistuntija hänkin, oli mm. Yalen yliopiston vertailevan kielitieteen (comparative language studies) professorina 1869-94.

¹¹Mielenkiintoinen varhainen esiintymä syntagmasta “general science of languages” löytyy American Philosophical Societyyn erästä kokoomateoksesta vuodelta 1819, jossa kiitetään kohta puheeksi tulevan *Mithridateen* (1806-17) ilmestymistä ja erityisesti sen tekijää J. Chr. Adelungia: “-- to whose able and indefatigable exertions the general science of languages is peculiarly indebted for the great progress that it has lately made” (tarkemmin Fr. Adelung 1820:VI-VII).

kielitieteestä”, ei niinkään yleisen kielitieteen uusista näkökulmista.

1800-luvun Saksassa yleinen kielitiede oli arvohierarkiassa selvästi vertailevan kielitieteen alapuolella. Kielitieteellisen germanistiikan historiaa käsittelevässä kirjassaan Bahner ja Neumann (1985) luonnehtivat yleisen kielitieteen vaatimatonta alkua näin:

“Die Linie der allgemeinen, philosophischen Sprachwissenschaft, schon um die Wende des 18./19. Jahrhunderts vorzugsweise von Dilettanten gepflegt, bleibt unter deutschen Verhältnissen während des 19. Jahrhunderts eine – im ganzen eher vernachlässigte – Nebenlinie des akademischen Studiums, weithin persönliche Liebhaberei. Innerhalb der sprachwissenschaftlichen Germanistik findet sie keine Resonanz; ihre alten Themen werden zwar in gewissem Umfang von einigen Vertretern der vergleichenden Sprachwissenschaft verfolgt oder schliesslich von – aus der gewohnten germanistischen Perspektive – Aussenseitern wie Georg von der Gabelentz, seit 1889 o. Professor der ostasiatischen Sprachen und der allgemeinen Sprachwissenschaft in Berlin, behandelt; in methodisch strengerer Form werden sie, wie das Beispiel Gottlob Frege zeigt, noch eher von Mathematikern und Philosophen aufgenommen als von Germanisten.” (Bahner ja Neumann 1985:169)

Yleisen kielitieteen diletanttimaisilla edustajilla Bahner ja Neumann tarkoittavat ennen kaikkea kohta puheeksi tulevan yleisen kieliopin harrastajia, jotka melko spekulatiivisella tavalla yrittivät kehittää käytännön kielenopetuksen teoriaa ja menetelmiä.

Yleisen kielitieteen (siis nimenomaan “allgemeine Sprachwissenschaft”) professorinvirkoja oli Saksan yliopistoissa jo 1830-luvulla. **August Friedrich Pott** (1802-87) nimitettiin Hallen yliopiston yleisen kielitieteen professoriksi niinkin varhain kuin 1833. **Heymann Steintal** (1823-99) nimitettiin 1862 Berliinin yliopiston yleisen kielitieteen ja kansanpsykologian ylimääräiseksi professoriksi.¹² **Friedrich Techmer** (1843-91) perusti aikakauslehden *Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft* vuonna 1884, mutta sen viimeiseksi numeroksi jäi vuonna 1890 ilmestynyt, koska kukaan ei ollut valmis jatkamaan Techmerin työtä.

Merkkinä yleisen kielitieteen jonkinasteisesta ainakin käsitteellisestä vakiintumisesta Saksassa jo 1860-luvulla on tosiseikka, että ensimmäisessä laajassa (lähinnä Saksan) kielitieteen historiassa, Theodor Benfeyn 1869 ilmestyneessä yli 800-sivuisessa teoksessa *Geschichte der Sprachwissenschaft und orientalischen Philologie in Deutschland seit dem Anfange des 19. Jahrhunderts mit einem Rückblick auf die früheren Zeiten* on jo pitkäkö luku, jonka otsikkona on “Allgemeine Sprachwissenschaft”.¹³ Tässä mainitaan keskeisimpänä kontribuutiona Steintalin kielitypologiaan ja kielten luokitteluun liittyvä työ. Tärkeänä yleislingvistinä Benfey pitää myös **Georg von der Gabelentzia** (1840-93).

Yksi mahdollinen kiinnekohta milloin yleinen kielitiede (tai ainakin lingvistiikka) alettiin tunnustaa itsenäiseksi tieteenalaksi on sen mukaan nimetyn ensimmäisen ammattimaisen yhdistyksen perustaminen: Société de Linguistique de Paris, 1866.¹⁴

¹²Professuurin opetusala oli “allgemeine Sprachwissenschaft und Völkerpsychologie” (Bumann 1965:10-11, vrt. myös ELL 1994:4347).

¹³Luku XXII, 22 sivua.

¹⁴Tätä kriteeriä ovat ehdottaneet Enkvist, Ferguson, Haji_ová ja Ladefoged (1992:7). Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että Otto Donner oli tämän yhdistyksen jäsen jo vuodesta 1869 (vrt. 3.2).

Jo 1700-luvulla oli syntynyt kiinnostus monikielisten vertailevien sanastojen julkaisemiseen. Tämän genren merkittävä edustaja oli **Johan Christoph Adelung** (1732-1806), jonka kuuluisa neliosainen teos *Mithridates oder allgemeine Sprachkunde mit dem Vater unser als Sprachprobe in bey nahe fünfhundert Sprachen und Mundarten* ilmestyi 1806-17. Huomio kiinnittyy nimenomaan syntagmaan “allgemeine Sprachkunde”.¹⁵ Tässä teoksessa pyrittiin jo kielten sukulaisuussuhteiden hahmottamiseen leksikaalisten vertailujen perusteella. Tähän terminologisen perinteeseen kuuluu myös, että **Franz Bopp** 1821 sai nimityksen Berliinin yliopiston henkilökohtaiseen professorin virkaan, jonka opetusalanana oli “das Fach der orientalischen Literatur und der allgemeinen Sprachkunde”.¹⁶ Olga Amsterdamskan (1988:65) mukaan tämä oli ensimmäinen vertailevalle kielitieteelle omistettu virka Saksan yliopistoissa.

Rasmus Rask teki kuuluisan pitkän matkansa Intiaan 1816-23, josta enemmän jatkossa. Tuon matkan aikana hän jatkuvasti kirjoitti mm. eräänlaista yleisen kielitieteen oppikirjaa, jonka tanskankielinen työnimi oli *Udsigt over Sprogvidenskabernes hele Krets*. Malmberg (1991:290) luonnehtii tätä julkaisemattomaksi jäänyttä käsikirjoitusta määreellä “un mémoire de linguistique générale”.

“Yleinen”-alkuisten lingvististen lähestymistapojen kannalta relevantti, vieläkin vanhempi perinne on ranskalainen Port Royalin koulukunta, joka on osaksi kielifilosofinen, osaksi se liittyy käytännön kielienopetukseen. Tämän yleisenä kielioppina tunnetun suuntauksen klassikko on **Antoine Arnault’n** ja **Claude Lancelot’n** teos *Grammaire générale¹⁷ et raisonnée* (1660). Yleisen kieliopin tunnetuin popularisoija oli kuitenkin **Antoine-Isaac Silvestre de Sacy** (1758-1838), jonka kirjoista *Principes de grammaire générale* (1799) ja erityisesti *Principes de grammaire générale, mis à la portée des enfans, et propres à servir d’introduction à toutes les langues* (1799) tuli aikansa kielitieteellisiä bestsellereitä. Niistä otettiin monia painoksia, ja ne käännettiin monille kielille, esimerkiksi tanskaksi 1801 ja ruotsiksi 1806. Kuten 1804 ilmestyneen version otsikkokin kertoo, kirja on sovitettu lasten tasolle ja se on tarkoitettu (erityisesti vieraiden) kielten opintojen apuneuvoksi. Se oli aikansa soveltavaa kielitiedettä. Yleisen kieliopin perusajatus on, että latinan (ja ranskan) kielioppi ja sen kategoriat ovat ihmisjärjen luonnollisin heijastus, eräänlainen aidosti yleinen kielioppi, että kaikki ihmiset ajattelevat samalla lailla ja että siksi kaikkien kielten opettelussa on hyötyä yleisen kieliopin hallinnasta. Sanaluokilla on semanttis-notionaalinen perusta, morfologia käsittelee taivutuskategorioiden merkityksiä, ja syntaksi on keskeisesti yhtä kuin sanojen ja fraasien looginen järjestys.¹⁸ Saksassakin oli vastaavantapainen suuntaus jo 1700-luvulla, joka eli voimallisena koko 1800-luvun ja vaikutti suuresti käytännön kielienopetuksen ideologiaan ja järjestelyihin.¹⁹

Lingvistiikan, niin vertailevan kuin yleisen, ilmestyminen 1800-luvun saksalaisiin yliopistoihin loi jännitteitä klassisen filologian hallitsemaan tutkimusmiljööseen, semminkin

¹⁵Ranskankielisessä kielitieteen historiassaan Malmberg (1991:289) kääntää saksan “allgemeine Sprachkunde” juuri Adelungin kohdalla ilmauksella “linguistique générale”.

¹⁶Bahner ja Neumann (1985:168) samastavat käsitteet “allgemeine Sprachwissenschaft” ja “allgemeine Sprachkunde”. Englanninkielisessä ensyklopediassa ELL (1994:382) tämä “Sprachkunde” käännetään s.v. Bopp syntagmalla “general linguistics”. Malmberg (1991:293) sanoo ylimalkaisemmin “une chaire de linguistique”.

¹⁷Esa Itkonen on minulle henkilökohtaisesti huomauttanut, että sama idea esiintyi jo keskiajan grammatica universalis-suuntauksessa; ts. tässä “générale” ja “universalis” ovat itse asiassa täysin synonyymiset.

¹⁸*Otavan iso tietosanakirja* (1965), s.v. yleinen kielioppi: “-- kielioppi, jonka tarkoitus on mihinkään erikoiskieliin rajoittumatta yleensä selvittää kielen lakeja ja olemusta, ts. sitä, mikä on yhteistä ja olennaista kaikille kielille”. Tämä kävisi yleisen kielitieteen määritelmästä (jota tässä teoksessa ei mainita).

¹⁹Tästä tarkemmin Bahner ja Neumann (1985: 167-170, 261-273).

kun 1800-luvun alussa uusien kieltenkin filologiat (germaaninen, romaaninen jne.) alkoivat ilmestyä yliopistoihin. Lingvistiikan institutionaalistuminen saattoi periaatteessa tapahtua kahta tietä: itsenäistymällä omaksi alakseen, viroikseen, laitoksikseen, tai tunkeutumalla aiempien, lähinnä klassillisten filologioiden osaksi. Pelkät indoeurooppalaisen vertailevan kielitieteen professorit olivat Saksassa erittäin harvinaisia ennen 1880-lukua. Yhdistelmäprofessorit olivat yleisempiä. Jopa Schleicher, joka piti lingvistiikkaa filologiasta erillisenä tieteenalana, oli Jenassa vertailevan kielitieteen ja germaanisen filologian professorina.

Vuonna 1864 Saksassa oli 88 kielitieteellistä (filologista) professorin virkaa, joista 10 sanskritissa ja vertailevassa kielitieteessä.²⁰ Vuonna 1880 samat luvut olivat 138 ja 17, vuonna 1890 149 ja 20. Samoina vuosina klassisen filologian professoreiden lukumäärä oli 43, 56, 56, germaanisen filologian 14, 23, 24, romaanisen filologian 3, 14, 18 ja englantilaisen filologian 0, 4, 7. Vuosisadan loppuun mennessä lingvistiikka ja uudet kielet olivat siis vakiintuneet pysyvästi ja näkyvästi. Amsterdamska (1988:131) ei ilmoita selvästi, onko yleisen kielitieteen professorin virat sisällytetty sanskritin ja vertailevan kielitieteen lukuihin. Vertaileva kielitiede oli tuolloisen lingvistiikan keskeinen paradigma, silloista muotitiedettä.

Vertailevan kielitieteen dominoiva asema näkyy Suomessakin. Otto Donner sai sanskritin ja vertailevan kielitutkimuksen henkilökohtaisen professorin 1875. Ajankohta oli varhainen, muualla Pohjoismaissa ei tällaisia virkoja vielä ollut. Esim. Kööpenhaminan yliopisto sai vastaavan viran vasta 1887 ja Uppsalan yliopisto 1889.

Heikel (1894:312) erottaa toisistaan Helsingin yliopistossa tehdyn filologisen ja lingvistisen tutkimuksen. Mutta yleinen kielitiedekin oli nimikkeenä tuttu 1800-luvun suomalaisessa kielitieteessä. Yksi varhainen suomenkielinen esiintymä tästä nimenomaisesta sanayhdistelmästä löytyy fennistiikan kulmakivistä eli Setälän klassikosta *Yhteissuomalaisten klusiilien historia* (1890). Tämän teoksen alkulauseessa Setälä kirjoittaa näin:

“-- Viime elokuussa olin kuitenkin ehtinyt niin pitkälle, että olin saanut yhteissuomalaisen äännehistorian erikoisluvut loppuun kirjoitetuksi. Mutta silloin oli teos, etupäässä aineiden uutuuden ja paljouden vuoksi, paisunut niin laajaksi ett’ei se soveltunut kokonaisuudessaan väitöskirjana julkaistavaksi. Päätin silloin tätä tarkoitusta varten painattaa ainoastaan teokseni ensimmäisen ja samalla laveimman luvun, klusiilien historian, joka itsessään muodostaa eheän kokonaisuuden. On itsestään selvää, ett’en ole tässä voinut ottaa käsiteltäväksi niitä äännesuhteita, joiden tarkastus kuuluu muihin äänneopin osiin, ja olen sen vuoksi katsonut olevani oikeutettu tämmöisissä asioissa viittaamaan teoksen painettavana olevaan loppuosaan. Tämä jälkimmäinen osa sisältää spiranttien, nasaalien, likvidain, puolivokaalien, ja vokaalien historian, aksentti- ja kvantiteettiopin, sekä yleisemmät tulokset suomalaisten kielten sukusuhteista ynnä **yleiselle kielitieteelle** tärkeistä seikoista; --.” (Setälä 1890:III; lihavointi lisätty)

Suomenkielisen syntagman “yleinen kielitiede” aikaisin mahdollinen esiintymä on itse asiassa vuonna 1845. Tämän tiedämme siksi, että nämä sanat ovat molemmat Wolmari Kilpisen eli Wolmar Styrbjörn Schildtin (1810-1893) sepittämiä, *yleinen* vuonna 1836 ja *kielitiede* vuonna 1845.²¹

Vieläkin varhempia lähiosumia on löydettävissä.²² Otto Donner oli syyskuussa 1870 ja 1871 luennoinut Helsingin yliopistossa sanskritin, kreikan ja latinan vertailevasta

²⁰Sorbonne sai ensimmäisen vertailevan kielitieteen professorinsa 1852 (Amsterdamska 1988:73).

²¹Rapola (1960a, s.v.). Tästä havainnosta kiitän Raimo Jussilaa.

²²Yksi ruotsinkielinen, August Ahlqvistilta jo vuodelta 1875 tavattu esiintymä tulee esille jaksossa 3.1.

muoto-opista. Hän julkaisi luentosarjansa kaksi johdatuslentoa kirjasena (1871) *Om jmförande språkforskning: två inträdesföreläsningar*. Donner argumentoi tässä sen puolesta, että Suomessakin pitäisi systemaattisesti opettaa vertailevaa kielitiedettä, ja hän käyttää sellaisia sanontoja kuin “allmän komparativ lingvistik” ja “ny lingvistisk kunskap”. Hän painotti myös, että suomi ja sen sukukielet pitäisi uudelleen sisällyttää kandidaatin tutkinnon pakollisiin aineisiin (mistä ne oli poistettu saman vuoden alussa), ja vetosi tällöin tällöin tällöin tutkimuksen yleiskielitieteelliseen merkitykseen (“allmänna språkforskningen”):

“Har man derföre allvar med den jmförande språkforskningens utveckling vid det finska universitetet, hyser man några förhoppningar derom, att de finska språkens och folkens historia företrädesvis hos oss skall närmare utredas och att äfven för den **allmänna språkforskningen**, till följe af vår egendomliga ställning, resultater skola vinnas, hvilka blifva af framstående betydelse för utlandets lärde, hyser man dylika förhoppningar, så måste äfven stadgandet från sistlidne vår rörande finskans ställning i kandidatexamen upphävas.” (Donner 1871:39; lihavointi lisätty)

Samantapaisen esiintymän syntagmasta “allmän språklära” olen löytänyt eräästä August Ahlqvistin lausunnosta vuodelta 1872. Ahlqvist pohdiskelee mm. Boppiin ja Schleicheriin liittyen vanhimpia vokaaleja, ja päättyy vokaaleihin *i, u, a*. Sitten hän jatkaa:

“Jemte dessa arbeten [Bopp, Schleicher/FK] må jag ännu såsom auktoritet nämna Heyses utmärkta *System der Sprachwissenschaft*, som för det närvarande är den bästa handbok i **allmän språklära**, och hänvisa den, som vill öfvertyga sig om riktigheten af det sagda, att i den läsa --” (Aug. Ahlqvist 1872b:33-34, lihavointi lisätty)

Saussuren *Cours de linguistique générale* (1916) ja siitä alkanut synkroninen strukturaalinen kielitiede on varmaankin 1900-luvun lingvistiikan merkittävin innovaatio. Tämä suuntaus toi uudelleen myös termin “yleinen kielitiede” keskeiseen käyttöön, niin kuin näkyy jo Saussuren klassisen teoksen nimestä. Saussure halusi tehdä pesäeron saksalaisten dominoimaan vertailevaan kielitieteeseen luomalla uudelle suuntaukselle selkeästi erottuvan identiteetin. Jo senkin takia historiallis-vertailevasta kielitieteestä ja filologiasta erottuva nimikin oli tarpeen, ja “yleinen kielitiede” oli kohtalaisen käyttämättömänä luontevasti tarjolla. Ajoittain yleinen kielitiede on mielletty synonyymiseksi strukturaalikielitieteen kanssa. Mutta laajemmassa katsannossa yleiseen kielitieteeseen kuuluu paljon muutakin, jota jaksossa 1.2 käymme luonnehtimaan.

Yleisen kielitieteen evoluutio terminä ja tieteenalana on siis ollut pitkä prosessi. Yleinen kielitiede sellaisena kuin nyt sen tunnemme on syntynyt muiden alojen helmassa, jotka vakiintuivat aiemmin. Suomessa erityisen tärkeä yleisen kielitieteen “emotiede” on ollut fennougristiikka, erityisesti 1800-luvun toisella puoliskolla. Näistä ajoista juontuu fennougristiikan (uralistiikan) ja yleisen kielitieteen erityinen suhde, jota **Juha Janhunen** (1996b) on osuvasti luonnehtinut näin:

“Disipliinien kannalta fennougristiikan ytimen muodostaa vertaileva kielentutkimus, jonka metodinen pohja taas on yleisen kielitieteen teorianmuodostuksessa. Näin nähtynä fennougristiikka on oikeastaan yleisen kielitieteen alalaji, joka on kohdentunut ensin kielihistorian ja kielten vertailun alueelle ja sitten lisäksi tietyn kielikunnan aineistolla operointiin. Fennougristiikan ja yleisen kielitieteen suhteet ovat kuitenkin tyyppillinen muna-vai-kana –kysymys, sillä esimerkiksi Suomessa fennougristiikan akateeminen asema on paljon vanhempi ja vahvempi kuin yleisen kielitieteen. Voi siis myös sanoa, että yleinen kielitiede on, ainakin vertailevan kielentutkimuksen teorioiden osalta, fennougristiikan ja muiden vastaavien erillisten kielikuntien tutkimustraditioiden myöhäsyntyinen yläkäsite.” (Janhunen 1996b:8)

1.2. Mitä on yleinen kielitiede?

Yleinen kielitiede -nimisiä yliopistovirkoja on Suomessa siis ollut vasta vuodesta 1966, mutta yleiskielitieteelliseksi(kin) katsottavaa tutkimusta ja opetusta on Suomessa harjoitettu paljon varhemmin, tulkinnasta riippuen kenties jo 1600-luvulla vanhassa Turun Akatemiassa, kuten myöhemmin käy ilmi.

Mikä sitten on yleiskielitieteellistä tutkimusta? Onko mahdollista pukea sanoiksi tämän lähestymistavan ala tavalla, joka pätsi nykyaikaan ja jonka avulla voisi myös kohtuudella tulkita ja luonnehtia menneisyyttä? Tämän luonteisesta tieteenalasta ei tietenkään voi esittää kovin täsmällistä määritelmää. Jotenkin ala on kuitenkin rajattava, tai ainakin sen ydin löydettävä. Lyhyesti sanottuna yleinen kielitiede on kielen ja kielitieteen teoria- ja menetelmäoppia. Näin oppiainetta on ollut tapana luonnehtia Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan opinto-oppaassa perustavaa opinto-ohjausta annettaessa. Seuraavaksi esitetään kuusi konkreettista esimerkkiä (i-vi) yleislingvistiksi katsottavista tutkimusintresseistä. Itse pidän näitä kaikkia yleisen kielitieteen tärkeinä aspekteina.

Paavo Ravila (1902-74)²³ oli Suomessa ensimmäinen, joka seikkaperäisemmin mietti yleisen kielitieteen olemusta. Esim. 1961 hän esitti alasta tämän määritelmän:

“Ns. yleinen kielitiede selvittelee sekä deskriptiivisen että historiallisen lingvistiikan perusteita ja metodeja, kielellisten ilmiöiden ja kategorioiden luonnetta ja syntyä sekä kielten luokitteluja ja kielityyppejä koskevia kysymyksiä.” (Ravila 1961a:10-11).

Tässä on tavoitettu jotain oleellista. Tätä pyrkimystä havainnollistavia kysymyksiä ovat vaikkapa: mitä ovat kieli, murre, foneemi, kieliopillinen morfeemi, sana, sanaluokka, lause, lauseenjäsen, merkitys, perusmerkitys, teema, puheenvuoro, puhefunktio, tyyllilaji, perussanaston koko, kielen syntaktiset universaalit, luonnollinen äännekuutos, kirjoitetun historian takainen kantakieli tai ihmiskunnan mahdollinen alkukieli? Yleisen kielitieteen lingvistisen ytimen (i) muodostavat *empiirisesti perustellut vastaukset tällaisiin yleisiin kiel(t)en luonnetta koskeviin kysymyksiin*. Vastaukset pohjautuvat tällöin todellisten luonnollisten kielten tutkimiseen, usein korpuksia käyttäen. Yksi tähän liittyvä peruspyrkimys on *kielten universaalien* eli kaikissa kielissä esiintyvien piirteiden toteaminen.

Optimaalinen yleislingvistinen vastaus tai ratkaisu mainittujen kaltaisiin kysymyksiin *tukeutuu ei-triviaaliin korpukseen* ja on *kielitypologisesti hyvin perusteltu*, toisin sanoen nojautuu monikieliseen aineistoon. Vain kielitypologisesti kattavin menetelmin voidaan esittää uskottavia väitteitä kielten universaaleista. Juuri monikielisen aidon korpuksen käyttö erottaa yleislingvistin kielifilosofista ja loogikosta. Vaikkapa Wittgenstein, Putnam ja Quine ovat esittäneet yleislingvistisestikin merkittäviä hypoteeseja viestinnän ja merkityksen luonteesta. Silti emme pidä heitä (ainakaan ensisijaisesti) yleislingvisteinä, lähinnä juuri siksi, että heiltä puuttuu yleislingvistin kiinnostus useisiin kieliin ja niissä tavattavaan todelliseen kielenkäyttöön ja kieltenväliseen kategoriakohtaiseen variaatioon. Esimerkiksi merkityksen luonnetta voi pohtia käyttäen vain yhtä esimerkkiä tai ehkä ei yhtäänkään, mutta kysymyksessä on tuolloin enemmän kielifilosofinen kuin

²³ Paavo Ravila oli Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professori 1934-49, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielitutkimuksen professori 1949-56, sen rehtori 1953-56 ja kansleri 1963-68, (vanhan) Suomen Akatemian jäsen 1956- ja esimies 1963-.

yleislingvistinen analyysi.

Sellaisten käsitteiden kuin “yleinen kielitiede” tulkinnassa ei voi olla dogmaattinen. Edellä sanottu ei tarkoita sitä, että olisi mahdotonta saavuttaa yleislingvistikin merkittäviä tuloksia vain yhtä kieltä tutkimalla. Selvää on silti, että erehtymisen vaara on sitä suurempi, mitä kapeampi jonkin yleiseksi tarkoitetun väitteen kielipohja on. On esim. varsin epätodennäköistä, että löytyisi aitoja syntaktisia universaaleja vain englantia tai suomea tutkimalla. Yhden kielen tutkimisen yleislingvistinen relevanssi on lähinnä teoreettisen analyysin syvällisyydessä ja uusien metodien kehittämisessä. Yhtä kieltä tutkimalla etevä tutkija saattaa tulla postuloineeksi käsitteitä, esittäneeksi uudentyyppisiä selityksiä tai keksineeksi metodeja, joita voi soveltaa muidenkin kielten tutkimukseen ilman että tutkijamme olisi varsinaisesti tarkoittanut oivallustaan yleislingvistiseksi. Yhtä kieltä tutkimalla aikaan saatu teoreettinen tai metodinen innovaatio voi siis olla yleislingvistikin relevantti.

Ravilan lyhyen luonnehdinnan rinnalle kannattaa vertailun vuoksi ottaa myös Benfeyn enemmän kuin vuosisadan takainen näkemys:

“Die Aufgabe der allgemeinen Sprachwissenschaft wird daher, wenigstens auf dem jetzigen Standpunkt der Glossologie, auf andre Weise zu bestimmen sein [kuin kielten oletetun monogeneesin yksityiskohtien selvittelyn avulla/FK].

Getreu ihrem Beisatz ‘allgemeine’ ist ihr Augenmerk auf die Sprachen in ihrer Gesamtheit gerichtet, ihre Aufgabe die Untersuchung und wo möglich Lösung der Fragen, die sich in Bezug auf die ihnen gemeinsamen Momente erheben: wie ist die Sprache entstanden, in welcher Art und nach welchen Gesetzen hat sie sich in den verschiedenen Sprachstämmen, Sprachzweigen, Sprachen, Mundarten und Redeweisen zur Erfüllung ihrer Aufgabe befähigt, in welchem Verhältnis stehen ihre Gestaltungen und die Elemente derselben zu einander und zu der Aufgabe oder Idee der Sprache überhaupt, mit einem Worte: was ist ihr Ursprung, ihr Wesen, ihre Entwicklung.” (Benfey 1869:786-787).

Joitakin painotuseroja lukuun ottamatta Benfeyn tulkinta pätee jokseenkin sellaisenaan edelleen.

Yleiseksi kielitieteeksi katsotaan toisinaan myös (ii) *muualla keksityn teorian tai menetelmän innovatiivinen soveltaminen tietyn kielen kuvaukseen*. 1960-luvulla esim. generatiivisen transformaatioteorian soveltamista suomen kieleen saatettiin pitää yleisenä kielitieteenä paremminkin kuin suomen kielen kuvauksena. Tyypillistä yleistä kielitiedettä tämä ei ole ainakaan siinä tapauksessa, että kysymyksessä on pelkkä tietyn kielen deskriptio (jolla sinänsä voi olla arvonsa sen kielen kuvauksen näkökulmasta). Yleislingvistisesti relevantiksi tällainen sovellus tulee, jos kohdekielen aineisto osoittaa vaikkapa, ettei teoria tyydyttävästi riitä aineistoa kuvaamaan. Tällöin teoria on tietysti mielessä falsifioitu, sen typologinen kattavuus oli riittämätön, ja tämä on tietenkin yleisestä näkökulmasta relevantti tulos.

On myös syytä mainita (iii) *ennen tutkimattomien kielten kuvaus* yleisen kielitieteen yhtenä tärkeänä kiinnostuksen kohteena. Tietyn kielen vakiintunut tutkimus kuten anglistiikka, fennistiikka, nordistiikka jne. ei periaatteessa ole kiinnostunut vaikkapa Uuden-Guinean monilukuisten alkuasukaskielten kuvauksesta. Kuten edellä on todettu, yhden kielen deskriptio perinnäisin tavoittein ja tunnetuin menetelmin ei periaatteessa ole (tyypillistä) yleistä kielitiedettä. Mutta ennen tutkimattomien kielten tapauksessa seuraava uusi kieli voikin osoittautua typologisesti poikkeavaksi tai uudendaleiseksi, jolloin sen yleislingvistinen relevanssi voikin olla huomattava. Tunnettu tämän sukuinen tapaus on Amazonaksen alueelta löytynyt perussanajärjestyksen tyyppi OVS. Siksi on — hiukan kär-

jistäen — luontevaa ajatella, että yleisen kielitieteen vastuulle kuuluvat myös kaikki ne kielet, joita ei vielä ole tutkittu.²⁴ Sama koskee sinänsä tunnettujen ja tutkittujen kielten “uusia” dimensioita. Tällainen oli lingvistien havahtuminen sosiaalisen ja tilannekohtaisen variaation olemassaoloon 1960-luvun sosiolingvistiikan ansiosta. Sosiolingvistiikka ja tyylintutkimus nostivat esiin suuren joukon keskeisiä teoreettisia kysymyksiä.²⁵ Tekstilingvistiikan nousu 1970-luvulla on samanlainen tapaus. Sekä sosiolingvistiikka että tekstilingvistiikka saivat nopeasti yleisen kielitieteen alahaarojen luonteen eli omat kokoukset, verkostot, aikakauslehdet, professuurit jne.

Yleisen kielitieteen kenttään kuuluvat tärkeinä myös kielentutkimuksen uudet, yleiskäyttöisiksi tarkoitetut (iv) *menetelmät*. Nämä voivat liittyä haastattelutekniikkoihin, otantaan, tulosten merkitsevyyden arviointiin, tietotekniikan soveltamiseen tai hyödyntämiseen, korpusten koostamiseen ym.

Yleisen kielitieteen keskeisen kiinnostuksen kohteena ovat edelleen (v) *kielitieteen metateoreettiset kysymykset*: Minkälainen tiede kielitiede on? Eroaako se esim. luonnontieteistä? Minkälaisia ovat kielitieteen selitykset? Mikä on kielen säännön ja normatiivisuuden luonne? Mikä on aidon korpuksen status ja mitkä ovat sen rajoitukset? Mikä on introspektion asema lingvistisessä tutkimusprosessissa? Minkälainen etiikka pätee aineiston hankintaan? Yleislingvistisen metateoriankin kohdalla pätee sama perusvaatimus kuin varsinaisissa substanssikysymyksissä: metateoreettisten yleistysten täytyy perustua “varsinaisten” lingvistien todellisen tutkimuspraksiksen laajaan tuntemukseen.

Metateoriaan kuuluu läheisesti *perustellun kriittisen asenteen viljeleminen*. Tietenkin tällainen pitäisi olla jokaisella tutkijalla, tutki hän sitten suomen kieltä, yleistä kielitiedettä, valtio-oppia tai polymeerikemiaa. Käytännössä moni yksittäinen tutkija tulee vuosien myötä käyttämänsä katsantotavan, tutkimuskohteen, teorian, menetelmän jne. vangiksi — näitä alkaa tottumuksesta pitää itsestään selvyyksinä, annettuina totuuksina. Lingvistiikan kentällä yleislingvistien erityisenä velvollisuutena on harjoittaa paradigmatkriittikää.

Koska luonnollisilla kielillä on mentaaliset, kulttuuriset, sosiaaliset, biologiset, fyysiset, fysiologiset, neurologiset, logopediset, psykiatriset, paleontologiset, kasvatustieteelliset jne. ulottuvuutensa, on luonnollista, että monet ja monenlaiset tieteenalat ovat kielestä kiinnostuneita. Toisaalta sekin on (tai sen pitäisi olla) luonnollista, että lingvistit ovat kiinnostuneita näistä kielen muista kuin autonomisista²⁶ lingvistisistä ulottuvuuksista. Pystyvähän yleislingvistit parhaassa tapauksessa tuomaan omat huomattavat lisänsä tällaisten tieteidenvälisten ongelmien ratkaisemiseen. Käytännössä tällainen (vi) *“kielitieteen ulkopolitiikka” muihin tieteenaloihin nähden* kuuluu luontevasti juuri yleisen kielitieteen harjoittajille. Määritelmän mukaan yleinen kielitiede on kiinnostunut kiel(t)en yleisistä aspekteista, ja tällaisia yleisesti relevantteja ongelmia ovat esim. kielen ja kulttuurin suhde, kielen ja ajattelun suhde, kielen ja (muun) kognition suhde, kielikyvyn biologis-neurologiset edellytykset, kielen ja puheen kehityshistoriallinen ikä ja niiden suhde aivojen kehityshistoriaan, sekä kielen ja puheen häiriöiden

²⁴ Yleisessä kielitieteessä (yliopistollisena oppiaineena) pitäisi ainakin oman käsitykseni mukaan olla mahdollista suorittaa opinnäyte sellaisissa “eksoottisissa” kielissä, mitä siinä yliopistossa ei ole erillisenä oppiaineena olemassa. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksessa on tämän politiikan mukaisesti vuosien varrella tehty yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielmia mm. kolmesta Uuden-Guinean kielestä (bine - Sinikka Saari 1985, urimi - Ritva Hemmilä 1987, mauwake - Liisa Järvinen 1987), länsiaustronesialaisesta Sulawesissä puhuttavasta durista (Kari Valkama 1993, Susanne Valkama 1993) ja iiristä (Tuija Kuha, ent. Rekola 1994). Tätä kirjoitettaessa tekeillä on graduja, joissa mm. inuitilla (eskimolla) ja Suomen viittomakielellä on keskeinen osuus.

²⁵ Tästä ovat minulle suullisesti huomauttaneet Jan-Ola Östman ja Nils Erik Enkvist.

²⁶ Sikäli kuin nämä ylipäättään ovat eristettävisiä.

heijastuminen kielen käyttöön. Muiden tieteenalojen menetelmin saadut tulokset voivat joskus olla lingvistiksi kovinkin relevantteja, ja yleislingvistin tehtävä on vähintäänkin olla kiinnostunut tämäntapaisistakin kysymyksistä.

Jos yleisen kielitieteen ala määritellään niin kuin edellä on tehty, se tarkoittaa käytännössä, että vertailevakin kielitiede suurimmalta osin nykyään olisi yleistä kielitiedettä, erityisesti mitä tulee kielten vertailun yleisiin periaatteisiin. Kun kieliä nyt verrataan lingvistisiä tarkoituksia varten, harrastetaan oikeastaan kielitypologiaa, mikä on ollut 1900-luvun lingvistiikan merkittävimpiä aluevaltauksia. Toisaalta vertailevalla kielitieteellä on tietenkin oma rikas perinteensä, joka edelleen antaa sille oman identiteetin.

Tällaisiin asioihin (i-vi) tulen siis jatkossa kiinnittämään huomiota ja pitämään niitä yleiskielitieteellisen harrastuksen ilmentyminä. Jos ajatellaan itse yleisen kielitieteen harrastajia Suomessa ja niiden virkanimikkeitä tai muuta pääasiallista toimintaa, on selvää, että varsinaisia professionaalisia yleislingvistejä (jotka olisivat kokeneet itsensä juuri yleisen kielitieteen edustajiksi) alkoi olla aikaisintaan 1960-luvulla. Yleiskielitieteellisten ongelmien tutkijat ja metodien kehittäjät maassamme olivat varhempina aikoina ensisijaisesti klassikkoja, orientalisteja tai laajassa merkityksessä fennougristeja. Vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla vieraiden kielten (uusien kielten, uusfilologioiden) edustajat kiinnostuivat yleislingvistikin ongelmista.

1.3. Katsaus Suomen kielitieteen historiaa koskevaan kirjallisuuteen

Tämä jakso ei rajoitu yleiseen kielitieteeseen, vaan yrittää alustavasti kartoittaa Suomen koko kielitieteen alan historiografiaa ja eräitä muitakin siihen liittyviä lähteitä. Yleisesitystä Suomen kielitieteen koko historiasta ei ole, mutta sen sijaan on tietenkin olemassa monenlaisia relevantteja yksittäistutkimuksia. Koska yleiskielitieteellisesti relevanttia työtä on Suomessa kautta aikojen tehty monien eri kielten tutkimuksen yhteydessä, ja potentiaalinen peruslähteistö siksi on erittäin laaja, luon tässä lyhyen katsauksen kielitieteen kannalta relevanteimpiin oppihistoriallisiin tutkimuksiin ja muihin käyttämiini sekundaarilähteisiin.²⁷

Mitä ensinnäkin tulee suomalaisen (= Suomessa harjoitetun) spesifisesti yleiskielitieteellisen ajattelun ja tutkimuksen historian selvittämiseen, ainoa perusteellinen teos on **Urho Määtän** väitöskirja (1994) *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa*, jossa lingvistisen teorian ja metateorian näkökulmasta analysoidaan 1900-luvun fennistiikan ja fennougristiikan keskeisiä morfologisia koulukuntia. **Fred Karlssonin** (1975) fennistiikan tieteenparadigmaa käsittelevässä artikkelissa on myös yleislingvistisiä aineksia. **Raimo Anttila** ja **Esa Itkonen** (1976) ovat hahmottaneet strukturalismin historiaa Suomessa. Valtion humanistinen toimikunta ja Suomen kielitieteellinen yhdistys ry järjestivät yhdessä symposiumin “Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä” Turussa 30.11.-1.12.1979. Tämän symposiumin puheenvuorot julkaistiin samannimisessä kokoomateoksessa **Kaisa Häkkinen** ja **Fred Karlsson** (1980), jossa yleisen kielitieteen historian näkökulmasta erityisen relevantteja artikkeleita ovat **Paavo Siron** (1980) “Kielitieteen kehitys Suomessa 1900-luvulla” ja **Heikki J. Hakkaraisen** (1980) siihen liittyvä

²⁷ Tekstissä viitataan sekundaarilähteisiin aina, kun ne ovat antaneet yleislingvistiksi arvokkaan vihjeen primaarilähteestä. Tällöin olen tutustunut myös primaarilähteeseen.

kommenttipuheenvuoro, **Alpo Räsänen** (1980) “Suomessa 1900-luvulla harjoitetun fennistiikan juonteita” ja siihen liittyvä **Pauli Saukkosen** (1980) kommenttipuheenvuoro, **Pekka Sammallahten** (1980) “Diakroninen kielentutkimus Suomessa 1900-luvulla” ja siihen liittyvä **Martti Nymanin** (1980) kommenttipuheenvuoro sekä **Matti Rissasen** “Filologisesta tutkimuksesta Suomessa 1900-luvulla” ja siihen liittyvä **Timo Riihon** (1980) kommenttipuheenvuoro.

Fred Karlsson ja **Nils Erik Enkvist** (2000) ovat laatineet yleiskatsauksen Suomen kielitieteen kehitykseen 1900-luvulla. Tämä ilmestyi teoksessa *Suomen tieteen historia 2*, neliosaisessa kirjasarjassa, joka käsittelee kaikkien tieteiden kehitystä Suomessa 1900-luvulla. **Fred Karlssonin** kirja *Kielitieteiden tohtorinväitöskirjat Suomessa 1840-1997* sisältää analyysin aineistosta, joka käsittää melkein 500 kielitieteellistä väitöskirjaa.

Sakari Vihosen väitöskirjassa (1978a) *Suomen kielen oppikirja 1600-luvulla. Kieliopillinen ajattelu 1600-luvun suomen kielen oppikirjoissa* kartoitetaan myös näissä teoksissa ilmenevän kieliopillisen ajattelun suhdetta sen ajan yleisiin kielioppiperinteisiin. Vihonen (1978b) suhteuttaa näitä varhaisia grammaatikkoja 1900-luvun lingvistiikkaan.

Suomen Tiedeseuran laajassa sarjassa *The History of Science and Learning in Finland 1828-1917* (joka tulee käsittämään noin 30 eri tieteenalojen historiikkia) on ilmestynyt peräti kolme **Pentti Aallon** laatimaa laajaa kirjaa. Yksi käsittelee sen aikakauden orientalistiikkaa (Aalto 1971), toinen klassisten kielten tutkimusta (Aalto 1980) ja kolmas uusien kielten tutkimusta (Aalto 1987). Samassa sarjassa on ilmestynyt myös **Mikko Korhosen** (1986) perusteellinen esitys suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuksesta. Nämä neljä teosta ovat sekä lingvistisesti että oppihistoriallisesti erittäin arvokkaita lähteitä keskeisen kauden 1828-1917 osalta. **Bengt Lomanilla** (1923-93) oli tekeillä vastaava teos nordistiikasta eli pohjoismaisten kielten tutkimuksesta, ja käsikirjoitus oli jo pitkällä hänen kuollessaan 70-vuotispäivänään. Tämän teoksen viimeistelevät nyt painokuntoon **Erik Andersson**, **Ann-Marie Ivars** ja **Peter Slotte** (Loman, tulossa).

On muutamia perusteellisia kokonaisen yksittäisen kielitieteen (kieliaineen) historioita. **Günter Stipan** (1990) kokonaiskatsaus kansainvälisen fennougristiikan historiaan sisältää runsaasti yleislingvivistestikin kiinnostavia huomioita. Stipan teoksen ansioita on mm. sen pyrkimys suhteuttaa fennougristiikan kehitys kulloisiinkin yleisiin aatehistoriallisiin taustoihin. **Otto Donnerin** klassikko *Öfversikt af den Finsk Ugriska språkforskningens historia* vuodelta 1872 on edelleen relevantti, samoin **Erkki Itkosen** (1961) fennougristiikan historia. **Pekka Sammallahti** (1996) on laatinut lyhyen yleisesityksen koko Pohjoismaissa harjoitetun fennougristiikan historiasta. **Kaisa Häkkinen** (1994a) sisältää runsaasti havaintoja fennistiikan oppihistoriasta. **Osmo Ikola** ja **Aulis J. Joki** (1972) laativat uralilaisten kielten tutkimuksen katsauksen, joka ilmestyi sarjassa *Current Trends in Linguistics*.

Opetusministeriö asetti 20.6.1984 toimikunnan, jonka tehtävänä oli mm. selvittää Euroopan ulkopuolella puhuttuja kieliä koskevan opetuksen ja tutkimuksen tilaa ja tarvetta Suomessa. Tämän toimikunnan lingvistijäseniä olivat Henri Broms, Asko Parpola, Tapani Harviainen, Juha Janhunen, Timo Riiho ja Heikki Palva, puheenjohtajana Jaakko Numminen. Toimikunnan laaja mietintö (KomMiet 1986/1) sisältää myös oppihistoriallisen katsauksen tutkimukseen, jota Suomessa on kautta aikojen tehty seuraavien alueiden kielten ja kulttuurien osalta: Lähi-itä, Pohjois- ja Keski-Aasia, muinainen Egypti, Afrikka, Korea,

Japani, Kiina, Etelä- ja Kaakkois-Aasia, Australia ja Oseania sekä Amerikka. Vastaavanlainen katsaus sisältyy Euroopan kansalliskielten ja kulttuurien toimikunnan mietintöön (KomMiet 1991/6), jonka puheenjohtaja oli Jaakko Numminen ja lingvistijäseniä Veli-Mikko Korhonen, Kai A. Saanila, Timo Riiho, Jouko Lindstedt ja Sauli Takala. Tähän mietintöön sisältyy lyhyet katsaukset suomensukuisten, slaavilaisten ja balttilaisten, germaanisten ja romaanisten kielten tutkimuksen vaiheisiin Suomessa, lähinnä yliopistojen virkarakenteen kehityksen näkökulmasta. **Edv. Stenij** (1925) on kuvannut suomalaisen orientalistiikan vaiheita 1828-75. **Klaus Karttunen** on kirjoittanut seikkaperäisen eurooppalaisen Aasian-tutkimuksen historian (1992). **Harry Halén** (1990) sisältää runsaasti yleislingvistisesti mielenkiintoisia tietoja yleisen kielitieteen opetuksesta Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien opetuksen yhteydessä yli sadan vuoden ajalta.

Yliopistohistoriikeista erityisen hyödyllisiä kielentutkimuksen historian osalta ovat **Ivar Heikelin** (1894) laaja selvitys (vanhan) Turun Akatemian filologisesta tutkimuksesta, Heikelin (1940) 300-vuotisen Helsingin yliopiston historiikki sekä 50 vuotta myöhemmin kirjoitetun 350-vuotisen Helsingin yliopiston historian kaksi ensimmäistä nidettä (**Matti Klinge & al.** 1987, 1989). Lähinnä hallinnollisia, mutta silti hyödyllisiä tietoja Turun yliopiston kielitieteellisestä tutkimuksesta löytyy Turun yliopiston historiikista (**Tauno Perälä** 1970, 1977). Vastaavanlaisia tietoja Åbo Akademin ensimmäisten 50 vuoden kielitieteellisestä tutkimuksesta löytyy **W. E. Nordströmistä** (1969). Åbo Akademin 75-vuotisen humanistisen tiedekunnan historia (Widén 1993, toim.) sisältää lingvistien itsensä kirjoittamia laitoshistoriikkeja ja tarjoaa siten hyödyllistä substanssitietoa.

Tiedeakatemioiden sekä tieteellisten seurojen historiikit ovat myös antoisia. Olihan näiden yhteisöjen panos tutkimuksen kehittämisessä ratkaiseva erityisesti 1800-luvulla, ja tärkeitä akatemit ja seurat ovat edelleenkin, vaikka niiden suhteellinen merkitys onkin vähentynyt sitä mukaa kun yliopistojen humanistisia tiedekuntia on tullut lisää ja niiden kielitieteellinen tutkimuspotentiaali kasvanut. Keskeisimmät teokset ovat Suomen Tiedeseuran historiaa käsittelevät **Fr. Elfving** (1938) ja **G. Elfving** ja **G. Mickwitz** (1988) sekä Suomalaisen Tiedeakatemian 50-vuotishistoriikki (**Oiva Ketonen** 1959) ja 75-vuotishistoriikki **Aimo Halila** (1987). **Paavo Ravila** (1933) on laatinut katsauksen Suomalais-ugrilaisen Seuran vaiheisiin 1883-1933, **Pentti Aalto** (1958) kauteen 1933-58 ja **Mikko Korhonen**, **Seppo Suhonen** ja **Pertti Virtaranta** (1983) Seuran satavuotistaipaleeseen 1883-1983. **Heikki Paunonen** (1976c) on selvittänyt keskeisen Kotikielen seuran, aikakauslehti Virittäjän perustaja- ja ylläpitäjäyhteisön, vaiheita 1876-1976. **Torsten Steinby** (1985) ja **Olof Mustelin** (1986) ovat kirjoittaneet Svenska litteratursällskapetin satavuotishistoriikin (rekisteriosa: Pettersson 1989). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on maamme vanhin edelleen toimiva tieteellinen seura (perustettu 1831), kielitieteen kannalta monin tavoin relevantti. **Martti Niinivaara** (1931) on luonut katsauksen SKS:n inspiroimaan kielitieteelliseen tutkimukseen 1831-1931, *Suomi*-aikakauskirjan osalta ks. myös **Aarne Anttila** (1943). **Leena Kahlas-Tarkka** (1987, toim.) sisältää Uusfilologisen yhdistyksen satavuotistaivalta valottavia kirjoituksia, joista keskeisin on **Tauno F. Mustanojan** lyhyt katsaus (1987).

Myös yksittäisistä kielitieteistä (kieliaineista) on historiallisia katsauksia, vaiikkeivät olekaan yhtä perusteellisia kuin Stipan (1990) edellä mainittu fennougriistiikan historia. Germanistiikasta on mm. Saltveit (1978), **Kurt Nyholm** (1972, 1979), **Jarmo Korhonen** (1990, 1994, 1995a) sekä **Kari Keinistö** (1993, 1995). Klassisista kielistä on

ymmärrettävästi runsaahkosti historiografiaakin: **Edwin Linkomies** (1928), Rein (1928), Iiro Kajanto (1970, 1979, 1982, 1996), **Tuomo Pekkanen** (1975), **Teivas Oksala** (1980), siihen liittyvä **Toivo Viljamaan** (1980) kommentti sekä **Heikki Solin** (1995). Nordistiikan historiasta ovat kirjoittaneet **Lars Huldén** (1990) ja **Bengt Loman** (1993), slaavilaisten kielten tutkimushistoriasta **Valentin Kiparsky** (1973), **Veli Kolari** (1985) ja **Hannu T. Tommola** ja **Arto Mustajoki** (1996). Suomen Akatemian järjestämän fennistiikan arviointihankkeen loppuraportti "Fennistic research in Finland at the Beginning of the Nineties" (**Anttila, Lehiste ja Wande** 1996) sisältää myös oppihistoriallista ainesta.²⁸

Kaisa Häkkinen (tulossa) on perusteellinen katsaus erään tieteenalan keskeisen osan historiaan, nimittäin fennistisen murteentutkimuksen. **Kalevi Wiik** (1989a, 1990, 1991) on erittäin perusteellisesti käsitellyt suomen kielen morfofonologian kuvauksen historiaa. **Matti Leiwo** (1980) käsittelee varhaista psykolingvististä tutkimusta Suomessa, **Heikki Paunonen** (1980) 1970-luvun sociolingvististä tutkimusta, **Kari Sajavaara** (1980) kontrastiivista tutkimusta ja **Esa Saarinen** (1980) loogista kielentutkimusta.

On olemassa myös laitoshistoriikkeja. Åbo Akademin kaikista kielten laitoksista on laadittu katsaukset kaudelta 1918-93, jotka sisältyvät **Solveig Widéniin** (1993, toim.): **Nils Erik Enkvist** (1993) englannista, **Mauno Koski** (1993) suomesta, **Bengt Loman** (1993) ruotsista, **Barbara Lönnqvist** (1993) venäjistä, **Kurt Nyholm** (1993) saksasta ja **Rolf Westman** (1993) klassisista kielistä. **Osmo Ikola** (1980a) käsittelee Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisten kielten historiaa. **Pentti Aalto** (1987:205-224) on luonut perusteellisen katsauksen Suomen fonetiikan varhaishistoriaan. Helsingin yliopiston fonetiikan historian aspekteja ovat käsitelleet **N. E. Enkvist** (1954), **Antti Iivonen** (1990), **Reijo Aulanko** (1991) ja **Antti Sovijärvi** (1993); myös Elert (1996) sisältää muutamia havaintoja.

Useista yksittäisistä tutkijoista on laadittu perusteelliset elämäkerrat tai sentapaiset katsaukset henkilön toimintaan. Näitä ovat (henkilöiden summittaisessa aikajärjestyksessä) mm. **Anders Johan Sjögren** (Branch 1973; myös 1994), **Matthias Alexander Castrén** (Estlander 1928, myös Joki 1963), **Georg August Wallin** (Holma 1952) **Wilhelm Lagus** (Synnerberg 1910), **Herman Kellgren** (G. Castrén 1945), **D. E. D. Europaeus** (Kuusi, Laaksonen ja Timonen 1988, toim.) **August Ahlqvist** (Anhava 1993, toim., ja siinä erityisesti Korhonen 1993b), **Arvid Genetz** (Harmaja 1949b, toim., ja siinä erityisesti Harmaja 1949a ja Erkki Itkonen 1949), **Werner Söderhjelm** (H. Söderhjelm 1960, Merisalo 1994), **Hugo Pipping** (Panelius 1955; ks. myös Enkvist 1954), **Gustaf John Ramstedt** (Aalto 1975 ja hyvin perusteellisesti Halén 2000) sekä **Edwin Linkomies** (Tommila ja Heikkilä 1996, toim., ja siinä erityisesti Kajanto 1996). Yllättävää on, ettei Suomen kielitieteen kahdesta kenties suurimmasta nimestä, M. A. Castrénista ja Emil Nestor Setälästä, ole laadittu perusteellisia, kielitieteellisesti painottuvia elämäkertoja (ks. Setälän osalta kuitenkin F. Karlsson 2000).

Monien yksittäisten tutkijoiden nekrologit sisältävät runsaasti arvokasta aineistoa. Nekrologeja, relevantteja puheita ja muita muistokirjoituksia on julkaistu paitsi Suomen keskeisissä kielitieteellisissä aikakauslehdissä (*Virittäjässä*, *Suomalais-ugrilaisessa Aikakauskirjassa*, *Finnisch-Ugrische Forschungenissa* ja *Neuphilologische Mitteilungenissa*)

²⁸Ruotsissa ja Tanskassa on 1990-luvulla jo ennätetty arvioimaan lingvistiikkaakin. Ruotsin arviointiraportti "Linguistic Research in Sweden" (Enkvist, Ferguson, Haji_ová ja Ladefoged 1992) sisältää perusteellisen oppihistoriallisen katsauksen.

erityisesti Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian vuosikirjoissa. Kirjassaan *Professoreita* (1984) Matti Klinge on luonnehtinut mm. Michael Wexioniusta, H. G. Porthania, Wilhelm Lagusta, Werner Söderhjelmiä ja Edwin Linkomiestä.

Laajemmista bibliografioista on mainittava erityisesti **Jorma Vallinkosken** kahdeksanosainen *Turun Akatemian väitöskirjat 1642-1828* (1962-69), BSU 1991 joka kattaa uralistiikan tutkimuksen kaudelta 1917-87, uusfilologioiden osalta **Dolly Ölanderin** bibliografiat (mm. 1963), sekä tieteellisten seurojen, erityisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Suomalais-ugrilaisen Seuran ja Svenska litteratursällskapetin erinomaiset julkaisuluettelot.²⁹

Käyttökelpoisia omaelämäkertoja ja matkaraportteja on myös olemassa, esim. **A. J. Sjögren** (1955, käsikirjoituksesta suomentanut Aulis J. Joki) matkoistaan Lappiin ja läntiselle Venäjälle, **M. A. Castrén** (1852, 1855) ja **Kai Donner** (1915) Siperian-matkoistaan sekä **G. J. Ramstedt** (1944) tutkimusmatkoistaan tšeremissien (marien) ja mongolien pariin. Suomalais-ugrilainen Seura ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ovat julkaisseet runsaasti kenttälingvistien matkaraportteja. **Edwin Linkomiehen** postuumi, hänen poliittiseen toimintaansa painottuva omaelämäkerta julkaistiin vuonna 1970.

—

1.4. Suomen kielitieteen historian periodisointi

Suomen kielitieteen historian vaiheet ja taitekohdat ovat tietenkin monin tavoin riippuvaisia maamme poliittisen, sosiaali- ja kulttuurihistorian keskeisistä tapahtumista sekä maan taloudellisesta kehityksestä. Korkeampi kirjallinen hengenviljely alkoi uskonpuhdistuksen ja Mikael Agricolan myötä, tieteen osalta Turun (vanhan) Akatemian perustamisella 1640.

Jos yksi tietty vuosi on valittava rajapyykiksi, ensimmäisen jakson päätepisteenä voisi pitää joko vuotta 1809 (Ruotsin valta päättyy, Suomi joutuu Venäjän alaisuuteen), taikka vuotta 1828, jolloin Turun vuonna 1827 sattuneen palon jälkeen Akatemia siirrettiin Helsinkiin ja siitä tuli Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto. Vuotta 1809 puoltaisi erityisesti se, että vuoden 1809 poliittiset muutokset vaikuttivat merkittävästi ja nopeasti Turun Akatemian kehitykseen. Keisari Aleksanteri I sai Turun Akatemian ja katedraalikoulun henkilökunnan vannomaan itselleen uskollisuuden valan jo 21.5.1808 antamalla merkittävän julistuksen Akatemian kehittämistä.³⁰ Muun muassa filologian professuureja (Itämaiden kirjallisuus) ja apulaisia (Itämaiden, Kreikan ja Rooman kirjallisuus) alkoi tulla lisää jo vuonna 1811.

²⁹Erityisesti SKS-Publications 1956, SLS-Publications 1991 ja SUS-Publications 1995.

³⁰ Venäjän- ja saksankielisessä julistuksessa Akatemiasta käytettiin nimiä "Abovskij Universitet" ja "Universität zu Åbo". Ks. tarkemmin Klinge & al. (1989:12-16).

Toisaalta myös vuoden 1828 seutu on erittäin tärkeä. Tuolloin Helsingin yliopisto sai nimensä ja fyysisen alkunsa.³¹ Tämä seikka on ollut ratkaisevana, kun Suomen Tiedeseuran laajan tiedehistoriikkiprojektin periodisointi alkaa vuodesta 1828. Tätä jaksottelua puoltaa sekin, että Turun Akademia / Helsingin yliopisto oli tuolloisen Suomen ainoa instituutio, missä tiedettä harjoitettiin. Toisin kuin monissa muissa maissa, Suomeen ei ollut vielä syntynyt merkittäviä tieteellisiä seuroja tai tiedeakatemiaita, vaikka seuratoimintaa toki oli yritetty käynnistää jo 1700-luvulla.³² Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustettiin 1831, Finska Vetenskaps-Societeten - Suomen Tiedeseura 1838. A. J. Sjögren teki merkittävät tutkimusmatkansa 1824-28, jotka aloittivat fennougriistiikan tärkeän tutkimusretkeilyvaiheen. Nämäkin seikat puoltavat näkemystä, että uusi jakso alkaa vuoden 1830 vaiheilla. Noudatan siis näkemystä, jonka mukaan ensimmäinen jakso kattaa vuodet 1640-1827.

Toisaalta on myönnettävä, että kielitieteen edistymisen kannalta vuosi 1828 ei ole mikään itsestään selvä luonnollinen rajapyykki. Jo Heikel (1894:28) totesi, että "Universitetets flyttning till den nya huvudstaden bildar icke något gränsmärke i de filologiska studiernas inre historia."³³ Günter Stipa (1987) on kiinnittänyt huomiota samaan ja vielä korostanut sitä tosiseikkaa, että edeltävät vuosikymmenet aina 1770-luvulta olivat tärkeitä **H. G. Porthanin** lingvistikin uraa uurtavan toiminnan kannalta. Tämä onkin realistinen tulkinta: siirtymisen 1600/1700-lukujen spekulatiivisesta kielitieteestä empiirisempään ja nimenomaan historiallis-vertailevaan suuntaan oli vähittäinen ja kesti vuosikymmeniä. Vuoden 1828 seudun tapahtumat sinetöivät tämän kehityksen.

Toinen jakso alkaa täten 1828 ja päättyy Suomen itsenäistymiseen 1917, eli jakso kattaa vuodet 1828-1916. Itsenäistyminen asetti uusia haasteita ja vaatimuksia suomen kielen tutkimukselle. Neuvostoliiton syntyminen johti Suomen itärajan sulkeutumiseen, jolloin fennougriistiikan hedelmällinen suurten tutkimusmatkojen kausi pakosta päättyi. Tämän jälkeen ei vuosikymmeniin enää voitu tehdä tutkimusretkiä itään, mikä johti fennougriistiikan uuteen vaiheeseen. Uuden jakson alkamista tähdentää sekin, että Turkuun syntyi näihin aikoihin peräti kaksi uutta yliopistoa.

Seuraava tärkeä murroskausi on vuoden 1965 vaiheilla; periodisoinnin kolmas jakso on siis 1917-64. Ajanjakso vuoden 1965 vaiheilla oli korkeakoulu-, tiede- ja myös yleispoliittisesti merkittävä monestakin syystä. Eurooppa oli toipunut toisen maailmansodan rasituksista ja rajoituksista, taloudellinen noususuhdanne oli meneillään. Sotien jälkeiset suuret, 1945-48 syntyneet ikäluokat tulivat yliopisto-opiskeluikään, jolloin korkeakoululaitos laajentui erittäin nopeasti: vuosina 1965-70 kieliaineiden yliopistotasoinen opetus alkoi Oulussa, Tampereella, Joensuussa ja Vaasassa (Jyväskylässä se oli käynnistynyt jo 1936). Säädettiin korkeakoulujen kehittämislaki vuosille 1966-81.

³¹Helsingin yliopiston ontologia on historiallisesti pulmallinen, koska sillä on kaksi aikapaikkaisesti eri hahmoa ja kaksi eri nimeä. Hallinnollisesti on selvää, että Turun Akademia siirrettiin Helsinkiin, ja että HY tässä mielessä on TA:n myöhempi inkarnaatio. Toisaalta arkiymmärrys ei hyväksy toiseksi tai ainakaan luontevaksi väitettä "Helsingin yliopisto perustettiin Turkuun vuonna 1640". Tilannetta voi epätyypillisyydessään eräiltä osin verrata henkilön sukupuolen- ja siihen liittyvän nimenvaihdokseen. Jos Matti Meikäläinen aikuisiässä läpikäy sukupuolenvaihdoksen edellyttämät lääketieteelliset toimenpiteet ja lisäksi vaihtaa nimensä Matilda Meikäläiseksi, emme kiistäisi, että Matildalla oli lapsuus (vaikka tuntuisi oudolta sanoa "Matilda Meikäläinen syntyi 1946"). Mutta emme kiistäisi myöskään sitä, että Matti oli olemassa, josta todisteena voi olla esimerkiksi, että hän voitti hiihtokilpailuja poikien sarjoissa. Vastaavasti TA ei jäännökseltään siirtynyt Helsinkiin 1828. Turkuun jäi mm. vanha Akatemiatalo juhlasaleineen. On siis varsin luonnollista, että 1918 perustettu Åbo Akademi ja 1920 perustettu Turun suomalainen yliopisto (vuodesta 1927 Turun yliopisto) myös kokevat olevansa TA:n jatkajia. Näkökulmasta riippuen TA-HY ja Matti-Matilda voivat ontologisesti olla joko yksi tai kaksi oliota.

³²H. G. Porthanin ja muiden Aurora-seura Turussa 1770-79.

³³Huomattakoon, että Sjögrenin tärkeä työ tapahtui Helsingin yliopiston ulkopuolella, Pietarin tiedeakatemiassa.

Strukturalismi ja generatiivinen kielioppi rantautuivat selvästi näkyvässä muodossa Suomeen Turun yliopiston ja Åbo Akademin kautta suurin piirtein samanaikaisesti 1965-67. Helsingin yliopisto perusti yleisen kielitieteen professorin viran syyslukukauden alusta 1966. Chomskyn *Aspects of the Theory of Syntax*, kielitieteen ylivoimaisesti siteeratuin teos³⁴, ilmestyi 1965. Anglosaksiset teoreettiset vaikutteet alkoivat muutenkin voimakkaasti lisääntyä näihin aikoihin (toiseen maailmansotaan asti kansainväliset teoreettiset vaikutteet olivat voittopuolisesti tulleet Saksasta). Vanha Suomen Akatemia lakkautettiin ja nykyinen aloitti toimintansa vuonna 1970.

Neljäs jaksō on siten suurin piirtein vuodesta 1965 näihin päiviin asti. Tässä esitetyn periodisoinnin perusteista ks. tarkemmin Hovdhaugen, Karlsson, Henriksen ja Sigurd (2000, luku 6).

³⁴F. Karlsson (1994b:29).

2. Kausi 1640-1827

2.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1640-1827

Ivar Heikel³⁵ (1861-1952) on seikkaperäisesti kuvannut Turun Akatemian filologisen tutkimuksen oppihistoriaa yli 300-sivuisessa teoksessaan (1894). Myös **Otto Donnerin** katsaus suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan (1872) sisältää runsaasti mielenkiintoisia havaintoja. Kun Akatemia perustettiin 1640, sen 11 professorin viran joukossa oli ajalle tyypilliseen tapaan kaksi kieliin liittyvää, kaunopuheisuuden (Professor Eloquentiæ) sekä pyhien kielten eli kreikan ja heprean (Professor Linguarum Hæbreæ & Græcæ). Ruotsin vallan aikana ei perustettu uusia professuureja. Käytännön kielenopetusta varten nimitettiin ranskan kielimestari 1670 ja saksan kielimestari 1706.³⁶ Tieteiden arvohierarkiassa teologia oli ylinnä, kielitiede oli teologian aputiede.

1600-luku ja 1700-luvun alkupuolisko olivat uskonnollisen ortodoksian aikaa. Oikeaoppisuus pantiin konkreettisesti täytäntöön. Vuonna 1642 Akatemian rehtori antoi huomautuksen, jonka mukaan:

“-- jokaisen professorin on pidettävä vaari siitä, ettei hän esitä mitään uutta, jottei näyttäisi tekevän enemmän tai paremmin kuin muut, mistä aiheutuisi epäilyksittä ärtymystä ja epäsopua”.

Ja vielä varmemmaksi vakuudeksi kolme vuotta myöhemmin:

“Professoreista älköön kukaan Kuninkaallisen Majesteetin eikä Akateemisen konsistorin luvatta ryhtykö luennoimaan mistään muusta vanhasta kirjailijasta kuin sellaisesta, joka nimenomaan on mainittu yliopiston konstituutiossa. Älköönkään kukaan vanhojen kirjailijoiden hyviä mielipiteitä vastustako, älköönkään omaa mielipidettään tai uusien kirjailijoiden arvelua julkisesti puolustako, --” (Klinge & al. 1987:556).

Akatemian perustamisen jälkeen elettiin vuosikymmenestä toiseen ja jopa vuosisadasta toiseen resurssien puolesta jokseenkin pysähtyneessä tilassa. Uusi poliittinen konstellatio 1809 muutti kuitenkin tilanteen. Keisari halusi voittaa Turun Akatemian sympatiat puolelleen ja etäännyttää henkilökunnan vallitsevasta ruotsinmielisyydestään. Hyvä keino oli mm. virkaresurssien lisääminen.

Vuonna 1811 perustettiin uusi filologisesti tärkeä professorin virka. Vanha linguarum-professori jaettiin kahtia, Kreikan kirjallisuuden ja Itämaiden kirjallisuuden (orientaliska språk) professorin viroiksi. Tämä oli ensimmäinen professoriresurssien lisäys vuoden 1640 jälkeen. Perustettiin myös apulaisen virat Rooman, Kreikan ja Itämaiden kirjallisuudessa sekä venäjän, saksan ja englannin kielten opettajan virat.³⁷ Orientaalisten kielten piirissä heprean merkitys ja asema taantuu 1800-luvulla, arabian asema voimistuu vastaavasti.

³⁵Ivar Heikel oli Helsingin yliopiston kreikan kirjallisuuden professorina 1888-1926 ja Yliopiston rehtorina kahteen otteeseen, 1907-1911 ja 1920-1922. Hän oli poikkeuksellisen tuottelias oppihistoriankin tutkija.

³⁶Ks. tarkemmin Aalto (1987:7-10).

³⁷Klinge & al. (1987:28-29).

2.2. Yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1640-1827

Ortodoksian aikana kielitieteellisen tutkimuksen eräät rajat oli selvästi asetettu Raamatussa. Maailman alkuun oli Vanhan Testamentin mukaan muutamia tuhansia vuosia aikaa, tähän aikakehykseen kaikki historialliset tulkinnat oli asetettava. Tärkeisiin kysymyksiin kielten alkuperästä ja moninaisuudesta löytyi Raamatusta valmiit vastaukset, eikä niitä sopinut asettaa kyseenalaisiksi ilman vakavaa (jopa hengen) vaaraa.

Tällainen ilmapiiri ei tietenkään suosinut kriittistä tiedettä eikä edes empiiristen havaintojen tekemistä. Kaunopuheisuuden professori opetti pitkään lähinnä latinan käytännön taitoja. Kumpikaan kieliprofessori ei ollut yliopiston virkahierarkian huipulla. Aikakauden urakiertoon kuului tapa, että kieliprofessoreista saatettiin edetä arvostetuimpiin eli teologisiin. “Vanligt var att professorerne i språk behandlade alla möjliga ämnen utom dem, som hörde till deras profession”, toteaa Heikel (1894:71). Suurin osa tutkimuksesta julkaistiin väitöskirjoina, joiden pituus oli tavallisesti 10-20 sivua. Väitöskirjan kirjoittaja oli yleensä professori eikä väittelijä itse, jonka tehtävä oli väitöskirjan teesien puolustaminen. Suureksi yleiseksi lingvistiseksi kysymykseksi nousi jo 1600-luvulla kielisukulaisuuden ongelma. Näissä olosuhteissa on ymmärrettävää, että tutkimus oli paljolti referaatinomaista ja spekulatiivista.

Silti kyettiin huomattaviin lingvistisiin tuloksiin jo 1600-luvulla. Deskriptiivinen kieliopin kirjoitus sai alkunsa. Ensimmäisen suomen kielen kieliopin lienee kirjoittanut **Henricus Crugerus** vuoden 1640 vaiheilla. Teosta ei julkaistu, eikä käsikirjoituksesta ole säilynyt yhtään kappaletta. Crugerus oli kuitenkin lähettänyt kopion tanskalaiselle piispalle Erik Pontoppidanille, joka viittasi siihen omissa teoksissaan. Myös Leibniz tunsi tämän käsikirjoituksen. Crugeruksen kielioppi oli ilmeisesti huomattava saavutus.³⁸ Crugerus ei ollut käyttänyt latinaa esikuvana siinä määrin kuin tänä aikana tapana oli, vaan pyrki kuvaamaan suomen kielen ominaispiirteitä. Hän pystyi esim. erottamaan 12 sijaa, mikä oli huomattava deskriptiivinen saavutus.

Æschillus Petræus³⁹ (Eskil Petraeus, 1593-1657) julkaisi ensimmäisen suomen kieliopin, 88-sivuisen *Linguae Finnicæ brevis institutio* (1649). Tämä teos oli tarkoitettu käytännön oppikirjaksi, mm. saksalaisille, skotlantilaisille ja ruotsalaisille virkamiehille. Tällöin ruotsin kielestä ei vielä ollut ilmestynyt yhtään painettua kielioppia. Vihonen (1978a,b) on osoittanut, että Petræus käytti esikuvanaan muodissa olevia latinan kielioppeja, erityisesti Arvid Tideruksen, Nathan Chytræuksen, Donatuksen ja Philipp Melanchthonin. Yleinen käsitys oli, että latinan muoto-opin kategoriat olivat luonnollisten käsitteiden ja ajattelutapojen heijastuksia, jotka toistuvat samanlaisina eri kielissä. Vihosen mukaan noin 60% Petræuksen säännöistä on peräisin latinan muoto-opista. Toisin kuin Crugerus, Petræus ei erottanut kuin kuusi sijaa eli latinaa vastaavat.

Aikakauden merkittävimmän suomen kieliopin kirjoitti **Bartholdus G. Vhael** (1733). Tässä on jo 14 sijaa, suomen keskeisimmät morfofonologiset vaihtelut on kuvattu melko tarkkaan, vokaalit jaetaan etu- ja takavokaaleihin, sananmuodostuksesta on luku. Vhaelin onnistui siis vapautua latinan kieliopin liiasta esikuvallisuudesta.

Aikakauden kenties merkittävimmän metodisen edistysaskelen ennen Porthania otti

³⁸Mark (1949), Stipa (1990:120-121).

³⁹Petræus oli professor primarius eli jumaluusopin professori 1640-52, Akatemian varakansleri 1652-57, Turun piispa vuodesta 1652 ja vuoden 1642 Raamatun suomennostyön johtaja.

Michael Wexionius (aateloituna Wexionius-Gyldenstolpe, 1608/9-70). Hän oli eri aikoina historian ja politiikan sekä lainopin professorina. Kuuluisassa teoksessaan (1650) *Epitome descriptionis Sueciæ, Gothiæ, Fenningiæ, et subjectarum provinciarum* hän esitti kuvauksen suurvalta-Ruotsin maakunnista ja asukkaista. Wexionius käsittelee mm. suomen ja viron yhtäläisyyksiä ja eroja. Tässä 14-sivuisessa kohdassa hän käyttää fonologisiin ja kieliopillisiin piirteisiin perustuvaa vertailevaa menetelmää, joka oli aikaansa edellä. Hän toteaa mm. seuraavat yhtäläisyydet suomen ja viron välillä: paino on ensimmäisellä tavulla, ei ole kieliopillisia sukuja, on samat sijat, pronominit muistuttavat toisiaan, komparatiivin suffiksi on sama ja verbien tempus/modus-taivutus sama. Aikalaiset eivät ymmärtäneet tämän menetelmän todistusvoimaa. Samalla tavalla Wexionius vertaa ruotsia ja saksaa ja toteaa ne sukukieliksi: kummassakin on mm. kolme sukua ja kaksi artikkelia. Oli Wexioniuksella paljon aikakaudelle tyypillisiä spekulatiivisia ajatuksiakin, kuten se, että ruotsin eli ”sveogoottien” kielen kirjoitusjärjestelmä oli vanhempi kuin kreikkalaisten ja roomalaisten.

Enevaldus Svenonius (1617-88) oli opiskellut mm. heprean, arabian, syyrian ja aramean (kaldean) kieliä Uppsalassa. Vuosina 1651-54 hän oli kolmivuotisella opintomatalla useissa Euroopan maissa. Hollannissa hän oli kuunnellut johtavia filologeja Hugo Grotiusta ja Gerhard Vossiusta. Svenoniuksen keskeinen teos on 20 väitöskirjana 1658 esitetty *Gymnasium capiendae rationis humanæ* eli ”harjoituskoulu ihmisjärjen kiinni saamiseksi”, uudelleen julkaistu 1662. Tämä on ortodoksian hengessä kirjoitettu opettavainen esitys. Kirjoittaja tähdentää, että teologin kannattaa hallita sekä kotimaisia kieliä (suomea, ruotsia, saksaa), klassisia että edellä mainittuja seemiläisiä. Svenonius mainitsee myös viron ja saamen (lapin). Hän esittää, että tanska, ruotsi, saksa ja hollanti eivät eroa enemmän toisistaan kuin eroavat keskenään puola, tšekki ja unkari. Jälkimmäisten osalta on siis vielä matkaa oikeaan tulkintaan. Ruotsin ja saksan sanastossa on runsaasti latinlais- ja kreikkalaisperäisiä sanoja. Svenonius lienee ollut ensimmäinen, joka (noin 40 esimerkkiin nojaten) väitti suomen saaneen useimmat sanansa kreikasta ja hepreasta. Heprea, latina ja kreikka ovat primaarisia kieliä, muut sekundaarisia. Heprea on kuitenkin kaikkien kielten äiti, kieli, jonka Jumala opetti esivanhemmillemme. Svenonius esittää myös seikkaperäisesti käsityksiään Baabelin kieltensekaannuksen tapahtumista ja seuraamuksista. Tästä Svenoniuksen teoksesta tuli ortodoksian kauden opinkappale (Heikel 1894:54-62), eräänlaista sen ajan suomalaisen lingvistiikan normaalitiedettä melkein vuosisadan ajaksi.

Lingvistisesti kiinnostavin tämän aikakauden latinan kieliopeista saattoi olla **B. Rajalen** (1683), jossa tekijä kuvaa kielioppia erittäin tiiviisti ja morfologiassa käyttää abstrakteja formalisoituja sääntöjä.⁴⁰

Simon Paulinus (1652-91) nosti *linguarum*-professorin lingvististä tasoa deskriptiivisen kielitieteen osalta. Hänen postuumisti ilmestynyt heprean kielioppinsa (1692) kuului Pohjoismaiden parhaimpiin, ja sitä käytettiin pitkään oppikirjana. Paulinuksen johdolla esitettiin myös yleislingvistiksi katsottavia, joskin ortodoksian hengen mukaisia ja kovin spekulatiivisia väitöskirjoja alkukieliongelma-alueesta. Tällainen oli Petrus von Husumin väitöskirja vuodelta 1689, jossa mm. todistellaan, että Aatami sai heprean kielen kirjoitusjärjestelmän Jumalalta nimenomaan vokaalinmerkkeineen. Ilman niitä Pyhä Kirja ei olisi ollut täydellinen, eikä siten yhteensopiva taivaallisen

⁴⁰Tarkemmin Hovdhaugen, Karlsson, Henriksen ja Sigurd (2000, luku 4).

täydellisyyden olotilan kanssa. Väitöskirjassa käsitellään myös enkelien kielen problematiikkaa, yhtenä "argumenttina", ettei enkelten kieli voi olla täydellisempi kuin Jumalan oma kieli, heprea.

Alkukieliongelma työllisti monia muitakin. 1698 Eric Fleege esitti väitöskirjassaan *De nomine*, että Aatami loi kielen Jumalan avulla. Pääongelmana Fleegeellä kuitenkin oli jo Platonin Kratyloksessa käsittelemä kysymys kielen luonnollisista ja konventionaalisista aineksista. Gabriel Cajanus väitteli 1699 taivaan kielen ongelmasta: *De lingua coelesti*. Väittelijä ilmoittaa käsittelevänsä aiheitaan puhtaan filologisesti, ei teologisesti. Hänkin päätyy heprean vanhimmuuteen. Tämän paradigman kehyksissä työskenneltiin pitkään. **Daniel Juslenius** (1676-1752) on tunnetuin suomi/heprea-sukulaisuuden puolestapuhuja. Vielä 1768 **Carolus Gustavus Weman**, Akatemian ensimmäinen (hyvin lyhytaikainen) suomen kielen dosentti, esitti yhdessä B. J. Ignatiuksen kanssa väitöskirjan heprean ja suomen sukulaisuudesta. Myös suomi/kreikka-hypoteesi oli Svenoniuksesta alkaen esillä, eniten työtä tämän todistamiseksi uhrasi **Nils Idman** (1774).

1700-luvun keskivaiheilla valistuksen ideat alkoivat tuntua Turussakin. Sekä koulu-että yliopisto-opetusta uudistettiin. Linguarum-professorin opetusalan määrittelyssä kreikka joutui taka-alalle ja orientaaliset kielet nousivat vastaavasti esiin. Ajan henkeä kuvastaa sekin, että kaunopuheisuuden professorin piti perinnäisen latinan lisäksi opettaa myös ruotsin tyylioppia harjoitusten muodossa. Ruotsiakin alettiin pikku hiljaa käyttää latinan sijasta luentokielenä. Mutta vielä kestäisi sata vuotta, ennen kuin lopullisesti oivallettiin maan pääkielten (= muiden kuin vieraiden kielten) opettamisen tärkeys ja merkitys.

Petter Forsskål (t. Forskål, 1732-63) opiskeli arabiaa Uppsalassa vuodesta 1742, ja vuodesta 1753 Göttingenissä kuuluisan orientalistin J. D. Michaeliksen johdolla. Forsskål oli polyhistorioitsija, joka tuli tunnetuksi erityisesti luonnontieteilijänä. Hän osallistui tanskalaisten rahoittamaan ja saksalaisen Carsten Niebuhrin johtamaan tutkimusretkikuntaan, joka lähti Arabiaan 1760. Forsskål oli retkikunnan filologi, varmaankin ensimmäisiä kielentutkijoitamme, joka sai pestin yliopisto- ja koululaitoksen ulkopuolelta. Hän ehti tutkia mm. arabiankielisiä käsikirjoituksia ennen varhaista kuolemaansa malariaan nykyisen Jemenin alueella. Retkikunnan viidestä jäsenestä Niebuhr palasi ainoana hengissä Tanskaan 1765.

1700-luvun lopussa Suomen humanististen tieteiden taso nousi huomattavasti, yhden miehen ansiosta. **Henrik Gabriel Porthan** (1739-1804), kaunopuheisuuden professori vuodesta 1777, vaikutti vahvasti kielitieteeseenkin, kuten niin moneen muuhun alaan. Porthanin ansiosta teologisuus spekulointi loppui kielentutkimuksessa. Hän nosti esille joukon keskeisiä, empiirisesti tutkittavia kysymyksiä. Porthan seurasi valppaasti mm. arkeologian, taidehistorian ja kielitieteen kansainvälistä kehitystä. Kauden voimakkaimmat aatevirtaukset olivat rationalismi, valistus ja uushumanismi, ja ne vaikuttivat Porthaniinkin. 1779 hän teki opintomatkan Ruotsiin, Tanskaan ja Saksaan käyden mm. Göttingenissä, jossa yksi kauden merkittävimmistä yliopistoista sijaitsi. Porthania pidetään sekä Suomen historiankirjoituksen että folkloristiikan tutkimuksen perustajana. Lingvistinäkin hän aloitti uuden kauden.

Yksi osoitus tavasta, millä Porthan seurasi aikaansa, on artikkeli jonka hän kirjoitti 1771 sanomalehden *Tidningar utgifne af et sällskap i Åbo* ensimmäiseen numeroon. Siinä hän teki selkoa János Sajnovicsin käänteentekevistä tutkimuksesta, joka oli ilmestynyt 1770. Hän oli kirjeenvaihdossa sekä Sámuel Gyarmathin että Joseph Dobrowskyn,

tieteellisen slavistiikan perustajan, kanssa kielten vertailun periaatteista. Dobrowsky jopa kävi Turussa Porthania tapaamassa 1792. Porthan suunnitteli etymologista sanakirjaa, ja mainitsi, että tehtävän onnistumiseksi pitäisi tuntea mm. tatarilaisia, turkkilaisia ja mongolilaisia kieliä. Väitöskirjassa *De Bircarlis* (1786) Porthan toteaa, että “kieliopillisten lakien” puolesta suomi ja lappi osoittavat suurta sukulaisuutta, mutta myös huomattavia eroja. Väitöskirjassa *Dissertatio academica de precipuis dialectis linguae Fennicae* (1801) luonnehditaan suomen päämurteita (“tavallinen” eli kirjakieli ja savo), siinä on myös venäjän ja suomen välisiä lainasanavertailuja. Porthan teki myös balttilais-suomalaisia sanavertailuja. Erityisen mielenkiintoinen on väitöskirja kielten historiallisesta käytöstä eli *De linguarum usu historico* (1795), jossa pohditaan kielten vertailun periaatteita. Tässä esitetään, että kielten historia heijastaa ihmisällyn historiaa, ja että historiallisten muistomerkkien puuttuessa kansan tavat, instituutiot ja sivistyksen aste voidaan päätellä sen kielestä. Ei riitä verrata vain muutamaa kieltä, vaan täytyy verrata useita. Pelkkä äänteellinen vastaavuus ei todista sukulaisuutta, tarvitaan merkitysyhtäläisyyskin. Kirjoituksen lisäksi ääntämisessä on otettava tarkoin huomioon. Porthan valotti materiaalista ja sivistyshistoriaa tavalla, joka antoi Setälälle aiheen todeta jopa näin:⁴¹

—
 “Mutta PORTHANin suureksi ansioksi on kuitenkin luettava tämän nerokkaan ajatuksen itsenäinen keksiminen jo paljon ennen kuin ADOLPHE PICTET [ja ennen häntä oikeastaan Adalbert Kuhn, cf. Ikola (1984:123)/FK] varsinaisesti perusti n.s. ‘lingvistisen paleontologian.’” (Setälä 1892:317)

Porthan käsitteli myös muita yleislingvistisiä kysymyksiä: äidinkielen merkitystä ihmisille, eri kielten sanojen merkitysten huonoa keskinäistä vastaavuutta, kääntämisen periaatteellisia vaikeuksia, kielen syntyä. Kaikkiaan Porthanin lingvistiset ansiot ovat kahtaalla: toisaalta uusien, järkevien tutkimusaiheiden ja –suuntien osoittamisessa, toisaalta metodeissa. Vaikkeivät kielitieteen periaatteet suinkaan kuuluneet Porthanin mielenkiinnon keskeisimpiin kohteisiin, hän oli tässäkin työssään selvästi edellä aikaansa.

Kuuluisa tanskalainen kielentutkija **Rasmus Rask** (1787-1832), Boppin ja Grimmin ohella varhaisen 1800-luvun historiallis-vertailevan kielitieteen kolmas johtohahmo, lähti 1816 seitsenvuotiselle tutkimusmatkalle Venäjän kautta aina Intiaa ja Ceylonia myöten. Menomatkalla hän viipyi 17 päivää Turussa vuoden 1818 maaliskuun alussa.⁴² Tämä vierailu oli Suomen kielitieteelle merkityksellinen. Rask tapasi näiden viikkojen aikana erityisesti **Gustaf Renvallin** (1781-1841) useita kertoja. Tämä opetti hänelle suomea, mistä Rask oli aktiivisesti kiinnostunut, niin kuin hän oli myös saamesta, josta myöhemmin kirjoitti erinomaisen kuvauksenkin. Rask rohkaisi Renvallia laatimaan uutta suomen sanakirjaa,⁴³ mihin Renvall sitten ryhtyikin rahoituksen turvin, jonka Rask hänelle järjesti jatkaessaan matkaansa Pietariin.

⁴¹ Keskeiset Porthania koskevat lähteeni ovat *Opera omnian* lisäksi Setälä (1892:292-317), Heikel (1894) ja Ikola (1983, 1984).

⁴² Häkli (1987) on julkaissut Raskin päiväkirjamerkinnot Turun käynnin päiviltä.

⁴³ *Suomalainen Sana-Kirja. Lexicon Linguae Fennicae*, 1826.

Jo ennen tätä Renvall oli kuvannut suomen sijajärjestelmää (1815-17) tutkielmassa, missä hän vertasi suomen sijoja muiden kielten sijoihin ja ruotsin prepositioihin. Tämä oli fennistiikan ensimmäinen varsinainen kieliopillis-semanttinen tutkielma. Siinä Renvall mm. useita kertoja viittasi saksalaiseen tutkijaan Vateriin, siis samaan, jonka ensimmäisenä arvellaan saksan kielessä käyttäneen sanaa "Linguistik" (ks. 1.1). Renvall nimitettiin suomalaisen kirjallisuuden dosentiksi 1811. Toinen todiste hänen yleislingvivistisestä harrastuksestaan on se, että hän lukuvuonna 1814-15 ilmoitti opettavansa yleistä kielioppia sekä vertaavansa sitä eri kielten henkeen, erityisesti suomen kieleen.⁴⁴ Kun vielä ottaa huomioon keskustelut ja opetustuokiot Raskin kanssa, Renvallista piirtyy kuva eräänlaisena Suomen varhaisimpana tiedostavana yleislingvistinä.

Toinen esimerkki orastavasta vertailevasta lähestymistavasta oli Johan Strahlmannin suomen kielioppi (1816), jossa suomea (pintapuolisesti) verrattiin unkariin. Strahlmann viittasi mm. Gyarmathin tutkimukseen vuodelta 1799.

Deskriptiivisen kieliopin ja leksikologian alueella tapahtui muutama aluevaltaus 1800-luvun alussa. **Reinhold von Beckerin** (1788-1858) merkittävä suomen kielioppi *Finsk grammatik* ilmestyi 1824. Tärkeä lingvistinen innovaatio oli laaja syntaksi, jonkalainen oli tykkänään puuttunut Vhaelin kieliopista (1733).

A. J. Sjögrenin tutkimusmatkat alkoivat 1824, mutta koska ne aloittavat uuden jakson Suomen kielitieteen historiassa ja Sjögren teki suurimman osan elämäntyöstään näiden matkojen jälkeen, on luontevinta aloittaa seuraava jakso juuri Sjögrenistä.

2.3. Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1640-1827

Teoreettisten ongelmien pohdiskelu oli enimmäkseen spekulatiivista ja teologisesti väritynyttä. Keskeiset ongelmat olivat alkukielikysymys ja kielten sukulaisuus. Suomen kielen deskriptiivinen kielioppikirjoitus alkoi suhteellisen varhain 1600-luvulla. Huomattavimmat deskriptiiviset saavutukset olivat Rajalenin latinan kielioppi (1683), Paulinuksen heprean kielioppi (1692) ja Vhaelin suomen kielioppi (1733).

Turun Akatemian virkarakenteessa ainoa lingvistiksi merkittävä muutos vuoden 1640 jälkeen oli Linguarum-professorin jako 1812. Ylempiä virkoja ei vielä ollut muissa kielissä kuin latinassa, kreikassa ja orientaalisissa kielissä eli aluksi lähinnä hepreassa, myöhemmin arabian merkitys kasvoi.

Michael Wexionius-Gyldenstolpe sovelsi jo 1600-luvun puolivälissä luotettavia kielten vertailun menetelmiä mm. suomeen ja viroon, mikä oli metodisesti huomattava saavutus. Aikalaiset eivät sitä erityisemmin arvostaneet, ehkä siksi, että tulokset näyttivät ilmeisiltä. H. G. Porthanin ansiot lingvistikankin tienraivaajana olivat huomattavat. Hän käsiteli useissa kirjoituksissaan myös yleislingvistisiä ongelmia. Porthan piti yhteyksiä mm. Saksaan ja seurasi kielitieteen kansainvälistä kehitystä. Hän tajusi idässä olevien suomen sukukansojen ja sukukielten empiirisen tutkimisen tärkeyden. Toinen lingvistiksi aktiivinen ja innovatiivinen kielentutkija oli Gustaf Renvall, joka jo 1814-15 opetti yleistä kielioppia.

Rasmus Raskin vierailu Turussa 1818 oli hyvin merkityksellinen. Rask myötävaikuttii itään suuntautuvien tutkimusmatkojen käynnistymiseen ja rahoituksen järjestämiseen.

⁴⁴Ks. tarkemmin Setälä (1901:253).

Muutenkin hän inspiroi suomalaisia tutkijoita.

3. Kausi 1828-1916

3.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1828-1916

Vuonna 1835 koko Venäjän yliopistohallinnossa tapahtui melkoinen muutos. Opetusta muutettiin kurssimuotoisemmaksi ja luonnontieteellisemmäksi, tarkoituksena oli tehostaa opetusta, jonka nimenomaan piti olla mahdollisimman käytännöllistä. Osana tätä politiikkaa tehostettiin monien pienten kielten opetusta suuressa valtakunnassa. Esimerkiksi Kazanin yliopistoon perustettiin kahdeksan professorin virkaa kaupungin vaikutuspiirissä olevia tärkeimpiä kieliryhmiä varten, joita olivat mm. arabia, persia, tataari ja mongoli. Suomen suuriruhtinaskuntakin, ja erityisesti suomen kieli, pääsi hyötymään tästä politiikasta, jota vielä tuki venäläisten vallanpitäjien halu etäännyttää suomalaiset vanhasta emämaasta eli Ruotsista. Suomen kielen aseman tietynasteinen parantaminen tuki tätäkin tarkoitusta.

Turun Akatemia muuttui Helsingin yliopistoksi 1828. Uusia — tai muita uusia — yliopistoja maahan ei perustettu ennen itsenäistymistä. Helsingin yliopiston kielivalikoima alkoi hiljalleen laajeta. Suomen kielen lehtorin virka saatiin perustetuksi pitkien ponnistelujen jälkeen 1829.⁴⁵ Venäjän kielen ja kirjallisuuden professorin virka perustettiin 1828,⁴⁶ ja vielä toinen 1841. Tässä vaiheessa kieliprofessuurit olivat latina, kreikka, orientaaliset kielet, sekä kaksi venäjän kielessä.

Suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virka saatiin 1850, mielenkiintoista kyllä ennen kuin Ruotsissa vielä oli yhtään ruotsin kielen professorin virkaa.⁴⁷ Hallinnollinen prosessi suomen kielen professorin viran saamiseksi kesti kahdeksan vuotta. Kun konsistori vihdoinkin teki oman esityksensä tästä virasta, formulointi oli ”lingvivistisestikin mielenkiintoinen:

“Och, som Consistorium fann en Profession i Finska språket och Litteraturen vid detta universitet vara af största vigt, ej mindre i ofvan antydt afseende [nim. suomen kielen käytännön taidon edistämisen osalta/FK], än i **philologiskt afseende i allmänhet**, ansåg Consistorium sig böra till Hans Kejsersliga Höghet -- i underdånighet hemställa, -- det en Profession i Finska Språket och Litteraturen blefve vid detta Universitet inrättad.” (HY:n kons. pk. 28.11.1846, §4; lihavointi lisätty)

⁴⁵Suomen kielen lehtorin viran ensimmäiseksi haltijaksi tuli **Carl Niklas Keckman** (1793-1838), josta myös tuli 1831 perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ensimmäinen sihteeri. Setälä (1901) kuvaa tarkasti sitä sitkeää taistelua, joka käytiin, ennen kuin lehtorin virka saatiin perustetuksi. Keckmanista enemmän ks. Pääkkönen (1994).

⁴⁶Tämä virka lakkautettiin tosin 1862.

⁴⁷Ruotsin ensimmäinen ruotsin kielen professorin virka perustettiin Uppsalan yliopistoon 1859.

Perusteluissa viitattiin siis oikeastaan viran tärkeyteen myös yleisen kielitieteen näkökulmasta: “i philologiskt afseende i allmänhet”. Esityksen oli tehnyt kolmihenkinen komitea (professorit Rein, Laurell ja Lille), esitys oli Setälän (1901:406) mukaan kirjoitettu nimenomaan **Gabriel Reinin**⁴⁸ käsialalla. Mainitsen tämän yksityiskohdan siksi, että tämä on vanhin tiedossani oleva Suomessa kirjoitettu teksti, jossa voidaan tulkita puhuttavan jokseenkin selvin sanoin yleisestä kielitieteestä tai ainakin yleisestä lingvistiksestä tutkimusintressistä. Vasta 9.12. 1846 ratkaistiin kysymys professorin viran laadusta: vakinainen vai ylimääräinen? Äänin 11-6 päädyttiin vakinaiseen. Erityisen mielenkiintoinen on fysiikan professori **J. J. Nervanderin** (1805-48) äänestyslausunto vakinaisen professuurin puolesta. Hän mainitsee neljä tätä ratkaisua puoltavaa syytä, joista kolmas on yleiskielitieteellinen ja muun maailman kiinnostus:

“3) Wore Finska språkets studium numera icke allenast för Finlands Universitet, utan äfven för den **allmänna språkforskningen** af en så vigtig betydelse, och den bildade verldens anspråk derpå, att detta studium vid Finlands Universitet med allvar bedrifves, så stora, att det vore att helt och hållet misskänna Universitetets ställning i detta hänseende, i fall vigten af detta studium icke erkändes redan genom det yttre, så att säga symboliska tecknet, att Professionen i Finska språket och Litteraturen blefve upptagen bland antalet ordinarie Professioner, --”. (HY:n kons. pk. 9.12.1846, §3; lihavointi lisätty)

Lingvistiikan kannalta varsin merkittävä päätös tehtiin 1875, kun Otto Donner professori Wilhelm Laguksen ehdotuksesta nimitettiin sanskritin ja vertailevan kielentutkimuksen henkilökohtaiseksi professoriksi,⁴⁹ oltuaan samojen alojen dosenttina vuodesta 1870. Mielenkiintoista on todeta, että viran ruotsinkielinen nimike oli nimenomaan “sanskrit och komparativ lingvistik”.⁵⁰ Ruotsinkielinen termi “lingvistik” on tässä pikkuisen vesittynyt käännöksen myötä, koska “lingvistiikka” tuolloisenkin valtanäkemyksen mukaan oli “kielentutkimuksen” osa. Myös filologia on kielentutkimusta, kuten muukin lingvistiikka kuin komparatiivinen. Puheena olevissa pöytäkirjoissa ruotsin kielen sanat “linguistik” ja “språkforskning” esiintyvät kumpikin vaihdellen viran nimestä puhuttaessa, näiden sanojen merkitykset eivät tietenkään olleet eivätkä ole nytkään yksiselitteisiä.⁵¹ Perusteluliitteessään⁵² Lagus toteaa mm., että tällaisen viran tarve on usein tuotu esiin, usein tunnustettu, se puutetta usein valitettu, ja puutteen vaikuttavan “deprimerande och hinderligt” useisiin muihin disiplineihin. Viimeksi mainittu perustelu osoittaa, että sanskrit ja vertaileva kielentutkimus miellettiin sentapaiseksi kielten tutkimuksen teoria- ja menetelmäaineeksi, mitä yleinen kielitiede nyt on tai väittää olevansa (vrt. 1.2). 1870-luvulla useimpien hiljaisena oletuksena oli kuitenkin se, että kielitieteen perusolemus on nimenomaan historiallis-vertaileva.

Suomen kielen ja kirjallisuuden professori **August Ahlqvist** (1826-89, Castrénin ja Lönnrotin seuraaja tässä virassa 1863-88) pyysi kuitenkin miettimisaikaa, ja asia pantiin pöydälle seuraavaan kokoukseen, joka pidettiin 21.5. 1875. Nyt Ahlqvist vastusti nimitysesitystä ja hänen argumenttinsa olivat mm. nämä:

⁴⁸Gabriel Rein (1800-67) oli Helsingin yliopiston historian professori 1834-61.

⁴⁹Vertailun vuoksi mainittakoon, että Euroopan ensimmäisen sanskritin oppituolin sai Collège de France vuonna 1814 (Amsterdamska 1988:78). Vertailevan kielitieteen professuureista muualla Euroopassa ja niiden iästä ks. 1.1.

⁵⁰HY kons. pk. 2.6. 1875, § 3.

⁵¹ Esim. Lönnrotin *Suomalais-ruotsalaisessa sanakirjassa* (1867-80) hakusanalle “kielitiede” annetaan neljä käännösvastinetta: språkvetskap, språkforskning, filologi, lingvistik.

⁵²Helsingin yliopiston hist.kielit. os. pöytäkirja 28.4. 1875, §4.

“-- Hvarken *ämnet* för den lärostol som deri [ehdotuksessa/FK] föreslås till inrättande, eller *personen* synas mig vara så beskaffade, att man för dem med skäl kunde vidtaga en så utomordentlig åtgärd som inrättandet af en extraordinär profession innebär.

Hvad *ämnet* först beträffar, så är *komparativ* likasåväl som *allmän lingvistik* något, som kan bedrifvas ej blott på den ariska eller indoeuropeiska språkstammens område, utan på hvarje språkgebiet, der forskningen genom flera idiomers jmförande vill komma till kunskap om deras verkliga beskaffenhet och egenheter, och af dessa drager slutsatser om språkets natur öfverhufvud. Och inom den ariska språkstammen åter kan grannlåtstiteln *allmän lingvistik*, derest med denna ej menas språkfilosofi, fästas likasåväl vid den slaviska, den germaniska eller den romaniska som vid den indiska språkforskningen. Den öfverdrifna hyllning, man under förra hälften af detta århundrade egnade åt Sanskrit-studiet, synes numera hafva något lagt sig. --

--

Att en extra-ordinarie profession för germanisk och romanisk filologi eller nyuropeisk lingvistik, såsom den kallas i Sverige, vid hvars hvardera universitet denna vetenskap representeras af en ordinarie professor och en adjunkt, äfven hos oss blir ett oafvisligt behof, så framt vi helst i någon mån önska följa med vår tid, är temligen klart. Ännu obestridligare är, att en dylik profession i klassisk filologi är i hög grad af behovet påkallad. --” (HY:n hist.-kielit. os. pk 21.5. 1875, §4; tähdennykset alkuperäisiä)

Ahlqvistin vertailevaa kielentutkimusta koskevat kriittiset kommentit ovat tietenkin aiheellisia. Vertailevan kielentutkimuksen menetelmiä voi soveltaa mihin tahansa kieliin, siksi tämän metodin kytkeminen vain sanskritiin on yksipuolista, vaikkakin puolivuosisataisen indoeurooppalaisen perinteen mukaista. Aivan sama koskee yleistä kielitiedettä, “allmän lingvistik”, jonka Ahlqvistkin mieltää lähinnä kielifilosofisesti painottuneeksi ja vieläpä korutermiksi (grannlåtsterm). Täysin aiheellinen on Ahlqvistin kommentti uusien kielten eli tässä vaiheessa käytännössä germaanisen ja romaanisen filologian opetustarpeesta. Tämä ei ollut ensimmäinen kerta, jolloin Ahlqvist puhui romaanisen ja germaanisen filologian professorin virkojen perustamisen puolesta. Jo 1866 hän oli konsistorissa esittänyt näiden perustamista, mutta tuloksetta.⁵³ Germaanisen ja romaanisen filologian (yhteinen) professorin virka perustettiin vasta 1894, ja se jaettiin kahtia niinkin myöhään kuin 1908. Uudet kielet (erityisesti englanti, vrt. al.) tulivat myöhemmin Helsingin yliopistoon kuin Pohjoismaiden muihin pääyliopistoihin. Vaikeampaa on ymmärtää, miksi Ahlqvist piti klassisen filologian professuuria kaikkein tarpeellisimpana. Antiikin tutkimusta vartenhan oli jo useita virkoja. Ahlqvist ei myöskään pitänyt Donneria tieteellisesti tarpeeksi pätevänä. Äänestyksen jälkeen asia kuitenkin ratkaistiin Donnerin hyväksi, esitys tehtiin ja hänet nimitettiin 20.11. 1875. Viran perustamisen yhteydessä käyty periaatekeskustelu oli tärkeä.

Ahlqvist oli ennenkin ollut tiedepoliittisesti aktiivinen. Kevätlukukaudella 1866 itämaiden kirjallisuuden professorin virka oli tullut vapaaksi, kun Lagus oli nimitetty Kreikan kirjallisuuden professoriksi. Tuolloin Ahlqvist puuttui⁵⁴ vapaaksi tulleen viran opetusalan määrittelyyn, johon vuoden 1852 statuuttien mukaan oli kuulunut kolme kieltä eli arabia, persia ja turkki. Ahlqvist piti niitä liian heterogeenisinä opetettaviksi yhden professuurin puitteissa. Hänen mielestään mainitun kaltainen määräys osoitti, kuinka vähän vuoden 1852 statuuttien tekijät olivat ymmärtäneet modernista kielitieteestä. Ahlqvistin mielestä mm.:

“En af de vetandets grenar, som alls icke äro representerade vid vårt universitet, äro **lingvistikens eller den komparativa språkforskningen**. Medan universiteter och andra lärda anstalter i Europa i täflan sökt

⁵³Ks. tarkemmin Gustafsson (1893:8-9).

⁵⁴Kirjeessä konsistorille 26.3.1866.

tillegna sig hvar sin andel i äran att hafva bearbetat denna nya vetenskap, hvilken, betraktad blott såsom en hjälpetenskap till historien, redan lemnat så stora resultater för ethnologin och folkens närhistoria, har den här hos oss varit så godt som okänd och tillämpad af inga andra än idkare af finsk språkforskning. -- Skulle t.ex. vid universitetet i Peking professorn i de vesterlenska språken åligga att föreläsa i Finskan, Skandinaviskan och Grönländskan, skulle en sådan sammanställning ha lika mycket skäl för sig som den nämnda tre orientaliska språk [sic], ty sambandet mellan dem liksom de förra utgöres endast af den gemensamma religionen, den gemensamma skriften och några kulturord, hvilka de mindre kultiverade språken i hvardera gruppen lånat af de mera kultiverade språken.” (HY:n kons. pk. 28.3.1866, §5, lihavointi lisätty)

Ahlqvist ehdottikin, että professuurin opetusala muutettaisiin turkkilaisten ja itäsuomalaisten (= suomalais-ugrilaisten) professorin viraksi. Tällainen virka olisi hänen mielestään Helsingin yliopistolle ja Suomelle hyödyllisempi ja sen piirissä työskentelevät tutkijat tekisivät Euroopan kielitieteelle suurempia palveluksia mm. tuomalla julki uudenlaisia aineistoja. Lagus vastusti voimakkaasti Ahlqvistin ehdotusta, vaikka hän myönsikin ymmärtävänsä sen puhtaasti lingvistiset perusteet. Hän vetosi mm. arabian suureen kulttuuriseen vaikutukseen ja yleiseen lingvistiseen merkitykseen. Juuri viimeksi mainitun takia persiaa ja turkkia ei Laguksen mukaan voi tutkiakaan tuntematta arabiaa. Lopputulos oli, että Ahlqvistin esitys jäi kokonaan vaille kannatusta.⁵⁵ Joka tapauksessa edellä oleva sitaatti kertoo havainnollisesti, miten Ahlqvist ymmärsi lingvistiikan luonteen 1860-luvulla.

A. O. Freudenthalia varten perustettiin ruotsin kielen ja kirjallisuuden ylimääräinen professorin virka 1876, joka muutettiin varsinaisen professorin viraksi 1908. Vuonna 1892 suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virka jaettiin kahtia, jolloin uutena perustettiin suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen virka. J. J. Mikkola nimitettiin 1900 slaavilaisen filologian ylimääräiseksi professoriksi.⁵⁶

Englantilaisen filologian henkilökohtainen professorin virka perustettiin 1907 (Uno Lindelöf), sekin vakinaistettiin 1921. Englanti tuli myöhään Suomeen niin kuin se tuli Ruotsiinkin (Hovdhaugen, Karlsson, Henriksen ja Sigurd 2000, luku 4). Christianian eli Oslon yliopisto sai romaanisen ja englantilaisen filologian vakinaisen professuurin 1873, mutta henkilökohtainen oli perustettu jo vuonna 1816. Kööpenhaminan yliopisto sai vakinaisen englannin kielen professuurin 1893, mutta siellä oli englannin ylempi opetus aloitettu jo 1600-luvulla. Uppsalan yliopisto sai englannin professuurin 1904, Lund 1906. Näissä yliopistoissa oli kuitenkin ollut jakamattomat modernien kielten professorin virat Lundissa vuodesta 1816 ja Uppsalassa vuodesta 1855. Pohjoismaissa englanti on siis tullut ylimpään akateemiseen opetukseen järjestyksessä Tanska/Norja, Ruotsi ja viimeisenä Suomi. Maantieteellisten ja kulttuuristen keskusta/periferia –tosiseikkojen mukaan näin voisi kenties ennustaakin. Ehkä tämä osaksi selittää, miksi 1900-luvulla anglosaksisesti painottuneen yleisen kielitieteen ajatukset tulivat Suomeen hitaammin kuin muihin Pohjoismaihin. Toisaalta saksalaissuuntaus on Suomessa ollut erityisen voimakas.

⁵⁵Tästä tapahtumasarjasta tarkemmin Stenij (1925:295-302) sekä Synnerberg (1910).

⁵⁶Virka perustettiin 1898 ja vakinaistettiin 1921.

Vuonna 1800 Suomessa oli kaksi filologista professorin virkaa, vuonna 1900 filologisia ja kielitieteellisiä virkoja oli yksitoista.⁵⁷ Näistä kaksi oli substanssinsa puolesta erityisen lähellä nykyistä yleistä kielitiedettä, nimittäin sanskrit ja vertaileva kielentutkimus sekä suomalais-ugrilainen kielentutkimus. Tutkijoista, jotka vuonna 1900 olivat kielitieteellis-filologisen professorin virassa, ainakin kolme oli hyvin perillä kautensa yleislingvistiikasta: Otto Donner, Arvid Genetz (suomalais-ugrilainen kielentutkimus) ja E. N. Setälä (suomen kieli ja kirjallisuus). Neljäntenä voisi kenties pitää etevää slavistia J. J. Mikkolaa, joka tunnetaan mm. lainasana- sekä kantaslaavin tutkijana. Teoreettisesti omaperäisin näistä oli Genetz, kuten tuonnempana nähdään. Vuonna 1917 Helsingin yliopiston kielitieteellis-filologisten professuurien lukumäärä oli kasvanut viiteentoista.⁵⁸ Kvantitatiivinen kasvu on siis kaudella 1828-1917 huomattava ja kiihtyvä.

1800-luvulla syntyivät myös Suomen kielentutkimuksen keskeiset taustaorganisaatiot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) perustettiin 1831, siitä tuli kotimaisten lingvististen töiden tärkein kotimainen julkaisija 50 vuoden ajaksi erityisesti *Suomi*-sarjan kautta.⁵⁹ Kotikielen Seura perustettiin 1876 ja Suomalais-ugrilainen Seura 1883. Kotikielen Seura alkoi julkaista *Virittäjää* 1883, 1886 ja säännöllisesti vuodesta 1897. Suomalais-ugrilainen Seura perusti useita yleislingvistisesti merkittäviä julkaisukanavia, erityisesti *Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirjan* (1885-) ja *Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia* (1890-) sekä aikakauslehden *Finnisch-Ugrische Forschungen* (1901-). Lähinnä uusia kieliä (filologioita) varten perustettiin Uusfilologinen yhdistys eli La Société Néophilologique 1887, joka alkoi julkaista aikakauslehteä *Neuphilologische Mitteilungen* 1899. Finska Vetenskaps-Societeten - Suomen Tiedeseura perustettiin 1838, Suomalainen Tiedeakatemia 1908. Kahdella tiedeakatemiallamme on myös ollut merkittävä rooli julkaisijoina.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan perustettiin Kielitieteellinen Osakunta vuonna 1868. Aloitteen tekijä oli silloinen sihteeri Julius Krohn (1835-88, suomen kielen ja kirjallisuuden professori 1885-88), tarkoituksena mm. "suomalaisen vertailevan kielitutkimuksen viljeleminen", keskusteleminen alan kysymyksistä sekä ajankohtaisen kirjallisuuden selostaminen.⁶⁰ Vuonna 1903 Kielitieteellisestä Osakunnasta tehtiin Kielitieteellinen valiokunta. —

1800-luvun suomalainen lingvistiikka oli voittopuolisesti fennougristiikkaa, vähemmässä määrin myös orientalistiikkaa. Orientalistiikassa tapahtui merkittävä muutos 1800-luvun lopussa, kun assyriologiasta monissa yliopistoissa tuli eräänlainen muotiaine. Esim. Helsingin yliopistossa Knut Tallqvist nimitettiin assyriologian ja seemiläisten kielten lehtoriksi 1891. Tämä oli ensimmäinen kerta, jolloin assyriologia oli akateemisen opetuksen kohteena Pohjolassa (Aalto 1971:51).

Pietarin tiedeakatemia oli noussut fennougristiikan tutkimuksen keskuksen asemaan jo 1700-luvun jälkipuoliskolla paljolti Leibnizin lingvistisen työn ansiosta, ja tämä asema sillä

⁵⁷Tähän lukuun on tekstissä mainittujen lisäksi sisällytetty myös O. E. Tudeerin henkilökohtainen professuuri Kreikan kirjallisuudessa. 1800-luvun aikana oli lisäksi ollut seuraavat henkilökohtaiset professuurit: E. A. Strandman (Arabian ja Persian kirjallisuus 1870-75), F. J. Petersen (Rooman kirjallisuus 1871-81) ja J. Krohn (suomen kieli ja kirjallisuus 1885-88).

⁵⁸Aikana 1900-17 olivat henkilökohtaisissa professorin viroissa A. G. Wallensköld (romaaninen filologia 1905-15), J. N. Reuter (sanskrit ja indoeurooppalainen kielentutkimus 1906-31), H. Pipping (ruotsin kieli ja kirjallisuus 1907-08), Y. J. Wichmann (suomalais-ugrilainen kielitiede 1909-20), O. F. Hultman (ruotsin kieli ja kirjallisuus 1909-29), T. E. Karsten (germaaniset kielet 1913-31) ja G. J. Ramstedt (altailainen kielentutkimus 1917-41).

⁵⁹Ks. Aarne Anttila(1943).

⁶⁰Tästä tarkemmin Niinivaara (1931:14-15).

säilyi vuoden 1850 vaiheille. Mutta A. J. Sjögrenin ja M. A. Castrénin uraa uurtavan työn ansiosta ja uusien virkojen myötä Helsingistä alkoi näistä ajoista tulla fennougristiikan keskus (Branch 1995). Ratkaiseva muutos tapahtui Suomalais-ugrilaisen Seuran perustamisen myötä 1883 (Mikkola 1929).

3.2. Yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1828-1916

Käsittelen ensin yleislingvivistisesti relevantteja fennougristeja, sitten orientalisteja, ja lopuksi muitten kielten tutkijoita.

3.2.1. Fennougristit

Fennistejä eli suomen kielen tutkijoita ei tällä kaudella juuri ollut, kenties Elias Lönnrotia ja eräitä murteentutkijoita lukuun ottamatta. Näiden alojen johtaviin asemiin kohonneet tutkijat olivat pitkään laaja-alaisia fennougristeja: Sjögren, Castrén, Ahlqvist, Genetz, Setälä. Vasta 1900-luvun puolella fennistiikka alkaa henkilötasolla eriytyä fennougristiikasta. Suomalais-ugrilainen Seura perustettiin 1883, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden professuuri jaettiin kahtia 1892, ja aikakauslehti *Finnisch-Ugrische Forschungen* perustettiin 1901. Nämä olivat eriytymisen ensimmäisiä merkkejä.

Anders Johan Sjögren (1792-1855) oli ensimmäinen ammattimainen suomalainen lingvisti tämän sanan modernissa merkityksessä, vaikka hän uransa alkupuolella olikin enemmän historiantutkija. Michael Branch (1973; ks. myös 1994) on perusteellisesti tutkinut Sjögrenin elämäntyötä sekä sen historiallista ja ideologista taustaa ja merkitystä. Aulis J. Joki on kääntänyt Sjögrenin muistelmat suomeksi (Sjögren 1955: *Tutkijan tieni*). Sjögren opiskeli Turun Akatemiassa, mistä hän valmistui 1819. Hän ei tavannut Raskia henkilökohtaisesti tämän käydessä Turussa 1818, mutta sai silti vierailusta rohkaisua antautua suomensukuisten kansojen ja niiden kielten tutkijaksi, kuten hän itse toteaa muistelmissaan. Myöhemmin Sjögren oli kirjeenvaihdossa Raskin kanssa.

Pietarin tiedeakatemian tehtävänä oli jo pitempään ollut Venäjän pohjoisten kansojen ja niiden olojen, maantieteen jne. kuvaaminen. Vuosina 1824-1829 Sjögren teki tsaarin järjestämällä rahoituksella (jonka myöntämiseen myös Rask oli myötävaikuttanut) paljon yli 10 000 km pitkän tutkimusmatkan Karjalan kautta Lappiin ja Venäjän pohjoisosiin, Kuolan niemimaan kautta Arkangeliin, sitten pohjoiseen Mezeniin, kaakkoon Permiin, ja takaisin Kazanin kautta Pietariin. Sjögren löysi vepsäläiset, totesi lyydiläismurteiden olemassaolon, tutki saamea, mutta ennen kaikkea komeja (syrjäänejä) ja heidän kieltään. Sjögren (1832) vertasi komin ja suomen kieliopillista rakennetta. Sjögrenin pitkä matka ja sitä seuraava julkaisutyö vaikutti syvästi mm. Elias Lönnrotiin, ennen kaikkea siltä osin kuin Sjögren oli rakentanut tulkinnan suomalaisten esihistoriasta. Vuonna 1846 Sjögren teki tuloksellista aineistonkeruutyötä liiviläisten parissa.

Kokonaan toista juonetta Sjögrenin tutkijanprofiilissa edustaa hänen työnsä kaukasialaisten kielten parissa. Terveystieteellisistä syistä Sjögren joutui hakeutumaan Kaukasian ja Krimin ilmastoon vuosiksi 1835-38, missä hän tutki useita paikallisia kieliä,

mm. tšerkessiä eli adygeä ja kabardia (kaukasialaiskieliä), georgiaa (kartvelilaiskieli) sekä indoeurooppalaisia armeniaa ja ennen kaikkea osseettia (joka kuuluu indoiranilaiseen alahaaraan). Sjögrenin osseetin kielioppi (1844) oli uranuurtava. Siitä tuli perusta kehitettäessä osseetin kirjakieltä koulujen sivistyskieleksi. Erityisesti äännerakenteen ja morfologian kuvaus on saanut kiitosta. Tästä teoksesta Sjögren sai 1846 erittäin huomattavan kansainvälisen tunnustuspalkinnon, nimittäin Institut Français'n Volneyn palkinnon, joka oli 1 200 frangin arvoinen kultamitali.⁶¹

Sjögren oli ensimmäinen suomalainen, joka sövelsi Boppin, Grimmin ja Raskin historiallis-vertailevaa menetelmää. Hänen lingvistiksi merkittävimmät teoksensa olivat komin ja osseetin kuvaukset. Hän aloitti sen kenttä- ja antropologislingvistisen perinteen, jota Castrén ja monet muut tulisivat jatkamaan aina vuoteen 1917. Näin Sjögren oli merkittävä suunnannäyttävä, mutta myös eräiden Porthanin lausumien monitieteisten ajatusten ensimmäinen toteuttaja (Korhonen 1986:48). Ansioistaan Sjögren valittiin jo 1831 Pietarin tiedeakatemiaan ylimääräiseksi akateemikoksi. 1844 hänelle luotiin uusi akateemikon virka, jonka nimityksenä oli Suomensukuisten ja kaukasialaisten kansanheimojen lingvistiikka ja etnografia. Kuten Branch (1994:29) toteaa, se oli maailman ensimmäinen suomalais-ugrilaisille opinnoille omistettu virka. Se on edelleen merkittävimpiä ulkomaisia virkoja, missä Suomesta lähtenyt kielentutkija on toiminut, merkityksensä ja asemansa puolesta verrannollinen vaikkapa niihin asemiin, mihin sellaiset suomalaiset yleislingvistit kuin Raimo Anttila, Lauri Karttunen ja Paul Kiparsky ovat Yhdysvalloissa ylittäneet 1900-luvun loppupuolella. Pietarin tiedeakatemiaan jäsenenä Sjögrenillä oli käytössään erinomaiset julkaisukanavat, ja hänen julkaisunsa löysivät siten nopeasti kansainvälisen lukijakunnan erityisesti Saksassa.

Matthias Alexander Castrén (1813-52) on uralilaisen kielitieteen varsinainen perustaja, "legenda jo eläessään", yleislingvistikin merkittävä tutkija. Hän opiskeli klassisia ja seemiläisiä kieliä Helsingin yliopistossa ja suoritti perustutkinnon 1836. Opiskelijana hän asui pari vuotta Topeliuksen kanssa Runebergin luona. Monien muiden tavoin Castrénkin koki voimakkaana kansallisen herätyksen, joka seurasi Kalevalan ilmestymistä 1835. Teoreettisesti häntä innoitti erityisesti tutustuminen Raskin teoksiin, mutta myös Boppin ja Grimmin.

Castrénin ensimmäinen tieteellinen kirjoitus (1839) käsitteli suomen, viron ja saamen substantiivien taivutusta. Tutkielma alkaa viittauksella Franz Boppiin ja jatkossa Castrén argumentoi sen puolesta, että kielten vertailun täytyy perustua ensisijaisesti kieliopillisten ilmiöiden eikä sanojen vertailuun. Tässä työssä Castrén mm. ensimmäisenä osoitti, että astevaihtelu (osittain) riippuu tavun umpinaisuudesta. Vuonna 1840 Castrén nimitettiin suomen kielen ja muinaisten pohjoisten kansanheimojen kielten dosentiksi (*Fennicæ et anteseptentrionalium Gentium linguarum Docens*).

Castrén teki ensimmäiset aineistonkeruu- ja tutkimusmatkansa Lappiin ja Karjalaan 1838 ja 1839 sekä Lappiin ja läntiseen Siperiaan 1841-1844. Tämän matkan keskeisiä tuloksia oli jurakkisamojedia koskeva aineisto sekä komin (syrjäänin) kielioppi *Elementa grammatices syrjäenæ* (1844a).

Viimeinen pitkä, kansa- ja kielitieteellinen tutkimusmatka kesti 1845-1849. Jo Sjögren oli suunnitellut tutkimusmatkaa Jenisein tuolla puolen olevaan Siperiaan asti, jotta

⁶¹Vertailun vuoksi kannattaa mainita, että Heymann Steinthal sai saman palkinnon 1852 afrikkalaisia mandekielisiä käsittelevästä tutkimuksestaan (Bumann 1965:9).

saataisiin kunnolla kartoitetuiksi suomen itäiset sukukielet. Sjögrenin oma terveys oli kuitenkin joutunut kovalle koetukselle jo matkalla 1824-1829, eikä hän itse enää kyennyt kamppailemaan Siperian luonnonolojen kanssa. Sjögren sai kuitenkin Pietarin tiedeakatemian kustantamaan ratkaisevan pitkän itäisen tutkimusretken niin, että nimenomaan Castrén sen tekisi (kilpailuakin oli tästä määrärahasta). Matka tehtiin äärimmäisen rasittavissa olosuhteissa ja se tuli ulottumaan Altain ja Sajanin vuoristoihin saakka, Kiinan ja Mongolian rajamaille. Melkein koko paluumatkan Castrén oli vakavasti sairaana. Tulokset olivat poikkeuksellisen merkittävät, niin arkeologian, kansatieteen kuin kielitieteenkin näkökulmasta, ja ne antoivat suunnan koko uralistiikalle, erityisesti samojedologialle. Castrén oli tutkinut kaikkia viittä samojedikieltä, hantia (ostjakkia), keskenään sukua olevia ja hyvin omaleimaisia keettiä ja kottia, burjattimongolia, evenkiä (tunguusikieli) ja lisäksi eräitä turkkilaisikieliä kuten koibalia ja karagassia. Syyskuussa 1847 hän oli löytänyt itäisimmän samojedikielen, kamassisamojedin, jota tuolloin puhui noin 150 ihmistä (kieli on sittemmin kuollut sukupuuttoon). Kaikkiaan Castrén oli tutkinut 17 kansaa, toistakymmentä kieltä ja neljättä kymmentä murretta. Omien laskelmiensa mukaan ja virstoista kilometreiksi käännettynä hän oli kahdella kaukomatkallaan taivaltanut yhteensä 40 765 km (Joki 1963:298).

Castrénin merkittävin lingvistinen tulos oli samojedikielten keskinäisten suhteiden selvittäminen sekä sen osoittaminen, että samojedikielet ja muut suomalais-ugrilaiset kielet ovat keskenään sukua (uralilainen kielikunta). Eräiden muiden lingvistien tavoin, mm. Herman Kellgrenin, Castrén oli jo vuosia kehitellyt paljon laajempaakin sukulaisuusverkostoa, altailaishypoteesia.⁶² Väitöskirjassaan (1850) Castrén käsitteli “altailaisten kielten” eli suomalais-ugrilaisten, samojedilaisten, turkkilaisten, mongoli- ja tunguusikielten possessiivisuffikseja ja persoonapäätteitä. Hän yritti osoittaa näiden elementtien pronominiähtöisyyden ja myös näiden elementtien avulla osoittaa mainittujen kieliryhmien geneettisen sukulaisuuden. Hän viittaa tuon tuostakin esim. Schottiin, Beckeriin, Gabelentziin ja Humboldtiin. Metodisesti työ ei ollut moitteeton esim. sen suhteen, mitkä vaihtelutapaukset ovat satunnaisia, mitkä eivät. Altailaishypoteesi on myöhemmin kumoutunut. Puutteistaan huolimatta Castrén (1850) on hyvin merkittävä tutkielma. “There is scarcely another work in the field, to my knowledge, which so purposefully and competently uses Uralic and Altaic material to clarify general linguistic problems”, sanoo Ravila (1952:12).

Vuonna 1851 Castrén nimitettiin uuteen suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virkaan, mutta hän kuoli jo seuraavana vuonna vaikeaan tuberkuloosiin.

Castrénin tärkein työ on hänen postuumisti ilmestynyt samojedikielten kielioppinsa (1854), *Grammatik der samojedischen Sprachen*, jonka käsikirjoituksen kanssa Castrén kamppaili kuolinvuoteellaankin. Pietarilainen akateemikko Anton Schiefner toimitti teoksen painosta kaksi vuotta Castrénin kuoleman jälkeen. Tämä 600-sivuinen klassikko sisältää kuvaukset kaikista niistä viidestä samojedikielestä, joita Castrén oli henkilökohtaisesti käynyt tutkimassa, painottuen äänneiden ja morfologian käsittelyyn sekä kielten alkuperän ja kehityssuhteiden selvittämiseen. Schiefner toimitti 1853-62 painosta Castrénin jäämistön tärkeimmät muutkin ainekset kuten hantin, tunguusin, burjatin, keetin ja kotin kieliopit. Aallon (1971:i) mukaan kaikkiaan kahdeksantoista kielen kieliopit on julkaistu Castrénin keräämiin aineistoihin pohjautuen.

⁶²Termi “altailaiset kielet” on Castrénin luomus.

Castrén edisti suuresti uralilaisten ja muidenkin kielten kuvausta. Kielten vertailun osalta hän tähdensi äänneainesten ja kieliopillisen rakenteen tärkeyttä. Sjögrenin (ja monien lähetyssaarnaajien) ohessa hän oli maailman ensimmäisiä kenttälingvistejä, ansioitunut erityisesti aineiston kerääjänä. Castrénille (kuten nykylingvistiikallekin) tyypillinen piirre, johon Ravila (1952:16) on kiinnittänyt huomiota, oli pyrkimys yleistysten löytämiseen kaoottisen tuntuudesta korpuksesta. Castrén (1844b) esittää siten ajatuksen, että joka kielessä on vain yksi periaate, joka hallitsee kielen kieliopillista rakennetta.

Castrénin tutkimusote oli laaja, kieli suhteutettiin sen kulttuuri-, historialliseen ja muuhun ympäristöön. Siksi voi sanoa Castrénin olleen etnolingvistiikan (Janhunen 1996b:8) tai antropologisen lingvistiikan perustaja. Vuonna 1883 perustetun Suomalais-ugrilaisen Seuran ansiosta tämä tutkimusperinne jatkui Suomessa voimakkaana aina ensimmäiseen maailmansotaan asti. Kymmenet suomalaiset lingvistiset tutkimusmatkailijat tekivät tuolloin aineistonkeruutyötä Venäjän alueella.

Castrénin työ tuli kansainvälisesti tunnetuksi nopeasti. Castrénia ja G. A. Wallinia koskevassa muistopuheessaan Royal Geographical Societyssä 1854 Ellesmeren kreivi sanoi mm. näin:

“Finland ... comes little into contact with the other members of the European family but such men as Wallin and Castrén can elevate any country above the rank of a mere appendage of an empire.” (siteerattu Aallon 1971:41 mukaan)

Edellä mainitussa kielitieteen historiassaan Theodor Benfey (1869) viittaa monissa kohdin Castrénin työhön luvussa XIV “Ural-altaischer Sprachstamm”, erityisesti samojedikielten, hantin (ostjakin), tunguusin ja burjatin kielioppeihin. Juuri nämä Schiefner oli julkaissut Pietarin tiedeakatemian lukuun — jälleen siis todiste nimenomaan kansainvälisten julkaisukanavien suuresta merkityksestä. Osoituksena Castrénin kansainvälisestä arvostuksesta ja tunnettuudesta voidaan vielä todeta, että hän on niiden harvojen suomalaisten joukossa (lingvistinä ainoa), josta on oma artikkeli *Encyclopædia Britannicassa* (NEB 1989 s.v.).⁶³

Mielenkiintoista on todeta, mitä **J. V. Snellman** (1806-81) jo vuonna 1849 kirjoitti Castrénin matkojen ja julkaistujen tutkimusten kielitieteellisestä merkityksestä artikkelissa, jonka otsikkona oli “D:r Castréns resor”. Seuraava lainaus osoittaa, miten vertaileva kielitiede tuolloin ymmärrettiin nykyistä yleistä kielitiedettä vastaavalla tavalla ja kuinka hyvin Snellman tunsi ja ymmärsi myös kielitiedettä:

“Vi hafva var och en hört talas om den komparativa språkforskningen, huru betydelsen af språkformerna och begreppet om deras byggnad vunnit i klarhet genom jmförelse mellan tidigare och senare, mer eller mindre utbildade språk af samma stam. En ytterligare utvidgning vinner språkkunskapen genom jmförelse mellan skilda språkstammar, i hvilka nya former och en ny byggnad möter forskarens blick, och han lär sig genom denna jmförelse att från den utbildning, språken under olika historiska förhållanden vunnit, mer och mer särskilja de enkla, för alla språk gemensamma elementerna, hvilka klara uppfattning först grundlägger insigten i de mera sammansatta och särskilda språkformerna. Vid denna jmförelse har nu det utbildade språket, hvilket genom saknad af en litteratur kvarstår i ursprungligare form, lika vikt för vetenskapen som det mera utbildade språket. Ty såsom astronomen, då han på en punkt af himmeln ser den lätta, genomskinliga ljusdimman, på en annan punkt en liknande ljussky, som redan vunnit mera konsistens, på en tredje i ljusmolnet upptäcker en svagt glensande kärna, på en fjerde ser en sådan kärna utbildad till en sjelflysande kropp, blott omgifven af en svagare ljusatmosfer, i dessa företeelser har för sina ögon historien om solarnes daning, så läser äfven språk-

⁶³ Artikkelissa on outo virhe, kun väitetään, että Castrénista olisi tullut Yliopiston kansleri (!) 1852, siis kuolinvuonnaan.

forskaren i de skilda språken, der de visa sig för honom i mångfaldigt olika grad utvecklade, historien om menskliga språkens uppkomst och utbildning öfverhuvud.” (Snellman 1849)

Kovin paljon paremmin ei voi luonnehtia yleisen kielitieteen universaalisia ja kielityypologisia pyrkimyksiä, eikä Castrénin omaakaan pyrkimystä tähän suuntaan.

Artikkelissaan “Filologi för olärda” (1848) Snellman arvosteli klassisten kielten filologiseen tutkimusperinteeseen pohjautuvia käytännön kielenopetusmenetelmiä, ja käsitteli myös myönteiseen sävyyn uutta vertailevaa kielitiedettä. Hän arvioi mm., että klassisten kielten lauseopin opettamisen käytännön hyöty on “-- inskränkt till de allmänna reglor för satsen, hvilka gälla för alla språk och således äfven i modersmålet kunna användas”. Tämä oli oikeastaan ns. yleisen kieliopin vanha ajatus, josta enemmän jatkossa. Mielenkiintoinen on seuraavakin Snellmanin kielipedagoginen väite: “Läran om Satsen utgör den vigtigaste delen af den formela språkundervisningen” (alkuperäinen kursivointi poistettu). Yleisen kielitieteen oppihistorian kannalta tähdellinen on seuraava sitaatti yhteydestä, jossa Snellman käsittelee sukukielten vertailua:⁶⁴

“I sin yttersta spets leder denna forskning till en **språkets filosofi**, som skulle framställa de allmänna grundsatser, enligt hvilka menniskoanden vid språkets bildande öfverhuvud förfarit; hvilken insigt naturligtvis måste inverka på psykologin, på sjelfva läran om ~~m~~menniskoandens väsende. Vid dessa undersökningar kan derföre jemförelsen sträcka sig äfven till språk af olika stammar. Medan således den komparativa språkforskningen å ena sidan träder i förbindelse med människoslägtets historie, räcker den å den andra handen åt spekulationen öfver människans andliga natur.” (Snellman 1848; lihavointi lisätty/FK).

Carl Axel Gottlund (1796-1875), omintakeinen ja fantasteriaankin taipuvainen kielimies, toimi Helsingin yliopiston suomen kielen lehtorina Keckmanin jälkeen vuodesta 1838. Hän haki suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virkaa kolme kertaa, mutta hävisi kaikki haut — Castrénille 1850, Lönnrotille 1853 ja Ahlqvistille 1863. Hänen tieteelliset julkaisuyrityksensä ovat saaneet kovan tuomion, erityisesti viranhakuja varten tehdyt kirjoitukset *Försök att förklara de finska stamordens uppkomst. Och med anledning deraf: kan man — ifrån studium af, eller genom forskningar uti, det Finska språket — leda sig till ett för alla tungomål, i vetenskapligt afseende, ganska viktigt, och högst intressant resultat!* (1853), sekä kymmenen vuotta myöhemmin tehty *Forskningar uti sjelfva grund-elementerna af det finska språkets grammatik, efter föregående anmärkningar om språket i allmänhet* (1863). Kuten nimetkin paljastavat, Gottlundin kysymyksenasettelu on paljolti yleisingvistinen. Hän esittää varsin järkeviä lähtökohtaisia näkemyksiä kielitieteen luonteesta ja tehtävistä:

“Och om vi nu betrakta -- språkforskningen i allmänhet, så skola vi måhända finna att denna vettenskap, i likhet med mången annan, ännu befinner sig, i det hela taget, på en ganska låg ståndpunkt, och så tillsägandes i sitt utvecklings-stadium. Orsaken dertill torde böra sökas dels deri att man hittills, nästan uteslutande, sysselsatt sig endast med att forska i några vissa, enskildta språk, och icke i **språk i allmänhet** (i alla språk) hvarigenom man också endast kommit till några enskildta resultat, men icke till några allmänna, åtminstone icke allmänna i den mening som vi här fatta detta ord, d. v. s. att de gälla för hela människoslägtet, eller för alla människospråk, dels ock har man vanligen studerat språken, mindre för deras egen skull, som icke mera, såsom medel, till vinnande af något annat, främmande intresse, hvarföre ock vinsten deraf mindre tillfallit språket, och **språkforsknings-vettenskapen i allmänhet**, som icke mera antingen det enskildta tungomålet, eller den enskildta språkvännen och vettenskapsmannen.” (Gottlund 1853:1-2)

⁶⁴Kiitän professori Matti Klingeä, joka on kohdistanut huomioni näihin Snellman-kohtiin.

“Ty lika litet som den, nu för tiden, kan anses för en Botanicus, som inte känner flere fanerogamer, än de blommor som växer på hans egen eller hans grannes gård, eller den som, af tusendetals växter, endast vettenskapligen känner 9 à 10 — lika litet kan ock den, i sträng mening tagit, sägas vara en språkkännare, eller språkforskare, som endast känner, eller forskat i, 9 à 10 språk, då det finnes omkring 3,000 skilda tungomål på jorden, hvilka vi känna åtminstone till namnet.” (Gottlund 1853:1).

Metodien ja tulosten osalta Gottlund ei kuitenkaan esim. alkukielen ongelmaa pohtiessaan päässyt spekulointia pidemmälle, vaikka hän käyttikin esimerkkejä kymmenistä kielistä maailman eri kolkista. Hän arveli, että alkukielen sanojen on täytynyt olla yksitavuisia, ja että mm. kiina on relikti tästä ikivanhasta kannasta. Siksi nämä “de herrligaste trakter af södra Asien” muka olisivat ihmisen alkukodin ja -kielen sijainti (Gottlund 1853:15).

Pohtiessaan suomen kielen ominaisuuksia Gottlund turvautuu kielen rakenteen käsitteeseen (1863). Hän kysyy missä suomen kielen “rikkaus” on ja vastaa “-- i språkets organism, eller i den s.k. s p r å k b y g g n a d e n --” (s. 18). Oikeastaan hän keksi morfotaksin laskiessaan, paljonko sananmuotoja suomen (leksikaalisilla) sanoilla voi olla. Toisaalta hän löysi suomesta myös joukon jälkimaailmalle outoja kategorioita, esim. substantiivien taivutuksesta numeruksen (*velje+t*) lisäksi myös kategoriat “sodalis” (*velje+s*) ja “multalis” (*velje+löitä*). Gottlund ei ollut perillä aikansa lingvistiikan menetelmistä, eikä muutoinkaan ollut ajan tasalla, mitä osoittaa hänen väitteensä, että hän on löytänyt varmat todisteet siitä, että suomen kieli on sukua useille sadoille kielille ympäri maapalloa (Gottlund 1863:ix).

Toinen fennistis-yleislingvistinen originaali oli **D. E. D. Europaeus** (1820-1884), jonka elämäntyöstä kertovan kirjan alaotsikko on kuvaava: *suurmies vai kummajainen* (Kuusi, Laaksonen ja Timonen 1988). Europaeus harrasti monia aloja: kansatiedettä, kansanrunoutta, arkeologiaa, kraniologiaa, onomastiikkaa, kielten sukulaisuussuhteita ym. Erkki Itkonen (1961:161) on huomauttanut, että Europaeus “koetti pysytellä yleisen kielitieteen tuntumassa” ja että hän oli ensimmäinen suomalainen, joka ennen nuogrammatikkoja jo 1860-luvun alussa puhui “äännöslaeista”, so. äännelaeista eli säännönmukaisesti toteutuvista äänneenmuutoksista (Europaeus 1863). Castrénin ajatusta melko läheisestä uralilais-altailaisesta yhteydestä Europaeus ei hyväksynyt. Sen sijaan hän ensimmäisten joukossa kannatti hypoteesia indoeurooppalais-uralilaisesta sukulaisuudesta, ja hänellä oli myös vahvat teoriat maailmanlaajuisista kielikunnista. Näitä hän vuodesta 1863 alkaen ensimmäisenä Suomessa havainnollisti Schleicherin kuvausideaan perustuvilla sukupuumalleilla. Esim. julkaisussa (1877) *Die Stammverwandtschaft der meisten Sprachen der alten und australischen Welt* Europaeus katsoo antaneensa lukusanavertailujen avulla “todisteita” 36 eri kielen tai kieliryhmän keskinäisestä sukulaisuudesta. Kysymyksessä oli varsinainen maailmanpuu. Europaeus oli sikäli oikeammilla jäljillä kuin Gottlund, että hän piti Afrikkaa ihmiskunnan alkukotina. Tämän takia hän jopa sai pilkanimen Indo-Europaeus Africanus.⁶⁵

⁶⁵Tarkemmin Lehikoinen (1986, 1988).

Otto Donner⁶⁶ (1835-1909; vrt. alav. 2) opiskeli mm. Berliinissä 1864-65, Tübingenissä 1867-68, sekä Pariisissa ja Lontoossa 1869. Berliinissä yksi hänen opettajistaan oli Heymann Steinthal, joka kuten edellä todettiin 1862 oli saanut nimityksen yleisen kielitieteen apulaisprofessorin virkaan. Otto Donner oli siten ensimmäisiä suomalaisia, joka oli opiskellut yleistä kielitiedettä nimenomaan tällä nimikkeellä.⁶⁷ Donnerilla oli poikkeuksellisen hyvät kansainväliset kontaktit. Hän osallistui esim. kansainvälisiin orientalistikongresseihin Firenzessä 1878, Berliinissä 1881, Tukholmassa 1889, Lontoossa 1892, Genevessä 1894, Pariisissa 1897, Roomassa 1899, Hampurissa 1902 ja Kööpenhaminassa 1908. Hän oli mm. Société de linguistique de Paris'n maksava jäsen vuodesta 1869⁶⁸ ja Royal Asiatic Societyn kunniajäsen vuodesta 1895. Edellä on jo mainittu hänen nimittämisensä sanskritin ja vertailevan kielitieteen professoriksi 1875 sekä hänen yleistä ja vertailevaa kielitiedettä käsittelevä opetustoimintansa 1870-luvun alkuvuosilta (1.1, 3.1).

Donnerin keskeiset julkaisut koskevat fennougristiikkaa, mikä oikeastaan on yllättävää, kun muistaa mikä hänen virkansa nimike oli. Hänen katsauksensa fennougristiikan historiaan (1872) sisältää myös luvun, jossa Donner mm. ottaa kriittisesti kantaa väitteisiin, että suomalais-ugrilaiset kielet olisivat sukua kreikan, baskin, grönlannin, keltiläisten kielten, akkadin ym. kanssa. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että Donnerin artikkeli "Über den Einfluss des Litauischen auf die finnischen Sprachen" (1884) julkaistiin Techmerin aikakauslehden *Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft* ensimmäisessä vuosikerrassa (vrt. myös 1.1). Tämä on varmaankin ensimmäinen suomalaisen kirjoittama tieteellinen työ, joka ilmestyi yleisen kielitieteen alaan eksplisiittisesti kuuluvana. Muita yleislingvistisiä töitä ovat "Om de olika typerna af språkbildning såsom uttryck för det menskliga tänkandet" (1885), joka käsittelee kielten rakenteellisia tyyppejä (isoloivat, flekteeraavat jne.) ajattelun heijastuksina, sekä Donner (1902), jossa pohditaan uralilais-altailaisia kieliä rakennetyypiteorian kannalta.

Heti professoriksi nimittämisensä jälkeen Donner ryhtyi luennoissaan käsittelemään yleislingvistisiäkin aiheita kuten kielten luokittelua, kielenmuodostuksen kaavoja, kielen luonnetta ja alkuperää, fonetiikkaa ym. Donner vaikutti opetuksensa kautta melkein kaikkiin kielitieteellisten aineiden professoreihin, jotka Suomessa nimitettiin vuoden 1900 molemmin puolin, peräti niin että hän oli saanut heidät kiinnostumaan kielestä tai kielistä, joita ryhtyivät harrastamaan (Aalto 1971:75). Sanskritia ja vertailevaa kielentutkimusta olivat Donnerin oppilaina opiskelleet mm. E. N. Setälä (1864-1935), J. J. Mikkola (1866-1946), Uno Lindelöf (1868-1944), Axel Wallensköld (1864-1933), Julio Reuter (1863-1937), G. J. Ramstedt (1873-1950) ja Arthur Långfors (1881-1959).

Donner on mennyt kielitieteen historiaan ennen muuta organisaattorina. Hänen merkittävin aikaansaannoksensa oli eittämättä vuonna 1883 perustettu Suomalais-ugrilainen Seura, joka on noussut maailman johtavien kielitieteellisten seurojen joukkoon ja tehnyt yleislingvistisestikin erittäin merkittävää työtä, ennen kaikkea tuottaen perustietoja monista

⁶⁶Käsittelen tässä Donneria fennougristina, koska merkittävin osa hänen elämäntyöstään oli tätä.

⁶⁷Muistosanoissaan Otto Donnerista Setälä (1913) sanoo Donnerin opiskelleen kielifilosofiaa ja vertailevaa kielitiedettä Steinthalin johdolla. Tämä kuvaakin hyvin Steinthalin faktista tutkijanprofiilia. Kuten tuonempana kohta ilmenee, Setälä on muissakin yhteyksissä tulkinnut yleisen kielitieteen nimenomaan kielifilosofisesti painottuvaksi (Setälä ja Krohn 1901). – Absoluuttisesti ensimmäinen suomalainen yleisen kielitieteen opiskelija oli ehkä Herman Kellgren, joka tulee puheeksi tuonempana.

⁶⁸Kuten edellä todettiin, tämä yhdistys oli perustettu 1866, ja sitä on pidetty peräti muodollisena merkinä lingvistiikan kehittämisestä tai tunnustamisesta itsenäiseksi tieteenalaksi (tarkemmin alaviitteessä 14).

ennen tuntemattomista kielistä ja siten palvelen kielitypologiaa. Donner oli ratkaisevasti mukana Seuran toiminnassa toimihenkilönä ja merkittävänä mesenaattinakin, ennen kaikkea itään suuntautuvien tutkimusretkien suunnittelussa ja toteuttamisessa. Donnerilla oli selvä käsitys Seuran tärkeästä kansainvälisestä tehtävästä eli — modernin arviointislangin sanoin — missiosta. Näin Donner kirjoitti kirjeessään Elias Lönnrotille 22.11.1872:

[aikomus oli] “-- julkaista aikakauskirja, jonka tarkoitus olisi seurata ja ilmoittaa teoksia, jotka ilmestyvät altailaisen tutkimuksen alalla, sekä myös sisältää alkuperäisiä kirjoitelmia tästä aineesta. Jotta aikakauskirja saatettaisiin ulkomaan tieteellisen maailman tajuttavaksi sekä saataisiin aikaiseksi yhdysside etenkin Unkarin ja meidän välillämme, painettaisiin siihen kirjoitukset saksaksi, ranskaksi, englanniksi tai latinaksi, niinkuin on laita usean ulkomaalaisen aikakauskirjan”. (siteerattu Setälän 1912:6 mukaan)

August Ahlqvist (1826-89, Castrénin ja Lönnrotin seuraaja suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virassa 1863-88) teki hänkin merkittäviä yhteensä melkein viisi vuotta kestäneitä kenttätutkimusmatkoja Siperiaa myöten, erityisesti 1850-luvun loppupuoliskolla. Hän kävi mm. vepsäläisten, tšeremissien, mordvalaisten ja vogulien luona. Jos Castrén oli uralistiikan (erityisesti samojedologian) perustaja, Ahlqvist oli näiden tutkimustensa ansiosta fennougristiikan. Merkittävä tulos oli siihen asti ajoittain suomalais-ugrilaisena pidetyn tšuvassin kielen osoittaminen turkkilaiseksi (Ahlqvist 1857). Tutustuakseen Euroopan uuteen kieli- ja kansatieteeseen Ahlqvist vietti lukuvuoden 1861-62 Kööpenhaminassa, Berliinissä, Prahassa ja Budapestissä tutustuen mm. Jacob Grimmiin ja useisiin keskeisiin unkarilaisiin lingvisteihin, erityisesti József Budenziin (Korhonen 1986:82,86-87). Myöhemmin hän tutki kulttuurisanojen historiaa menetelmin, jotka olivat jatkoa Porthanin käyttöön ottamille. Yksi merkittävä tulos tästä oli kirja *De vestfinska språkens kulturord. Ett lingvistiskt bidrag till finnarnes äldre kulturhistoria* (Ahlqvist 1971).

Arvid Genetz (1848-1915) on tämän kauden yleislingvistisesti mielenkiintoisimpia nimiä. Hänen uransa osui samaan aikaan, kun nuorgrammaattinen suuntaus teki läpimurtoaan, ja tämä seikka vaikutti ratkaisevasti Genetzin tutkimuksen arviointiin ja arvostukseen hänen aikalaistensa, erityisesti Setälän silmissä. Setälä oli esiin pyrkivien nuorgrammaatikkojen suomalainen pääedustaja, ja hän valitsi Genetzin pääasialliseksi konkreettiseksi vastustajakseen, kielitieteen “vanhan kannan” henkilöitymäksi, jonka kirjoituksia vastaan hän hyökkäsi useissa yhteyksissä, ennen kaikkea täytettäessä suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virkaa Ahlqvistin jälkeen vuoden 1890 vaiheilla. Tällöin virasta kilpailivat juuri Genetz ja Setälä.⁶⁹ Viranhaun voitti Genetz 1891. Pari vuotta myöhemmin virka jaettiin ja Genetz siirtyi uuteen suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen⁷⁰ professuuriin Setälän saadessa hänen edellisen virkansa. Vuosina 1901-05 Genetz toimi senaattorina ja kirkollisiasiain toimituskunnan päällikkönä, käytännössä opetusministerinä. Erityisesti 1880-luvulla hän oli tehnyt laajalti kenttätöitä Venäjällä.

Tieteensosiologisesti mielenkiintoista on se, että Arvid Genetzin tutkimustyö uudelleen arvioitiin ja rehabilitoitiin vasta 50 vuotta myöhemmin, Setälän kuoleman jälkeen. Uuden

⁶⁹ Vastakkainasettelun dramatiikkaa lisäsi se, että Setälä 16 vuotta nuorempana oli ollut Genetzin oppilaana Hämeenlinnan lyseossa, ja saanut Genetziltä paljon konkreettista apua julkaistessaan 16-vuotiaana kuuluisan *Suomen kielen lause-oppinsa* (1880). Nyt Setälä asettui julkisesti ja usein kovin sanoin opettajaansa vastaan. Viranhakua varten kirjoittamassaan väitöskirjassa Suomen partikkelimuodot (1890) Genetz sovelsi nuorgrammaattista katsantokantaa, so. äännelakeja ja “analogistista katsantotapaa”.

⁷⁰Tarkasti ottaen viran alkuperäinen nimi oli suomalais-ugrilainen kielitutkimus.

arvion esitti Erkki Itkonen (1939) ja erityisesti (1949; 1961:171-74). Mikko Korhonen (1986:120) on nähnyt Genetzissä modernin morfofonologian varhaisen pioneerin.

“Siitä on nyt kulunut melkein puolitoista vuosikymmentä, kun kirjoitin edellisiä väitöskirjojani, joilla luulen tuoneeni uudemman fonetiikin Suomen yliopistoon⁷¹ ja foneettisemman katsantotavan suomen [sic] kielitieteeseen”, kirjoitti Genetz (1890:v). Nuo edelliset väitöskirjat olivat (1877a,b) eli *Lautphysiologische Einführung in das Studium der westfinnischer Sprachen mit besonderer Berücksichtigung des Karelischen* ja sen sovellusosa *Versuch einer karelischen Lautlehre*. Genetz (1877a) oli saanut ratkaisevia vaikutteita kuuluisalta saksalaiselta foneetikolta Eduard Sieversiltä (1850-1932), jonka teos *Grundzüge der Lautphysiologie* oli ilmestynyt 1876. Genetz erottaa toisistaan säännönmukaiset ja sporadiset ääntenmuutokset. Ääntenmuutosten tärkein syy on Genetzin mukaan pyrkimys ääntämisen helppouteen, vis inertiae. Genetz (1877a) huomattiin ulkomaillakin, 1889 Friedrich Techmer julkaisi siitä myönteisen arvostelun aikakauslehdessä *Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft*.

Genetz (1877b) esitti vaatimuksen, että ääntenmuutoksia ei pidä vain todeta, vaan täytyy myös pyrkiä niiden selittämiseen, ennen kaikkea foneettisperustaisesti mutta myös ottaen huomioon sen kokonaisuuden, esim. sanan tai vartalon, missä muutos tapahtuu. Mikko Korhonen (1986:113) on huomauttanut, että Genetz puhuu ääntenmuutoksista, jotka soveltuvat “uudelleen” eli synkronisesti, vain silloin, kun ääntenmuutokset ovat johtaneet paradigmaattiseen äännevaihteluun, esim. astevaihtelu sellaisessa tapauksessa kuin *kauppa - kauppa+n*. Nämä ajatukset ovat lähellä uudempaa strukturalismia, erityisesti morfofonologiaa. Genetzin tutkimusmetodiikalle tyypillinen innovatiivinen piirre oli myös tilastollisten menetelmien käyttö.

Genetzin Kuollan lapin sanakirja (1891) on mielenkiintoinen siksi, että siinä Genetz postuloi lekseemikohtaisia abstrakteja (sellaisinaan missään esiintymättömiä) yleisluontoja, joita Korhosen (1986:120) mukaan ei voi ymmärtää muiksi kuin luonteeltaan morfofonologisiksi, esim. N_TALA ‘viikko’, jota murteittain vastaavat mm. todetut muodot *niette:l*, *nie:ttel*, *niahtel* ja *_ettel*. Kovin eksplisiittinen Genetz ei teoriassaan tosin ole, mistä osoituksena on mm. se, että aikalaiset ymmärsivät nämä muodot historiallisiksi rekonstruktioiksi eivätkä halunneet niitä sellaisiksi hyväksyä.

Fennougristiikan näkökulmasta Genetzin tärkeimmät tulokset koskevat suomalais-ugrialaisten kielten vokaalien historiaa (Erkki Itkonen 1949). Setälän ns. astevaihteluteoriat tulivat hallitseviksi vuosikymmenien ajaksi, mutta ne osoittautuivat virheellisiksi, ja Genetzin tulkinta oikeansuuntaiseksi.

Emil Nestor Setälä (1864-1935) on ainakin Suomen rajojen sisäpuolella maan kuuluisin kielentutkija, ja myös se, joka Castrénin jälkeen on vaikuttanut eniten lingvistiikan kehitykseen Suomessa. Setälän vaikutus ulottui välittömimmin noin vuodesta 1890 hänen kuolemaansa, epäsuorasti vahvana aina 1960-luvulle ja siinä mielessä tähän päivään asti, että Setälä (1897) käynnisti fennistiikan suuret sanakirjatyöt, jotka erityisesti Suomen murteiden sanakirjan (Setälän Kansankielen sanakirjan) osalta jatkuvat edelleen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suojissa. Paitsi kielentutkijana eli suomen ja kirjallisuuden professorina 1893-1929 Setälä vaikutti pitkät ajat poliitikkona ja diplomaattinakin, mm. nuorsuomalaisen puolueen ja kokoomuksen kansanedustajana (1907-10, 1917-27), opetusministerinä (1917-18, 1925), ulkoministerinä (1925-26),

⁷¹Europaeus ja ennen häntä jo Matth. Akiander (1846) olivat yrittäneet tarkastella suomen kielen fonetiikkaa.

Kööpenhaminan suurlähettiläänä (1927-30) ja Turun yliopiston kanslerina (1926-35).

Setälän koulu- ja opiskelutaustasta, senaikaisesta opiskeluilmapiiiristä, hänen varhaisista yleislingvivistisistä innoituksen lähteistään sekä ajan lingvivistisistä virtauksista laajemminkin saadaan hyvä kuva seuraavista sitaateista, joista useimmat ovat peräisin Setälän kuolinkirjoituksista:

“Tässä ympäristössä [Hämeenlinnan normaalilyseossa/FK] Setälän mielenkiinto alkoi ratkaisevasti kohdistua suomen kieleen ja sen ohella **yleisiin kielitieteellisiin** kysymyksiin. Hän kertoo muistelmissaan jo alaluokkalaisena lukeneensa Ahlqvistin “Kielettären” ja vähän myöhemmin saman tekijän v. 1877 ilmestyneen teoksen “Suomen kielen rakennus”. Keväällä 1878 koulun rehtori, toht. J. G. Geitlin julkaisi vuosikertomuksessaan **yleiskatsauksen vertailevaan kielitieteeseen**, ja samaan aikaan hänen oppilaansa Setälä valitsi lukemisekseen Max Müllerin teoksen “Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache”. Viidesluokkalaisena tämä oppilas kirjoitti jo suomen kielen muoto-opin luonnoksen, joka tosin jäi hänen pöytälaatikkonsa salaisuudeksi, mutta seuraavana lukuvuonna hän opettajansa Arvid Genetzin kehotuksesta ryhtyi valmistelemaan suomen lauseopin oppikirjaa - toht. A. W. Jahnssonin v. 1871 ilmestynyt oppikirja oli ruotsinkielisenä hankala suomenkielisissä kouluissa käytettäväksi ja sitä paitsi tarpeettoman laaja -, ja E. N. S:n 54-sivuinen “Suomen kielen lauseoppi. Oppikirjan koe” ennätti tosiaankin julkisuuteen niin hyvissä ajoin ennen syyslukukauden alkua 1880, että se voitiin ottaa käytäntöön tekijän omalla ja seuraavalla, koulun ylimmällä luokalla. (Rapola 1936:31; lihavointi lisätty/FK)

“**Yleiseen kielitieteeseen** hän [Setälä] perehtyi MAX MÜLLERin kuuluisan “Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache” -teoksen välityksellä.” (Ravila 1964:5; lihavointi lisätty/FK)

“SETÄLÄ kuunteli [1883 Helsingin yliopistossa] AHLQVISTia, OTTO DONNERia, REINIä, GUSTAFSSONia ja O. E. TUDEERia ja opinnot sujuivat mainiosti. Nuoren polven keskuudessa alkoi kielitieteen ala huomattavasti laajeta. WERNER SÖDERHJELM oli valmistumassa uusfilologiksi, WALLENSKÖLD omistautui romaanilaiselle kielitieteelle ja HUGO PIPPING antautui kokeelliseen fonetiikkaan. Kun Setälä kevätlukukauden jälkipuoliskolla 1885 valmistautui suorittamaan kandidaattitutkintoa, ja ajan lyhyden vuoksi aikoi tyytyä alempaan arvosanaan kreikan kielessä ja kirjallisuudessa, aineen tutkija Tudeer sanoi hänelle että Setälä, vaikka ei ehtisikään suorittaa täyttä määrää kreikkalaista kirjallisuutta, saisi korvata sen lukemalla lisää yhden laajemman kieltä koskevan teoksen ja suositti Gustav Meyerin “Griechische Grammatikia”. Setälä noudatti neuvua, luki Gustav Meyeria ja viehättyi. Sieltä avautui aivan uudet näköalat kielen maailmaan: n. s. nuogrammaattinen suunta selitti monet ennen poikkeuksiksi katsotut ilmiöt.” (Mikkola 1936:5)

“Kun kevätlukukauden alussa [1887/FK] tulin jatkamaan sanskritin opintoja, opettajan paikalla istuikin SETÄLÄ eikä OTTO DONNER, joka ulkomaanmatkan takia oli saanut virkavapautta. -- Olin sen lukuvuoden [1887-88/FK] Upsalassa ja SETÄLÄ hakeutui asumaan samaan paikkaan. Kun oleskelu Fyriksen kaupungissa jätti nuoren suomalaisen dosentin tieteelliseen ajatteluun selvästi huomattavia jälkiä, lienee paikallaan siitä kertoa jotakin. Päätehtävänä oli vanhojen suomenkielisten tekstien etsiminen ja kopioiminen Upsalan yliopiston kirjastossa. Kun kielemme ei omista mitään uskonpuhdistuksen aikaa vanhempia muistomerkkejä, on tärkeä kerätä ja julkaista ainakin ne muistot, jotka ovat olemassa tältä ajalta ja niitä tietävästi löytyy enimmänsä Ruotsista. SETÄLÄ suunnitteli näet jo silloin sarjaa “Suomenkielen vanhat muistomerkit”. Upsalan ja välistä myöskin Tukholman kirjastossa käyden hän saikin paljon mielenkiintoista. Muun ajan hän käytti opiskeluun. Upsalassa kukoistivatkin silloin kielitieteen ja filologian opinnot. Tutkijat ja opettajat sellaiset kuin O. A. DANIELSSON, ADOLF NOREEN ja J. A. LUNDELL lingvistiikan ja HENRIK SCHÜCK vanhimman ruotsalaisen ja yleensä muinaisgermaanilaisen kirjallisuuden alalla keräsivät ympärilleen innostuneen oppilasparven, jonka keskuudesta pian nousi useita huomattavia tutkijoita. SETÄLÄ joutui tähän piiriin ja viihtyi siinä erinomaisesti. Vielä kauan jälkeenpäin hän muisteli melkein pä jonkinlaisella ihailulla, miten NOREENin seminaariharjoitusten nuoret tiedemiehenalut piirtelivät sanan germaanilaisia ja indoeurooppalaisia alkumuotoja ravintolan marmoripöytiin. Se varmaan lisäsi Setälän omaa taipumusta välistä liiankin nopeasti tehtyihin alkumuotopäätelmiin. Upsalassa hän opiskeli myöskin germaanilaista kielihistoriaa,

joka hänelle siihen saakka oli jokseenkin outo, ja kävi LUNDELLin muinaisslaavilaisen kirkkokielen luennoilla. Mutta hän sai myöskin itse jakaa omia tietojaan. Kielitieteellisessä seurassa (Språkvetenskapliga sällskapet) häntä kehoitettiin antamaan yleiskatsaus suomalaisugrilaisista kielistä. Sen hän tekikin ja hyvällä menestyksellä; esitelmä ilmestyi sittemmin painosta nimellä “Om de finsk-ugriska språken”. Siihen aikaan käsiteltiin kielitieteellisessä kirjallisuudessa kysymystä flekteeraavista ja agglutinoivista kielistä ja muun muassa suomi ja sen sukukielet mainittiin agglutinoivina kielinä. Kun SETÄLÄ esitelmässään kosketti myöskin tätä kysymystä ja mainitsi sellaisen esimerkin liivinkielestä kuin nom. *puog*, part. *poiga*, huudahti eräs nuorempi kielen tutkija: “Men de är ju så h-s flekterande!” NOREENista hän sai jo silloin hengenheimolaisen lauseopin systeemikysymyksissä, joissa hän jälkeenkäpäin sekä kirjoituksissaan että opetuksessaan pysyi samalla kannalla.

Upsalasta SETÄLÄ kävi Lundissa ja sai siellä tutustua henkevään kielentutkijaan ESAIAS TEGNÉRIIN sekä pysähtyi sen jälkeen muutamiksi kuukausiksi Köpenhaminaan, joka tuli hänelle oikeaksi onnen majaksi. SETÄLÄ tahtoi täällä luonnollisesti ennen kaikkea tutustua VILHELM THOMSENiin. Vastanotto oli mitä herttaisain, SETÄLÄ kävi THOMSENin luennoilla ja sai seurustella paljon hänen kanssaan. THOMSENilla oli silloin jo pääasiassa valmiina teos “Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog”, joka sittemmin ilmestyi painosta v. 1890, ja siinä käsitellyistä asioista hän keskusteli paljon SETÄLÄN kanssa. Paitsi suomenkielen hyväksi koituvia etymologisia lisäseksä sisälsi laajan kielihistoriallisen katsauksen, joka antoi muutamia kronologisia, äännehistoriallisia viitteitä, mutta suomenkielen tutkijalle arvokkainta oli liivinkielen vokalismien kehitystä käsittelevä ekskurssi, johon liittyi vielä jälkikirjoitus sen johdosta, että THOMSEN Köpenhaminassa oli saanut muutaman tunnin ajan erään liiviläisen merimiehen suusta kuulla tämän äidinkieltä ja silloin havainnut siinä jotakuinkin tanskalaista stødtonia muistuttavan katkoäänteen. Teos selvitteli myöskin, mistä tämä omituisuus liivinkielessä johtuu. Kun SETÄLÄ mielessään jo hahmoitteli suomenkielen äännehistoriaa, osoittautuivat THOMSENin tutkimusten tulokset hänelle tärkeiksi ja THOMSENin äsken tekemät havainnot liivinkielen ääntämisestä niin mielenkiintoisiksi, että SETÄLÄ vielä samana kesänä kävi Kuurinmaalla itse paikalla liivinkieleen tutustumassa. Nämä ulkomaiset opintomatkat jatkuivat yhtämittaa aina vuoden 1889 loppuun saakka, Saksassa ja Unkarissa, jossa Setälä viipyi useampia kuukausia, sekä Venäjällä, Aunuksessa, Inkerissä vatjalaisten luona, Virossa ja uudestaan liiviläisten luona. Syksyllä 1889 hänen käydessään Pietarissa kehoitti Venäjän tiedeakatemiaan jäsen, tunnettu turkologi, WILHELM RADLOFF häntä jäämään Pietariin WIEDEMANNin seuraajaksi Tiedeakatemiaan, ensinnä Akatemian apulaisena ja sitten varsinaisena jäsenenä. Onneksi Setälä ei kuitenkaan lopulta suostunut houkuttelevaan ehdotukseen. V. 1890 päättyvät SETÄLÄN Lehr- und Wanderjahre.” (Mikkola 1936:6-7)

“Kaiken esitetyn huomioonottaen voimme ymmärtää, että Setälän neljäntenä ylioppilasvuotenaan kirjoittama väitöskirja suomalais-ugrilaisten kielten tempus- ja modustunnusten historiasta [Setälä 1886/FK] oli näennäisen lyhyestä kypsyttelyajastaan huolimatta vakavasti otettava opinnäyte, joka - samalla kun se asetti tekijänsä suomensukuisten kielten tutkijain eturiviin - kohotti kielitieteellisten probleemain käsittelyn meikäläisissä oloissa aivan uudelle tasolle. “Väitöskirja todistaa epätavallisesta perehtymisestä uuden kielentutkimuksen ulkomaille saavuttamiin tuloksiin”, lausui virallinen vastaväittäjä Otto Donner, “ja siinä on harvinaisella kyvyllä, terävyydellä ja johdonmukaisuudella sovellettu suomalaiseseen tutkimukseen sitä ankaraa menetelmää, jonka mainiot oppineet ovat monipuolisella työllään onnistuneet kehittämään indoeurooppalaisen kielitieteen alalla”. Se selkeys ja silloin koossa olevan aineiston niukkuuteen katsoen yllättävä varmuus kielellisten ilmiöiden erittelyssä ja käsittelyssä määrättyjä lakeja noudattavina historiallisen kehityksen tuotteina, joka antoi leiman Setälän teokselle, oli aivan muuta kuin hänen arvossa pitämiensä, mutta ajastaan jäljelle jääneiden lähinten edeltäjiensä pyrkimykset selittää “suomen kielen rakennusta”.” (Rapola 1936:32)

“Enemmän suoranaista tukea ja johdatusta Setälä sen sijaan sai Vilhelm Thomsenin urauurtavista teoksista, jotka käsittelivät itämerensuomalaisten kielten germaanisista ja balttilaisista lainasanoja ja sijoittivat nämä kielelliset kosketukset juuri Setälän tutkiman “yhteissuomalaisen alkukielen” aikaan.

Setälä keskittyi ainutlaatuisella tavalla ja teki työtä suunnattoman ahkerasti. Riittävä häneltä näinä kuu-meisina vuosina [1888-89] aikaa ulkomaisiin opinto- ja tutkimusmatkoihinkin Upsalaan, Tukholmaan, Kööpenhaminaan, Leipzigiin, Hannoveriin ja aina Unkariin ja Konstantinopoliin saakka, matkoihin, joilla hän joutui henkilökohtaiseen kosketukseen useiden aikansa etevimpien kielentutkijain, kuten Adolf

Noreenin, Vilhelm Thomsenin, Karl Brugmannin, August Leskienin, József Budenzin ja Zsigmond Simonyin kanssa ja joiden välittömiä tuloksia tuli näkyviin paitsi “Yhteissuomalaisessa äännehistoriassa” myöskin muissa julkaisuissa ja aloitteissa --.” (Rapola 1936:34-35)

Setälä oli siis tavattoman varhaiskypsä myös teoreettisesti. Mielenkiintoista on havaita, kuinka korkeatasoista tuon ajan kouluopetus parhaimmillaan oli, sen valossa mitä edellä kerrottiin Genetzin ja J. G. Geitlinin puhtaan lingvistikin koulupetuksesta. Selvästi käy myös ilmi, mistä Setälän kansainväliset teoreettiset vaikutteet olivat peräisin. Matkat 1888-1890 olivat ratkaisevia hänen teoreettisen kantansa muodostumiselle. Setälän väitöskirja *Zur Geschichte der Tempus- und Modusstambildung in den finnisch-ugrischen Sprachen* (1886) oli metodisesti hyvin innovatiivinen, mutta siinä ei vielä ollut sellaista teoreettista julistusta kuin *Yhteissuomalaisten klusiilien historiassa* (1890). Tämä teos on senaikaisen teoreettisen kielitieteen suomalainen sovellus ja suoranainen manifesti, jonka puolesta⁷² Setälä propagoi suorastaan intohimoisesti:

“Sitä suoruutta, jolla olen vastustanut katsantokannastani eroavia mielipiteitä, älköön katsottako lähteneeksi muusta kuin asianharrastuksesta, siitä innosta, jolla kukin tahtoo oikeaksi katsomaansa asiaa puoltaa.” (Setälä 1890:vii)

Saamistaan vaikutteista Setälä kiittää esipuheessa erityisesti Vilhelm Thomsenia, joka oli painossa olevasta teoksestaan *Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog* lähettänyt Setälälle painoarkkeja tutustuttavaksi sitä mukaa kun niitä valmistui. Muita uusien suuntausten mukaisia lähteitä Setälän (1890) lähdeluettelo ei sitten sisälläkään.

Yhteissuomalaisten klusiilien historiaan liittyy läheisesti kirjanen *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista* (1891), jota melkein voisi sanoa Suomen ensimmäiseksi yleisen kielitieteen oppikirjaksi, jos tällä tarkoitetaan kielitieteen yleisperiaatteiden ja ajankohtaisten teorioiden esittämistä laajemmalle yleisölle. Tyyliään tämä kirjoitus on silti enemmänkin pamfletti.⁷³ Esipuheessa Setälä puhuu vilkkaasta taistelusta, jota viime vuosina on käyty “kielenelämän yleisistä laeista ja kielentutkimuksen periaatteista”, ja panee vastakkain uuden kannan ja vanhan kannan sekä niiden edustajat. Peruskysymykset ovat äännelakien luonne ja analogian asema. Setälä viittaa mm. Hermann Pauliin, Berthold Delbrückiin ja Adolf Noreeniin. Deskriptiivinen tutkimus on kielentutkimuksen alin, kielihistoria taas sen korkein aste, “joka on ottanut deskriptiivisen ja vertailevan tutkimuksen palvelukseensa”. Setälä tuomitsee jyrkästi vartaloiden ja juurien käytön (lähinnä Genetziä tarkoittaen), ja sanoo, että “näistä puhumme nykyään niin vähän kuin mahdollista”. Juurista Setälä sanoo, että ne ovat “abstraktiooneja, joilla e i o l e m i t ä ä n t i e t e e l l i s t ä a r v o a”. Olemassaolon oikeutuksen Setälä antaa oikeastaan vain

⁷²Ja käytännössä nimenomaan Genetziä vastaan. Tämä eli Setälä (1890) oli se teos, jonka hän kirjoitti professuurintäyttöä varten.

⁷³Kirjasen syntyhistoria oli tarkoitushakuinen. Se oli osa Setälän ja Genetzin professuurihakukilpailua, jossa Setälä aktiivisesti kampanjoiden sekä Genetzin ansioita vähätellen ja arvostellen pyrki itselleen myönteiseen ratkaisuun. Harmaja (1949a:257-8) kuvaa haun tätä vaihetta näin: “Mutta asian jouduttua osastossa siihen kriittiseen vaiheeseen, että tuli kysymys, oliko todellista periaatteellista eroa vanhemman ja uudemman koulukunnan välillä suomalaisessa lingvistikassa ja missä määrin edellisestä voitiin yhä odottaa mainittavia hedelmiä tieteelle, silloin Setälä tarttui asiaan julkaisten 46-sivuisen kirjasen ‘Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista’ osoittaakseen, että itse asiassa «periaatteellista eroavaisuutta on olemassa» ja «missä uusi kanta eroaa vanhasta». Tämä kirjanen, jonka jokainen todelliseksi huvikseen ja hyödykseen voi lukea, osoittaa, että uusi koulukunta, jota kirjoittajakin edustaa, on jotakin muuta ja paljon enempiä kuin vanhempi, että tämä vanhempi tosin tulee hyväksymään uudemman täydellisemmät tulokset eikä sen vuoksi sillä puolestaan ole syytä korostaa periaatteellista eroa, mutta että sen itsensä kunnolliseen tieteelliseen tuotantoon nähden täytyy jäädä jälkeen. Suomen kielen tutkimus siis on vanhempien edustajiensa varassa jäänyt tieteen edistymisestä jälkeen, ja välttämättä kaippaa uudistusta – se on kai loppuponsi.”

lauseen ja sanan käsitteille. Fysiologinen (foneettinen) ja psykologinen puoli saattavat, jos ne ymmärretään tarpeeksi laajasti, “käsittää kaikki kielenelämän kehkeytymisen ehdot”. Enimmältään Setälä käsittelee äänne muutosten ja analogisten muutosten luonnetta. Schleicher nostetaan “vanhan kannan” yhdeksi henkilöitymäksi, josta Setälä huudahtaa: “Ja nyt! Mitä on nyt jäljellä Schleicherin komeasta rakennuksesta!”.

Jaksossa 1.1 huomautin jo siitä, että *Yhteissuomalaisen äännehistorian* (1890) alussa Setälä viittaa selvin sanoin yleiseen kielitieteeseen, ja ilmoittaa mm. julkaisevansa tutkimustensa yleislingvistiset implikaatiot kohta ilmestyvässä äännehistorian jatko-osassa. Osia jatko-osasta ilmestyikin hiljalleen pitkin 1890-lukua, mutta ne painottuvat yksityiskohtien analyysiin eivätkä lopulta tulleetkaan sisältäneiksi alun perin ajateltuja teoreettisia johtopäätöksiä.⁷⁴ Sen sijaan Setälä alkoi mielessään kehittää ns. astevaihteluteoriaansa, josta tuli 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten fennistiikan ja fennougristiikan opinkappale. Setälä ei tämän jälkeen enää juuri palannut yleislingvististen kysymysten pohdiskeluun, harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta.

Yksi tällainen on esitelmä “Sanat ja vaiheet”, joka pidettiin Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksessa 12.2.1915 (julkaistuna Setälä 1929b). Esitelmä tuntuu yhdessä kohtaa melkein strukturalistiselta, vaikka Saussuren peruskurssi ei ollut vielä ilmestynytäkään:

“Jo itse keräilyä varten tarvitaan tietenkin selvä käsitys siitä järjestelmästä tai rakennuksesta, jonka kieli muodostaa, sillä muutenhan ei tiedä, mitä on kerättävä. Vielä suuremmassa määrin tulee kerättyjen aineiden järjestämisessä kysymykseen se, että tutkijalla on selvä käsitys siitä, mimmosen järjestelmän, mimmosen rakennuksen esitettävä kieliaines muodostaa. Yhtä hyvin kuin kielihistorialla on deskriptiiviselläkin tutkimuksella periaatteensa, ja tämän ratkaistaviksi joutuu kysymyksiä, jotka ovat yhtä vaikeat ja tärkeät kuin konsanaan kielihistorian ja joiden ratkaisu vaikuttaa itse kielihistoriankin tutkimukseen.” (Setälä (1929b [1915]:14-15)

Jatkossa Setälä käsittelee sanan (lekseemin) ja vaiheen (sanamuodon) suhteita keskenään sekä paradigman käsitteeseen, ottaen mm. kriittisesti kantaa eräisiin Noreenin ehdotuksiin.

Suomalais-ugrilainen Seura alkoi julkaista aikakauslehteä *Finnisch-Ugrische Forschungen* 1901, ensimmäisinä päätoimittajina Setälä ja Kaarle Krohn. Ensimmäinen numero alkaa toimittajien suunnitelmalla ajatelluksi sisällöksi. Aikakauskirjan mahdollisia aihealueita luetellaan 16, joista kuudes on:

“Allgemeinsprachwissenschaftliche (sprachphilosophische und phonetische) fragen durch beispiele und belege aus den finnisch-ugrischen sprachen beleuchtet oder durch diese angeregt.” (Setälä ja Krohn 1901:11)

Tästä ilmenevä kielifilosofis-foneettinen käsitys yleisen kielitieteen ydinsisällöstä on mielenkiintoinen, olemme kohdanneet sen jo ylempänä. Ilmeisesti Setälä ei ajatellut, että äsken puheena ollut deskriptiivisen tutkimuksen periaate tai kielihistorian teoreettis-metodiset kysymykset olisivat olleet yleistä kielitiedettä.

Setälä tuli muodostaneeksi paradigman, joka pitkät ajat dominoi sekä fennistiikkaa että fennougristiikkaa. Koko tieteenalaa hallitsevan teoreettisen dominanssin, seuraajien lukumäärän ja ajallisen keston osalta ainakaan Pohjoismaista ei löydy Setälän paradigmat vastaavaa, vaikka nuorgrammaattinen oppisuunta hallitsi esim. Ruotsinkin lingvistiikkaa pitkään. Tällaisten tieteellisten murrosten alkaessa on tyypillistä, että välittömästi

⁷⁴Setälä (1896:3) ilmoittaa, että po. jatko-osa on viivästynyt koska tekijän mielipiteet olivat oleellisesti muuttuneet.

edelliseen sukupolveen suhtaudutaan korostetun kriittisesti, ja näin Setälä tekikin sekä Ahlqvistin että erityisesti Genetzin suhteen. Yleisen kielitieteen ja sen harrastamisen kannalta käytännön seuraamus oli vähänpuoleinen kiinnostus lingvistiikan teorian kehittämiseen ja sen kansainvälisen kehityksen seuraamiseen. Mikko Korhosen (1986:142) on esittänyt seuraavan nasevan kokonaisarvion Setälän koulukunnasta:

“The school achieved some truly significant victories in research into Finnish and related languages as will be discussed below. But its bias finally lead to its collapse. Concentration almost entirely on the historical study of sounds and etymologies from one decade to another caused dangerous neglect in other fields. The damage became initially apparent after the turn of the century and by the 1920s it was considerable. Almost no research was carried out in morphology, syntax or semantics even from a historical point of view until the 1940s. The rare exceptions were considered curiosities. The almost total neglect of synchronic linguistics proved absolutely disastrous — Finnish grammar was never modernized, there was very little theoretical debate. It seems that the general linguistic trends of the first half of this century never even reached the ears of Setälä and his school. -- Thus the linguistics of the 1890s in Finland that were [sic] rather advanced in the international avant-garde came to a standstill within a few decades, formalized and sterile. The blame for this rests with Setälä who dominated the scene until 1935, but also with those younger language scholars who neither had the skill nor strength to extricate themselves from the mainstream.” (Korhonen 1986:142)

Setälän paradigman paradoksaalisia seurannaisvaikutuksia oli fennistien yleiskielitieteellisen harrastuksen hiipuminen vuosikymmenien ajaksi. Merkittävä poikkeus kaudelta 1900-20 oli kuitenkin **E. A. Tunkelo** (1870-1953), joka 1908 esitti tarkastettavaksi väitöskirjansa itämerensuomalaisten kielten genetiivisijan syntaktisista funktioista ja merkitystehtävistä. Väitöskirjan alaotsikko oli “semologinen tutkimuskoe”. Nykytermein osuvampi nimitys olisi kenties syntaksi. Tunkelo kuvasi genetiivin funktioita erityisesti lausekontekstista käsin. Hän oli saanut vahvoja vaikutteita Noreenin *Vårt språk*-teoksesta, joka antoi Tunkelolle analyysin keskeiset työkalut, ja viittasi myös toistuvasti mm. Behagheliin ja Wundtiin. Tunkelo osoittaa tässä teoksessa sellaista kiinnostusta syntaksin, semantiikan ja morfologiankin perusongelmiin, joka oli edellä aikaansa. Hänen analyysinsä kuitenkin urautui pikkutarkkaan taksonomiaan ja terminologiseen ilotulitukseen, joka ei vedonnut lukijoihin. Siten Tunkelon (1908) ilmoitettiin olevan osa “I:1” laajemmasta samaa aihepiiriä koskevasta työsuunnitelmasta. Vuosina 1919-20 Tunkelo julkaisi osan “I:2”, joka jäi viimeiseksi.

3.2.2. Orientalistit ja klassikot

Gabriel Geitlin (1804-71) oli Itämaiden kirjallisuuden professorina 1835-49 opiskeltuaan mm. Pietarin orientaalisessa instituutissa. Geitlin on tullut tunnetuksi erityisesti laajasta uuspersian kieliopistaan *Principia grammatices neo-persicae* (1839-46), jota käytettiin paljon ulkomaillakin. Geitlin opetti mm. seemiläisten kielten vertailevaa kielioppia aikansa lingvistiikkaa hyödyntäen (Aalto 1971:36). Lukuvuonna 1837-38 Geitlin opetti arabian kielen alkeita de Sacyn, yleisen kieliopin perustajan mukaan (Halén 1990:24).

Georg August Wallin (1811-52) oli syntyjään ahvenanmaalainen (Sundin pitäjämästä) ja kävi koulua Turussa. Wallinilla oli pienestä pitäen poikkeuksellisen hyvä kyky oppia kieliä, hän mm. oppi saksaa, ranskaa, venäjää ja englantia kaupungissa vierailevilta muusikoilta (Aalto 1971:37). Wallin opiskeli orientalistiikkaa Pietarissa 1841-42, jonka jälkeen hän 1843 matkusti Egyptiin. Perusteellisten valmistelujen jälkeen hän lähti ensimmäiselle

suurelle tutkimusmatkalleen 1845 Arabian beduiinien pariin, missä hän keräsi runsaasti kieli- ja kansatieteellistä aineistoa sekä teki maantieteellisiä havaintoja. Sairastuttuaan vakavasti 1846 hän lähti uudelleen toiselle matkalleen saman vuoden lopussa, Israeliin ja Syyriaan. Kolmannen matkansa hän teki 1847-49 mm. Irakiin ja Persiaan. 1849 hän palasi Eurooppaan.

Wallinin kirjallinen tuotanto on suppea. Hän toimi itämaiden kirjallisuuden professorina vuodesta 1851. Hän kuoli jo lokakuussa 1954, vain 5 kk Castrénin jälkeen. Yleislingvistiksi Wallinin merkitys on hänen arabian kielen fonetiikkaa ja transkriptiota koskevissa havainnoissaan, jotka mm. Herman Kellgren julkaisi postuumisti aikakauskirjassa *Zeitschrift der morgenländischen Gesellschaft*. Wallin sai merkittäviä tunnustuspalkintoja sekä Lontoon että Pariisin maantieteen seuroilta. Hänen merkityksensä maantieteilijänä olikin suurempi kuin hänen puhtaasti lingvistinen merkityksensä (Aalto 1971:41).

Herman Kellgren (1822-56) opiskeli orientaalaisia kieliä mm. Pietarissa 1853-54, mutta hän oli myös Suomen ensimmäinen varta vasten koulutettu yleisen kielitieteen edustaja. Hän oli opiskellut sanskritia ja yleistä (käytännössä vertailevaa) kielitiedettä eli "allgemeine Sprachkunde" (vrt. 1.1) itsensä Franz Boppin⁷⁵ oppilaana Berliinissä 1843 sekä 1846-48, jolloin hän lisäksi opiskeli Leipzigissä, Pariisissa, Oxfordissa ja Lontoossa. Englannissa Kellgren tutustui mm. Max Mülleriin.⁷⁶ Kellgren nimitettiin Itämaiden kirjallisuuden professoriksi⁷⁷ Wallinin jälkeen lokakuussa 1854, mutta hän kuoli jo kaksi vuotta myöhemmin. Kellgrenin yleislingvistiksi merkittävin työ on väitöskirja (1854), jossa verrataan arabian, persian ja turkin kielten possessiivifixejä ("affix-pronomen"). Työ on voittopuolisesti synkroninen ja vertailuja tehdään moniin muihinkin kieliin, mm. suomalais-ugrilaisiin ja jakuuttiin. Kellgrenillä on selvästi kielitypologinen ote. Mm. hän toteaa näin: "-- en lärobok i grammatiken är, åtminstone ännu, en helt annan sak än en lingvistiskt behandlad grammatik af ett språk" (Kellgren 1854:47). Todetessaan esim. samanlaisia piirteitä turkin ja suomen possessiivisuffiksien distribuutiosta, hän puhuu yleisistä laeista. Mielenkiintoinen on havainto, että turkin poss.suffiksit ilmaisevat usein relaatioita. Parempi nimi olisikin Kellgrenin mielestä "relaatioaffiksi" (s.62). Kellgrenin oli ilmeisen lahjakas lingvisti, joka Castrénin ja Wallinin tavoin kuoli nuorena, neljä vuotta näiden jälkeen. Itämaiden kirjallisuuden professorina Kellgren ennätti olla vain kaksi vuotta.

Wilhelm Lagus (1821-1909) nimitettiin Kellgrenin seuraajaksi 1857. Hän oli Yliopiston rehtorinakin 1878-84. Hänen tärkein lingvistinen työnsä oli neliosainen arabian kielioppi. Merkittävää oli, että Lagus jo 1860-luvun alussa opetti yleiskielitieteellisen luonteisia kursseja (ks. 1.1).

Johan Gabriel Geitlin (1836-90) käsitteli väitöskirjassaan (1860) mm. kieliopin historiaa yleisesti ja erityisesti latinan koulukielioppien kannalta. Yleiskatsauksessaan hän viittasi ahkerasti useisiin ajan lingvistisiin auktoriteetteihin, mm. Heyseen, Grimmiin, Humboldtiin, Steinhaliin ja Beckeriin.

⁷⁵Boppilla oli melkoinen kansainvälinen joukko muitakin myöhemmin kuuluisiksi tulleita oppilaita, esim. Pott, Curtius, Delbrück, Bréal ja Whitney.

⁷⁶Aalto (1971:70-71).

⁷⁷Virkkaa haki Wallinin kuoleman jälkeen Kellgrenin lisäksi myös Wilhelm Lagus. Asian käsittelyn yhteydessä vuonna 1853 erityisesti professorit Cygnaeus ja Brunér olivat sitä mieltä, että virkaan pitäisi nimittää "en grammatiker och lingvist". Brunér piti nimenomaan Kellgreniä "puhtaan lingvistiikan" (eikä filologian) edustajana ja siksi virkaan soveliaampana (Synnerberg 1910:33-34).

3.2.3. Muiden kielten tutkijat

Muiden kuin suomalais-ugrialaisten kielten tutkijoista yleislingvivistisesti merkittävin tällä kaudella on **Gustaf John Ramstedt** (1873-1950), maailmankuulu altaisti.⁷⁸ Otto Donnerilta Ramstedt sai vaikutteita ja suoranaisen kehotuksen tehdä lingvistisiä ja arkeologisia kenttätöitä Mongoliassa ja Turkestanissa. Ramstedt, alun perin Turusta, oli opiskellut teologiaa, orientaalisia kieliä, sanskritia ja ruotsia. Donnerin Helsinkiin kutsumana hän ryhtyi 1897 opiskelemaan fonetiikkaa, suomalais-ugrilaisia kieliä ja venäjää. Vuosina 1898-1901 hän teki jo ensimmäisen monista matkoistaan Mongoliaan, aloittaen kuitenkin tšeremissien luona ja käyden Kazanin yliopistossakin. Pääatarkoitus oli alun perin tutkia turkkilaiskieliä, mutta Ramstedt sai Kazanissa neuvoja keskittyä mongoliin. Ramstedt matkusti perheineen Urgaan ja opetteli lyhyessä ajassa halhamongolin. Tehdessään lähtöä kotiin hän lähetti arvokkaat muistiinpanonsa Suomeen Siperian rautatietä pitkin, mutta tapahtui katastrofi: matka-arkku varastettiin. Muistinvaraisesti ja muutaman säästyneen vihkosen avulla Ramstedt sai kuitenkin väitöskirjansa kirjoitetuksi (1902), missä hän käsitteli halhamongolin verbintaivutusta mm. eri murteita verraten ja käsitellen myös mongolin suhteita turkkilais- sekä man-tšu/tunguusikieliin.

Hänen seuraavasta työstään (1903) tuli mongolin historiallisen tutkimuksen perusta. 1903 hän aloitti myös kalmukin eli läntisen mongolin tutkimuksensa. Myöhemmillä matkoillaan Ramstedt kävi mm. Kaukasiassa ja Turkestanissa ja perehtyi laajalti erityisesti turkkilais- ja mongolikielten suhteisiin. Pitkin 1910-lukua Ramstedt selvitteli kansainvälisillä foorumeilla turkkilais-mongolilais-tunguusilaisuhteita sekä näiden kielten suhdetta mm. samojedikieliin, esim. lukusanoja käsittelevässä tutkielmassa (1907). Vuonna 1917 hänet nimitettiin Helsingin yliopiston altailaisen kielentutkimuksen henkilökohtaiseksi professoriksi. Hänen myöhempi uransa tulee esille jaksossa 4.3.4.

Aallon (1987) katsaus vieraiden kielten tutkimukseen Suomessa 1828-1918 kattaa roomaanisen, germaanisen, englantilaisen sekä slaavilaisen ja balttilaisen filologian ja osoittaa, että näiden kielten tutkimus oli jokseenkin yksinomaisesti filologista puheena olevalla kaudella. Lingvististen menetelmien soveltamisesta voidaan puhua lähinnä lainasanatutkimuksessa, erityisesti etevien slavistien **J. J. Mikkolan** (1866-1946) ja **Jalo Kaliman** (1884-1952) kohdalla. Teoreettisesti ja metodisesti he nojasivat ennen kaikkea Vilhelm Thomseniin.

Aikakauslehdessä *Neuphilologische Mitteilungen* (NM) ilmestyi kourallinen yleislingvistisiä aiheita käsitteleviä lyhyitä artikkeleita. Uno Lindelöf kirjoitti siten lauseen käsitteestä 1901, I. Uschakoff deskriptiivisen taivutusopin teoriasta, erityisesti sanan käsitteestä 1902 ja T. E. Karsten sanamerkitysten muuttumisesta 1903. Elävää mielenkiintoa tunnettiin vuosisadan vaihteen ajoista asti vieraiden kielten käytännön opetuksen edistämiseen, tätä sivuavia aiheita käsiteltiin usein NM:ssa.

⁷⁸Aalto (1975) on yleisesitys hänen työstään.

Varhaisista nordisteista yleislingvistisiä harrastuksia oli **Hugo Pippingillä** (1864-1944). Pipping oli alun perin harrastanut ennen kaikkea fonetiikkaa.⁷⁹ Voidakseen väitellä tältä alalta Pipping opiskeli Kielin yliopistossa 1888-89 tunnetun foneetikon Victor Hensenin johdolla. 1890-luvulla Pipping nousikin maailman johtavien foneetikkojen joukkoon vokaalien akustista rakennetta koskevilla tutkimuksillaan, esim. (1890a,b, 1894).⁸⁰ Vuosisadan vaihteen tienoilla Pipping päätti kuitenkin lähinnä viran saamiseksi kouluttautua nordistiksi, ja hänestä tulikin A. O. Freudenthalin jälkeen ruotsin kielen ja kirjallisuuden professori 1907 (1908 virka muutettiin varsinaiseksi). Pipping teki tekstieditioita ja tutki mm. pohjoismaisten kielten äännehistoriaa, metriikkaa, onomastiikkaa ja riimukirjoitusta. Hänen lingvistisestä ajattelustaan on todisteena mm. seuraava sitaatti, peräisin arvostelusta, joka käsittelee Otto Jespersenin teosta *Fonetik* (1897-99). Sitaatti osoittaa Pippingin oikeastaan oivaltaneen foneemin periaatteen jo vuonna 1901:

“Substitutionsfrändskap ega tvänne ljud, i den mån de inom tränga gränser till tid och rum kunna fylla samma uppgift i samma språk, utan att rubbningar af språkets funktion som meddelelsemedel uppstå.”
(H. Pipping 1901:379)

“Härmed har han för länge sedan uttryckt den princip som underliggar den moderna «fonologien»”, toteaa hänen poikansa Rolf Pipping isästään kirjoittamassaan muistokirjoituksessa ja jatkaa: “Min far anmärkte någon gång, att denna riktnings grundtanke ej är så ny som dess företrädare kanske tro” (R. Pipping 1946b:9). Eri yhteyksissä (mm. 1893) Hugo Pipping yleisfoneettista tietämystään hyödyntäen luonnosteli kielen muutoksen teoriaa, joka perustuu sanoman vastaanottajan (erityisesti lapsen) korvan toimintaan ja kuuloelämykseen. Teorian mukaan kielen ääntämyksen on oikeastaan *pakko* muuttua sukupolvesta toiseen. Todisteluketju on tämä: Lasten suun anatomia on erilainen kuin vanhempien, siksi saman sukupolven lasten ääntämispoikkeamat ovat yleensä samansuuntaisia. Kaikki kuulijat kuulevat (persipioivat) omat äännöksensä vähän eri tavoin kuin he kuulevat muiden vastaavat äännökset, koska omaa puhettaan kuulee korvakäytävän lisäksi myös Eustachion putken eli korvatorven kautta (eli sisäkautta). Tästä seuraa, että kun lapsi on monitoroinut puhetuoksensa sellaisiksi, että ne hänen omassa kuulohavainnossaan kuulostavat hänen mielestään normien mukaisilta eli “samoilta” kuin vanhempien vastaavat, muutoksen on *täytynyt* tapahtua.

Vuonna 1906 Hugo Pipping julkaisi perusteellisen tutkielman analogiamuodosteiden teoriasta. Pippingin johdatusta pohjoismaisten kielten äännerakenteeseen ja -historiaan (1922) käytettiin laajalti kurssikirjana, sen tyypillisiä piirteitä oli erittäin perusteellinen foneettinen johdatus aihepiiriin.

⁷⁹Pippingin pääaine 1886 suoritetussa kandidaatin tutkinnossa oli filosofia. Vuonna 1887 hän opiskeli Lontoossa psykologiaa ja sosiologiaa. Relevantti tieto on sekin, että Pipping oli Edvard Westermarckin (1862-1939) lanko. He olivat keskenään pitkään kirjeenvaihdossa ja tapasivat usein.

⁸⁰Ks. lähemmin Enkvist (1954) ja Panelius (1955).

3.3. Yleinen kielioppi

Yleinen kielioppi, ennen kaikkea Silvestre de Sacyn perinteen muodossa (vrt. 1.1), heijastui 1800-luvulla myös Suomeen, joskaan ei yhtä vahvana kuin Ruotsiin ja Tanskaan. Yleisen kieliopin⁸¹ vaikutus näkyi ennen kaikkea eräissä käytännön oppikirjoissa sekä kielenopetuksen periaatteita koskevassa keskustelussa.

Yleisen kieliopin selvin manifestaatio Suomessa lienee vuonna 1856 Helsingissä ilmestynyt **Wilh. Heikelin** 148-sivuinen oppikirja *Kort Lärobok i Svensk och Allmän Grammatik för Finska Cadet-Corpsens behof*, tarkoitettu siis Haminassa olevan Kadettikoulun upseerioppilaita varten! Kirja alkaa luvulla “Grundbegreppen ur läran om ordarterne”, josta otan kieliopin käsitepohjaisuudesta (notionaalisuudesta) tyypilliseksi esimerkiksi substantiivien kuvauksen:

“1. a) Wi hafwa i vår själ föreställningar om *föremål*, som finnas i werlden eller i vår tanke t. ex. om ett berg, ett träd, en menniska — om Gud, om en engel, om själen. Dessa förställningar kallar man *tingbegrepp*. Tingbegreppen kunna uttryckas genom ord. *Ord, som uttrycka begrepp om ting, kallas Substantiva* (tingord), t.ex. sten, watten, ande.” (Heikel 1856:1; harvennukset muutettu kursiiviksi)

Kiinnostava tutkimuksen kohde olisi selvittää perusteellisesti, missä määrin yleinen kielioppi on heijastunut 1800-luvun suomen kielen kieliopinkirjoitukseen. Joudun tässä tyytymään vain muutamaan esimerkkiin. Collan (1847) pohdiskelee kielioppinsa esipuheessa teoreettisesti hyvin kiinnostavalla tavalla kieliopin olemusta ja sen suhdetta kielenkäyttöön. Hän ilmoittaa, että pyrkimyksenä on kielen yleisten lakien (“de allmän språklagarna”) esittäminen nuorisolle nimenomaan ymmärrettävällä tavalla, ja siksi:

“Af sådan orsak hafva ock i första rummet de nödigaste definitioner, som annars tillhöra Allmänna Grammatiken, hvar på sitt ställe fått plats; och detta så mycket hellre, som ingen särskild undervisning i denna disciplin är föreskrifven, eller vid läroverken bruklig, — special-grammatikerna åter just härutinnan äro både vaga och bristfälliga, och förf. önskat att efter förmågan åtminstone inom den Finska Grammatiken fixera hvarje notion i den betydelse, hvarunder lärjungen eger fatta den.” (Collan 1847:xiv)

⁸¹Irina Koskinen (1988:60-) käyttää termiä “yleiskielioppi”.

Lauseoppinsa esipuheessa **Yrjö Koskinen** (1860) puolestaan toteaa mm. pitävänsä ennalta tunnettuna ja siksi vain ohimennen koskettelevansa “-- allt hvad som är för alla språk gemensamt”. **Adolf Waldemar Jahnsson**⁸² (1841-1894) sen sijaan arvostelee väitöskirjassaan *Försök till framställning af den finska syntaxen* (1871a) yleistä kielioppia epämääräisyydestä ja määrittelee oman pyrkimyksensä näin:

“Det af de närmaste föregångarne Y. Koskinen och A. G. Corander enligt allmänna grammatikens begrepp uppställda systemet har nästan helt och hållet uppgifvits, och i dess ställe har förf. försökt att bygga ett sådant uppå det finska språkets egen natur för att dymedelst lemna läsaren en **verklig** öfversigt af den finska satsens väsende. Hvarje del deraf har noga skärskådats, så vidt vetenskapens nuvarande ståndpunkt det tillåtit, och hoppas förf., att den opartiske läsare skall medgifva, det en icke ringa del af boken bär vittne om ett sjelfständigt bearbetande af det gifna materialet.” (Jahnsson 1871a:v; lihavointi alkuperäinen)

Jahnssonin väitöskirja lienee Suomessa ensimmäinen, jonka aiheena on jonkin elävän kielen

synkroninen deskriptiivinen lauseoppi. Väitöskirjansa hän sitten julkaisi sellaisenaan myös kouluja varten tarkoitettuna suomen kielen lauseoppina *Finska Språkets Satslära* (1871b). Setälän kuuluisaksi tullut *Suomen kielen lause-oppi* (1880) rakentuu aivan ratkaisevasti Jahnssonin (1871b) varaan.⁸³

⁸²A. W. Jahnsson oli opiskellut klassisia kieliä. Vuonna 1867 hän teki opintomatkan Ruotsiin, Tanskaan ja Saksaan. Leipzigissä hän osallistui Georg Curtiuksen kuuluisaan seminaariin. Hän haki Helsingin yliopiston Rooman kirjallisuuden professorin virkaa 1871, mutta ei menestynyt tässä haussa, vaikka Curtius oli lähettänyt kohtalaisen myönteisen lausunnon Jahnssonin väitöskirjasta. Muilta arvioijilta Jahnsson sai tästä työstään kovaa kritiikkiä. Ks. tarkemmin Aalto (1980:50-51). Näihin samoihin aikoihin Jahnsson siis julkaisi myös tärkeän ruotsinkielisen suomen kielen lauseoppinsa.

⁸³Tämän riippuvuuden Setälä (1880) esipuheessaan epäsuorasti myönsikin, vaikka hän siinä lähinnä arvosteli Jahnssonin oppikirjaa. Kirjansa syntyprosessia Setälä kuvaa näin: “Syksyllä v. 1879 kehoitti arvoisa opettajani, tohtori Genetz minua kokoilemaan suomalaisen lause-opin aineita. Tähän toimeen ryhdyinkin, ja vertasin Jahnsson’in yllämainittua teosta tarkoin kansan puhekieleen sekä muutamiin vanhempiin lauseoppeihimme, samalla ottaen huomioon ne muistutukset, joita Jahnsson’in lauseoppia vastaan on tehty. Näin on syntynyt tämän, lukijan edessä olevan lauseopin aines, ja sen suunnittelin lauseopin muotoon.” Häkkisen (1994a:111) mukaan Setälän lauseoppi on “oikeastaan lyhennetty ja yksinkertaistettu versio Jahnssonin lauseopista”. Monissa kohdin kirjojen yhdenmukaisuus onkin ilmeinen. Tieteen eettisten pelisääntöjen valossa herää jopa kysymys, onko Setälän lauseopin 1. painoksessa lainattuja ja vain vähän muokattuja kohtia niin paljon, että Jahnssonkin olisi pitänyt ilmoittaa (ainakin toiseksi) tekijäksi. Osoittiko Setälä tietoisuutensa lauseoppinsa proventienssin ongelmasta käyttämällä — ikään kuin vähätellen — nimikirjaimiaan “E. N. S.” eikä täyttää nimeään kirjan kannessa? Kaisa Häkkinen on minulle suullisesti arvellut, että näin ei kuitenkaan olisi ollut, koska nimikirjainten käyttö tässä funktiossa oli po. kaudella melko yleistä. Ferd. Ahlmanin (1880) Setälän lauseopin arvostelussa ei huomauteta mitään siitä, että Setälä olisi käyttänyt Jahnssonin lauseoppia ratkaisevalla tavalla esikuvanaan. Jahnssonin nimi vilahtaa vain kerran ohimennen arvostelussa (s.330). Suuri osa Ahlmanin kritiikistä kohdistuu itse asiassa Setälän lauseopin kautta nimenomaan Jahnssonin työhön.

Jahnsson ei ollut tyytyväinen Setälän menettelyyn. Jahnssonin lauseopin toisen painoksen esipuheessa (1886) sanotaan mm. näin: “Af E. N. Setäläs finska satslära hade undert. tillgång endast till den första upplagan, *som den unge författaren visserligen försett med sin namnteckning på titelbladet*, men hvilken, *af lätt förklarliga skäl*, icke kunde lemna någon nämnvärd ledning vid nu ifrågavarande omarbetning” (tähdennykset lisätty). Tämä näyttää plagiointivihjaukselta, joka ei ole vailla perusteita.

Muistaa täytyy sekin, että Setälän ensimmäinen lähde itse asiassa on Jahnssonin väitöskirja (1871a), joka poikkeuksellisesti on kirjoitettu kielioppikirjan muotoon. Väitöskirja alkaa esimerkiksi näin: “**I. Den enkla satsen. A) Subjektet.** § 1. Om subjektet i svenskan utgöres af ett **nomen** eller **pronomen**, ställes det i finskan a) i **Nominativus**, om det är **totalt**, t.ex. Sydän sykkii: --” (s.1). Jahnsson on tieteellisin perustein päätenyt omintakeisiin ratkaisuihin, mm. luopumalla yleisestä kieliopista ja siirtymällä selvemmin kielen ominaislaadusta lähtevään kuvaustapaan. Kysymys on siis perimmältään tieteellisestä prioriteetista: kuka otti ratkaisevat askeleet suomen lauseopin modernin kuvauksen perusteita luotaessa? Setälän lauseopin 1. painoksen täsmällistä suhdetta Jahnssonin töihin (1871a,b) kannattaisi tarkoin tutkia, ja samalla vertaillen punnita sekä Jahnssonin että Setälän innovatiivisuuden astetta, jotta tästä suomen kielen lauseopin kuvauksen taitekohdasta ja samalla suomen lauseopin kirjoituksen historiasta saataisiin oikeanlainen kuva.

Ahlqvist arvosteli Jahnssonin oppikirjan (1871b) Kielettäressä 1872 ja antoi kyllä teokselle jonkin verran kiitosta edeltäjiin verrattuna lisääntyneestä tieteellisestä järjestyksestä ja selvemmistä säännöistä, mutta arvostelun yleishenki oli silti nihkeä. Yksi erikoisuus tässä arvostelussa oli Ahlqvistin (1872a:51) näkemys, että lauseoppi on “oikeaan kielitieteeseen” kuulumaton alue. Myös Ferd. Ahlman esitti kaksiosaisessa arvostelussaan (1873, 1874) runsaasti yksityiskohtaista kritiikkiä, vaikka lopuksi myönsikin, että hän on tarkastellut “monin puolin ansiollista ja huvittavaista kirjateosta”. Ahlman (1873:41) moitti Jahnssonia mm. siitä, että tämä on samanaikaisesti tavoitellut kahta asiaa: tieteellisyttä ja käytännöllisyyttä. Ahlmanin käsityksen mukaan yleisen kieliopin käsitteet nimenomaan kuuluvat alkeisopetukseen, ja kielen ominaispiirteisiin perustuva kuvaus taas (mitä Jahnsson siis nimenomaan tavoitteli) kuuluisi

Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1828-1916

Noin 1870-1920 käytiin erittäin vilkas keskustelu koulujen kieltenopetuksen järjestämisestä, kieliopin asemasta siinä, ja opetettavan kielioppiaineen luonteesta. Keskusteluun ottivat osaa niin suomen ja ruotsin kielen kuin klassisten kielten ja “uusienkin” kielten yliopisto- ja kouluopettajat sekä opetusviranomaiset. Keskeinen kysymys oli yleisen kieliopin asema - onko olemassa kielistä riippumaton kieliopillinen käsitejärjestelmä, jota voitaisiin käyttää kaikkien kielten kouluopetuksessa? Jos on, kenen (minkä aineen opettajien) tulisi sitä opettaa? Hansén (1986, 1988) sekä Irina Koskinen (1988:60-75) ovat luoneet katsauksen tähän mielenkiintoiseen keskusteluun, jonka yksityiskohtiin tässä ei ole mahdollista puuttua.

Osa tätä keskustelua oli myös kahden kielioppikomitean työ.⁸⁴ Vuoden 1888 kielioppikomitean puheenjohtaja oli kouluylivaltiosihteerin ylitarvastaaja **Carl Synnerberg** ja sihteeri **Arvid Genetz**. Komitea teki ehdotuksen eri kielille yhteisestä tieteellisesti perustellusta kieliopillisesta käsitejärjestelmästä, ja laati mallikieliopit kaikille yleisille koulussa opetukselle kielille. Komitean pyrkimyksissä kannanotoissa näkyy paljon vaikutteita yleisestä kieliopista.⁸⁵

Seuraava komitea asetettiin jo 1906, ja sen mietintö valmistui 1915. Komitean puheenjohtaja oli **E. N. Setälä** ja sihteeri yliopettaja **Ralf Saxén** (1868-1932). Tämän komitean työ oli paljolti yleiskielitieteellistä ja erittäin hyvin ajan tasalla. Yksi keskeinen innoituksen lähde oli Adolf Noreen, jonka ajatuksiin mietinnössä vedottiin tuon tuostakin. Keskeisimmät uudet ehdotukset koskivat lauseenjäsennyksen periaatteita. Komitea ehdotti luopumista sanakohtaisesta lauseenjäsennyksestä ja siirtymistä konstituenttipohjaiseen (konstituenteista käytettiin termiä “jäsen”). Komitea otti myös käyttöön Otto Jespersenin neksuksen käsitteen, josta käytettiin termiä “jakso”. Objektin käsitteen piiriin luettiin myös eräät suomen kielen paikallissijassa olevat ilmaukset.

Toisen kielioppikomitean ehdotuksia ei kuitenkaan sovellettu käytäntöön, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Ralf Saxén laati ruotsin kielen koulukieliopin *Modersmålet* (1917), jonka esipuheessa hän mainitsi, että kirjan nimenomaisena tarkoituksena oli soveltaa kielioppikomitean keskeisiä ehdotuksia käytäntöön. Saxén otti esim. käyttöön konstituenttipohjaisen lauseenjäsennyksen. Kirja sai kuitenkin kielteisiä arvosteluja ja lisäksi kentältä tylyn vastaanoton. Saxén katsoi itsensä pakotetuksi julkaisemaan “rinnakkaispainoksen” (1919), jossa hän luopui uudistuksista ja palasi vanhaan lauseenjäsennystapaan. Tilannetta, kielenopetuskentän tuntoja ja ennen kaikkea perinteen voimaa kuvaa se, että vuoden 1917 alkuperäisteoksesta ei enää otettu uusia painoksista, mutta perinteen mukaisesta rinnakkaispainoksesta useitakin.

⁸⁴ Komiteoiden työtä on luonnehdittu ns. kielioppityöryhmän mietinnössä *Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja* (KomMiet 1994). Tämä ryhmä puheenjohtajanaan **Auli Hakulinen** voidaan nähdä kolmantena kielioppikomiteana.

⁸⁵ Häkkinen (1995:252-255) on kuvannut miten ensimmäisen kielioppikomitean työ vaikutti Setälän lauseopin toisen (1884) ja kolmannen painoksen (1891) muotoutumiseen.

Yksi osoitus yleistä kielioppia kohtaan tunnetusta mielenkiinnosta on se, että kun Uusfilologinen yhdistys järjesti ensimmäisen valtakunnallisen uusien kielten opettajien neuvottelutapaamisen 11.-13.1.1909 Helsingissä nimellä “Neuphilologenversammlung”, tärkeimmäksi keskustelun aiheeksi nousi “Allgemeine Grammatik beim Unterricht in der Muttersprache und in den Fremdsprachen an den Reallehranstalten”, alustajina yliopettajat Hagfors ja Saxén. *Neuphilologische Mitteilungenissa*⁸⁶ julkaistiin seikkaperäinen tiivistelmä päivien keskusteluista. Mm. professorit Axel Wallensköld ja Werner Söderhjelm olivat olleet läsnä.

3.3. Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1828-1916

Yleisen kielitieteen käsite vakiintui Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolla, ja juuri tämä suomenkielinen syntagma oli käytössä ainakin Setälällä (1890). Jo 1870-luvun alussa Donner ja Ahlqvist käyttivät ruotsinkielisessä tekstissä sellaisia ilmauksia kuin “allmän språkkunskap” ja “allmän språklära”. Samansuuntaisia ruotsinkielisiä ilmauksia löytyy Helsingin yliopiston konsistorin pöytäkirjoista jo 1840-luvulta.

Yleislingvivistisesti relevanttia tutkimusta tehtiin runsaasti, runsaammin kuin ehkä on kuviteltukaan, joskaan ei yleisen kielitieteen eksplisiittisen nimikkeen alla. Fennougriistiikka (uralistiikka) koki perustamis- ja ekspansiovaiheensa. Sjögrenin, Castrénin ja muiden perustama ja laajan kenttätöyön varaan rakentuva, pohjoisia kansoja tutkiva etnolingvistiikka oli maailmanlaajuisestakin näkökulmasta merkittävä innovaatio, joka metodiikan lisäksi tuotti runsaasti kielitypologisesti arvokasta tietoa toistaiseksi jokseenkin tuntemattomista kielistä ja kieliryhmistä. Tämä oli eräänlainen fennougriistiikan kultakausi, kausi jota hyvin kuvaa Mikko Korhosen (1986:144) määre “The Age of Great Research Journeys”. Kauden loppuvaiheessa, Suomalais-ugrilaisen Seuran perustamisesta 1883 aina Suomen itsenäistymiseen saakka, kymmenet tutkimusmatkailijat kävivät idässä. Erityisesti Castrénista tuli kansainvälisestikin erittäin tunnettu lingvisti, vaikei hän itäisen kenttätöyönsä takia koskaan käynyt kontinentaalisisessa Euroopassa.

⁸⁶NM (1909:1-12).

Fennougristiikalle kehittyi jo tämän kauden lopussa paradigma Thomas S. Kuhnin (1970) tarkoittamassa teknisessä mielessä.⁸⁷ Kysymys ei ole pelkästään kielihistoriaan painottuvasta perspektiivistä ja nuorgrammaattisesta metodiikasta, vaan perustavanlaatuisista hahmotus-, analysointi- ja ongelmanratkontatekniikoista eli Kuhnin “eksemplaareista”. Lingvistin tärkein analysointiväline on transkriptio- eli tarkekirjoitusjärjestelmä. Suomessa kehitettiin oma suomalais-ugrilainen tarkekirjoitus. Setälällä oli tässäkin jälleen kerran ratkaiseva rooli.⁸⁸ Vuoden 1900 vaiheilla IPA (jonka ensimmäinen versio on vuodelta 1889) ei ollut vielä vakiintunut kansainväliseksi standardiksi, ja paikallisia transkriptiojärjestelmiä oli monissa maissa, esim. Ruotsissa J. A. Lundellin kehittämä svenska landsmålsalfabetet. Fennougristien oma transkriptiojärjestelmä vahvisti heidän omaleimaisuuttaan — ja samalla tietenkä myötävaikutti erottamaan heidät vahvistuvasta kansainvälisestä standardista, jonkalaiseksi IPA hiljalleen vakiintui.

Lähestymistapa oli muotitermiä käyttäksenne vahvasti kontekstuaalinen. Kielitiede miellettiin yleensä osaksi laajaa kokonaisuutta, jonka muita tärkeitä aspekteja olivat kirjallisuus, kansatiede, folkloristiikka, historia, antropologia, maantiede jne. Tietenkä tämä perustui vastaavaan ontologiseen näkemykseen kielen luonteesta: kieltä ei voi erottaa kansan kulttuurista, elinoloista, historiasta jne. Vastaavaa katsantoa edusti uusien kielten varhaisessa tutkimuksessa vuoden 1900 vaiheilla laajasti ymmärretty filologia, joka oli Suomessa(kin) dominoiva lähestymistapa: kielen ja kulttuurin ykseys on erottamaton.

Samantapaisen maineen kuin Castrén ja osaksi samantyyppisistä syistä sai arabistiikassa G. A. Wallin.

Sanskritin ja vertailevan kielitieteen professorin viran perustaminen 1875 oli selvin merkki silloisten yleiskielitieteellisten harrastusten yliopistollisesta institutionaalistumisesta. Helsingin yliopisto oli tässä asiassa varhemmin liikkeellä kuin mikään muu Pohjoismaiden yliopisto. Monet mielsivät vertailevan kielentutkimuksen lingvistiikan ydinsisällöksi. Eräät näkivät tästä erillisen, lähinnä kielifilosofisesti painottuneen yleisen kielitieteen.

Monet suomalaiset tutkijat seurasivat tiiviisti aikansa kielitieteen kehitystä. Raskin, Boppin, Grimmin ym. tulokset tunnettiin Suomessa hyvin. Tutkijoiden yhteydet niin itään kuin länteen olivat myös hyvät. Venäjän suunnassa erityisesti Pietarin tiedeakatemia ja Kazanin yliopisto⁸⁹ olivat merkityksellisiä, vaikka tiedeakatemian rooli supistuikin 1800-luvun loppua kohden. Useimmat kieliaineiden professorin viran haltijat 1800-luvulla olivat opiskelleet pitkiä aikoja Länsi-Euroopan yliopistoissa. Silloiset kielentutkijamme olivat — nykyistä muotitermiä käyttäksenne — jo kansainvälistyneet. Erityisen tiiviit yhteydet olivat Saksaan ja Ruotsiin. Nuorgrammaatikkojen opit tulivat Suomeen melkein reaaliajassa vuoden 1890 vaiheilla, jolloin Setälän pitkäaikainen ja syvälinen vaikutus alkoi. Setälän varhaiset teoreettisesti painottuneet kirjoitukset propagoivat vahvaa yleislingvististä sanomaa.

Länsi-Euroopan uusien kielten tutkimus ja korkeampi opetus alkoi Suomessa myöhemmin kuin monissa muissa maissa, mutta vuoden 1900 tienoilla oli jo päästy hyvään

⁸⁷En tässä lähemmin problematisoi Kuhnin paradigman käsitettä, josta on paljon keskusteltu ja jota on paljon moitittu mm. monitulkintaisuudesta.

⁸⁸Tarkemmin Joki (1960) sekä Posti ja T. Itkonen (1973, toim.).

⁸⁹Tunnettu lainasanatutkija Jalo Kalima (1884-1952) oli siellä suomalais-ugrialaisten kielten professorina 1917-24, myöhemmin Helsingin yliopiston slaavilaisen filologian profesorina vuodesta 1935.

Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1828-1916

alkuun. Kansainvälisesti tunnetuin näiden alojen tutkijoista oli foneetikkona kannuksensa hankkinut Hugo Pipping.

Jaksolla 1828-1916, erityisesti 1830-90, syntyi Suomen kielentutkimuksen keskeinen infrastruktuuri eli tieteelliset seurat ja tiedeakatemit sekä näiden aikakauslehdet ja julkaisusarjat.

4. Kausi 1917-1964

4.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1917-1964

Suomen itsenäistyminen vaikutti dramaattisesti myös kielentutkimuksemme ulkoisiin olosuhteisiin. Nuori Neuvostoliitto sulki rajansa, fennougristiikan tutkimusmatkat itään loppuivat tyystin vuoden 1920 vaiheilla. Suomen itsenäistyminen asetti uusia haasteita kansallisesti keskeisille tieteille. Syntyi kansallisten tieteiden käsite, jonka piiriin kuuluivat erityisesti suomen kieli, folkloristiikka, kansatiede sekä kotimainen kirjallisuus. Ajoittain tähän luettiin myös maan ruotsin kielen tutkimus. 1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet olivat myös kielitaistelun kiihkeää aikaa, erityisesti Helsingin yliopiston kieliolojen osalta. Tämäkin oli omiaan korostamaan fennistiikan kansallista aspektia. Itsenäistymisestä alkaen kansallisten tieteiden kehittäminen oli ymmärrettävistä syistä humanistisen korkeakoulu- ja tiedepoliitiikan keskeisimpiä tavoitteita.

Saksa (niin maa kuin kielikin) pysyi 1920- ja 1930-luvuilla kansainvälisten teoreettisten kontaktien tärkeimpänä lähteenä. Olihan saksalaissuuntaus vahva Suomen valtakunnanpolitiikassakin, jopa siinä määrin, että Setälä poliitikkokaudellaan aktiivisesti ajoi saksalaista prinssiä Suomen kuninkaaksi itsenäistymisprosessin yhteydessä ja Suomi liittoutui Saksan kanssa toisessa maailmansodassa. Saksa oli pitkään tärkeämpi kouluopetuskieli kuin englantia, vasta 1940-luvun tapahtumat käänsivät tämän asetelman.

Vuoden 1920 vaiheilla näkemys kielitieteen autonomisuudesta alkoi vahvistua. Yksi osoitus tästä oli se, että professuurien nimikkeissä ei enää Helsingin yliopistossa samassa määrin puhuttu kielestä ja kirjallisuudesta. Tieteiden erikoistuminen johti hiljalleen siihen, että saman kielen kieltä ja kirjallisuutta varten syntyi erilliset professuurit erityisesti suomen ja ruotsin kielessä. Helsingin yliopistoon perustettiin kotimaisen kirjallisuuden professorin virka 1924, ja 1929 maineikas suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virka muutettiin suomen kielen professuuriksi. Ruotsin kielen ja kirjallisuuden professuuri muutettiin 1908 pohjoismaisen filologian professorin viraksi, ja tämä puolestaan 1980 pohjoismaisten kielten professuuriksi - tämä nimenmuutosten sarja kuvaa nasevasti erästä 1900-luvun voimakasta trendiä, jota voisi kutsua kieliaineiden lingvistifioitumiseksi. Tämä on tietenkin vielä perustavamman tieteiden erikoistumistendenssin yksi ilmentymä. Muistettakoon, että vielä August Ahlqvistin ollessa suomen kielen ja kirjallisuuden professorina (1863-88), viran opetusala oli tätäkin laajempi käsittäen lisäksi suomalais-ugrilaiset kielet sekä suomalais-ugrilaisen kansatieteen, kansanrunouden ja kansanuskon.

Vieraisissa kielissä professuurien filologia-nimitykset olivat Helsingin yliopistossa hallitsevia koko puheena olevan kauden ja niitä kopioitiin muualle.

Varsin merkittävä muutos oli kahden uuden yliopiston perustaminen, Åbo Akademin 1918 ja Turun yliopiston 1920.⁹⁰ Molemmat olivat pitkään yksityisiä, ÅA siirtyi valtion

⁹⁰Opetus alkoi Åbo Akademiassa 1919 ja Turun yliopistossa 1922.

yliopistoksi 1981, TY 1974. Kummassakin oli alusta asti humanistinen tiedekunta, jossa kieliaineilla oli merkittävä asema. Uusien yliopistojen perimmäinen tiedepoliittinen merkitys oli siinä, että ne loivat Suomen tieteelle tuiki tärkeän mahdollisuuden vaihtoehtoiisiin lähestymistapoihin ja kritiikkiin, mihin ei yhden yliopiston järjestelmässä välttämättä ylletä. Ei varmaankaan ollut sattuma, että Setälän osaksi harhautuneen äännehistoriallisen paradigman (= laajan astevaihteluteorian) kulmakiven kaatoi 1920-luvun lopussa Paavo Ravila, ensimmäinen Turun yliopiston humanistisesta tiedekunnasta valmistunut filosofian kandidaatti.

Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu perustettiin 1934 entisen seminaarin varaan. Oulun yliopisto perustettiin 1958, humanistinen tiedekunta aloitti toimintansa 1966.

Helsingin yliopistoon perustettiin fonetiikan professuuri 1921,⁹¹ itämerensuomalaisten kielten 1929, suomen kielen toinen 1951, englantilaisen filologian toinen 1959, pohjoismaisen filologian toinen 1962 ja germaanisen filologian toinen 1963. Lisäksi oli ajoittain henkilökohtaiset professorit seuraavilla aloilla: ⁹² muinaiskreikka ja bysanttilainen filologia (1925-30), romaaninen filologia (1925-29), suomalais-ugrilainen kielitiede (1927-43), eteläromaaniset kielet (O. J. Tuulio, ent. Tallgren 1928-41), suomen kieli (E. A. Tunkelo 1933-38), saksalainen filologia (1938-52), romaaninen filologia (1930-50), puolalainen ja balttilainen filologia (E. Nieminen 1939-52), turkkilainen kielentutkimus (M. Räsänen 1944-61), assyriologia ja seemiläinen filologia (1949-78), suomalais-ugrilainen kielentutkimus (Erkki Itkonen 1950-56), suomen kieli (1957-72), vertaileva kielitiede (P. Aalto 1958-80). Tätä luetteloa voi yleisesti luonnehtia sanomalla, että kotimaisten ja tärkeimpien vieraiden kielten asema vakiintui. Yleislingvistisesti merkittävää oli vertailevan kielitieteen uusi tuleminen, eräät uudet kielet (puola, balttilaiset, turkkilaiset) sekä fonetiikan varhainen vakiintuminen, mihin oli ainakin kaksi syytä: pitkä ja kunniakas perinne jo 1800-luvun keskivaiheilta, ja toisaalta nuorgrammaattisen tutkimussuunnan kiinnostus kielen äänteelliseen puoleen. Fennougristiikka säilyi vahvana, samoin vieraiden kielten filologiapainotteisuus.

Åbo Akademiin perustettiin seuraavat professorin virat: ruotsin kieli 1923 (muutettiin päätrendin vastaisesti jo 1920-luvulla ruotsin kielen ja pohjoismaisen filologian viraksi), germaaninen filologia 1929, Kreikan ja Rooman kirjallisuus 1935, englannin kieli ja kirjallisuus 1937 sekä suomen kieli ja kirjallisuus 1957. "Kieli ja kirjallisuus" -nimikkeet olivat Åbo Akademiassa käytössä pitempään kuin muissa yliopistoissa.

⁹¹Tämä oli ensin ylimääräinen professorin virka, jonka ensimmäinen haltija oli Frans Äimä (1875-1936). Viran seuraava haltija (1940-77) oli Antti Sovijärvi (1912-95). Virka vakinaistettiin 1948.

⁹²Virkojen haltijoista mainitsen tässä ja jatkossa vain ne, jotka ovat aiheemme kannalta tärkeitä.

Turun yliopiston kielitieteellisiksi professuureiksi tulivat tällä kaudella suomi ja sen sukukielet 1921, germaaninen kielitiede 1925, romaaniset kielet⁹³ 1945, englannin kieli 1946, pohjoismainen filologia 1962, klassinen filologia 1964 ja suomalais-ugrilainen kielen tutkimus 1964. Turun yliopisto näkyy professuurien nimeämisessä — Helsingin yliopistoon verrattuna — jossain määrin painottaneen ei-filologista linjaa, vaikka professuurien haltijat monessa tapauksessa tulivatkin olemaan filologeja. Tosin mitään selvää filologia/kielitiede- tai filologia/lingvistiikka –erottelua ei tuolloin ollut, eikä oikeastaan ole nytkään. Turun yliopiston hallintoelinten pöytäkirjoista 1920-luvulta näkyy selvästi, että filologiasta ja kielitieteestä puhutaan jokseenkin vapaasti vaihdellen.⁹⁴ Suomessa kokonaisuutena filologia-termi näkyy säilyneen vahvimpana germaanisen ja romaanisen tutkimusperinteen virka- ja laitosnimikkeissä.

Edellä puheena ollut yleisen saksalaissuuntauksen vahvuus näkyy sekä ÅA:n että TY:n kohdalla siinä, että germanistiikan virka perustettiin ennen anglistiikkaa, romanistiikkaa, rusistiikkaa, ÅA:n kohdalla fennistiikkaa (vastaavasti TY:n kohdalla nordistiikkaa) jne.

Jyväskylän kasvatustieteelliseen korkeakouluun perustettiin suomen kielen professuuri 1936 sekä englannin, saksan ja ruotsin kielten professorit 1958. Jyväskylässäkin kielten professuureissa käytettiin siis termiä “kieli” eikä “filologia”. Näiden kolmen professuurin nimitykset vaihtuivat 1968 englantilaisen, germaanisen ja pohjoismaisen filologian professorin viroiksi.

Uusien yliopistojen virkavalikoimaa tarkasteltaessa nähdään, että se on osajoukko Helsingin yliopiston vastaavasta. Uudet yliopistot eivät siis profiloituneet panostamalla uusiin tieteenaloihin.⁹⁵ Siihen oli useita syitä. Opiskelijoiden työnsaannin kannalta oli välttämätöntä tarjota opetusta hyödyllisissä aineissa, erityisesti koulujen opetusaineissa. Toiseksi tutkintojen pätevyuden tunnustaminen riippui kokonaan siitä, että ne tasoltaan vastasi Helsingin yliopiston tutkintoja ja jopa tutkintovaatimuksia. Tiettyjä jännitteitä syntyi myös siksi, että HY oli valtiollinen, ÅA ja TY taas yksityisiä.

Vuonna 1917 kielitieteellisiä professuureja oli Suomessa 15 ynnä neljä apulaista, joista uutena oli tullut suomalaisen filologian apulainen vuonna 1913 (tämän viran nimitys heijastaa hyvin aikakauden painotuksia), siis yhteensä 19. Vuonna 1950 professorin ja apulaisen virkoja oli maan neljän korkeakoulun kieliaineissa laskujeni mukaan yhteensä 36, vuonna 1964 jo 53, mukaan luettuina mainittuina vuosina virassa olevat henkilökohtaiset professorit. Kielitieteellisten professuurien määrä kolminkertaistui siis vuodesta 1917 vuoteen 1964.

Sodan jälkeen Suomen Akatemia perustettiin 1948. Tähän ns. vanhaan Suomen Akatemiaan kuului kerrallaan 12 ansioitunutta tieteen ja taiteen akateemikkoja. Kolme fennougristia nimitettiin tällaiseen akateemikon virkaan: **Y. H. Toivonen** (1890-1956) 1948-56, **Paavo Ravila** (1902-74) 1956-63, ja **Erkki Itkonen** (1913-92) vuodesta 1963.

⁹³ Vuosina 1942-46 W. O. Renkonen (1876-1959) toimi romaanisen kielitieteen henkilökohtaisena ylimääräisenä professorina. Ennen tätä germaanisen kielitieteen professorin viran opetusalaan oli kuulunut velvollisuus opettaa myös romaanista kielitiedettä, aivan niin kuin Helsingissäkin vuosisadan vaihteessa. Vuodesta 1949 romaanisten kielten professoriksi tuli Tauno Nurmela (1907-85), joka myöhemmin toimi Turun yliopiston sekä rehtorina että kanslerina.

⁹⁴ Ks. Perälä (1970:47-49). Vuonna 1944 germaanisen kielitieteen professorin virka muutettiin saksan kielen professorin viraksi, joskus 1950-luvulla germaanisen filologian professuuriksi, ja 1990-luvulla taas saksan kielen professorin viraksi. Toisaalta saksalaisen kielitieteen laitoksen nimi muutettiin 1962 germaanisen filologian laitokseksi (Perälä 1977:56,202). Kiitän professori Jarmo Korhosta, viran entistä haltijaa, tätä koskevista näkökohdista. – Kielen, kirjallisuuden, lingvistiikan ja filologian suhteet ovat puhuttaneet kieliaineita ja tiedekuntia vuosikymmenestä toiseen, ja tällä kysymyksellä on taipumus tulla esille melkein joka kerta, kun uuden kielen professorin virka tulee haettavaksi. Germanistiikan osalta Gimpl (1992) on esittänyt tästä dilemmasta poleemisen puheenvuoron.

⁹⁵ Joskus on puhuttu jopa uusien yliopistojemme tieteenalarakenteen kloonauksesta Helsingin yliopiston mukaisiksi.

Tämäkin on osoitus fennougristiikan merkittävästä asemasta maamme kielentutkimuksessa.

Jo 1961 oli Suomen Akatemian puitteissa luotu tutkimusassistenttijärjestelmä, joka mahdollisti täysipäiväisen omistautumisen tieteen tekemiselle. Tämä oli varsin uutta ja merkittävää, ja loi nopeasti kasvavan nuorten ammattitutkijoiden joukon. Vielä 1950-luvulla antautuminen tieteelliselle uralle edellytti melkein poikkeuksetta huomattavia taloudellisia uhrauksia. Vain harvat tuolloiset kielentutkijat saattoivat esim. omistautua väitöskirjansa kirjoittamiselle muusta ansiotyöstä vapaina.

Toinen maailmansota vaikutti tuhoisasti myös tieteen harjoittamiseen. Kielentutkijoitakin sekä kaatui että haavoittui, hyvin monet viettivät jokseenkin koko ajan 1939-44 rintamalla tai muussa armeijan palveluksessa.⁹⁶ Vähemmälle huomiolle on kenties jäänyt se seikka, että raskaat sotakorvaukset sotien jälkeen tekivät mahdottomiksi tai ainakin vaikeuttivat monia muita hankkeita kuten valtion optimaalisen panostuksen opetukseen ja tutkimukseen. Rahan puutteen takia ja monista muistakin käytännön syistä opiskelu ulkomailla, matkustaminen ulkomaisiin tieteellisiin kokouksiin ym. oli harvinaista 1960-luvulle saakka.

Saksan luhistuminen 1945 ja Yhdysvaltain vastaava nousu maailmanmahdiksi muutti asetelmaa myös tieteen saralla. Englannin kielestä tuli nopeasti tieteen valtakieli erityisesti luonnon- ja lääketieteissä, ja tendenssi on kielentutkimuksessakin ollut sama. Sotia edeltäneet kielentutkijamme hakivat teoreettisia vaikutteita ensisijaisesti Saksasta. Toisen maailmansodan jälkeinen uudelleen orientoitumisen tarve oli siis melkoinen.

Tätä kompleksista aatehistoriallista, ideologista ja reaalipoliittista taustaa vasten käy pitkälti ymmärrettäväksi, miksi yleisen kielitieteen harrastus ja edistyminen Suomessa kaudella 1917-64 oli vähänpuoleista, vaikka monissa muissa maissa⁹⁷ näinä aikoina tapahtui paljonkin. Yleisen kielitieteen yliopistovirkoja ei Suomeen perustettu vielä 1917-64.⁹⁸ Se yleiskielitieteellinen harrastus mitä oli, synnytti usein ristiriitoja, joita tieteen historiassa yleisemminkin ilmenee väistyvien ja eteenpäin pyrkivien paradigmojen taitekohdissa.

—

⁹⁶Jos haluaa nähdä jotain lingvistiksi hyvää tai hyödyllistä sota-ajassa 1939-45, voidaan ajatella rintamapalveluksessa olleiden lingvistien hetkittäisiä mahdollisuuksia asemasodan aikana tehdä kenttätöitä Karjalassa, taikka mahdollisuuksia haastatella itäisten suomalais-ugrialaisten kansojen Neuvostoliiton armeijassa palvelleita ja sotavangeiksi joutuneita sotilaita. Useat kielentutkijat palvelivat myös radiotiedustelun sieppaamien salakielisten sanomien purkamisessa.

⁹⁷Eryityisesti frankofonisissa ja anglosaksisissa maissa sekä Tšekkoslovakiassa ja Tanskassa.

⁹⁸Kansainvälisesti tämä ei kuitenkaan ollut kovin tavatonta. Vaikkapa Englanti sai ensimmäisen yleisen kielitieteen professuurinsa niinkin myöhään kuin 1944, jolloin John Rupert Firth (1890-1960) nimitettiin Lontoon yliopistoon (NEB 1989 s.v. J. R. Firth). Norja oli tässä suhteessa varhaisten edelläkävijämaiden joukossa Euroopassa, koska Oslon yliopistoon perustettiin yleisen kielitieteen professorin virka jo 1931. Ruotsi eteni suurin piirtein Suomen tahdissa, vaikkakin hiukan nopeammin. Ruotsin ensimmäinen yleisen kielitieteen professorin virka perustettiin Lundin yliopistoon vuonna 1959, enemmän tai vähemmän mittatilaustyönä Bertil Malmbergille, joka oli jo kymmenisen vuotta ollut saman yliopiston fonetiikan professorina.

4.2. Kielitieteiden tärkeimmät koulukunnat 1917-1964

Esitän tässä jaksossa muutamia karkeitä yleisluonnehdintoja kielitieteiden keskeisimmistä koulukunnista kaudella 1917-64, taustaksi yleislingvivistisesti painottuvalle jaksolle 4.3.

Setälän nuorgrammaattinen paradigma hallitsi fennistiikkaa aina 1960-luvulle. Fennougristit taas aloittivat mittavien aineistojensa muokkaus- ja julkaisutyön, joka jatkuu edelleen. Fennougristiikassa **Paavo Ravila** ja **Erkki Itkonen** aloittivat Setälän jälkeisen kauden jo 1930-luvulla. Fennougristiikka oli avoimempi kansainvälisille vaikutteille kuin fennistiikka.

Vuonna 1900 uusien kielten korkein opetus oli aivan alkutekijöissä. 1900-luvun ensimmäinen puolisko oli pitkälti myös uusien kielten korkeamman opetuksen ja tutkimuksen vakiintumisen aikaa. Uusissa kielissä on tällä kaudella nähtävissä kaksi tutkimuksen valtavirtaa: toisaalta historiallisesti painottuva nuorgrammaattinen tutkimus, paljolti samanlainen kuin fennistiikassa ja fennougristiikassa, toisaalta puhtaasti filologinen. Niin germaaninen, romaaninen kuin englantilainenkin filologia Suomessa ylsi huomattaviin filologis-historiallisiin saavutuksiin, ja syntyi useita pitkäikäisiä koulukuntia. Kansainvälisesti tunnetuimmat ovat **Hugo Suolahden**⁹⁹ ja erityisesti **Emil Öhmannin**¹⁰⁰ ympärielle syntynyt saksan kielen lainasanatutkimus, **Arthur Långforsin**¹⁰¹ aloittama romaanisten kielten tekstieditioperinne sekä **Uno Lindelöfin**¹⁰² aloittama ja **Tauno F. Mustanojan**¹⁰³ jatkama englannin kielen varhaisvaiheiden tutkimus. Klassinen filologia on Suomessa ollut erityisen vahvalla pohjalla, ja on edelleen. Klassisen ja romaanisen filologian välimaastoon sijoittuu **Veikko Väänänen**¹⁰⁴ kansainvälisesti erittäin tunnettu työ, joka koskee myöhäis- eli vulgaarilatinää. Samalla tavoitn kansainvälisesti erittäin merkittävä oli slaavilaisen filologian tutkimusperinne, jonka aloitti **Jooseppi Julius Mikkola**¹⁰⁵ ja jota jatkoi **Valentin Kiparsky**.¹⁰⁶

Näiden maineikkaiden filologisten koulukuntien varjopuoli oli ajan mittaan tutkimuskohteiden yksipuolistuminen. Matti Rissanen (1980:110) toteaa filologialla olleen peräti monopoli-asema vieraiden kielten tutkimuksessamme vuosisadan alussa. Heikki J. Hakkarainen luonnehtii 1900-luvun kehitystä uusien kielten filologia-aineissa näin:

⁹⁹Hugo Suolahti (1874-1944) oli Helsingin yliopiston germaanisen filologian professori 1911-41, Yliopiston rehtori 1923-26 ja kansleri 1926-44, eduskunnan jäsen 1919-21 ja kokoomuspuolueen presidenttiehdokas 1925.

¹⁰⁰Emil Öhmann (1894-1984) oli Turun yliopiston germaanisen lingvistiikan professori 1925-44 ja Helsingin yliopiston germaanisen filologian professori 1944-63. Ks. tarkemmin Jarmo Korhonen (1995).

¹⁰¹Arthur Långfors (1881-1959) oli Helsingin yliopiston romaanisen filologian professori 1925-51 ja Yliopiston rehtori 1945-50. Ks. Nurmela (1965:69-79).

¹⁰²Uno Lindelöf (1868-1944) oli Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professori 1907-38.

¹⁰³Tauno F. Mustanoja (1912-96) oli Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professori 1961-75. Hänen kirjansa *Middle English Syntax* (1960) on kansainvälisesti tunnetuimpia teoksia, mitä suomalainen kielentutkija on kirjoittanut.

¹⁰⁴Veikko Väänänen (1905-97) oli Helsingin yliopiston romaanisen filologian professori 1951-72. Hänen kirjansa *Introduction au latin latin vulgaire* (1962) on ilmeisesti kansainvälisesti tunnetuin suomalaisen kielentutkijan kirjoittama teos (tästä F. Karlsson 1994b).

¹⁰⁵J.J. Mikkola (1866-1946) oli Helsingin yliopiston slaavilaisen filologian professori 1900-34 ja hän tuli erittäin tunnetuksi kolmiosaisesta *Urslavische Grammatikistaan* (1913-50). Vuonna 1920 Saksin opetusministeriö tarjosi Mikkolalle itsensä August Leskienin (1840-1916), johtavan nuorgrammaattikon, slaavilaisen filologian professorin virkaa Leipzigin yliopistosta, mutta Mikkola päätti jäädä Suomeen. Mikkola kutsuttiin *Wörter und Sachen* -aikakauslehden toimituskunnan jäseneksi heti sen alusta 1909.

¹⁰⁶Valentin Kiparskylla (1904-83) sanottiin olevan 14 kielen (mm. kaikkien slaavilaisten) sujuva taito, hän julkaisi kirjoituksiaan peräti 16 kielellä. Helsingin yliopisto oli lakkauttanut Venäjän kielen ja kirjallisuuden professorin viran vuonna 1919, mutta virka perustettiin uudelleen toisen maailmansodan jälkeen ja Kiparsky nimitettiin sen haltijaksi 1947. Vuosina 1958-63 Kiparsky oli Berliinin Freie Universitätin professori, kutsuttuna Max Vasmerin (1886-1962) seuraajaksi. 1963 Kiparsky palasi Suomeen tultuaan nimitetyksi Helsingin yliopiston slaavilaisen filologian professoriksi.

“Saksalainen vaikutus kielitieteessämme on ollut pitkä ja todennäköisesti myös kohtalokas. Niinkuin pitkään vaikuttanut perinne emämaassaankin, ainakin nuorgrammaattiselta osaltaan. Uusien kielten kotimaisen tutkimuksen piirissä alun alkaen esiintynyt kriittisyys (vrt. Werner Söderhjelmin Uusfilologisen Klubin (Yhdistyksen) perustamiskokouksessa 15.3.1887 pitämää esitelmää «Äännelait ja analogia» ja Axel Wallensköldin kirjoitusta «Zur Klärung der Lautgesetzfrage» Mém. de la Soc. Néophil. 1894/95) nuorgrammaattista suuntausta vastaan samoin kuin tutkimuksen alkuvaiheessa esiintynyt kiinnostus moderniin kieleen ja yhteys kielenopetukseen, joka liittyy kiinteästi uusien kielten yliopisto-opetuksen alkuperäisiin utilitaristisiin tarkoituksiperiin, väistyi 1900-luvulla historioivan ja enenevässä määrin dogmaattisen tutkimuksen tieltä.” (Hakkarainen 1980:19)

Merkittäviä yleislingvistisiä vaikutteita alkoi filologioihimme tulla vasta vuoden 1960 vaiheilla. Jokseenkin ainoa poikkeus tästä on Valentin Kiparskyn varhainen kiinnostus prahalaisstrukturalismiin.

4.3. Yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1917-1964

Käsittelen ensin alan infrastruktuurin kehitystä: konferensseja, yhdistyksiä jne. Muut alaluvut käsittelevät (4.3.2) Erik Ahlmania, yleislingvistisesti relevantteja (4.3.3) fennougristeja ja fennistejä, (4.3.4) altaisteja, orientalisteja ja klassikkoja, sekä (4.3.5) muiden kielten tutkijoita.

4.3.1. Konferenssit, yhdistykset, verkostot, julkaisusarjat

17.-19.8.1922 Svenska litteratursällskapet järjesti Helsingissä “Svenska filolog- och historikermötet”, joka osanottajakunnan kahtalaisuuden osalta vielä heijastaa yleishumanistista tieteenihannetta. Tämä kokous liittyi perinteeseen, joka oli alkanut Göteborgissa 10 vuotta aikaisemmin järjestetyllä samannimisellä kokouksella. Vuoden 1922 kokouksen tausta oli osittain kielipoliittinen. Tarkoituksena oli koota ruotsinmieliset voimat ja järjestää “en allsvensk samling”. Osanottajia oli noin 150, useimmat Suomesta ja Ruotsista, joukossa muutama tanskalainen ja kaukaisempikin vieras. Lingvistejä olivat mm. Viggo Brøndal, Björn Collinder, Alan Gardiner, T. E. Karsten, Adolf Noreen (joka valittiin yhdeksi kunniapuheenjohtajaksi), Kristian Nyrop sekä Hugo ja Rolf Pipping. Yksi kokouksen neljästä sektioista oli “allmän och jämförande språkvetenskap”, jossa pidettiin kuusi esitelmää. Gardiner esitelmöi kielestä sosiaalisena toseiseikkana, Brøndal teleologisista kielenmuutoksista ja Nyrop onomatopoeettisista sanoista. Tämän sektorin ainoana suomalaisena **Knut Tallqvist**¹⁰⁷ (1865-1949) luennoi ilmansuuntien ja tuulien nimityksistä hyvin monissa kielissä: seemiläisissä, indoeurooppalaisissa, suomalais-ugrilaisissa, kaukasialaisissa, eräissä Afrikan kielissä jne. Tästä aiheesta Tallqvist julkaisi myöhemmin laajan monografiainkin.

Tämä on varhaisin tiedossani oleva kokous, jossa Suomessa on pidetty eksplisiittisesti yleisen kielitieteen alaan kuuluvia esityksiä.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Knut Tallqvist oli Itämaiden kirjallisuuden professori 1899-1933. Helsingin yliopisto oli Pohjoismaiden yliopistoista ensimmäinen, joka jo 1891 perusti assyriologian opetusviran, lehtoraatin, jonka Knut Tallqvist sai.

¹⁰⁸ Kokouksesta tarkemmin Steinby (1985:197-199) sekä *Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. CLXVII. Förhandlingar och uppsatser 36*. Helsingfors 1923. iii-xlii.

3.-5.1.1949 Uusfilologinen yhdistys järjesti perinteiset “Uusfilologian päivät”. Siellä Emil Öhmann piti esitelmän aiheesta “Yleinen kielitiede ja koulu”.

Vuonna 1928 järjestettiin Haagissa ensimmäinen kansainvälinen lingvistikonferenssi, Premier Congr s International de Linguistes. Suomesta Hugo Pipping ja E. N. Setälä kuuluivat kokouksen kunniapuheenjohtajistoon.¹⁰⁹ T. E. Karsten¹¹⁰ oli läsnä Suomen hallitusta ja Helsingin yliopistoa edustamassa, ja hän piti myös filologisluonteisen esitelmän aiheesta “Niederländische Sprachdenkmäler in Finnland”. Muita suomalaisia kokouksessa ei ollut. Tämän konferenssarjan alkaminen oli tietenkin tieteenalan kannalta merkittävä tapahtuma, pidetäänhän omia konferensseja ja aikakausjulkaisuja kypsän itsenäisen tieteenalan tyypillisinä tunnuksina.

¹⁰⁹Osanottajien joukossa olivat mm. Edward Sapir, Eduard Sievers, Charles Bally, Baudoin de Courtenay, Franz Boas ja Antoine Meillet.

¹¹⁰Tor Evert Karsten (1870-1942) oli Helsingin yliopiston germaanisen filologian henkilökohtainen professori 1913-31 ja pohjoismaisen filologian professori 1931-37.

Toinen lingvistikonferenssi oli Genevessä 1931, suomalaisina osallistujina slavisti J. J. Mikkola ja romanisti O. J. Tallgren.¹¹¹ Tallgren (myöh. Tuulio) piti esitelmän figuratiivisista ilmauksista. Kolmas konferenssi oli Roomassa 1933, itsensä Il Ducen eli Benito Mussolinin ollessa kunniakomitean puheenjohtajana. Ainoa suomalainen osanottaja oli J. J. Mikkola. Neljänteen lingvistikonferenssiin Kööpenhaminassa 1936 osallistuivat Suomesta Valentin Kiparsky, Arthur Långfors, Emil Öhmann, Aarni Penttilä, Paavo Ravila ja E. A. Saarimaa. Kiparsky ja Penttilä esitelmöivät. Viidenteen konferenssiin Brysselissä 1939 ei osallistunut suomalaisia, kuudennessa konferenssissa Pariisissa sotien jälkeen 1948 Valentin Kiparsky oli ainoa suomalainen, seitsemännessä konferenssissa Lontoossa 1952 Suomesta olivat läsnä Paavo Ravila, Pentti Aalto ja Nils Erik Enkvist.

Kahdeksanteen konferenssiin Osloon 1958 Suomesta oli neljä osanottajaa: Nils Erik Enkvist, Lauri Hakulinen, Paavo Ravila ja Emil Öhmann. Enkvist kommentoi suullisesti Eli Fischer-Jørgensenin esitystä aiheesta "Acoustic phonetics and linguistics". Paavo Ravila kommentoi Paul Aristen esitystä "Die Entstehung der ostseefinnischen Sprachen und ihre früheste Entwicklungsgeschichte" (sektion puheenjohtajana Lauri Hakulinen) sekä Béla Kálmánin esitystä "L'histoire des voyelles finales des langues finno-ougriennes". Emil Öhmann kommentoi Einar Haugenin esitystä "Language Contact". Tähän aikaan ei vielä ollut kansainvälistä fennougristikongressia, ensimmäinen pidettiin Budapestissa 1960, joten fennougristiikan kysymyksiä käsiteltiin siis mahdollisimman arvovaltaisella kansainvälisellä foorumilla.

Yhdeksänteen lingvistikongressiin Massachusetts Institute of Technologyssä 1962, Chomskyn kotikentällä, osallistuivat Suomesta Nils Erik Enkvist, Paavo Ravila ja Paavo Siro. Siro piti esitelmänkin aiheesta "On the Fundamentals of Sentence Structure" (1964c) missä hän vertasi omaa formaalista teoriaansa mm. kvasipredikaatin osalta Chomskyn generatiiviseen teoriaan.

Pohjoismaiden neuvosto perustettiin 1952. Sen kulttuuritoimintaan kuului mm. Pohjoismaiden kesäakatemia (Nordiska sommarakademien), johon **Paavo Siro**¹¹² (1909-96) osallistui jo 1950-luvun loppuvuosina, ilmeisesti ensimmäisenä suomalaisena lingvistinä. Kesäakatemia oli tärkeä strukturaalisten ja generatiivisten teorioiden välittäjä. Vuosittain pohdittiin yhtä keskeistä teemaa paikallisissa työryhmissä ja sen jälkeen seuraavana kesänä yhteisistunnossa. Kesäakatemia oli siten pohjoismaisen tutkimus- ja opetusyhteistyön edelläkävijä.

¹¹¹Oiva Johannes Tuulio (1878-1941, vuoteen 1933 Tallgren) oli Helsingin yliopiston eteläroomaanisten kielten professori 1928-41.

¹¹²Paavo Siro oli tähän aikaan Turun yliopiston suomen kielen apulaisprofessori.

Tästä maaperästä kasvoi laajempi yhteispohjoismainen lingvistinen kokousperinne. Tukholmalainen Hans Karlgren (1933-96) kutsui lingvistejä ympäri Pohjoismaita symposiumiin Sundbyholmiin marraskuussa 1960. Siellä Paavo Siro piti esitelmän aiheesta “Outline of Chomsky’s transformation theory”.¹¹³ Monissa muissa esitelmissä tilastollisella lähestymistavalla oli keskeinen osuus — olihan 1950-luku kybernetiikan ja matemaattisen kommunikaatioteorian kulta-aikaa. Kokouksen muita osanottajia olivat mm. Henrik Birnbaum, Björn Collinder, Alvar Ellegård, Gunnar Fant, Henning Spang-Hansen, Martin Kloster Jensen, Bengt Sigurd ja Jørgen Rischel.

Vuonna 1960 järjestettiin Budapestissä ensimmäinen kansainvälinen fennougristikongressi, toinen kokous oli Helsingissä 1965. Tämä konferenssi perinne loi merkittävällä tavalla kansainvälistä identiteettiä fennougristiikalle, erityisesti sen oman yhteisön piirissä. Fennougristikongressien leimallinen piirre oli ja on edelleen 1800-luvun perinteitä jatkava monitieteisyys. Näissä joka viides vuosi järjestettävissä kokouksissa ovat saapuvilla kielentutkijoiden lisäksi muidenkin keskeisten kansallisten tieteiden edustajat eli folkloristiikan, kirjallisuuden tutkijoiden, kansatieteen jne.¹¹⁴

1950-luvun loppuvuosina joukko turkulaisia lingvistejä ryhtyi kokoontumaan Paavo Siron aloitteesta keskustelemaan strukturaalisten ja myöhemmin generatiivisten teorioiden soveltamisesta suomen kielen kuvaukseen. Muita varhaisia osanottajia olivat **Alho Alhoniemi** (1933-) ja **Kalevi Wiik** (1932-). Tämä ryhmä otti itselleen epämuodollisen nimen “Kielitieteen kerho”, vaikkei se koskaan varsinaiseksi yhdistykseksi rekisteröitynytkään. Kielitieteen kerho vaikutti keskeisesti Turun lingvistiikan kehitykseen 1960-luvulla¹¹⁵, ja siinä voidaan nähdä Suomen kielitieteellisen yhdistyksen esiaste.

Vuonna 1961 Helsingissä järjestettiin foneettisten tieteiden neljäs maailmankongressi. Kokouksen puheenjohtaja oli fonetiikan professori **Antti Sovijärvi** ja pääsihteri vertailevan kielitieteen professori **Pentti Aalto**. Konferenssin kokoomateos *Proceedings of the Fourth International Congress of Phonetic Sciences* ilmestyi seuraavana vuonna (Aalto ja Sovijärvi 1962, toim.). Tämä oli kielitieteen alalta ensimmäinen suuri suomalaisten järjestämä kansainvälinen kokous.

4.3.2. Erik Ahlman

Erik Ahlman (1892-1952) poikkeaa 1900-luvun alkupuoliskon muitten kielentutkijoittemme joukosta: hänen tutkimusotteensa oli selvästi yleisingvistisin¹¹⁶ ja hän liikkui teoreettisesti laajalla alueella. Häntä ei voi luonnehtia ensisijaisesti minkään yksittäisen kielen tai kielten tutkijaksi, vaikka hänellä oli kielitieteellinen pohjakoulutus. Esimerkiksi Otavan Iso Tietosanakirja (1965) luokittelee Ahlmanin (s.v.) filosofiksi. Filosofin hän olikin, ja myös kielifilosofi, mutta — monista muista kielifilosofoista poiketen — hänellä oli myös ammattimaisen lingvistin tuntuma kielen ja kielenkäytön

¹¹³ Tämä oli mahdollisesti ensimmäinen kerta, jolloin Pohjoismaissa käsiteltiin Chomskyn teorioita. Sven Öhman, Uppsalan yliopiston nykyinen fonetiikan professori, on minulle suullisesti maininnut kuulleensa ensimmäisen kerran Chomskysta juuri Siroilta tässä kokouksessa.

¹¹⁴ Pohjoismaiden nordistien aloittaessa vastaavaa kokoussarjaansa vuonna 1970, he etsiytyivät yhteistyöhön yleisen kielitieteen kanssa: “Conference on Nordic and General Linguistics”.

¹¹⁵ Näidenkin rivien kirjoittaja osallistui Kielitieteen kerhon toimintaan vuoden 1970 molemmin puolin.

¹¹⁶ Ahlmania koskevassa muistokirjoituksessaan (Vir. 1952: 205-206) Lauri Hakulinen luonnehtii Ahlmanin työtä sanomalla, että se kohdistui “suomeen ja yleiseen kielitieteeseen”.

todellisuuteen.

Ahlman oli koulutukseltaan klassikko, hän väitteli tohtoriksi 1916 latinan lauseopin alalta ja työskenteli sen jälkeen latinan ja kreikan kielten vanhempana lehtorina Turun suomalaisessa klassillisessa lyseossa 1918-22 ja Viipurin klassillisessa lyseossa 1922-27, siis kymmenen vuoden ajan. Hänet nimitettiin Helsingin yliopiston klassillisen filologian apulaiseksi (apulaisprofessoriksi) 1931. Hän toimi teoreettisen filosofian vt. professorina kevätlukukausina 1932 ja 1934. Vuonna 1935 hänet nimitettiin Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun filosofian ja teoreettisen kasvatustieteen professoriksi (ja vararehtoriksi), 1948 Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian professoriksi. Ahlmanin filosofiset kirjoitukset koskettelevat erityisesti etiikkaa ja kulttuurifilosofiaa.

Ahlman julkaisi kymmenkunta yleislingvivistisesti merkittävää kirjoitusta. Näistä tärkein on ensimmäinen, vuodelta 1926, jonka nimi on "Das normative Moment im Bedeutungsbegriff". Esa Itkonen (1984) on korostanut tämän varhaisen kontribuution merkitystä. Ahlmanin keskeinen teesi on, että kielen perustavaa normatiivista luonnetta ei voi palauttaa kausaalis-psykologiseen aspektiin. Kielen perusluonteessa on sellaista redusoimatonta, joka on muuta kuin käyttäytymistä. Yksi Ahlmanin argumenteista on se, että tietyn kielen (normatiivista) käsitettä ei voi johtaa kieliyhteisön konformistisesta käyttäytymisestä. Paremminkin kieli konstituoi yhteisön. Ahlman (1926) ottaa seikkaperäisesti kantaa useisiin de Saussuren ja Noreenin normatiivisuuteen liittyviin teoreettisiin väittämiin. Ahlman luonnehti myös kieliopinkirjoituksen luonnetta ja kielioppisääntöjen suhdetta kielenkäytön todellisuuteen.

Ahlman (1933) käsittelee konkreettista lingvististä ongelmaa, adverbien määrittelemisen vaikeutta. Hän pohti erityisesti syntaktisia mahdollisuuksia adverbien kategorian määrittämiseksi ja päätyi kolmijakoiseen luokitteluun (materiaaliset, tehostavat, modaaliset) jota on myöhemmin laajalti käytetty suomen kielen kuvauksessa. Ahlman myös vertailee omia tuloksiaan niihin, mihin Hjelmslev ja Jespersen ovat päätyneet. Samassa hengessä Ahlman (1936) käsittelee substantiivien ja adjektiivien eroja.

Ahlmanin artikkeli "Kielellisten ilmausten sisäisestä syntaktisesta rakenteesta" (1943) käsittelee syntaksin ja semantiikan suhdetta. Hän erottelee eri merkitystyyppisiä ja tekee havainnon, että substituutio on hyvä menetelmä sen toteamiseksi, josta hän käyttää luonnehdintaa "syntaktinen mielekkyys" (1943:267). Tätä ei pidä sekoittaa ilmauksen merkitykseen. Havainnollistaakseen syntaktisen epämielekkyuden eli mielettömyyden käsitettä, Ahlman käyttää esimerkkiä *tässä on että iso huomenna*, jota hän luonnehti "sana-aggregaatiksi". Ilmiselvästi Ahlman tässä formuloi kieliopillisuuden ja epäkieliopillisuuden käsitteet pari vuosikymmentä ennen Chomskya. Ahlmanin sana-aggregaatti *tässä on että iso huomenna* on täysin samaa tyyppiä kuin Chomskyn myöhempi kuuluisa *Furiously sleep ideas green colorless*. Ahlman tähdentää, että syntaktisesti mielettömiä lauseita ei pidä samastaa loogisten kontradiktioiden kanssa.

Erik Ahlmanin melko harvalukuisten lingvististen kirjoitusten teoreettinen ja deskriptiivinen merkitys on jatkuvasti kasvanut. Hän oli kieliteoreettinen edelläkävijä.

4.3.3. Fennougristit ja fennistit

Aarni Penttilä¹¹⁷ (1899-1971) väitteli Turun yliopistossa vuonna 1925 (Penttilä 1926) aiheesta *Suomen ja sen lähisukukielten painotusoppia. Kielipsykologinen tutkimuskoe*. Työ oli teoreettisesti uraa uurtava, tavallaan Suomen ensimmäinen yleiskielitieteellinen opin- näyte. Se poikkeaa tavoitteeltaan, teorialtaan ja metodeiltaan niistä enimmäkseen äännehistoriallisista töistä, mitä fennistiikassa oli tapana väitöskirjana esittää. Penttilän käyttämä taustakirjallisuus osoittaa hänen seuranneen kansainvälistä lingvistiikkaa, fonetiikkaa ja kielipsykologiaa. Kielipsykologisen inspiraation antajana oli ollut Eino Kaila (1890-1958), Turun yliopiston filosofian professori 1921-30, joka myös oli väitöskirjan toisena tarkastajana.

Penttilä yrittää keksiä yhtenäisen teoreettisen tulkinnan eräille itämerensuomalaisten kielten vokaalien muutoksille. Teorian ydin on keskittyvä paino, joka hallitsee ympäris- töään. Fysikaaliset piirteet eivät ratkaise. Penttilä kytkee painon keskittymisen hahmopsykologian hahmo/tausta –eroon. Hän ottaa myös kantaa äänne muutosten luon- teeseen ja kysymykseen, voidaanko niitä selittää:

“Esitetty katsantotapa vetoaa siis psykologiaan, ennen kaikkea sen oppeihin hahmosta. On selvää, ettei annettukaan selitys suinkaan ole mikään perimmäinen, mutta kielitieteen kannalta on katsottava täysin riittäväksi, jos inhimillisen sielunelämän deskriptiivinen tuntemus voidaan sitoa kielentutkimuksen palvelukseen: kielitieteessä toimivat psykologian toteamukset selittävinä. Kielitiede pyrkii yleensä kielen eri puolien mahdollisuuden mukaiseen selittämiseen ja kielen dynamiikan alalla on ymmärtääkseni selitys saavutettu silloin, kun ne lainalaisuudet, jotka tutkimus on todennut sielullisessa elämässä, ovat sovellettuina eräisiin sen ilmiöihin, ts. puheen selittämiseen kelpaavat sielutieteen lait. Viimeisiin syihin emme tietenkään koskaan pääse, mutta kielentutkimuksen kannalta on pidettävä selittämiseksi asetettavia vaatimuksia vastaavana, jos kielen ilmiöt on voitu saattaa toisen yleisemmän sukulaisilmiönsarjan yhteyteen.

On ehkä paikallaan väärinkäsitysten välttämiseksi huomauttaa, että niin pian kuin kielitiede taas tutkii kieltä sosiaalisena ilmiönä ja siltä näkökannalta (joka on aivan toinen kuin se, joka tässä on ollut käsillä) koettaa tunkeutua annettujen seikkojen syihin, ovat selitykset ja myöskin ongelmat jo periaatteellisesti toisenlaisia.” (Penttilä 1926:118-119)

Vastaväittäjänä toimineen Martti Rapolan lausunnon (1925) mukaan teoksen keskeiset tulokset ovat “yleiskielitieteelliseltä kannalta valaisevia”. Kyse on käsitteestä, sanestruktuurista ja hahmotuksen suhteesta sekä kielitieteellisten selitysten luonteesta.

Penttilän artikkelissa “Selittämisestä kielitieteessä” (1928) keskeinen sija on Saussuren *langue/parole* –erolla. Penttilä kyseenalaistaa Setälän (1891:1) väitteen, että historiallis-geneettinen tutkimus on kielentutkimuksen korkein aste, jonka päämääriä deskriptiivinen tutkimus palvelee. Historiallinenkin kielenkäsittely edellyttää kuvausta. Selittämisen Penttilä ymmärtää Eino Kailaan liittyen loogiseksi johtamiseksi, siis deduktiivisena. Tällaisen selityksen pöremissejä analysoitaessa tullaan ennemmin tai myöhemmin tilanteeseen, jossa selityspöremisteena esiintyy itsessään selittämätön ilmiö, laki tms., jota voidaan “vain” kuvailla.

Penttilä pohtii myös kielitieteen ja (kieli)psykologian suhdetta. Onko kielitieteessä paikallaan käyttää psykologisia käsitteitä kuten assosiaatio, analogia, kontaminaatio, psykologinen subjekti ja predikaatti? Penttilän mukaan näin on puhetta eli Saussuren *parolea* tutkittaessa. Kielen (*langue*) kohdalla asia on toisin. “Sen symbolisysteemin piirissä, jota sanotaan kielesi (ja joka on idealiteetti), voidaan selittää ja operoida yleensä

¹¹⁷ Aarni Penttilä oli Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun suomen kielen professori 1936-66 ja korkeakoulun rehtori 1948-63. Oli paljolti hänen ansiotaan, että kaksiosastoinen filosofinen tiedekunta saatiin perustetuksi vuonna 1958. Penttilä oli myös kasvatustieteellisen korkeakoulun yliopistoksi muuttumisen keskeisiä arkkitehteja.

aivan ilman psykologiaa ja sen metodeja” (Penttilä 1928:284). Penttilä esittää siis tässä argumentteja autonomisen kielitieteen puolesta ja tulee samantapaisiin tuloksiin kuin Ahlman. Penttilä (1928) on kansainvälisestikin arvioiden merkittävä tulos (Nyman 1980:70).

Penttilä käsitteli myös kirjoitetun kielen luonnetta sekä käsitteiden “sana” (leksikaalinen sana) ja “sane” (sanamuoto) eroja, jälkimmäisen ongelman osalta polemisoiden Setälän (mm. 1929b [1915]) kanssa. Tämän problematiikan äärimmilleen viety sovellus tuli olemaan Penttilän järkälemäisen *Suomen kieliopin* (1957) omaleimaisin tunnusmerkki ja samalla sen suurin puute.

Vuodesta 1929, **E. A. Saarimaan** (1888-1966) päätoimittajakaudella, aikakauslehti *Virittäjän* vuosittainen sisällysluettelo jaettiin aihepiireihin. Yksi uusista aihepiireistä oli “Yleistä kielitiedettä”, mitä voi pitää osoituksena tämän alan jonkinasteisesta itsenäiseksi tunnustamisesta. On valaisevaa tarkastella, mitä artikkeleita, puheenvuoroja ja arvosteluja indeksin yleislingvistiseen osastoon sijoitettiin.¹¹⁸

Vuonna 1929: Erik Ahlmanin artikkeli “Martyn oppi sisäisestä kielimuodosta” sekä kaksi Penttilän artikkeleita sana/sane-distinktiosta ja Setälän vastine näihin.

Vuonna 1930: Ahlmanin artikkeli “Merkitysten «adekvaatiosta» ja sitä edistäväistä seikoista”, O. J. Tallgrenin artikkeli “Kielikulttuuri” ja Gyula Weöresin artikkeli “Merkitysoopin nykyisistä problemeista”.

Vuonna 1932: Valentin Kiparskyn artikkeli “Johdatusta fonologiaan” ja E. A. Saarimaan seloste “Kielitieteen nykyinen asema”.

Vuonna 1934: Ahlmanin artikkeli “Muutama sana appositioista”, Veikko Ruoppilan artikkeli “Muutamia piirteitä puheesta”, E. A. Saarimaan artikkeli “Uusi kielitiede” sekä Y. H. Toivosen virkaanastujaisluento “Suomalais-ugrilaisesta kielentutkimuksesta ja sen lähimmistä tehtävistä”.

Vuonna 1936: Ahlmanin artikkeli “Substantiivin ja adjektiivin määritelmistä”, István Pappin artikkeli “Maantieteellis-historiallinen suunta nykyaikaisessa kielentutkimuksessa”, Arvo Sotavallan artikkeli “Eivätkö äänteet ole kielen aineksia?” sekä Aarni Penttilän arvostelut Sotavallan teoksesta *Die Phonetik und ihre Beziehungen zu den Grenzwissenschaften. Abgrenzung und Analyse des Untersuchungsgebietes* (Sotavalta 1936a) ja Otto Jespersenin teoksesta *Linguistica*.

Vuonna 1937 (tästedes otsikkona on “Yleistä kielitiedettä ja fonetiikkaa.”¹¹⁹): Sotavallan artikkeli “Äänteiden ns. prosodisista ominaisuuksista”.

Vuonna 1938: Ahlmanin artikkeli “Kielen sisäisestä puolesta” ja Väinö Tarkiaisen artikkeli “Onko kieli vain ajattelun ilmaisukeino?”.

Vuonna 1939: Saarimaan katsaus uuteen aikakauslehteen *Acta Linguistica, revue internationale de linguistique structurale*.

Vuonna 1940: kolme Sotavallan artikkeleita “Erilaiset äännekäsitteet”, “Ääntenmuutosten systematiikkaa” sekä “Äänteiden rakenteesta ja systematiikasta”, lisäksi neljä Saarimaan kirja-arvostelua, joista lingvistisin on *Mélanges linguistiques offerts a Charles Bally*.

Vuonna 1941: Paavo Siron artikkeli “Lauseoppi uuden logiikan valossa”, Saarimaan arvostelu Kainzin teoksesta *Psychologie der Sprache. I. Grundlagen der allgemeinen Sprachpsychologie*.

Vuonna 1942: Valentin Kiparskyn arvostelu Roman Jakobsonin teoksesta *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*, Saarimaan arvostelu Björn Collinderin kirjasta *Introduktion i språkvetenskapen*.

Vuonna 1943: Ahlmanin artikkeli “Kielellisten ilmausten sisäisestä syntaktisesta rakenteesta”, Penttilän artikkeli “Eris- ja yleisnimistä”, Paavo Ravilan artikkeli “Uralilaisen lauseen alkuperäisestä rakenteesta” sekä Siron artikkeli “Jaolliset ja jaottomat substantiivit”.

Vuonna 1944: Ravilan artikkeli “Lauseopin periaatekysymyksiä” ja Siron vastine “Lauseopin periaatekysymyksiä vieläkin”.

Vuonna 1945: Ravilan artikkeli “Lauseeseen liittyneet irralliset ainekset”, W. O. Renkosen artikkeli

¹¹⁸Vuodesta 1949 *Virittäjän* sisällysluetteloa ei enää järjestetty tällä lailla aihepiireittäin.

¹¹⁹Puhtaasti foneettisia artikkeleita tms. en luettele.

“Merkityksenmuuttumisteorioita” ja Siron artikkeli “Historiallista lauseoppia”.

Vuonna 1946: Jalo Kaliman arvostelu Ravilan oppikirjasta *Johdatus kielihistoriaan*, Saarimaan arvostelu Axel Lindqvistin kirjasta *Mannen, kvinnan och språket*.

Vuonna 1947: Pertti Virtarannan arvostelu Martti Airilan teoksesta *Johdatusta kielen teoriaan. II*, Saarimaan arvostelu K. G. Ljunggrenin kirjasta *Språkvård och språkforskning*.

Vuonna 1948: Ahlmanin artikkeli “Kielen ja logiikan välimailta”, Valter Taulin artikkeli “Keelekorraldusteooriast”, Aulis J. Joen arvostelu Emil Öhmannin oppikirjasta *Kieli ja kulttuuri* sekä Aimo Turusen arvostelu Martti Rapolan teoksesta *Kieli elää*.

Nykykriteerein arvioituna aivan kaikki nämä kirjoitukset eivät täytä yleisen kielitieteen tunnusmerkkejä. Erityisen mielenkiintoisia ovat Ahlmanin useat artikkelit sekä Siron ja Ravilan väittely lauseopin kuvauksen luonteesta ja muistakin tärkeistä teoreettisista asioista, joista enemmän jäljempänä.

Saarimaan katsausartikkeli (1932) referoi Eduard Hermannin kirjoitusta “Der heutige Stand der Sprachwissenschaft”, joka oli ilmestynyt 1931 aikakauskirjassa *Zeitschrift für Deutschkunde*. Saarimaa totesi kielitieteessä tapahtuneen paljon uudelleen arviointia, vallitsee ankara kriisi, kielitiedettä ei voi samastaa kielihistorian kanssa, äännelait eivät ole poikkeuksettomia, nuorgrammaatikkojen ja Schleicherin välillä ei ollut niin selvää teoreettista taitekohtaa kuin edelliset yrittivät väittää, merkitys- ja lauseoppi ovat jääneet liikaa syrjään, opiskelijat ovat tämäntapaisista syistä jättäneet indogermanistien luentosalit. Myönteisiä trendejä ovat Saarimaan mukaan Karl Vosslerin idealistinen lingvistiikka, kielimaantiede, de Saussuren ja Leo Weisgerberin uudet teoriat sekä uudelleen lingvistienkin piirissä herännyt kiinnostus kansainvälisen apukielen kysymykseen. Trubetzkoykaan ei voi saada raikasta elämää äänneoppiin niin kauan kuin siinä “kummittelevat poikkeuksettomat äännelait ja muu mekaaninen homma. On lopultakin tunkeuduttava -- itse kielen muuttumisen suureen probleemiin.” (s. 328). Artikkelin viimeinen kappale on tähdentämisen arvoinen:

“On siis havaittavissa erilaisia merkkejä siitä, että nykyaikainen kielitiede on pääsemässä vähitellen eristyneisyydestään ja jäykistyneisyydestään ja että sitä tällöin myös ennen kaikkea alkaa askarruttaa «kieli» sinänsä. Jos kaikissa näissä uudistuspyrkimyksissä löydetään sopivat tiet, pääsee kielitiede siitä kriisistä, jossa se vielä nykyään on.” (Saarimaa 1932:329)

Tällainen paradigmakritiikki ja ohjelmanjulistus on melko yllättävä juuri Saarimaan kynästä lähteneenä. Olihan Saarimaa toisaalta jyrkän oikeakielisyyskannan henkilöitymä. Saarimaa (1934) on samantapainen katsaus erääseen Eugen Lerchin kirjoitukseen, jossa myönteisessä sävyssä vedotaan mm. Saussureen ja W. von Wartburgiin. Ennen kaikkea otetaan kantaa synkronisen kielitieteen ja kokonaisvaltaisen tarkastelun puolesta. Mihinkään julkiseen keskusteluun nämä kannanotot eivät kuitenkaan johtaneet.

Toivo Lehtisalo (1887-1962) teki vuosia kestäneitä tutkimusmatkoja samojedien pariin 1910-luvulla ja väitteli tohtoriksi 1927 jurakkisamojedin ensi tavun vokaaleista. Erkki Itkonen on kuvannut Lehtisalons yleislingvistisiä harrastuksia näin:

“Lukukammiossaan Lehtisalo tutki innokkaasti kielitieteen periaateoppia, kielen synnyn, kehityksen ja oppimisen ongelmia. Tahtoessaan esimerkiksi saada selville, missä määrin lauseyhteydestä voidaan päätellä vieraan kielen sanojen merkityksiä, hän saavutti englanninkielisen tekstin ymmärtämisen taidon käyttämättä ollenkaan apuna sanakirjaa. Hän oli perehtynyt yleiskielitieteelliseen kirjallisuuteen ja saattoi yksityisissä keskusteluissa esittää käsityksiään vaikeista periaatekysymyksistä varmasti ja perustellusti. Kehotuksista huolimatta hän ei kuitenkaan suostunut panemaan niitä paperille, vaan syytteli energian puutetta. (Erkki Itkonen 1965:87)

Lauri Hakulinen (1899-1985), Helsingin yliopiston suomen kielen professori 1953-63, kirjoitti väitöskirjansa (1933a) itämerensuomalaisen kielten eräiden meteorologisia ilmiöitä tarkoittavien ja affektiivisten sanojen merkityskehityksestä. Tämä työ oli useissa suhteissa innovatiivinen. Se käsitteli leksikaalista semantiikkaa ja oli teoriansa puolesta saanut vaikutteita erityisesti Hans Sperberin merkitysteoriasta mutta myös Karl Vosslerilta, Otto Jesperseniltä ja Hugo Schuchardtilta. Hakulisen keskeinen väite oli, että useat tavalliset sanat kuten *uhata* ja *soimata* olivat kehittyneet alkuperäisistä meteorologisista merkityksistä, jotka aikanaan olivat merkitykseltään affektiivisempia kuin nyt johtuen niiden tarkoittamien ilmiöiden vaarallisuudesta tms.

Hakulisen väitöskirja sai kiivaan vastaanoton Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisessä osastossa. Kriitikot, erityisesti Martti Rapola, olivat sitä mieltä, ettei Hakulisen menetelmä täyttänyt normaaleja (so. nuogrammaattisia) äännehistoriallisia vaatimuksia. Hakulinen oli löyhentänyt etymologioinnin kriteerejä, kun taas kriitikot katsoivat, ettei historiallista sanasemantiikkaa voinut tutkia luotettavasti, ellei sanoja (erityisesti homonyymeja) ensin ole äännehistoriallisin kriteerein todettu etymologisesti yhteen kuuluviksi. Tämä oli oikeastaan ensimmäinen suurempi teoreettis-metodologinen kiista Suomen kielitieteessä sitten Setälän aikaansaaman keskustelun vuoden 1890 vaiheilla.¹²⁰

Keskustelu koski siis yleislingvivistisesti hyvin keskeisiä kysymyksiä: mitkä ovat luotettavan äännehistorian, leksikologian ja etymologian kriteerit ja keskinäiset suhteet? Tiina Onikki (1996) on tarkemmin analysoinut käytyä keskustelua ja sen teoreettista merkitystä. Historiallis-kielitieteelliseltä osastolta kesti melkein vuosi ennen kuin se tiukan äänestyksen jälkeen äänin 15-11 lopulta hyväksyi Hakulisen väitöskirjan.

Martti Airila¹²¹ (1878-1953) julkaisi peräti kolmiosaisen kirjasarjan otsikolla *Johdatusta kielen teoriaan* (1940, 1946, 1952). Airila (1940) on kielitieteen johdatuskirjana epäortodoksinen, koska se alkaa semantiikalla. Hän erottaa merkityksen ja tarkoitteen toisistaan ja käsittelee merkityksen mentaalaisia ulottuvuuksia melko seikkaperäisesti. Psykologismi oli muutenkin yleistä 1920- ja 1930-lukujen kielitieteessä, niin kuin edellä nähtiin mm. Penttilän kohdalla. Airilan keskeisin puheenaihe on kuitenkin merkityksen muuttuminen, jonka kuvaamisessa hän viittaa mm. Pauliin, Wundtiin, Sperberiin ja Meillet'hen. Kirjasarjan toinen osa, Airila (1946), käsittelee kielen äänneasua ja sen muuttumista. Tämän osan esipuheessa Airila ilmoittaa kirjasarjalla olevan kahtalainen tarkoitus:

“-- toiselta puolen se kääntyy niiden asianharrastajain puoleen, joita **yleisen kielitieteen** ongelmat, suomen ja suomensukuisten valaisemina, kiinnostavat, toiselta puolen se tahtoo, niinkuin edellinenkin osa, olla yliopistossa suomen kieltä opiskelevain oppaana **yleisen kielitieteen** ongelmissa.” (Airila 1946:5; lihavoinnit lisätty/FK)

Airilan ote on voittopuolisesti nuogrammaattinen, mutta mm. rakenteen ja foneemin käsitteet tulevat myös esille. Airila (1952) käsittelee pelkästään sanaluokkia, joiden määrittelyn hän yrittää perustaa semanttisiin ja syntaktisiin, ei ollenkaan morfologisiin kriteereihin. Verrattuaan keskenään ihmisten ja eläinten viestintää Airila aloittaa analyysinsä tekemällä eron interjektoiden ja varsinaisten “puhesanojen” välillä.

¹²⁰Teoreettisesti ja kenties poliittisestikin väritynyt kiista liittyi suomen kielen ja sen sukukielten professorin viran täyttööön Turun yliopistossa 1923, jolloin Martti Rapola kyseenalaisten hallinnollisten manööverien jälkeen nimitettiin ohji Lauri Kettusen. Ks. tarkemmin Perälä (1970: 34-36) ja Häkkinen (1993: 39-41).

¹²¹Martti Airila oli Helsingin yliopiston suomalaisen filologian apulaisprofessori 1934-45.

Puhesanojen sanaluokat määräytyvät pitkälti aristoteelisen kategorioopin mukaisesti ja nojaavat substansseihin, ominaisuuksiin, suhteisiin jne. Jo 1924 Airila oli kirjoittanut artikkelin “Kielellisten ilmiöiden perustelemisesta”, jossa hän lyhyesti käsitteli historiallisen kielitieteen selittävyuden ongelmaa, samaa johon Penttilä sitten tarttui perusteellisesti.

Paavo Ravila (1902-74) oli kaudella 1917-64 Suomessa se, joka valppaimmin seurasi yleisen kielitieteen kansainvälistä kehitystä ja selvimmin otti kantaa yleislingvistisiin kysymyksiin. Puheenvuoroillaan hän vaikutti monin tavoin yleisen kielitieteen kehitykseen ja arvostukseen aina 1960-luvun keskivaiheille asti. Ravilan ulkonainen akateeminen ura oli harvinaisen menestyksellinen. Hän oli Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professori 1934-49, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori 1949-56, rehtori 1953-56 ja kansleri 1963-68, (vanhan) Suomen Akatemian jäsen 1956- ja esimies 1963- ja toimi Suomen ensimmäisenä edustajana Kansainvälisessä lingvistikomiteassa.¹²² Vuoden 1960 molemmin puolin Ravila oli Edwin Linkomiehen ohessa Suomen tiedepolitiikan voimahahmoja. Erkki Itkosen Paavo Ravilaa koskeneesta muistopuheesta lainaan seuraavat kohdat, jotka valaisevat Ravilan opiskelutaustaa, hänen suhdettaan yleiseen kielitieteeseen sekä hänen teoreettisia mieltymyksiään ja antipatioitaan:

“Pääaineena oli [Ravilalla Turun yliopistossa/FK] filosofia, mutta myös suomen kieli sukukielineen kuului aineyhdistelmään. Ennen pitkää ratkesi lopullinen uran valinta kielitieteen hyväksi. Filosofiaakaan Ravila ei koskaan hylännyt, mutta omaksui siihen tästedes lähinnä kriittillisen tarkkailijan asenteen.

Nuori maisteri siirtyi [1924/FK] Helsinkiin opiskelemaan suomalais-ugrilaista kielentutkimusta ja slavistiikkaa Yrjö Wichmannin, Frans Äimän ja J. J. Mikkolan johdolla. Lukujen ohessa hän aluksi toimi äidinkielen tuntiopettajana Suomalaisessa normaalilyseossa. Ravilan edustavin tieteellinen problematiikka viittaa siihen, että monipuolisen tutkimuskentän tarjoava fennougristiikka oli hänelle ensisijaisesti **yleisen kielitieteen** vastike. Jos viimemainitussa aineessa olisi jo tuolloin ollut oppituoli, jonka perustamista hän myöhemmin piti tarpeellisenä ja menestyksellisesti ajoikin, niin hän olisi kaikesti keskittänyt jatko-opintonsa tälle alalle.

Heti väiteltyään Ravila tuli 1932 Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen dosentiksi, ja kaksi vuotta myöhemmin, 31-vuotiaana, hän vastaanotti kutsun Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professorinvirkaan. Muutto Turkuun tuli merkitsemään Ravilan tieteellisen otteen huomattavaa syventymistä. Opetustyö ei silloin vielä ollut kovinkaan raskasta, oppilaita oli vähän, ja professorille jäi runsaasti aikaa omiin harrastuksiin. Ravila lueskeli yliopiston kirjastossa päivät pitkät sinne saapuvia kielitieteellisiä uutuuksia ja hankki ennen pitkää itselleen tuonaikaisen **yleisen kielitieteen** hyvän tuntemuksen. Erikoisalansa hän löysi meillä siihen mennessä vähän tutkitusta historioivasta muoto- ja lauseopista. Nopeassa tahdissa alkoi ilmestyä «Virittäjässä» suomeksi ja «Finnisch-ugrische Forschungenissa» saksaksi hänen esseenluonteisia tutkielmiaan, joiden henkevä sisällys ja hioutunut, selkeä esitystapa herättivät suurta huomiota sekä meillä että muualla, ei vähiten Unkarissa, jonka fennougristit olivat esim. syntaksin alalla entuudestaan yltäneet huomattaviin tuloksiin. Teoreetikkona Ravila asettui perinteellisen eurooppalaisen tutkimuksen linjalle. Strukturalismia, joka noihin aikoihin alkoi levitä kielitieteeseen, hän arvosteli kielteisesti, samoin kuin myös kaikkia luonnollisen kielen formaalistamispyrkimyksiä. Eräässä 1944 ilmestyneessä kirjoituksessaan hän tiivistää periaatteensa painokkaasti lauseisiin «lingvistinen tosiasia on aina samalla kertaa sekä muotoa että sisällystä» ja «luonnollisen kielen formaalistaminen on ei vain käytännössä, vaan myös periaatteessa mahdoton tehtävä». Jälkimmäinen teesi oli suunnattu nimenomaan logistikkoja vastaan.

Ravilan seitsemään professorivuoteen sisältyi paljon tärkeää ja aloiterikasta administratiivista toimintaa, mutta opetustyöhön hän ennätti osallistua vain parina vuonna Helsingissä sekä 1951 Indianan yliopistossa Bloomingtonissa, jonne hän matkusti perehtyäkseen **moderniin amerikkalaiseen**

¹²²Comité International Permanent de Linguistes, lyhennettynä CIPL.

kielitieteeseen sen tunnetuimpiin kuuluvassa keskuksessa. Tämä opintomatka vaikutti aluksi yllättävältä katsoen siihen, että Ravila oli vielä puoli vuosikymmentä aikaisemmin antanut kirpeän tuomion strukturalismista, jota 1950-luvun alun amerikkalainen lingvistiikka juuri edusti, vieläpä ylipäänsä kuivan hengettömässä, mekanistisessa muodossa. Tyytyväisyyttä ja innostusta joka tapauksessa tuntuivat matkalla saadut vaikutteet hänessä herättäneen. Jälkeenpäin tulee havainneeksi, että jo 1949 ilmestyneessä kirjoituksessaan «Suomalais-ugrilaiset kielet ja **yleinen kielitiede**» hän puhuu strukturalismista toiseen sävyyn kuin ennen: «-- vaikka strukturalistiset teoriat toistaiseksi ovat antaneetkin verraten laihoja käytännöllisiä tuloksia, ne ovat kuitenkin jo ennättäneet monin tavoin hedelmöittää kielitieteellistä ajattelua, enkä ollenkaan epäile, että tulevaisuus voi osoittaa vielä monta kaunista ja pysyvää saavutusta». Olisiko lukuvuosi 1947-1948, jonka Ravila vietti Upsalan yliopiston suomalais-ugrilaisen kielten vt. professorina keskustellen kai useinkin kielitieteen kysymyksistä sekä ruotsalaisten että tuossa vanhassa opinahjossa oleskelleiden muunmaalaisten tiedemiesten kanssa, vaikuttanut tähän kannanmuutokseen?

Yhdysvalloista tultuaan Ravila alkoi varsinaisen tutkijantoimensa ohella julkaista selostuksia **yleisen kielitieteen** uudenaikaisista virtauksista. Vaikka hän olikin kehittynyt niiden hyväksi tuntijaksi, hänen suhtautumisessaan niihin ilmeni aina tiettyä varauksellisuutta. Vain harvoin on niiden suoranaista vaikutusta havaittavissa hänen omassa luovassa tuotannossaan, joka jatkui entiseen tapaan kielihistorian merkeissä ja lisääntyvistä julkisista velvollisuuksista huolimatta tuloksekkaana. Valinta Suomen Akatemian jäseneksi 1956 tarjosi Ravilalle vielä kerran tilaisuuden vetäytyä häiriöttömään tutkijan rauhaan. Kuinka taiten ja monipuolisesti hän tahtoi työlleen omistautua, käy ilmi esim. siitä, että 1962 hän toistamiseen lähti Yhdysvaltoihin vierailevaksi professoriksi, nyt New Yorkin Columbia-yliopistoon. Matkan tarkoitus oli sama kuin edelliselläkin kerralla. Uuteen käyntiin oli sikälikin aihetta, että 1950-luvun loppupuolella oli Amerikan kielitieteessä strukturalismi syrjäytynyt Noam Chomskyn perustaman **transformaatio- l. generatiivisen kielioopin** tieltä. Matkan jälkeen, mainitun vuoden lopulla, Ravila esitelmöi Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksessa transformaatioteoriasta, ja vaikka hän esittikin erinäisiä huomautuksia, yleissävy oli positiivinen. Mutta kun hän kuusi vuotta myöhemmin pitämässään esitelmässä käsitteli transformaatioteorian filosofiaa, hänen kantansa kyseiseen teoriaan oli muuttunut kielteiseksi. Voikin sanoa, että Ravila viime vuosinaan yhä enemmän vieraantui modernismista ja näytti palaavan likipitäen samalle kannalle, jonka puolesta hän oli nuorempana tuimasti taittanut peistä. (Erkki Itkonen 1976b:149-151; lihavoinnit lisätty)

Harvat lingvistit ovat aloittaneet uransa niin menestyksellisesti kuin Paavo Ravila. Jo 1929 hän julkaisi mordvan vokaalista koskevan tutkimuksen, joka käytännössä merkitsi loppua Setälän astevaihteluteorialle ja antoi uuden suunnan uralilaisten kielten vokaaliston historian selvittelylle. Ravila totesi mm., että Genetz oli pääkohdittain ollut oikeassa jo (1896) mordvan ja eräiden muiden kielten vokaaliston historiaa koskevissa tutkimuksissaan. Kyseiset mordvan vokaalinvaihtelut olivatkin myöhäsyntyisiä. Fennougristiikassa alkoi pikku hiljaa paradigmanvaihdos Setälän jälkeiseen kauteen. Ravilan väitöskirja (1932) käsitteli saamen Maattivuonon murteen kvantiteettisysteemiä, missä hän syvensi samaa argumentointia. Teoksen nimessä esiintyvä sana “systeemi” on oireellinen. Ravilalla on kokonaisvaltainen, systemaattinen ote. Selkeästi yleislingvistinen tämä työ ei kuitenkaan ollut, eikä se paljolti nojautunut Euroopassa kehittymässä olevaan varhaisstrukturalismiin.

Ravila kiinnostui syntaksista ja yleisestä kielitieteestä juuri ennen toista maailmansotaa, aluksi erityisesti numeruksen kategoriasta. Tämä johti useisiin tärkeisiin kirjoituksiin. Ravilan kuuluisimpia tutkielmia on 136-sivuinen artikkeli (1941a) “Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen”. Tämä on kiinnostavimpia ja samalla kontroversiaaleimpia tutkimuksia, mitä uralilaisesta syntaksista on kirjoitettu. Toisaalta Ravila käsittelee numeruskategorioita ja niiden päätteitä uralilaisissa kielissä, toisaalta hän kehittää myös yleistä teoriaa uralilaisesta lauserakenteen kehityksestä. Pitkin matkaa hän ottaa kantaa muiden teoreetikkojen väitteisiin; näitä ovat esim. Paul, Delbrück,

Jespersen, Schuchardt ja Meillet. Hän esittää myös esimerkkejä muista kuin uralilaisista kielistä, mm. japanista ja somalista. Työ on siis hyvinkin yleislingvistinen, ja se merkitsee — samanaikaisesti Siron (1941) kanssa — siirtymistä uudelle alueelle, syntaksiin. Kontroversiaalista Ravilan tässä ja useissa muissa myöhemmissä samaa aihepiiriä koskevissa töissä on se, mitä hän väittää ja arvelee kielen hyvin varhaisesta “primitiivisestä” esihistoriasta. Yksi keskeinen väite on, että syntaksin perussuhteista alistus on kehityshistoriallisesti vanhempi kuin rinnastus ja neksus. Tähän nojaten Ravila väittää myös, että subjekti/predikaatti -distinktio (*Lintu lentää*) on sekundaarinen suhteessa perustavaan eli vielä vanhempaan jäsentymättömään attributiivirakenteeseen tyyppiä *”*lintu-lentävä*”. Toinen merkittävä väite on, että subjektittomat lauseet, kuten *Sataa*, alun perin olisivat vanhempia kuin subjektilliset. Edelleen Ravila esitti, että lauseet ovat kehityshistoriallisesti vanhempia kuin sanat ja että konjunktio prosessina on historiallisesti lisäystä (*Tuula söi + joi*) paremminkin kuin reduktiota (*Tuula söi + Tuula joi* → *Tuula söi + joi*). Näihin teemoihin Ravila palasi toistuvasti (esim. 1943, 1960a).

Siihen debattiin, jonka Ravila kävi 1940-luvun alussa Paavo Siron kanssa, palataan Siron tuotannon käsittelyn yhteydessä.

Kuten todettua, Ravila seurasi aktiivisesti yleisen kielitieteen kehitystä maailmalla ja välitti käsityksensä uusista suunnista suomalaiselle lukijakunnalle. Alkaen vuonna 1941 Ravila kirjoitti toistakymmentä yleistajuista, enemmän tai vähemmän esittelevää, mutta samalla omakohtaisesti arvioivaa ja usein kriittistä artikkelia lingvistiikan ajankohtaisista kysymyksistä, käsitteistä ja teorioista. Yleensä artikkelit pohjautuivat esitelmiin, joita Ravila oli pitänyt eri tilaisuuksissa, erityisesti Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksissa. Aiheita olivat mm. kielentutkimus ja positivismi 1941, totuus ja metodi kielitieteessä 1951, onomatopoeettisten ja deskriptiivisten sanojen asema kielen äännesysteemissä 1952, sanaluokat yleisestä (erityisesti uralilaisesta) näkökulmasta 1953, kantakieli kielihistorian peruskäsitteenä 1959, foneemi 1959, struktuurin käsite 1959, kvantiteetti distinktiivisenä tekijänä 1961, morfeemi 1961 ja transformaatioteoria 1963. Kokoelma näitä kirjoituksia julkaistiin 1967 teoksena *Totuus ja metodi*. Tämän kirjan esipuheessa Ravila kirjoittaa mm. näin:

“Olen varsinaiselta koulutukseltani fennougristi. Se näkyy useista artikkeleista selvästi. Ne eivät kuitenkaan sellaisenaan kuulu nimenomaan suomalais-ugrilaisen, vaan pikemminkin **yleisen kielitieteen** piiriin. Tämä on ainakin ollut tarkoitus. Rajanveto on tietysti joskus vaikeata.

Olen saanut traditionaalisen kielihistorioitsijan koulutuksen. Vaikka näkemykseni on vuosien mittaan avartunut, olen jatkuvasti vakuuttunut siitä, että kielihistoria on yhä edelleen elävä tieteenhaara, jota ilman emme voi saavuttaa todella syvällistä tietoa kielen olemuksesta. Olen koettanut mahdollisuuksien mukaan seurata **yleisen kielitieteen** alalla viime vuosikymmeninä käytyä vilkasta keskustelua ja selvittää omia näkemyksiäni maanmiehilleni. Vaikka perusasenteeni joskus onkin kriittinen, luulen lukijan huomaavan, että pyrin esittämään ajatuksiani rakentavassa hengessä. --

On syytä mainita, että sisältöön ei ole puututtu, vaikka joissakin kohdin muovaisin sanomani tällä hetkellä vähän toisenlaiseksi.” (Ravila 1967:5-6; tekstin kursivointi poistettu, lihavoinnit lisätty/FK)

Nämä Ravilan tekstit ovat edelleen syvällistä ja mielenkiintoista yleislingvististä luettavaa. Toisaalta niille tunnusomaista on monesti myös teoreettisten kannanottojen jyrkkyys, voisi sanoa samantyyppinen argumentoinnin ja oikeassa olemisen intohimo kuin nuorella Setälälläkin.¹²³ Muutamia äärimmäisiä näytteitä Ravilan kannanotoista:

¹²³Toistan vertailun vuoksi jaksossa 3.2.1 jo kertaalleen esitetyn sitaatin Setälästä (1890:vii): “Sitä suorutta, jolla olen vastustanut katsantokannastani eroavia mielipiteitä, älköön katsottako lähteneeksi muusta kuin asianharrastuksesta, siitä

“Minusta on ilman muuta selvää, ettei se teoria, minkä Brøndal kehittää, voi koskaan tulla hedelmällisen kielentutkimuksen perustaksi.” (Ravila 1967 [1941]:20)

“Jokinen kielen käsite, joka on muodostettu eliminoimalla pois aika, on epätieteellinen.” (Ravila 1967 [1941b]:25)

“Paras kielioppi on se, jossa runsas, luotettava ja hyvin järjestetty aines itse puhuu puolestaan peittymättä kirjaviivien uusien termien ja kyseenalaisten käsitteiden hämähäkinverkkoon.” (Ravila 1967 [1951]:35)

“Varmaan ei kukaan traditionalisti ole voinut välttyä vaikutelmalta, että strukturalismissa ja modernissa deskriptiivisessä kielitieteessä sellaiset peruskäsitteet kuin foneemi todella ovat keinotekoisien luomusten kaltaisia. Tähän tulokseen on johtanut väistämättömästi se, että formaalistamisihanteen vallassa on jätetty substanssi syrjään.” (Ravila 1967 [1962]:147)

“Lauseiden loogista analyysia ei mielestäni ole kylläkään sellaisenaan tuomittava, mutta keinotekoisena ja äärimmäiseen formalismiin kehitettynä se estää meitä pääsemästä todelliseen tietoon.” (Ravila 1967 [1966 pidetystä puheesta]:164)

Tällaiset 1967 toistetut kannanotot ovat merkkejä syvästä skeptisismistä suhteessa 1900-luvun jälkipuoliskon yleisen kielitieteen valtavirtoihin. Samalla ne tietenkin todistavat myös vahvasta sitoutumisesta perinteiseen paradigmaan.

Vuonna 1946 Ravila julkaisi kirjans *Johdatusta kielihistoriaan*. Toinen painos ilmestyi 1961, kolmas painos 1966. Tästä teoksesta tuli käytännössä perustava suomenkielinen johdatus kielitieteen periaatteisiin, tai yleisen kielitieteen oppikirja, aina 1970-luvulle saakka, jolloin se vielä oli (yleisen) kielitieteen tai kielentutkimuksen johdantokurssien oheislukemistona laajalti suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen opinnoissa. Kielihistoria ja yleinen kielitiede samastuivat vaivihkaa, ei välttämättä Ravilan intentiona, mutta ainakin käytännössä yliopistojen perusopetuksessa ja monen aloittelevan opiskelijan lingvistiksessä maailmankuvassakin.

Kun Jalo Kalima arvosteli Ravilan johdatuksen (1946) Virittäjässä, arvostelu julkaistiin yleisen kielitieteen osastossa ja arvostelun otsikkona oli “Kielitieteen periaateoppia suomeksi” (Kalima 1946). Kaliman mukaan uusi teos korvaa lähinnä Setälän *Kielentutkimus ja oikeakielisuus* -oppikirjaan (1921) sisältyvän luvun “Nykyaikaisen kielentutkimuksen periaatteista”, joka käytännössä on sama teksti kuin Setälä (1891). Tämäkin Kaliman toteamus kertoo paljon. Kalima toteaa edelleen, että molemmissa teoksissa on paljon yhteistä esimerkkejä myöten. Eniten uutta on laajimmassa luvussa, joka käsittelee äänne muutosta ja analogiaa. Ravila esittää myös eräitä Setälän teoksesta puuttuvia äänne muutosten selitystapoja, mm. lausepainottomuuden ja nopeampoisuuden aiheuttamat. Uusi on myös syntaksia koskeva 9-sivuinen luku, jossa Ravila lähinnä esittelee edellä puheena ollutta teoriaansa lauseen ammoisesta synnystä.

Ravila (1946) käsittää luvut Äännehistoria (30 s.), Morfologia (11 s.), Etymologia (6 s.), Semologia (6 s.) ja Syntaksi (9 s.). Kielitieteen klassikoista tai teoreetikoista mainitaan tekstissä nimeltä Dionysios Traakialainen, Apollonios Dyskolos, Sajnovics, Gyarmathi, Porthan, Bopp, Grimm, Schleicher ja Setälä.¹²⁴ Ainoa tekstissä mainittu suuntaus tai koulukunta on nuorgrammaattinen. 1900-luvun yleisen kielitieteen kehityksestä Ravilassa (1946) näkyy vain vähän merkkejä, lähinnä niin, että alussa lyhyesti mainitaan eronteot langue/parole ja synkroninen/diakroninen.

Olen viipynyt tässä kirjasessa näinkin pitkään sen takia, että tieteen sosiologiasta hyvin tiedetään alkeisoppikirjojen vahva, “viattoman mielen” perspektiiviä muokkaava vaikutus. Alkeisoppikirjat luetaan usein enemmän tai vähemmän ulkoa, niistä tulee juuri Kuhnin tarkoittamia eksemplareja eli ne kertovat, miten tutkimuskohde pitää hahmottaa, mitä käsitteitä pitää opetella, mitä tutkimisen arvoisia ongelmia on, miten ne tyypillisesti ratkaistaan jne. Ravila (1946) tarjoaa melkein sataprosenttisen kielihistoriallisesti (ennen kaikkea äännehistoriallisesti) orientoituneet ja nuorgrammaattiset eväät johdatukseksi kielen ontologiaan sekä kielitieteen teoriaan ja metodiikkaan. Tämän mukaan monet sukupolvet aloittelevia suomen kielen opiskelijoita ovat muodostaneet lingvistiset käsityksensä.

Kirjan toisen painoksen (1961) asialliset muutokset ovat vain vähäisiä siitä huolimatta, että mm. foneemit, allofonit ja distinktiivisyyden periaate mainitaan. Dispositio on melkein sama, äännehistoriallinen osuus kattaa puolet kirjasta jne. Tässäkin mielessä on siis oikein sanoa, että Setälän nuorgrammaattinen paradigma eli vahvana fennistiikassa ja fennougristiikassa koko puheena olevan kauden 1917-64. Sitaatti vuodelta 1961 valaisee asiaa:

“Ne suuret prinssiipit, joiden avulla kielen äänteellisiä tosiasioita tarkastellaan ja selitetään, ovat **äännelaki** ja **analogia**.” (Ravila 1961a [1946]:21; harvennus muutettu lihavoinniksi/FK)

¹²⁴Kirjallisuusluettelo käsittää viitiseentoista nimeä, niiden joukossa Collinder, Gabelentz, Jespersen, Meillet, Paul, Sapir, de Saussure, Setälä, Wartburg ja Vendryes.

Paavo Ravilan merkitys yleislingvistinä hahmottuu näin muodoin merkillisen kaksijakoiseksi. Toisaalta hän oli seurannut alan kehitystä erinomaisesti, oli syvälinen lingvistinen ajattelija ja terävä kriitikko. Hän oivalsi hyvin yleisen kielitieteen merkityksen. Hänen ansiostaan Helsingin yliopistoon perustettiin yleisen kielitieteen professorin virka 1966 (ks. 5.1.2). Toisaalta hän skeptisyydellään ja kärkeillä kannanotoillaan ei kuitenkaan rohkaissut tai kannustanut nuoria positiivisella tavalla perehtymään uuteen lingvistiikkaan. Hänen vaikutusvaltaisen oppikirjansa (1946) vanhoillisuus¹²⁵ selvästi vakiinnutti ja jäädytti viime vuosisadalta peräisin olevaa historiallista paradigmaa ja esti teoreettista uudistumista. Samanlaista ideologista vaikuttamista edustivat myös oppikirjan kolmas painos vuodelta 1966 sekä muuttamaton *Totuus ja metodi* 1967. Näihin Ravilan tutkijankuvan piirteisiin on ennenkin kiinnitetty huomiota:

“Tyypillisiä Ravilalle ovat summittaiset tuomiot ja autoritaarinen ote perustelujen ollessa harvinaisessa määrin vulgääritieteellisiä.” (Hakkarainen 1980:18)

“Ravilan kannanotoissa on huomattavissa vain vähän näkemyksen avartumista, huolimatta yleisessä kielitieteessä tuona aikana [194060 / FK] tapahtuneista mullistuksista.” (Siro 1980:10)

“Meikäläisen kielentutkimuksen piirissä on varsin vähän pohdittu alan äärimmäisiä kysymyksiä tai tarkasteltu metodeja yleiseltä kannalta. Huomattavan poikkeuksen tässä suhteessa tekee Paavo Ravila. Hän on useiden vuosikymmenien aikana valppaasti seurannut yleisen kielitieteen piirissä esiintyneitä virtauksia ja esitellyt niitä artikkeleissaan. Mutta arvioinneissaan hän on ollut kriittinen, jopa torjuva. Kun hänen tyyliinsä lisäksi oli näköjään helppotajuinen selkeää ja hänen esiintymisensä aina vakuuttavaa, hänen kannanottonsa ovat olleet omiaan hidastamaan synkronisen tutkimuksen edistymistä meillä. Hänen mielipiteensä olivat jyrkkiä ja jättivät vain vähän tilaa asialliseen keskusteluun: --”. (Siro 1980:10)

Paavo Siro (1909-96) oli Turun yliopiston suomen kielen apulaisprofessori 1957-65 ja Tampereen yliopiston (alkuaan Yhteiskunnallisen korkeakoulun) suomen kielen professori 1965-75. Hän oli Aarni Penttilän ja Erik Ahlmanin ohessa ensimmäinen suomalainen lingvisti, joka selkeästi haki innoituksensa 1900-luvun kansainvälisestä lingvistiikasta, alkuaan erityisesti logiikasta. Siro oli ollut legendaarisen **Eino Kailan** oppilaana. Tätä kautta hän oli kiinnostunut symbolisen logiikan eli logistiikan sellaisista keskeisistä hahmoista kuin Rudolf Carnap (1891-1970), Kazimierz Ajdukiewicz (1890-1963) ja Alfred Tarski (1902-83). Itämerensuomalaisten kielten parissa tekemässään työssä Siro oli tullut tyytymättömäksi nuogrammaattiseen valtavirtaan. Hänellä oli myös kriittinen kanta suomen kielen syntaksin kuvauksen perinteeseen, joksi Setälän lauseoppi jo oli muodostunut. Keskellä toista maailmansotaa Siro tuli käynnistäneeksi ensimmäisen laajan suomalaisen keskustelun lingvistiikan, ennen kaikkea syntaksin kuvauksen periaatteista.

Lähtökohta oli Siron artikkeli “Lauseoppi uuden logiikan valossa”, joka ilmestyi *Virittäjässä* 1941. Siro asetti syntaksin kuvauksen kehykseksi lauseen eikä perinteellisiä morfologisia kategorioita tai sanaluokkia. Kuvauksen piti olla synkroninen ja täsmällinen. Siro tavoitteli oikeastaan jo tuolloin generatiivisen lauseopin teoriaa:

“Olettakaamme nyt, että kieli, nimenomaan käsiteltävänä oleva suomen kieli, olisi formaalinen järjestelmä, ja katsokaamme, mitä siitä seuraa. Tämä oletamus sisältää sen, että suomen rakenne

¹²⁵ Poliittisesti Ravila tunnettiin presidentti Urho Kekkosen jyrkkänä vastustajana, aivan kuten Ravilan edeltäjän vanhan Suomen Akatemian esimiehenä, akateemikko A. I. Virtanen. Immonen (1995:27), joka on tutkinut Suomen Akatemian tiedepoliittista roolia 1970-luvulla, arvelee vanhan Akatemian viimeisten esimiesten ja presidentti Kekkosen välisen antagonismin lisänneen Kekkosen epämieltyä vanhaa Akatemiaa kohtaan. Ravilan ollessa Akatemian esimiehenä Kekkonen saneli joulukuussa 1964 valtioneuvoston pöytäkirjaan, ettei Suomen Akatemia ollut täyttänyt sille asetettuja tavoitteita. Vanha Akatemia lakkautettiin ja uusi (= nykyinen) aloitti toimintansa 1970 paljolti juuri Kekkosen vaatimuksesta.

voitaisiin täydellisesti ja eksaktisti määritellä -- antamalla määrittäminen siitä, mitkä ovat kielen merkit, mitkä sen lausekonstruktiosäännöt sekä mitkä sen sijoitussäännöt --.” (Siro 1941:194-195)

Tässä on melkein hätkähdyttävällä tavalla jo ilmaistu Chomskyn keskeinen tutkimusohjelma, joka valtasi lingvistiikan eräät lohkot 20 vuotta myöhemmin. Siro kehittää mm. Ahlmaniin (1938) viitaten syntaktisen distribuutio- eli substituutioluokan käsitettä. Syntaktisen kategorian muodostavat ne ilmaukset ,”-- jotka voidaan asettaa toistensa tilalle niin, että lauseen mielekkyys säilyy” (1941: 198). Siro hahmottelee kategoriakielioppia muistuttavaa formalismia, jolla syntaktinen kuvaus voitaisiin käytännössä toteuttaa. Hän luonnostelee myös suomen perustavia lauserakenteita ja tekee eron ydinjäsenten ja perifeeristen lauseenjäsenten välillä. Siron artikkeli (1941) oli kaukana edellä aikaansa. On sääli, ettei sitä julkaistu kansainvälisesti näkyvällä foorumilla.

Siro (1943) jatkaa samaa teemaa ja luonnostelee mm. substantiivien distribuutioon perustuvaa kuvausta. Tavoitteensa Siro formuloi näin:

“Kaiken kaikkiaan siis minulla ei ole paljon uusia tosiasioita esitettävänä, tavoittelen vannon muuta. Aikomukseni on esittää vanhat tosiasiat ikäänkuin uudessa valossa, uudella tasolla. Kun kieliopin järjestelmä on aina uhmannut tieteellistä kieliopin kirjoitusta, niinkuin yleisesti tunnetaan ja tunnustetaan, on lupa ottaa harkittavaksi, eikö kysymys ole väärin asetettu, eikö meidän täydy lähestyä tutkimusobjektiamme aivan toisesta aspektista, kuin tähän saakka on ollut asian laita.

Mutta vanhan arvostelemisella, alasrepimisellä ei paljoa voiteta. Lisäksi on paljon helpompaakin arvostella vanhaa kuin rakentaa todella uutta. Toiseksi yleisten periaatteiden esitys voi vaikuttaa turhalta teorioimiselta, jos puhutaan asioista yleisesti. Huomattava on kuitenkin, että kielioppia, edes sen pienintäkään osaa, emme voi käsitellä ilman, että ainakin sanattomasti edellytetään joitakin periaatteita.” (Siro 1943:278-279)

Samoihin aikoihin Paavo Ravilakin mietti syntaksin perustuksia, mutta aivan toisesta näkökulmasta. Artikkelissaan “Uralilaisen lauseen alkuperäisestä rakenteesta” Ravila (1943) jatkaa Finisch-Ugrische Forschungenissa 1941 aloittamaansa uralilaisten kielten lauserakenteen historian tutkimusta. Samalla hän ottaa jyrkän kielteisen kannan Siron lähestymistapaan. “Erityisesti on huomautettava, että muodolliseen logiikkaan vetoaminen on kokonaan aiheutonta”, Ravila toteaa (1943a: 249), ja jatkaa: “Syntaktisenkin tutkimuksen alalla on ensi sijassa pysyttävä puhtaitten kielellisten ilmiöitten parissa, on pyrittävä kielestä itsestään löytämään selityspäruusteet” (s.250).

Ravila jatkoi argumentointiaan samanhenkisessä artikkelissa “Lauseopin periaatekysymyksiä” (1944), jossa hän esittää mm., että “-- luonnollisen kielen formaalistaminen on ei vain käytännössä, vaan myös periaatteessa mahdoton tehtävä” (s.108), “--todellisuus, jota kielentutkijan on tutkittava, on käytäntö. -- virheellisiltä ja poikkeavilta näyttävät tapaukset on otettava normaalien veroisina” (s.115), “-- lauseopin tutkimus on empiirinen tiede, jossa on rajoituttava tosiallisesti esiintyviin lauseisiin” (s.120) ja “-- historiallinen tarkastelutapa on kuitenkin ainoa oikea puhtaasti tieteellinen metodi” (s.131). Tällaisia väitteitä Siro (1944) ei tietenkään hyväksynyt, vaan hän kiinnitti huomiota mm. Ravilan jyrkkään tuomitsemistapaan ja diakroniseen dogmatismiin. Artikkelinsa lopussa Siro pitää Ravilan “ehdottomasti maahan lyöväää kritiikkiä” epäoikeudenmukaisena.

Mistä oli kysymys? Toisaalta fennougristiikan diakronis-variationistinen perinne joutui ensi kertaa kotikentällä kasvotusten puhtaasti synkronisen ja formaalisen haastajan kanssa, joka ammensi teoreettisen innoituksensa aivan uusista lähteistä. Toiseksi on vaikea välttyä ajatukselta, että Ravila mielsi Siron kilpailijaksi ja oman syntaktisen lähestymistapansa

kriitikoksikin. On outo sattuma, että niin Ravila kuin Siro samana vuonna — vieläpä vuonna 1941, keskellä sotaa — ottivat merkittävässä artikkelissaan samanaikaisesti kantaa syntaksin, Suomen kielentutkimuksessa tuolloin jokseenkin koskemattoman alueen, perustaviin kysymyksiin, mutta aivan eri näkökulmista ja eri tavoittein. Kun nyt 50 vuoden jälkeen arvioi näiden artikkeleiden merkitystä, Ravilan artikkelit (1941, 1943a) tuntuvat yltiöpositivisilta ja varhaisten syntaktisten rakenteiden postuloinnin osalta spekulatiivisilta, kun taas Siro (1941, 1943) ovat teoreettisesti edellä aikaansa ja deskriptiivisesti suomen kielen syntaksin modernin tutkimuksen pioneereitä. Silti Ravila oli monissa kohdin oikeassa formalismien kaikkivoipaisuuden kritiikissään.

Väitöskirjassaan (1949) Siro käsitteli itämerensuomalaisten kielten puhumisverbejä. Alaotsikon mukaan työ on semanttinen, mutta metodi on enemmän syntaktinen, oikeastaan distributionaalinen. Kollokaatiotestien avulla Siro postuloi puhumisen semanttiselle kentälle neljä toisistaan syntaktisesti erottuvaa perusmerkitystä. Hän oli saanut vaikutteita mm. Blochilta ja Tragerilta. Metodissa on yhtäläisyyksiä myöhempiin dependenssioppioppeihin esim. argumenttien pakollisuuden ja substituutiotestien osalta. Väitöskirjassaan Siro ensimmäisten joukossa Suomessa otti käyttöön morfeemin käsitteen (hänen terminsä oli “vaihe”). Myöhemmässä tuotannossaan Siro vei tältä pohjalta eteenpäin suomen kielen deskriptiivistä syntaksia. Siro (1957) sisältää tärkeitä havaintoja lauseen nominaalisten pääjäsenten syntaktisista ominaisuuksista, ja Siron *Suomen kielen lauseopista* (1964) on tullut klassikko. Postuumisti ilmestynyt artikkelikokoelma Siro (1996, toim. Pentti Leino) sisältää Leinon (1996) artikkelin Sirosta suomen lauseopin kuvaajana.

1950-luvulla Siro osallistui aktiivisesti Pohjoismaisen Kesäakatemian toimintaan. 1970-luvulla juuri Siro teki aloitteet sekä Kielitieteen päivien (alkuaan Lauseopin ja semantiikan päivien) järjestämiseksi että Suomen kielitieteellisen yhdistyksen perustamiseksi. Paavo Siron ansiot 1900-luvun yleislingvistisen harrastuksen ja metodiikan tuomisessa Suomeen ovat siis huomattavat.

Siron ja Ravilan debatin keskeisin juonne koski synkronian ja diakronian suhdetta. Ravilan oli kerta kaikkiaan mahdoton hyväksyä ajatusta puhtaasti synkronisen kielitieteen mahdollisuudesta. Siro on myöhemmin kommentoinut tätä asiaa mm. näin, puheenvuorossaan Suomen kielitieteellisen yhdistyksen seminaarissa “Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä”:

“Olisi hyvin merkittävää, jos tosiasiat puoltaisivat suomalaisten käsitystä synkronisen ja diakronisen tutkimuksen keskinäisestä suhteesta, mutta se on hyvin epätodennäköistä. Eikö pikemmin ole todennäköistä, että meidän kielitieteemme historiallinen perinne, ahtaat ja suppeat olot ja ehkä yksinkertaisesti se, että perinteisillä katsomuksilla on yleisesti taipumus pitää sitkeästi puoliaan uudistusyrityksiä vastaan, on pitänyt voimassa vieroksuva suhtautumistamme modernia synkronista tutkimusta kohtaan. Henkinen asennoitumisemme pohjautuu 1800-luvun tieteen käsitteistöön ja sen vuoksi tunnemme epäluuloa nykyaikaisen tieteen omaksumia abstraktisia menettelytapoja kohtaan.” (Siro 1980:7)

Ennen Siroa kukaan ei Suomessa ollut eksplisiittisesti rohkennut asettaa kyseenalaiseksi diakronian ensisijaisuutta, tätä nuorgrammaattisen kielentutkimuksen kaikkein keskeisintä postulaattia. Pentti Leino on kuvannut suomalaisen kielitieteen ideologista tilannetta näin 1940-luvulle tultaessa:

“Kansainvälistä kielitiedettä leimasi 30-luvulla kielihistoriallisen suuntauksen ja strukturalismin

keskinäinen kamppailu. Suomeen taistelu ei levinnyt, eikä strukturalismista paljon tiedetty - «meille suomen kielen opiskelijoille ei siitä mitään opetettu», Siro kertoo omana kokemuksenaan. Etsiessään uutta pohjaa suomen lauseopin tutkimukseen Siro ei siis voinut rakentaa strukturalismin varaan, sillä siihen hän tutustui vasta myöhemmin 40-luvulla. Filosofian opiskelu oli kuitenkin sekä antanut analyysivälineitä että rohkaissut tarkastelemaan ennakkoluulottomasti eteen tulevia tieteellisiä ongelmia.” (Leino 1996:13)

Lauri Posti¹²⁶ oli fonologian varhaisten soveltajien joukossa. Fonologisia vaikutteita oli nähtävissä jo Postin väitöskirjassa (1942), joka käsitteli liivin kielen äännehistoriaa. Posti (1948) on viron kvantiteettiasteiden fonologispohjainen analyysi, joka herätti vilkkaan kansainvälisen keskustelun. Postin perusajatus oli, että viron kvantiteettiasteet ovat tulkittavissa vain kaksitavuisen jakson puitteissa. Postin tärkein tulos oli kantasuomen äännehistoriaa käsitellyt artikkeli *From Pre-Finnic to Late Proto-Finnic* (1952), jossa hän mm. fonologiaa hyödyntäen tulkitsi erityisesti suomen konsonanttien lähihistoriaa ja osoitti, että monet keskeiset muutokset johtuivat germaanisista ja balttilaisista vaikutteista 3 - 4 000 vuotta sitten.

Erkki Itkonen (1913-92) oli Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori 1950-64 ja Suomen Akatemian jäsen vuodesta 1964. Hän on tämän vuosisadan merkittävin suomalais-ugrilaisen kielten tutkija. Tuskin kukaan muu suomalainen fennougristi on julkaissut yhtä paljon, niin monista kielistä ja niin monelta kielen osa-alueelta kuin Erkki Itkonen — fonologiaa, morfologiaa, syntaksia, leksikologiaa, historiografiaa, oppikirjoja. Hän tunsi yleistä kielitiedettä, erityisesti fonologiaa ja morfologiaa, hyvin ja hyödynsi teoreettista tietämystään kuvatessaan suomalais-ugrilaisia kieliä sekä niiden suhteita ja kehitysvaiheita. Yleinen kielitiede oli Erkki Itkoselle ennen kaikkea taustateoria ja työkalu. Yleislingvistisen teorian kehittäminen tai kannan ottaminen ajankohtaisiin teoreettisiin kiistakysymyksiin ei ollut hänelle samanlainen ambitio kuin Paavo Ravilalle.

Itkonen äännehistoriallinen väitöskirja (1939) käsitteli itälapin vokalismia kvalitatiiviselta kannalta. Hän kehitti systeemejä hahmottavia periaatteita. Itkonen analysoi äänteellisiä ilmiöitä suhteessa laajempiin kokonaisuuksiin joissa ne esiintyivät, esim. suhteessa tavuihin ja sanatyyppeihin. Itkonen lingvistinen ote oli alusta asti holistinen. Juuri tämä lähestymistapa mahdollisti itälapin erittäin mutkikkaiden Umlaut-tyyppisten äännevaihteluiden johdonmukaisen analyysin. Teos sisälsi myös Setälän astevaihteluteorian painavaa kritiikkiä. Itkonen (1946) kuvasi itälapin kvantiteettijärjestelmien rakennetta ja syntyä, usein fonologisten näkökohtien valossa. Tutkimuskohteena olivat myös konsonanttien pituusvaihtelut, ja Itkonen sovelsi mm. typologista tarkastelutapaa.

Artikkelissa “Vokaalikombinaatiot ja vartalotyypit” (1948) Erkki Itkonen sovelsi fonotaktisia ideoita ja fonologisen opposition periaatetta uralilaisten kielten vokaalisoinnun luonteen ja synnyn selvittämiseen. Keskeinen johtopäätös on, että jo suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaaleilla oli pyrkimys ryhmittyä pareiksi foneettisen piirteen etinen/takainen mukaan noudattaen fonologisen opposition periaatetta: *a/ä, u/y* jne. Etuvokaaleilta *i* ja *e* puuttuivat vastaavat takavokaalit, jolloin niistä tuli vokaalisoinnun kannalta neutraalivokaaleja. Itkonen (1948) käsittelee myös eri vartalotyyppien fonotaktisia rajoituksia.

Erkki Itkonen osoitti etenkin vokaalistotutkimuksillaan jyrkän nuorgrammaattisen, äännelakeihin ja analogiaan perustuvan ajattelun yksipuolisuuden. Kuvauksessa on otettava

¹²⁶Lauri Posti oli Helsingin yliopiston itämerensuomalaisten kielten professori 1953-71 ja opetusministeri 1975.

huomioon myös kielen strukturoitumistendenssit. Itkonen oli perusluonteeltaan kielihistorian tutkija. Keskeistä on selvittää kielen muuttumisen tavat ja syyt sekä uusien kielellisten struktuurien muotoutuminen aiemmista. Toisaalta Itkonen tunnustaa synkronisenkin tason merkittävyyden.

Urho Määttä (1994, 1996) on osoittanut, miten Erkki Itkonen teoreettisesti jatkoi fennougristiikan perinnettä rikastaen sitä lähinnä prahalaisstrukturalismilta saaduilla vaikutteilla. Keskeinen rooli oli hahmon käsitteellä, joka lähinnä psykologiasta lähteneenä 1920-luvulla vaikutti moniin tieteisiin. Hahmopsykologia oli vaikuttanut jo Aarni Penttilän väitöskirjatyöhön. Toinen varhainen näiden ajatusten soveltaja oli lappologi **Elie Lagercrantz** (1894-1973), joka väitöskirjassaan (1927) analysoi saamen murteiden mutkikkaita kvantiteettisuhteita tekemällä niistä tarkkoja foneettisia mittauksia, joita hän sitten tulkitsi laajempien hahmojen, mm. tavusekvenssien avulla. Itkonen kehitti tätä lähestymistapaa edelleen nimenomaan funktionaalista näkökulmasta. Funktionaalisuuden yksi aspekti on kielen fonologisen ja morfologisen muuttumisen tarkoituksenmukaisuus, jonka tarkempi eksplikointi käy mahdolliseksi vain systeemikonaisuuksien avulla.

Helsingin yliopiston Studia generalia -luentosarjassa Itkonen luennoi kevätlukukaudella 1963 Edwin Linkomiehen ehdotuksesta aiheesta ”nykyajan kielitiedettä”. Luentonsa hän muokkasi 427-sivuiseksi oppikirjaksi *Kieli ja sen tutkimus*, joka ilmestyi 1966. Tämän kirjan perusta on klassisen historioivan fennougristiikan äänne- ja muoto-opillisen tutkimuksen metodiikassa ja tuloksissa. Näihin Itkonen on liittänyt perusteelliset syntaksia, semantiikkaa ja sanastoa koskevat luvut. Useimmat esimerkit ovat peräisin uralilaisista kielistä. Itkonen luo oikeastaan fennougristisen tutkimusperinteen sekä eurooppalaisen strukturalismin ja yleisen kielitypologian synteisin. Hän esittelee mm. Saussuren, Sapirin, Trubetzkoy'n, Jakobsonin, Martinet'n, Hjelmslevin, Bloomfieldin, Greenbergin, Swadeshin ja Chomskyn keskeiset ideat ja antaa niille usein tulkinnan uralilaisten kielten näkökulmasta. Erkki Itkonen keskeisenä tavoitteena tässäkin on esittää kielen kaikkien tasojen rakenteet kokonaisuuksina, hahmoina. *Kieli ja sen tutkimus* on siten silta klassisesta fennougristiikasta 1900-luvun toisen puoliskon kansainvälisiin teoreettisiin suuntauksiin. Näihin Erkki Itkonen suhtautuu rakentavasti, aivan toisin kuin Paavo Ravila. Kaikkiaan Raija Bartens on luonnehtinut Erkki Itkonen suhdetta yleiseen kielitieteeseen näin:

“In Itkonens diachroner Forschung war auch Platz für die Synchronie. Die Geschichte der Sprache war für ihn die Realität der jeweiligen sprachlichen Gesamtheit. In all seinen historischen Abhandlungen strebt er immer wieder eine dem jeweiligen Zeitpunkt entsprechende synchrone Systemgesamtheit an. Es war für ihn eine Selbstverständlichkeit, daß er die Entwicklung der allgemeinen Sprachwissenschaft verfolgte. Auch seinen Schüler gegenüber betonte er die Wichtigkeit der allgemeinen Sprachwissenschaft und des Studiums der Erforschung anderer Sprachbereiche. Auch der typologische Aspekt interessierte ihn; zur Erweiterung seines eigenen Horizontes machte er sich beispielsweise mit den Sprachen im Bereich des Pazifik vertraut.” (Bartens 1993:278-279)

Osmo Ikola¹²⁷ (1918-) kirjoitti väitöskirjansa (1949) tempusten ja modusten käytöstä ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa. Hän kehitti tempusten ja modusten funktioiden luokitusjärjestelmää aika-akselin ja puhujan perspektiivin näkökulmista ottaen huomioon myös verbien aspektit. Lingvistisiä vaikutteita Ikola oli saanut mm. Jesperseniltä,

¹²⁷Osmo Ikola oli Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professori 1951-62, suomen kielen professori 1962-81 ja rehtori 1975-81.

Noreenilta ja Gardinerilta. Uudemman lingvistiikan arsenaalista Ikola käyttää mm. käsitteitä *langue*, *parole*, *oppositio* ja morfeemi.

Vuoden 1960 vaiheilla keskusteltiin vilkkaasti suomalais-ugrilaisen tarkekirjoitusjärjestelmän yksinkertaistamisesta, niin kuin oikeastaan oli tehty vuosikymmeniä. **Aulis J. Joki** piti aiheesta alustuksen, joka julkaistiin 1960. Tässä Joki toteaa mm., että ylitarkka suomalais-ugrilainen järjestelmä poikkeaa paljon niin idässä kuin lännessä muuten käytössä olevista transkriptiojärjestelmistä, siksi muiden on vaikea ymmärtää sitä, se saattaa estää fennougristien julkaisemisen muilla kansainvälisillä foorumeilla ja jopa vaikeuttaa koko tieteenalan kehitystä (Joki 1960:18-19). Kirjoituksensa loppuosassa Joki käsittelee mahdollisuuksia siirtyä fonologisempaan merkintätapaan.

Terho Itkonen¹²⁸ (1933-1998) oli ensimmäisiä, joka morfologiassa hyödynsi sellaisia strukturaalisen morfologian käsitteitä kuin vapaa vaihtelu ja komplementaarinen distribuutio (1957, 1959) analysoidessaan synkronisesti ja diakronisesti monikon illatiivin vaihtelutapauksia kuten *vapaihin* ~ *vapaisiin*. Varsinaisesti hän kehitti dynaamista kuvausmallia, josta Määttä (1994) on käyttänyt nimeä kenttämorfologia. Samassa kentässä olevien yksikköjen välillä on synkronisia ja diakronisia vaikutusyhteyksiä. Itkosen väitöskirja (1964) oli nimeltään *Proto-Finnic Final Consonants. Their History in the Finnic Languages with Particular Reference to the Finnish Dialects. I: 1. Introduction. The History of -k in Finnish*. Sammallahti (1996:312) on luonnehtinut tätä teosta sanomalla, että se oli “One of the last sound-history treatises in a structurally refined version of the neogrammarian tradition”. Varhaista suhdettaan yleiseen kielitieteeseen Terho Itkonen kuvaa näin:

“The theoretical framework of my investigation was matured gradually over the years. Its beginnings lay in my student years at the University of Helsinki in the early 1950s, when I had the good fortune to receive stimulating instruction from teachers who linked, in the most successful way, traditional concepts with new original views often inspired by the most recent developments in the field of **general linguistics**. I have also received a great deal of inspiration from later acquaintance with the works of the pioneers of modern linguistic research. Important as these influences have been, they were in a sense preparations whose potentialities were only realized through my contacts with living material, in other words, through linguistic field-work. In fact, the chaotic complexity of the unsolved problems involved in both synchronic and diachronic analysis of language was not revealed to me in its full force until I began work on the dialects of Päijät-Häme. It was an experience which both encouraged and discouraged attempts at new explanations.” (T. Itkonen 1964:6; lihavointi lisätty)

Seuraavassa kappaleessa Itkonen osoittaa kiitoksensa ensisijaisesti suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori Paavo Ravilalle ja itämerensuomalaisten kielten professori Lauri Postille.

T. Itkonen (1964) on ensisijaisesti murremaantieteellis-äännehistoriallinen työ, mutta tutkimusotteeltaan modernin lingvistiikan inspiroima. Yhtenä osoituksena aikojen muuttumisesta on sekin, että tämä lienee ensimmäinen fennistinen väitöskirja, joka on kirjoitettu englannin kielellä. Tekstin ensimmäiseltä sivulta alkaen foneemia ja morfofonologia vaihteluita pidetään annettuina ja tunnettuina käsitteinä. Useissa yhteyksissä Itkonen pohtii käyttämiensä käsitteiden yleislingvistisiä perusteita suhteessa ajankohtaiseen kirjallisuuteen, jota edustavat mm. Hockett, Pike, Harris, Chomsky, Gleason, Householder, Jespersen, Martinet, Ladefoged, Lehiste ja de Saussure. Tällaista pohdiskelua Itkonen käy erityisesti käsitellessään junktuurien ja kielen “tasojen” välistä

¹²⁸Terho Itkonen oli Helsingin yliopiston suomen kielen professori 1965-89.

suhdetta, sandhia ja sanojen välisiä liittymiä. Metodisesti voidaan lisäksi panna merkille esiintymisyleisyyksien käyttö kielihistoriallisissa tulkinnoissa.

Yksi Itkosen väitöskirjan kiinnostavimmista kohdista, erityisesti 1970- ja 1980-luvulla käytyjen keskustelujen valossa, on hänen junktuurien käsittelynsä. Itkonen (1964:29) viittaa hyväksyvästi Chomskyn (1962) käsityksiin junktuurien enemmän kieliopillisesta kuin fonologisesta luonteesta ja päätyy luopumaan tykkänään niiden olettamisesta. Sen sijaan Itkonen nojaa suoraan morfofonologisesti määriteltyihin datoihin (“relying directly on the morphophonemically definable facts”). Terho Itkosen 27.5.1964 tarkastettu väitöskirja on yleisen kielitieteen suomalaisen läpimurron ensi oireita ja viittaa 1965 alkavaan uuteen jaksoon Suomen kielitieteen historiassa.

Kalevi Wiik (1959) oli ensimmäinen pohjoisamerikkalaisen morfofoneemiteorian sovellus Suomessa. Wiikin kuvauksen kohteena oli suomen kielen ominaisuudennimen johdin *-uus ~ -yys*.

Alo Raun Bloomingtonin yliopistosta Yhdysvalloista luennoi lukuvuonna 1960-61 Helsingin yliopistossa aiheesta “Johdatusta strukturaaliseen kielitieteeseen”. Raunille ehdotettiin luentojen muokkaamista kirjaksi. Emmittyään jonkin aikaa Raun kirjoitti kirjasen (1963) *Johdatusta strukturaalikielitieteeseen*, jonka esipuheessa hän sanoo:

“Tuntuu nimittäin siltä, että suomalainen kielitiede nykyisessä kehitysvaiheessaan ehkä hyötyisi semmoisestakin aivan yleispiirteisestä kirjasesta, jossa puheena olevaa aihetta käsiteltäisiin syventymättä perusteellisesti yksityiskohtiin.” (Raun 1963:5)

Tilanne ei siis strukturalismin reseption osalta ollut yleisesti ottaen 1960-luvulle tultaessa vielä paljoakaan muuttunut 1930-luvun tilanteeseen verrattuna, siitäkään huolimatta, että oli useita yksittäisiä tutkijoita kuten Lauri Posti, Erkki Itkonen ja Terho Itkonen, jotka työssään sovelsivat näitä periaatteita.

4.3.4. Altaistit, orientalistit ja klassikot

G. J. Ramstedt toimi Helsingin yliopiston altailaisen kielitieteen ylimääräisenä professorina 1917-1941. Suomen itsenäistymisen jälkeen hän oli kuitenkin pitkät ajat diplomaattina,¹²⁹ Suomen asiainhoitajana Tokiossa 1919-30 ja samalla akkreditoituna myös Kiinaan ja Thaimaahan eli silloiseen Siamiin. Tämäkin aika koitui kuitenkin eduksi Ramstedtin lingvistiselle tutkimustyölle. Japanissa hän nimittäin opetteli nopeasti sekä japanin että korean kielen. Korean kielestä Ramstedt kirjoitti kieliopin (1939), jota käytettiin hyvin laajalti¹³⁰ ja jota Koreassa edelleen arvostetaan — aivan niin kuin Mongoliassa edelleen arvostetaan Ramstedtin vuosisadan alussa tekemää uraa uurtavaa työtä mongolin kuvauksen ja historian parissa (ks. 3.2.3). Vuonna 1935 Ramstedt julkaisi laajan länsimongolilaisen kalmukin sanakirjan. Ramstedtin kantava ajatus kielisukulaisuustutkimusten osalta oli altailaisen kielikunnan olemassaolon todistaminen. Useissa julkaisuissaan hän käsitteli näiden kielten ominaisuuksia ja suhteita, esim. artikkelissa (1924) joka käsitteli altailaisten kielten negaatiota. Tähän olettaensa kielikuntaan hän tutkimustensa perusteella tuli yhdistäneeksi koreankin. Ramstedtin magnum opus oli kolmiosainen postuumisti ilmestynyt *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft* (1952-1966), jonka Pentti Aalto toimitti painosta. Ramstedtin etymologiat ja vertailut ovat kuitenkin saaneet kritiikkiä osakseen, ja altailaishypoteesi on sittemmin murentunut (Janhunen 1984).

Helsingin yliopistossa Ramstedt opetti harvinaisen monipuolista kielivalikoimaa 1930-41: ainakin halhamongolia, kalmukia, burjaattia, turkkia, tataaria, uusuiguuria, kirgiisiä, jakuuttia, mantšua, tunguusia, japania ja koreaa (Halén 1990).

Tieteellisesti opettavien kielten valikoiman monipuolistamisen kannalta tärkeää oli, että **Eino Nieminen** (1891-1962) toimi Helsingin yliopiston puolalaisen ja balttilaisen filologian professorina 1939-52. Samaa voi sanoa **Martti Räsänen** (1893-1976) toiminnasta turkkilaisen kielitieteen professorina 1944-61. Hän oli useita vuosia tutkimus- ja opiskelumatkoilla Keski-Euroopassa ja Turkissa. Räsänen tutki sanahistoriaa, turkkilaiskielten ja suomalais-ugrilaiskielten suhteita sekä muita kielisukulaisuuskysymyksiä. Hän oli uralilais-altailaisen alkusukulaisuushypoteesin kannattaja.

Aulis J. Joki (1913-1989) oli Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori 1965-77. Hän oli jo 1940-luvulla julkaissut Kai Donnerin aineiston pohjalta kamassinsamojedin sanakirjan. Siinä prosessissa hänestä tuli samojedikielten ekspertti, mutta samalla hän perehtyi moniin muihinkin kieliin, ennen kaikkea ”altailaisiin” eli turkkilaisiin, mongolilaisiin ja tunguusilaisiin. Lopulta hän julkaisi niin paljon Pohjois-Euraasian moninaisista kielistä (keettiäkin), että hänestä tuli Castrénin kaltainen laaja-alaisen etnolingvistiikan edustaja. Joki selvitti nimittäin kernaasti paitsi tutkimiensa kansojen kieliä myös niiden kulttuurisuhteita ja historiallista taustaa. Lainasanatutkimus oli Joen laajassa tuotannossa yksi läpikäyvä piirre alkaen siitä, että hän näytti (1952) miten turkkilaiskielet olivat vaikuttaneet kamassiin melkein kielen sekaannuksen tasolle asti.

¹²⁹ Moni muukin kielentutkija oli ajoittain ja usein pitkiäkin aikoja Suomen ulkoasiainhallinnon palveluksessa 1917-40: Werner Söderhjelm, E. N. Setälä, assyriologi Harri Holma, J. J. Mikkola, Arthur Långfors ym.

¹³⁰ Tarinan mukaan Yhdysvaltain armeija osti Korean sodan aikana koko jäljellä olevan painoksen. Teos oli Suomalais-ugrilaisen Seuran kustantama ja lienee Seuran suurin bestseller kautta aikojen.

Joen suurtyö oli hänen monografiansa (1973), joka käsitteli uralilaisten ja indogermaanisten kielten ja kansojen muinaisia leksikaalisia ja kulttuurikontakteja. Tämän teoksen sanaindeksissä esiintyvien kielten luettelo on vaikuttava todistus Joen lingvistikseen laaja-alaisuudesta. Kaikkien suomalais-ugrilaisien kielten lisäksi siinä esiintyvät mm. prakrit, pali, avesta, muinaispersia, sogdi, tad_ikki, kurdi, osseetti, afgaani, pamir, kreikka, albania, tokaari, sumeri, heetti, dravidakielet, kaukasialaiset kielet, korea, japani, kiina, paleosiperialaiset kielet ja burušaski. Joki suhtautui myönteisesti uralilais/indoeurooppalaiseen alkusukulaisuusoletukseen, ja pitää vielä laaja-alaisempaa nostraattihypoteesiäkin “mielenkiintoisena”.

Ivar Heikel julkaisi noin 100-sivuisen nuorgrammaattisesti painottuneen ruotsinkielisen oppikirjan *Huru språket utvecklat sig* 1936, tarkoituksenaan antaa “någon bekantskap med språkets väsen och utveckling”. Hänen keskeiset lähteensä olivat Paul, Jespersen ja Meillet. Tärkeimmät luvut käsittelivät äännelain ja analogian käsitteitä, kielten polveutumista ja sukulaisuussuhteita, murteita, äänteiden muodostusta ja kielen syntyä.

Pentti Aalto (1917-) oli Helsingin yliopiston vertailevan kielitieteen professori 1958-80. Hänen perustavanlaatuiset historiografiset työnsä Suomen orientaalistien, klassisten ja uusien kielten tutkimuksen kehityksestä 1828-1917 on jo mainittu jaksossa 1.3. Aalto oli alun perin klassikko. Latinan ja kreikan lisäksi hän on tutkinut mm. altailaisia kieliä sekä kielisukulaisuuskysymyksiä, esim. kriittisesti arvioinut dravidakielten ja suomalais-ugrilaisien kielten väitettyä sukulaisuutta.

Y. M. Biese¹³¹ oli laaja-alainen klassikko, joka tutki monia muitakin indoeurooppalaisia kieliä. Biesen tuotannolle oli ominaista laajoihin kieliopintoihin perustuva, monia kieliä vertaileva näkökulma, johon saattoi myös kytkeytyä kielipsykologinen tarkastelutapa. Hän oli varhain kiinnostunut soveltavasta kielitieteestä ja julkaisi 1930-luvulla englannin kielen oppikirjoja. Biesellä oli myös yleislingvistisiä intressejä.

Eino Mikkola (syntynyt 1905) oli klassikko, joka harrasti myös kielifilosofiaa. Mikkola (1965) on leksikaalis-semanttinen selvitys latinan abstraktisista sanoista ja abstraktion käsitteestä yleensäkin. Mikkola yritti jopa esittää koko abstraktioilmiön eri aspekteissaan konkreettisen diagrammin avulla.

Holger Thesleff (1924-), Helsingin yliopiston kreikkalaisen filologian professori, on hyödyntänyt modernia lingvistiikkaa muinaiskreikan tutkimuksissaan. Thesleff (1954) on lingvistisesti inspiroitunut analyysi mm. klassisen kreikan vertailun kategoriasta, missä tekijä käyttää kieliopillistumisen ja formatiivin käsitteitä ja analysoi vertailun kategorioita teoreettisestikin.

4.3.5. Muiden kielten tutkijat

Muilla kielillä tarkoitan tässä erityisesti englantia, ranskaa, saksaa, ruotsia ja venäjää sekä niiden lähisukukieliä. Tarkastelu on syytä aloittaa slaavilaisista kielistä, joiden Suomessa harjoitettuun tutkimukseen yleinen kielitiede eniten vaikutti 1900-luvun alkupuoliskolla.

Vuonna 1932 Virittäjässä julkaistiin **Valentin Kiparskyn** artikkeli “Johdatusta fonolo-

¹³¹ Yrjö Moses Biese (1903-83), Helsingin yliopiston vertailevan indoeurooppalaisen kielitieteen dosentti 1932-, Rooman kirjallisuuden vt. professori 1946-49, Turun yliopiston englannin kielen professori 1946-67.

giaan”. Kiparsky oli opiskellut Prahassa 1930-31 ja osallistunut Prahan lingvistipiirin toimintaan. Hän lienee ensimmäinen Suomessa itsenäistymisen jälkeen vaikuttanut lingvisti, joka oli perusteellisesti perehtynyt strukturalismiin ulkomailla. Kiparsky toteaa, että Prahan piiri on jo kehittynyt omaksi koulukunnakseen. Hän esittelee fonologian keskeiset käsitteet — foneemin, arkkifoneemin, korrealaation, fonetiikan ja fonologian erot jne. — käyttäen runsaasti suomen kielestä ja muista kielistä otettuja esimerkkejä. Monet hänen analyysistaan ovat edelleen käypiä. Melkein puolet artikkelista on omistettu sen osoittamiseksi, miten fonologian periaatteita voi soveltaa äänne muutosten kuvakseen ja tulkintaan. Kiparskyn ei kuitenkaan ollut helppo saada artikkeliaan julkaistuksi. Urho Määttä valottaa tämän artikkelin julkaisemisen taustoja näin:

“Tämä nihkeys [nim. fennistiikan haluttomuus ottaa vastaan prahalainen strukturalismi] näkyi esim. siinä, miten vaikeaa oli Valentin Kiparskyn saada julkaistua Virittäjässä strukturalismin esittelynsä. Pitkän vastustuksen, lyhentelyn ja vielä lopulta poisjättöehdotuksen jälkeen Kiparskyn artikkeli ilmestyi vuonna 1932 -- (lähde Paul Kiparsky, henkilökohtainen keskustelu.)” (Määttä 1994:198)

Fonologia ja strukturalismi otettiin Suomessa paikoitellen nihkeästi vastaan pitkään tämän jälkeenkin, niin kuin edellä jo todettiin Siron ja Ravilan 1940-luvun debatin esittelyn yhteydessä. Tätä olotilaa **Reino Peltola** on Kiparsky artikkelista puheen ollen kuvannut näin:

“Nach Finnland zurückgekehrt, veröffentlichte er die klare und trotz ihrer relativen Kürze äusserst gründliche Schrift «Johdatusta fonologiaan» -- die merkwürdigerweise etwa 30 Jahre lang fast die einzige finnischsprachige Darstellung auf diesem Gebiet blieb.” (Peltola 1984:234).

Toinen osoitus Valentin Kiparskyn aktiivisesta yleiskielitieteellisestä harrastuksesta on se, että hän osallistui kansainvälisiin lingvistikongresseihin Kööpenhaminassa 1936 ja Pariisissa 1948. Jälkimmäisestä hän kirjoitti ranskankielisen selostuksen *Neuphilologische Mitteilungenin*, missä hän mm. kertoo todenneensa Prahan fonologikoulukunnan saaneen paljon kannattajia Tanskassa, Norjassa ja Yhdysvalloissa “-- mais qui se heurte encore à une opposition assez forte par ex. en France et en Suède” (Kiparsky 1949: 199).

Valentin Kiparskyn päätyö on hänen kolmiosainen *Russische historische grammatik*. Äännejärjestelmän kehitystä kuvaava osa ilmestyi 1963. Siinä Kiparsky kuvaa venäjän kielen äännehistoriaa käyttäen laajalti hyväkseen fonologian periaatteita. Tämä on ensimmäinen suomalaisen tutkijan kirjoittama laaja tutkielma, joka keskeisenä periaatteena hyödyntää fonologiaa. Osat II ja III morfologian ja sanaston kehityksestä ilmestyivät 1967 ja 1975.

Lainasanatutkimus on eräiltä osin lähellä yleistä kielitiedettä. Tässä kirjassessa ei ole mahdollista käsitellä lainasanatutkimuksen valtavaa kenttää. Mainitsen vain yhden esimerkin: slavisti **Jalo Kalima** (1936) käsitteli kaikkiaan noin 50 eri kieltä selvittäessään itämerensuomalaisten kielten balttilaisia lainasanoja.

Oiva Johannes Tuulio (1878-1941, vuoteen 1933 Tallgren) oli Helsingin yliopiston eteläromaanisten kielten professori 1928-41. Hän oli hispanisti, joka tutki mm. arabian kielen vaikutusta espanjan kieleen. Tuuliolla oli myös lingvistisiä kiinnostuksen kohteita.¹³² Hän kirjoitti artikkelin “Morfeemitalous: kysyntä ja tarjonta” (Tallgren 1924), joka on ensimmäisiä suomenkielisiä esityksiä, joissa morfeemin käsite esiintyy jokseenkin nykyisessä merkityksessään. Tässä Tuulio pohdiskeli mm. semanttisten aukkojen

¹³²Ks. tarkemmin Riiho (1980).

täyttymistä uusilla morfeemeilla. Hän osallistui toiseen kansainväliseen lingvistikongressiin Genevessä 1931 ja piti siellä esitelmän figuratiivisista ilmauksista (Tuulio 1932). Lauri Hakulisen väitöskirjasta nousseeseen keskusteluun Tuulio (1933) osallistui tasoittelevalla teoreettisella puheenvuorolla.

Germaanisen filologian suuri hahmo Suomessa tällä vuosisadalla oli **Emil Öhmann**, kansainvälisessä germanistiikassa erittäin tunnettu lainasanatutkija eli “Öhmannin koulu-kunnan”, “die finnische Schulen” perustaja. Öhmann oli mm. opiskellut vertailevaa ja yleistä kielitiedettä Leipzigissä kesällä 1914.¹³³ Tultuaan nimitetyksi Turun yliopiston ensimmäiseksi saksalaisen kielitieteen professoriksi Öhmann käsitteli virkaanastujaisluennossaan (1925a) aihetta “Eräitä uusimpia virtauksia uusfilologian alalla”. Öhmannin mukaan nämä positivismin vastaiset suuntaukset tuovat filologioiden kentälle uusia päämääriä ja vaikuttavat uudistavasti metodiinkin. Kyse on erityisesti sisäisen kielimuodon (Humboldtin innere Sprachform) esille nostamisesta sekä kielen ja kulttuurin läheisen suhteen korostamisesta. Merkitysten muutosten syitä etsittäessä Öhmann korostaa kulttuurin keskeistä asemaa. “Tieteellinen filologia” (s. 340) ei kuitenkaan käy tarpeettomaksi. Öhmann arvostaa myös nousuaan tekeviä idealistisia kielitieteen suuntauksia.

Öhmannin keskeisin yleiskielitieteellinen panos oli hänen oppikirjansa *Kieli ja kulttuuri. Kielitieteen peruskysymyksiä* (1947, 2. painos 1960, 3. painos 1964). Se sai nopeasti germaanisen filologian yliopisto-opiskelussa saman kielitieteeseen johdattajan aseman kuin Ravilan *Johdatus kielihistoriaan* -kirjalla oli fennistiikassa. Helsingin yliopiston germaanisen filologian opinnoissa *Kieli ja kulttuuri* oli pakollista luettavaa vielä 1984.¹³⁴ Öhmannin kirjallisuusluettelokin on paljolti sama kuin Ravilalla. Kirjan keskeiset luvut ovat kielen synty ja olemus, kielitieteen metodit ja historia, kieliopilliset kategoriat, kielen muuttuminen (äännelait ja analogia), murteet ja murremaantiede, kirjakieli, kirjoittamistaito, kieli sosiaalisena ilmiönä, kielten vaikutus toisiinsa sekä historia ja kieli. Lähtökohta ja sanoma on historioiva nuogrammaattinen kielitiede, mutta kulttuurin merkitystä korostaen tavalla, joka tältä osin teki kirjasta kontekstuaalisen, ennen kuin tästä oli tullut lingvistiikassa muotitermi.

“Kielitieteen ytimen muodostaa k i e l i h i s t o r i a sanan laajimmassa merkityksessä“, sanoo Öhmann (1947:30), ja jatkaa:

“Koska kielen kehitys ei milloinkaan ole täysin pysähdyksissä, on kielentutkimus olemukseltaan pääasiassa h i s t o r i a l l i s t a eli d i a k r o n i s t a. On kuitenkin syytä korostaa, että sen täydennyksenä myös s y n k r o n i s e l l a, samanaikaisia ilmiöitä tutkivalla kielentutkimuksella on tärkeä tehtävä.” (Öhmann 1947:31)

“Y l e i n e n k i e l i t i e d e pyrkii maailman kielten kehityksessä toteamaan yhteisiä piirteitä ja yleisiä tendenssejä. Tätä tehdessään se käyttää hyväkseen sekä vertailevan kielitieteen, kielihistorian ja kielimaantieteen että myös deskriptiivisen kielitieteen saavuttamia tuloksia. Sen apuna ovat edelleen kielipsykologia, äännefysiologia, kulttuurihistoria, sosiologia ynnä muut tieteet. (Öhmann 1947:34)

Uusia suuntauksia tai niiden ylilyöntejä Öhmann arvioi näin:

“Kielitieteen, kuten muidenkin tieteiden työmailla on aina ollut olemassa yksipuolisia tutkijoita, jotka pitävät omaksumaansa metodia ainoana oikeana ja jotka kernaasti näkevät toisissa metodeissa takapajulle jääneen tieteen ilmauksia. Varsinkin uusien, sinänsä sangen hyödyllisten metodien edustajat pyrkivät

¹³³Jarmo Korhonen (1995) on arvioinut Öhmannin merkitystä Suomen germanistiikalle.

¹³⁴Aino Kärnä (1995:245) on seikkaperäisesti tutkinut tätä Öhmannin oppikirjaa.

usein esiintymään yksipuolisesti ja kovaäänisesti. Tällaisia kiihkoilijoita ei kannata ottaa kovin vakavasti; jatkuva kehitys tieteen alalla tavallisesti kyllä vaimentaa heidän liiallisen intonsa.” (Öhmann 1947:30)

Jonkin verran kirjassa on nähtävissä myös saussurelaisia vaikutteita, esim. kielen luonnehtimisena merkkien järjestelmänä. Toiseen ja kolmanteen painokseen Öhmann ei tehnyt juuri minkäänlaisia muutoksia.

Lainasanatutkimuksissaan Öhmann saattoi silloin tällöin pohdiskella tutkimiaan ongelmia yleiskielitieteellisestä näkökulmasta, esim. kielikontaktien vaikutuksen osalta. Uusfilologipäivillä Helsingissä 3.-5.1. 1949 Öhmann esitelmöi (1949) aiheesta ”Yleinen kielitiede ja koulu”. Hänen mukaansa oppilaille on selitettävä koruton totuus: että kieli on merkinantojärjestelmä, että se jatkuvasti muuttuu, että logiikka ei hallitse kieltä ja että kieli ja kulttuuri ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

Anglistiikassa **Nils Erik Enkvist** (1925-), Åbo Akademin englannin kielen ja kirjallisuuden professori 1957-84, alkoi siirtyä filologiasta enemmän lingvistiikan puolelle vuoden 1960 vaiheilla. Enkvistillä oli mm. foneetikon pohjakoulutus, mistä hän oli suorittanut MA-tutkinnon Yhdysvalloissa Ann Arborissa (Mich.) 1948. Enkvist osallistui kansainvälisiin lingvistikongresseihin Lontoossa 1952, Osllossa 1958 ja Cambridgessä (Mass.) 1962 ja alkoi näihin aikoihin tutkia tyylin teoriaa ja julkaista mm. soveltavaa kielitiedettä esitteleviä artikkeleita (Enkvist 1962a,b, 1963, 1964a,b,c).

Nordisti **Rolf Pipping**¹³⁵ (1889-1963) oli ennen kaikkea tekstifilologi, mutta hän omaksui myös yleislingvistisiä vaikutteita. Luennoissaan nykyruotsin kielioppia Åbo Akademiassa 1933-35 Pipping oli Lomanin (1993:246) mukaan laatinut aiheesta peräti 2 500 sivua käsittävän käsikirjoituksen, joka on julkaisemattomana tallella. Pipping oli perehtynyt de Saussureen ja esitteli käsikirjoituksessaan tämän keskeiset distinktiot. Hän käsitteli myös Hjelmslevin uusia strukturalistisia ajatuksia. Näistä lähdökohdista Pipping yritti kuvata ruotsin syntaksin keskeisiä rakenteita nimenomaan merkkijärjestelmänä jättäen syrjään suuret määrät yksityiskohtia. Lomanin mukaan Pippingin käsikirjoituksesta olisi tullut vaikutusvaltainen mm. Noreenin ideoiden propagoimisessa, jos se olisi julkaistu. Pipping (1946a) on tuona vuonna Lundissa pidetty esitelmä, aiheena Saussuren perusajatukset.

Turun yliopiston pohjoismaisen filologian professoriksi tuli vuonna 1962 pohjoismaisten kielten ja yleisen kielitieteen dosentti **Pierre Naert** Lundin yliopistosta. Naert oli Lundissa tullut tunnetuksi strukturalistisena yleislingvistinä, hän julkaisi mm. saussurelaisittain inspiroituneen artikkelin ”Arbitraire et nécessaire” *Acta linguisticassa* 1940-41. Turun yliopistossa Naertin lingvistiset vaikutukset jäivät kuitenkin melko vähäisiksi.

Olav Ahlbäck¹³⁶ (1911-1989), suomenruotsalaisten murteiden ja niiden historian tutkija, kertoo väitöskirjansa esipuheessa (1946) saaneensa yleislingvistisiä vaikutteita mm. seuraavalla tavalla:

”Uppslaget till denna avhandling fick jag hösten 1934 under läsning av Ernst Gamillschegs skrift *Die Sprachgeographie und ihre Ergebnisse für die allgemeine Sprachwissenschaft*. Det var framställningen av homonymiens språkhistoriska roll i de franska dialekterna som gav mig nya synpunkter på vissa förhållanden i folkmålen i mellersta Österbotten, där jag 1933 och 1934 hade gjort dialektuppteckningar. Fortsatta studier i formläran ledde mig in på den fängslande frågan om förhållandet mellan form och

¹³⁵Rolf Pipping, Hugo Pippingin poika, oli Åbo Akademin ruotsin kielen ja pohjoismaisen filologian professori 1928-56 ja rehtori 1936-42.

¹³⁶Olav Ahlbäck oli Helsingin yliopiston pohjoismaisen filologian professori 1950-60.

funktion i språket.”

1900-luvun ensimmäisen puoliskon aikana *Neuphilologische Mitteilungen* oli nimensä mukaisesti filologinen aikakauslehti. Lingvistikseen inspiroituneiden kirjoitusten määrä oli vähäinen, näitä olivat silti esim. Hugo Pippingin (1925) “Sprachwissenschaft und Metaphysik” ja Kaj. B. Lindgrenin (1953) “Was ist Funktion?”.

Maailmanlaajuisen apukielen kysymys oli paljon esillä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, ja se työllisti ammattitutkijoitakin. Axel Wallensköld laati idon oppikirjan (1922). Otto Jespersen oli kehittänyt novial-nimisen kielen, ja tätä esittelevä kirja *Kansainvälinen kieli* ilmestyi suomeksikin 1931. Ainakin Setälä, Tuulio ja Saarimaa puuttuivat myös tähän kysymykseen.

4.4. Yhteenveto: yleiskielitieteellisesti relevantti tutkimus 1917-1964

Fennougristiikan 1800-luvulla alkanut perinne vakiintui diakronisvoittoiseksi kielten vertailuksi. Fennistiikan keskeisin tutkimuskohde oli suomen murteet. Vallitseva koulukunta kummassakin oli siten nuogrammaattisesti painottuva äännehistoria, etymologia ja lainasanatutkimus. Uusissa kielissä tutkimus painottui filologiaan, yhteydet nuogrammaattikkoihin olivat täälläkin läheiset.

Kauden 1917-64 suomalaisen kielentutkimuksen analyysi osoittaa, että yleistä kielitiedettä harrastettiin ja ennen kaikkea siitä tiedettiin enemmän kuin ehkä on totuttu ajattelemaan. Toisaalta monet esittämäni sitaatit vahvistavat sitä ennestäänkin yleistä käsitystä, että 1900-luvun lingvistiset innovaatiot tulivat Suomeen vain hitaasti ja usein vastarintaa kohdaten. Havainnollistan tätä vielä yhdellä sitaatilla, joka koskee uralistiikkaa:

“Another feature has been characteristic of Uralic linguistics in Finland between the World Wars, and to some extent after World War II. In the beginning of the century and in the 1920s the Neogrammarian school dominated Uralic linguistics in Finland. One of the consequences was that scholars were more interested in historical phonology and etymology than in other areas, e.g. syntax, which were more or less neglected. Of course, the Neogrammarian school deserves great credit for creating a safe methodological base for linguistic research. Only after World War II did structural linguistics gain more influence in Uralic linguistics in Finland. A pure structuralist linguistics never gained a strong position in Finland, but influenced by this school, most linguists at present scrupulously consider the structure of the language. Even syntax is vividly studied. The synchronic study of language has made considerable progress.” (Ikola ja Joki 1972:1696)

Keskeistä tässä vallitsevassa lähestymistavassa tai koulukunnassa oli ennen kaikkea *diakronian* painottaminen, niin kuin Ravilan ja Öhmannin oppikirjoista ja muista kannanotoista selvääkin selvemmin ilmenee.

Toinen mielestäni tärkeä havainto koskee etabloituneiden kielitieteiden useiden tutkijoiden yleistä suhtautumista uusiin suuntauksiin ja teorioihin. Tämä oli useimmissa tapauksissa joko vieroksuva tai tyyppiä «déjà vu». Vain harvat tutkijat perehtyivät siinä määrin uusiin teorioihin, että olisivat omaksuneet ne oman työnsä integroituneiksi osiksi. Perusasenne oli, että uudet tarkastelutavat, metodit jne. olivat jotain, jota voidaan tarpeen tullen soveltaa perinteisten teorioiden, metodien jne. lomassa, eräänlaisena täydennyksenä. Erittäin poikkeuksellisia olivat ne tutkijat, jotka tekivät kokonaisvaltaisempia, uutta luovia yleislingvistisiä kontribuutioita: Erik Ahlman, (varhainen) Aarni Penttilä ja Paavo Siro.

Erkki Itkonen ja myöhemmin Terho Itkonen jalostivat fennougristiikan pitkää perinnettä funktionaaliseksi kielenmuutoksen teoriaksi, ennen kaikkea kenttämorfologiaksi. Ravilan yleislingvistiset ansiot ovat lopulta enemmän välittäjän kuin innovaattorin.

Eino Kailan vaikutus Suomen varhaiseen yleiseen kielitieteeseen oli merkittävä. Ahlman, Siro ja Ravila olivat kaikki olleet Kailan oppilaita. Ahlmanista tuli filosofian(kin) professori, Ravilalla oli filosofia pääaineena FK-tutkinnossa ja Sirokin oli suorittanut filosofian laudatur-arvosanan. Kaila vaikutti Penttilän väitöskirjan muotoutumiseen.

Tämän kauden ratkaisevimmat teoreettiset innovaatiot tehtiin Helsingin ulkopuolella. Ahlman ja Penttilä tekivät pitkän päivätyön Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa. Ennen sitä Ahlman oli ollut 10 vuotta kouluopettajana Turussa ja Viipurissa. Penttilä väitteli Turun yliopistossa ja opetti siellä ennen Jyväskylään siirtymistään. Ravila oli opiskellut Turun yliopistossa ja vaikutti siellä vuoteen 1949 asti. Paavo Siro oli tämän nelikon ainoa helsinkiläinen. Asettuessaan valtavirtaa vastaan, joka aluksi henkilöityi juuri Ravilaan, hän löysi leipäpuunsa ensin Turun yliopistosta 1950-luvulla ja sitten Tampereen yliopistosta vuodesta 1965. Erittäin tärkeä fennistinen innovaatio oli myös Turusta alkanut suomen syntaksin synkroninen tutkimus, alkuunpanijoina Osmo Ikola, Paavo Siro ja myöhemmin Göran Karlsson. Uusien kielten alueella Nils Erik Enkvistin lingvistinen vaikutus Åbo Akademiä käsin alkoi vuoden 1960 vaiheilla.

Useiden yliopistojen ja laitosten olemassaolo, yliopistojen moninaisuus, vaihtoehtojen mahdollisuus, on siis teoreettisen uudistumisen erittäin tärkeä rakennuspuu. Jos niin halutaan, tämä voidaan nähdä myös alueellista korkeakoulupolitiikkaa puoltavana argumenttina.

5. Kausi 1965-1995

5.1. Tiede- ja korkeakoulupoliittinen kehitys kielitieteissä 1965-1995

5.1.1. Vuoden 1965 ideologiset, kulttuuriset ja poliittiset trendit

Noin vuodesta 1965 alkoi Suomessa selkeästi uusi historiallinen, poliittinen ja siksi myös tiede- ja korkeakoulupoliittinen vaihe. Toisen maailmansodan kärsimyksistä oli kulunut pari vuosikymmentä, taloudellisesti raskaat sotakorvaukset oli maksettu, suuret 1945-48 syntyneet ikäluokat tulivat yliopisto-opiskeluikänsä, vasemmisto voitti eduskuntavaalit 1966. Sosiaalisesti tapahtui suuria mullistuksia maaltamuuton, kaupungistumisen ja teollistumisen myötä. Toisen maailmansodan seurauksena Yhdysvaltain mailmanpoliittinen ja yleiskulttuurinen merkitys alkoi suuresti kasvaa. Viimeistään 1960-luvulla tieteen ja muun kulttuurin angloamerikkalaistuminen oli jo selvästi nähtävissä. Tämä "kulttuurivaikutteiden kielenvaihdos" oli suuri murros meikäläisessä varsin eristyneessä ja aiemmin saksalaispainotteisessa henkisessä ilmapiirissä.

Perinteiset humanistiset arvot joutuivat toisestakin syystä koetteelle. 1950-luku oli formaalisten kielten, kybernetiikan, systeemiteorian ja matemaattisen kommunikaatioteorian kulta-aikaa, tieteenihanne ja yleinen intellektosfääri olivat vahvasti näiden muotivirtausten läpitunkemia. Tietokoneet tekivät tuloaan.

Lentokoneiden ja parantuneen taloudellisen tilanteen takia matkustaminen kävi paljon helpommaksi ja arkisemmaksi kuin se oli ollut. Erittäin suuri merkitys oli sillä, että Yhdysvaltain ASLA/Fulbright-stipendijärjestelmä teki 1950-luvulta alkaen mahdolliseksi pitempiäaikaisen opiskelun USA:ssa. Kun matkustaminen alkoi olla helppoa, tieteellisten kongressien, seminaarien, kesäkurssien ja muiden tutkijatapaamisten merkitys kasvoi suureksi jo 1960-luvun jälkipuoliskolla. Tieteellisen viestinnän luonne muuttui välittömämmäksi, kun tutkijoiden välinen suullinen yhteydenpito lisääntyi. Vastaavasti tutkijoiden vieraiden kielten niin kirjallinen kuin suullinenkin taito tuli entistä tärkeämmäksi. Tieteen yleisen angloamerikkalaistumisen myötä (nuorten) tutkijoiden muutkin käytöstavat alkoivat muuttua amerikkalaiseen, voisi sanoa arkisempaan suuntaan: sinuttelu lisääntyi, pukeutuminen vapautui, kritiikin ja vaatimusten avoin ja suorasukainen esittäminen oli sallitumpaa. Professoreiden ja opiskelijoiden kuilu alkoi supistua.

Yliopistolaitoksessa alkoi ennen näkemätön ekspansio, kun valtiovalta halusi tarjota opiskelupaikkoja suurille ikäluokille. Usko koulutuksen hyödyllisyyteen oli vahva, samoin usko suunnittelun voimaan. Monissa Euroopan maissa perustettiin useita uusia yliopistoja ja siksi myös tiedekuntia ja laitoksia vuosina 1965-70. Kielentutkijoiden määrä kasvoi erittäin nopeasti. Samaan aikaan tutkimusrahoitus kasvoi myös yliopistolaitoksen ulkopuolella. Jo vuonna 1961 oli luotu tutkimusassistentuurijärjestelmä Valtion tieteellisten toimikuntien yhteyteen, mikä teki mahdolliseksi ryhtyä palkalliseksi kokopäiväiseksi ammattitutkijaksi myös yliopistojen ulkopuolella aivan toisella tavalla kuin esim. 1950-luvulla. Uudelleen järjestetty Suomen Akatemia vahvisti vuodesta 1970 näitä mahdollisuuksia. Nopeasti eteenpäin päässeiden professionaalisten nuorten tutkijoiden oli

jo kilpailusyistä melkein pakko erikoistua. Näin alkoi kielitieteen — ja muiden tieteiden — ennen näkemättömän nopea erikoistuminen tai peräti pirstoutuminen. Syntyi runsaasti uusia erikoisaloja, joiden luontainen pyrkimys tieteiden historiasta tunnettua periaatetta noudattaen luonnostaan on luoda itselleen oma identiteetti, so. omannimisiä virkoja, laitoksia, aikakauslehtiä jne. Viimeistään 1960-luvulla yhden tutkijayksilön kävi mahdolliseksi hallita koko alaa, meidän tapauksessamme kielitiedettä kaikkine uusine erikoisaloineen. Pirstoutumisen vastapainoksi kehittyi toisaalta monitieteinen ja tieteidenvälinen työ.

Monet äsken mainitut trendit — tutkijoiden kasvava määrä, heidän julkaisutarpeensa, lisääntynyt kilpailu, tekniikan edistyminen, tieteenteon arkistuminen — synnyttivät vakiintuneiden tieteellisten aikakauslehtien ja sarjojen rinnalle kirjavan valikoiman monistettuja julkaisuja eli laitossarjoja, “harmaita julkaisuja”. Julkaisemisen rima laski selvästi, koska monet laitossarjat eivät arvioineet julkaistavien artikkeleiden laatua objektiivisella ja riippumattomalla tavalla etukäteen ns. referee-järjestelmällä.¹³⁷ Useimmiten laitossarjojen levikki ei myöskään ole kovin kattava. Löyhentyneen julkaisukäytännön huonoja puolia olivat siis laadun lasku ja tulosten julkaisuuden väheneminen, molemmat tieteen peruspyrkimysten kannalta varsin arveluttavia seuraamuksia.

Humanistit olivat perinteisesti olleet yksilötutkijoita, ja ovat paljolti edelleenkin, mutta edellä kuvatut kulttuuriset ja taloudelliset muutokset toivat mukanaan ryhmätyön myös humanistisiin tieteesiin. Ensimmäiset työryhmät ja tutkimusryhmät syntyivät Suomeen jo vuoden 1965 vaiheilla, 1970-luvulla ne olivat jo yleisiä. Tätä trendiä vahvisti Suomen Akatemian tarjoama mahdollisuus projektirahoitukseen.

Ihanteet ja tavoitteet konkreettistuivat monella tapaa ja tämä vaikutti myös tutkimusaiheiden valintaan. Tutkimuksen “hyödyn” teema nousi monen keskustelun ja suunnitteluryhmän kohteeksi. Kielitieteessä tämä trendi ilmeni mm. soveltavan kielitieteen vahvana esille tulona 1960-luvulla. Kielen opetus ja oppiminen nousivat nopeasti soveltavan kielitieteen keskeisiksi tutkimuskohteiksi. Kielitieteenkin instrumentaalinen arvo kävi selväksi. Erityisesti 1970-luvulla valtiovallan tiedepolitiikka tähtäsi rahoituspäätöksiä tehtäessä ajoittain järjestelmällisesti “yhteiskunnallisesti hyödyllisten” tutkimusaiheiden suosimiseen.

5.1.2. Tiede- ja korkeakoulupolitiikka kielitieteissä 1965-1995

¹³⁷Eivät tätä 1960-luvulla aina tehneet kaikki etabloituneetkaan tieteelliset lehdet. Esim. kunnianarvoisa aikakauslehti *Virittäjä* siirtyi referee-järjestelmään vasta 1980-luvun lopussa.

Vuonna 1966 Suomen tiedekorkeakoulujen määrä kaksinkertaistui muutamassa kuukaudessa, osaksi hallinnollisten uudelleen järjestelyjen myötä, osaksi täysin uusien valtiollisten investointien ansiosta.¹³⁸ Tampereen yliopisto perustettiin Yhteiskunnallisen korkeakoulun pohjalle. Jyväskylän Kasvatusopillisesta korkeakoulusta tuli Jyväskylän yliopisto. Kummassakin oli humanistinen tiedekunta. Vuonna 1958 perustetun Oulun yliopiston humanistinen tiedekunta aloitti myös toimintansa 1966. Edelleen Joensuun korkeakoulu (vuodesta 1983 yliopisto) perustettiin 1966, siinäkin humanistinen tiedekunta. Vaasan kauppakorkeakoulu (vuodesta 1980 korkeakoulu, vuodesta 1992 yliopisto) aloitti toimintansa 1968; sekin antoi alusta asti opetusta kielissä. Humanistinen koulutus käynnistyi 1980, tiedekunta perustettiin 1992.

Tämä ekspansio heijastui myös kielitieteellisten virkojen lukumäärään. Korkeakouluneuvosto kartoitti korkeakoulujen virkatilannetta 31.12.1986. Tuolloin kielitieteellisiä professorin ja apulaisprofessorin virkoja oli yhteensä 121.¹³⁹ Tieteenaloittain jakauma oli tämä:

KIELITIETEEN OSA-ALUE	N
suomi	21
englanti	19
ruotsi	17
saksa	14
latina, kreikka	9
kääntäminen ¹⁴⁰	9
slaavilaiset (venäjä + fil)	7
suomalais-ugril. + itäm.suom.	6
Aasian ja Afrikan kielet	4
romaaninen (filologia + ranska)	4
yleinen kielitiede	3
fonetiikka	3
espanja, italia	2
logopedia	2
soveltava kielitiede	1
YHTEENSÄ	121

¹³⁸Numminen (1987) kuvaa tätä prosessia.

¹³⁹Perusvoimavara selvitys 1988.

¹⁴⁰Kääntämisen virat jakaantuivat kielittäin näin: englanti 2,5, saksa 2,5, ranska 1 ja venäjä 3.

Taulukko 1. Kielitieteellisten professuurien ja apulaisprofessuurien tieteenalajakauma 31.12.1986 (Perusvoimavaraselvitys 1988).

Noin 20 vuodessa professuurien määrä oli siis enemmän kuin kaksinkertaistunut, jos niitä vuonna 1964 oli 53 (ks. 4.1). Jos ajatellaan Suomen kielitieteen puhtaasti kvantitatiivisen kasvun hyppäyksellisyyttä eri aikoina, edellinen jyrkkä kasvu tapahtui vuonna 1811, jolloin tsaari Aleksanteri I kaksinkertaisti filologisten professuurien ja apulaisten lukumäärän. Vertailun vuoksi todettakoon vielä, että vuonna 1996 kielitieteellisten professuurien lukumäärä oli noin 130, kymmenvuotiskaudella 1986-1996 kasvu on siis ollut vähemmän kuin 10%.¹⁴¹

Kommentoin, taustoitan ja täydennän seuraavaksi eräitä taulukon 1 antamia tietoja. Aiheemme kannalta keskeisimmät ovat yleinen kielitiede ja sen lähialat. Maan ensimmäinen yleisen kielitieteen virka oli Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen professuuri, joka perustettiin 1966.¹⁴² Viran vakinaisina haltijoina ovat olleet **Raimo Anttila** (1935-) 1971-76 ja **Fred Karlsson** (1946-) vuodesta 1980. Turun yliopistoon perustettiin yleisen kielitieteen apulaisprofessuuri 1978, jonka haltija vuodesta 1982 on **Esa Itkonen** (1944-).¹⁴³ Vuodesta 1980 **Eeva Kangasmaa-Minn** (1919-) toimi Turun yliopiston henkilökohtaisena ylimääräisenä fennougristiikan ja yleisen kielitieteen professorina. **Nils Erik Enkvist** oli 1984-88 Åbo Akademin “tyylin- ja tekstintutkimuksen, erityisesti englantilaisen” henkilökohtainen professori. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun Suomeen perustettiin professorin virka yleisen kielitieteen erikoisalueeksi katsottavalle alalle. Näinä vuosina Turussa oli siis samanaikaisesti parhaimmillaan kolme yleisen kielitieteen professuuria. Helsingin yliopistoon perustettiin 1991 tietokone-lingvistiikan professuuri, jonka haltija vuodesta 1992 on **Kimmo Koskenniemi** (1945-). Joensuun yliopistoon perustettiin yleisen kielitieteen apulaisprofessorin virka 1991, jonka haltija vuodesta 1993 on **Jussi Niemi** (1950-). Yleisen kielitieteen lehtorin virkoja on Helsingin yliopistossa vuodesta 1974 (haltija **Orvokki Heinämäki**), Tampereen yliopistossa vuodesta 1980 (haltija **Urho Määttä**), Oulun yliopistossa vuodesta 1980 (haltija **Bengt-Olof Qvarnström**) ja Åbo Akademiassa (alkujaan fonetiikan lehtoraatti, haltijana **Anders Nygård**). Jo vuodesta 1968 Joensuun yliopistossa oli fonetiikan ja yleisen kielitieteen lehtorin virka, jonka ensimmäinen haltija oli **Jussi Ojanen**. Yleisen kielitieteen assistentteja on vuonna 1996 Suomessa yhteensä neljä: Helsingissä 2, Turun yliopistossa 1, Joensuun yliopistossa 1.

Laitosrakenteen osalta yleisen kielitieteen asema vaihtelee. Vain Helsingin yliopistossa on itsenäinen yleisen kielitieteen laitos.¹⁴⁴ Yleinen kielitiede kuuluu Turun yliopistossa suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitokseen, Tampereen yliopistossa suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitokseen, Joensuun yliopistossa vieraiden kielten laitokseen, Oulun

¹⁴¹Luku “noin 130” perustuu Suomen Akatemian yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksen toimikunnan syksyllä 1996, toistaiseksi julkaisemattomaan “Suomen tieteen tila” -selvitykseen.

¹⁴²Tästä enemmän jaksossa 5.1.4.

¹⁴³Turun yliopiston yleisen kielitieteen professuurin perustamisesta käytiin melkein vuosikymmenen mittainen kädenväistö tiedekunnassa. Kalevi Wiik ajoi aktiivisesti viran perustamista. Kieliaineiden ja filologioiden edustajat eivät päässeet yhteisymmärrykseen siitä, pitäisikö virka profiloida “uudeksi” teoreettiseksi yleislingvistiikaksi vaiko “vanhaksi” vertailevaksi kielitieteeksi. Asiassa päästiin eteenpäin vasta sen jälkeen, kun Turun yliopistossa oli toteutettu hallinnonuudistus 1974-75. Uusi kolmikantahallinto osoitti nyt etunsa ainakin yleisen kielitieteen kannalta niin, että määrittämätön yleisen kielitieteen professorin virka lopulta äänestettiin uutena virkaehtotuksena humanistisen tiedekunnan tiedekuntaneuvostossa läpi. Yleisen kielitieteen apulaisprofessorin virka perustettiin 17.2. 1978. Myös Turun yliopiston tuolloinen rehtori, suomen kielen professori Osmo Ikola, tuki aktiivisesti tätä hanketta.

¹⁴⁴Oppiaineita on kaksi, yleinen kielitiede ja tietokone-lingvistiikka, joilla on yhteiset perusopinnot eli “approbatur”.

yliopistossa suomen ja saamen kielen ja logopedian laitokseen, Åbo Akademiassa taas Franska och klassiska institutioneniin. Jyväskylän ja Vaasan yliopistossa yleistä kielitiedettä ei varsinaisesti oppiaineena ole. Jyväskylässä tosin oli pitkään yleisen kielitieteen lehtoraatti (haltijana **Matti Leiwo**), jota on käytetty soveltavan kielitieteen ja puheentutkimuksen virkajärjestelyissä.

Toisin kuin monissa muissa maissa, Suomessa on melko etäiset suhteet fonetiikan ja yleisen kielitieteen välillä, varhaisena poikkeuksena Kalevin Wiikin toiminta fonetiikan professorina Turun yliopistossa 1960-luvun loppupuolelta. Esim. Ruotsissa yleinen hallinnollinen ratkaisu on lingvistiikan laitos, jossa on oppiaineet yleinen kielitiede ja fonetiikka. Näin on Ruotsin kaikissa suurissa yliopistoissa Göteborgissa, Lundissa, Tukholmassa, Uppsalassa ja Uumajassa, lisäaineena usein vielä tietokone-lingvistiikka. Fonetiikan osalta on mielenkiintoista todeta, että humanististen tiedekuntien suuren ekspansion kaudella 1966-1970 fonetiikan virkoja pidettiin jotenkin itsestään selvästi tarpeellisina, asiaa tietääkseni sen kummemmin problatisoimatta tai vaihtoehtoja pohtimatta. Turun yliopistoon perustettiin siten fonetiikan professorin virka, Jyväskylän¹⁴⁵ ja Oulun yliopistoihin apulaisprofessorit.

Taulukosta 1 ilmenee yksi Suomen kielitieteen erikoispiirre, vahva panostus kääntämisen tutkimukseen ja opetukseen professoritasolla. Vastaavaa ei esim. muissa Pohjoismaissa ole. Kääntäjänkoulutuksen asema vanhan instituuttitason ja yliopistojen välimaastossa on 1960-luvulta asti Suomessa ollut kielitieteiden korkeakoulupolitiikan visaisimpia kysymyksiä. 1970-luvun lopun tutkinonuudistuksen yhteydessä tehtiin päätös kääntäjänkoulutuksen akateemistamisesta eli nostamisesta FK-tasoiseksi 1980-81, osittain aluepolitiikankin nimissä. Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitos liitettiin Helsingin yliopiston humanistiseen tiedekuntaan, Savonlinnan kääntäjänkoulutuslaitos (nyk. kansainvälisen viestinnän laitos) Joensuun yliopiston humanistiseen tiedekuntaan, Tampereen kääntäjänkoulutuslaitos Tampereen yliopiston humanistisen tiedekunnan käännöstieteen laitokseksi ja Turun kääntäjänkoulutuslaitos Turun yliopiston käännöstieteen laitokseksi. Korkeakoulujen ns. rakenteellisen kehittämisen yhteydessä vuoden 1992 jälkeen kääntäjänkoulutus on Turun yliopistossa integroitu kieliaineisiin.¹⁴⁶

Kääntämiseen painottuvia apulaisprofessoreja kääntäjänkoulutuslaitosten keskeisiin kieliin alettiin perustaa 1980-luvun alusta heti, kun ratkaisevat hallinnolliset päätökset oli tehty. Nyt näitä opetusalaan kääntämiseen ja eräissä tapauksissa tulkkaukseenkin painottuvia virkoja on yhteensä ainakin 11, perustamisvuosineen Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitoksessa englannin kieli 1981, venäjän kieli 1982 ja ruotsin kieli 1991; Savonlinnan kansainvälisen viestinnän laitoksessa englannin kieli 1981, saksan kieli 1984 ja venäjän kieli 1986; Tampereen yliopistossa englannin kieli 1981, saksan kieli 1984 ja venäjän kieli 1981; Turun yliopistossa ranskan kieli 1981 ja englannin kieli 1984. Lisäksi Vaasan yliopiston humanistinen tiedekunta on pitkään erikoistunut kääntämisen ja ammattikielten tutkimukseen. Viimeksi mainittu täsmennys kuuluu Vaasassa ainakin saksan kielen professorin (1990) ja soveltavan kielitieteen professorin (1990) opetusalaan.

¹⁴⁵Jyväskylässä fonetiikalla oli vanhat perinteet, Aarni Penttilä oli perustanut fonetiikan laboratorion Kasvatusopillisen korkeakoulun suomen kielen laitoksen yhteyteen jo vuoden 1940 vaiheilla.

¹⁴⁶Tätä kirjoitettaessa helmikuun alussa 1997 Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa on vireillä kääntäjänkoulutuksen uudelleen järjestelyjä, joiden yksi ilmentymä toteutuessaan tulee olemaan Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitoksen nimen muuttuminen joko "Helsingin yliopiston käännöstieteen laitokseksi" tai "Helsingin yliopiston käännöstieteiden laitokseksi".

Lisäksi Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitokseen perustettiin kieliteorian ja kääntämisen professorin virka 1987, jonka haltija vuodesta 1993 on **Lauri Carlson** (1952-). Nimivaihtoehto, jota viran lahjoittaja, Kouvolan kaupunki, alun perin tarjosi, oli käännöstieteen professorin virka, mutta tiedekunta katsoi 1987 (toisin kuin Turun ja Tampereen tiedekunnat), ettei käännöstiede ainakaan tuolloin täyttänyt itsenäisen tieteenalan tunnusmerkkejä. Valitussa nimikkeessä esiintyvä ”kieliteoria” on tietenkin lähellä yleistä kielitiedettä. Saman mallin mukaan Savonlinnan kansainvälisen viestinnän laitokseen perustettiin kieliteorian ja kääntämisen professuuri 1991, haltijana **Sonja Tirkkonen-Condit**.

Suomessa on siis noin 15 kääntämiseen profiloitua professorin virkaa, mikä on kansainvälisesti katsottuna ainutlaatuisen vahva tiedepoliittinen panostus lingvistiikan yhteen erikoisalaan. Kääntämisen tutkimuksen juuret ovat sekä yleisessä että soveltavassa kielitieteessä. Usein kääntämisen tutkimus mielletään nimenomaan soveltavaksi kielitieteeksi. Yhtenä konkreettisenä tämän tulkinnan ilmentymänä on Vaasan yliopiston edellä mainittu soveltavan kielitieteen professorin viran opetusalan määritys. Tämän viran haltijana on **Hartmut Schröder**.

Jyväskylän yliopisto on kulkenut omaa tietään 1970-luvulta, profiloituen järjestelmällisesti soveltavaan kielitieteeseen, erityisesti vieraan kielen oppimisen tutkimukseen, sekä puheentutkimukseen, jonkalaisten virkojen muodostamiseen on käytetty mm. aiemmat fonetiikan apulaisprofessuuri ja yleisen kielitieteen lehtoraatti. Jyväskylän yliopisto perusti soveltavan kielitieteen ja puheentutkimuksen professorin viran 1984 (haltijana **Jaakko Lehtonen**, 1942-) ja puheviestinnän professorin viran 1987 (haltijana **Aino Sallinen**). Vuonna 1996 Jyväskylän yliopistoon perustettiin soveltavan kielentutkimuksen keskus, johon kuuluu mm. soveltavan kielentutkimuksen professorin virka, haltijana entinen englantilaisen filologian professori **Kari Sajavaara** (1938-).

1970-luvun tutkinnonuudistus edisti sikäli yleisen kielitieteen ja fonetiikan asemaa, että näiden peruskurssit jokseenkin kaikissa yliopistoissa tulivat tärkeimpien kieliaineiden yleisopintojen pakollisiksi osiksi. Tämä tarjosi hyvän mahdollisuuden esitellä yleistä kielitiedettä laajoille opiskelijajoukoille. 1990-luvun tutkinnonuudistus poisti yleisopintojen viimeisetkin rippeet.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) perustettiin vuonna 1976 opetusministeriön alaisena tutkimuslaitoksena.¹⁴⁷ Tämä toimenpide vakiinnutti monet fennistiikan ja fennougriistiikan pitkäaikaiset hankkeet, jotka liittyvät leksikografiaan, dialektologiaan ja suomen sukukieliin. Kotus on maan suuri laitos, jossa harjoitetaan kielentutkimusta (henkilökuntaa melkein 100). —

5.1.3. Suomen kielitieteen vuonna 1965 alkanut lingvistinen muutos

Suomen kielitiede oli elänyt hyvin staattista vaihetta aina 1960-luvun alkuun asti. Teoreettinen peruskalusto ja tutkimusaiheet olivat paljolti samoja kuin 1800-luvun lopussa, niin uusissa filologioissa kuin kotimaistenkin kielten tutkimuksessa. Strukturalismi ei ollut varsinaisesti tullut Suomeen vielä 1960, nimittäin siinä mielessä, että joku tutkija olisi omaksunut sen perustavaksi näkökulmakseen ja metodikseen ja kirjoittanut laajan työn

¹⁴⁷Tarkemmin Koivusalo (1976, 1996), Jussila (1976), F. Karlsson (1996).

kokonaan sen puitteissa. Ei edes Paavo Siro ollut tehnyt tätä, vaikka hän ensimmäisenä oli ryhtynyt haastamaan valtaparadigmaa sekä näkökulmansa (synkroninen), tutkimusaiheensa (syntaksi) että metodinsa (formaalinen) puolesta. Varhaisen 1960-luvun suomalaisen kielitieteen teoreettis-metodisen muutoksen ja tutkimusaiheiden laajentamisen tarve oli siten melkoinen.

Tieteen kehitystä Yhdysvalloissa oli seurattu vain vähän jos ollenkaan, poikkeuksina silti mm. Nils Erik Enkvist joka suoritti MA-tutkinnon Ann Arborissa Michiganissa 1948, Paavo Ravilan Yhdysvaltain matkat Indianan yliopistoon Bloomingtoniin 1951 ja New Yorkin Columbian yliopistoon 1962, Kalevi Wiik, joka Enkvistin tavoin suoritti MA-tutkinnon Ann Arborissa 1958, Kenneth Piken oppilaana, ja neljäskin turkulainen, Eeva Kangasmaa-Minn, joka ASLA-stipendin turvin lähti Yhdysvaltoihin Yalen yliopistoon jatkamaan kielitieteellisiä opintojaan 1951. Kangasmaa-Minn, joka Turussa oli ollut Ravilan oppilaana, suoritti MA-tutkinnon Bloomingtonissa 1953 ja PhD-tutkinnon 1955, väitöskirjan aiheena tšeremissin johto-opin kuvaus amerikkalaisen strukturalismin mukaisesti. Teoriataustan valinnan osalta Kangasmaa-Minn oli suomalaisittain pioneeri. Väitelyään hän palasi Turkuun suomen kielen lehtoriksi, myöhemmin suomen kielen apulaisprofessoriksi Siron jälkeen sekä lopulta fennougristiikan ja yleisen kielitieteen professoriksi, kuten edellä todettiin. Kaikkiaan Turussa oli siis 1950-luvun lopussa useita teoreettisista valveutuneita lingvistejä, lisäksi pitää mainita ainakin Osmo Ikola, Y. M. J. Biese, Alho Alhoniemi ja Mauno Koski. Tämä oli se miljö, jossa Turun yliopiston epävirallinen Kielitieteen kerho vuoden 1960 vaiheilla alkoi kokoontua pohtimaan uusien teorioiden merkitystä ja niiden soveltamista meikäläisittäin relevantteihin kieliin.

Vuosina 1965-70 1900-luvun kansainvälinen teoreettinen lingvistiikka vihdoin rantautui Suomeen, samanaikaisesti strukturalismin ja generatiivisen transformaatioteorian muodossa. Jos kysytään, ketkä laukaisivat muutosprosessin, vastaus on: edellä mainituista lingvisteistä erityisesti Kalevi Wiik ja Nils Erik Enkvist. Muutos lähti liikkeelle Turusta. Wiik väitteli tohtoriksi Turun yliopistossa 1965 aiheenaan suomen ja englannin vokaalijärjestelmien fonologinen vertailu ja ennen kaikkea vokaalien akustisfoneettinen kontrastointi. Työ oli samalla kertaa strukturalistinen, foneettinen ja soveltava. Wiik (1965) oli ensimmäinen Suomessa tarkastettu väitöskirja, joka oli selkeästi tehty 1900-luvun kansainvälisen lingvistiikan paradigman mukaan.¹⁴⁸ Turun yliopiston fonetiikan dosenttina ja lehtorina Wiik opetti nimellisesti fonetiikkaa, mutta hän antoi edustamalleen aineelle laajan tulkinnan ja opetti sen piirissä de facto myös yleistä kielitiedettä. Samanaikaisesti Wiik ryhtyi syyslukukaudesta 1966 hoitamaan Helsingin yliopiston vasta perustettua yleisen kielitieteen professorin virkaa, missä tehtävässä hän sitten oli kaksi vuotta. Näin Wiikin pedagoginen ja lingvistinen vaikutus ulottui myös Helsinkiin. Åbo Akademiassa taas Enkvist käynnisti 1965 ensimmäisen (epävirallisen) lingvistisen työryhmän, kun hän kokosi "Arbetsgruppen för tillämpad lingvistik", AFTIL, joka toimi ÅA:n englannin kielen laitoksessa. Kuten AFTILin nimi kertoo, Enkvist vaikutti alussa erityisesti soveltavan kielitieteen puolella. Sekä Wiik että Enkvist tavoittivat pitämiensä fonetiikan ja yleisen kielitieteen peruskursien kautta useiden kieliaineiden opiskelijoita.

Wiikillä ja Enkvistillä oli kolme mielenkiintoista yhteistä piirrettä: he toimivat ensisijaisesti Turussa, kumpikin oli suorittanut amerikkalaisen tutkinnon, eivätkä he olleet fennistejä tai fennougristeja. Suomen kielitieteen 1965 alkanut muutoksen ratkaiseva

¹⁴⁸Vastaväittäjänä oli Lundin yliopiston yleisen kielitieteen (aiemmin fonetiikan) professori Bertil Malmberg.

sysäys ei siis lähtenyt Suomen pitkien perinteiden eli fennistis-fennougrististen valtaparadigmojen sisältä, vaan vieraista kielistä (ensisijaisesti englannista) ja kansainvälisistä vaikutteista ponnistaen.

Paavo Sirokin oli opettanut Turun yliopistossa 1952-1965 ennen siirtymistään Tampereelle, mutta hänen lingvistisesti herättävä vaikutuksensa opiskelijoihin jäi vähäisemmäksi. Yksi syy oli kenties se, että hän suomen kielen apulaisprofessorina joutui pitämään runsaasti pakollisia kurseja tyyppiä "viron kielen äännehistoria" eikä voinut antaa oppiaineelle perinteisestä poikkeavaa profiilia.¹⁴⁹ Toiseksi Siro ehkä ei ollut tarpeeksi räiskyvä tai iskevään konkreettisuuteen pyrkivä opettajapersoonallisuus.¹⁵⁰ Eeva Kangasmaa-Minnin vaikutus oli myös epäsuorempaa.

Wiikin oppilaita Helsingissä olivat mm. Auli Hakulinen, Esa Itkonen, Pekka Sammallahti, Matti Leiwo ja Anders Ahlqvist, Turussa taas mm. Pekka Hirvonen, Jussi Niemi, Kari Suomi ja allekirjoittanut. Enkvistin oppilaita Åbo Akademiassa olivat mm. Håkan Ringbom, Erik Andersson, Kay Wikberg ja allekirjoittanut. Näin syntyi muutamassa vuodessa 1965-68 joukko nuoria, yleislingvistisen "herätyksen" saaneita tutkijoiksi pyrkiviä.

Lingvistisesti merkittävä tapahtuma Åbo Akademiassa oli Bengt Lomanin saapuminen hoitamaan ruotsin kielen professorin virkaa 1973. Lomanilla oli suuri vaikutus sosiolingvistiikan kehittymiselle Suomessa.

1960-luvulla kolme nuorta suomalaista lingvistiä, Raimo Anttila, Lauri Karttunen ja Paul Kiparsky siirtyi Yhdysvaltoihin jatkamaan opintojaan, Anttila Yalen yliopistoon, Karttunen Texasin yliopistoon (Austin) ja Kiparsky MIT:hin. He ovat kaikki aloillaan nousseet maailman johtavien tutkijoiden joukkoon. Myöhemmin Yhdysvalloissa väitelleitä ovat esimerkiksi semantikko Lauri Carlson (MIT) ja pragmaatikko Jan-Ola Östman (University of California, Berkeley). Syntaktikko Markku Filppula väitteli University College Dublinissä.

5.1.4. Yleisen kielitieteen professuurin ja laitoksen perustaminen Helsingin yliopistoon 1966-67

Suomalais-ugrilaisen Seuran 75-vuotisjuhlat pidettiin 2. joulukuuta 1958. Juhlapuheessaan **Paavo Ravila** esitti mm. ehdotuksen yleisen kielitieteen professorin viran perustamisesta Helsingin yliopistoon. Ravila esitti analyysin yleisen kielitieteen keskeisistä kehitystrendeistä ja niiden suhteesta fennougristiikkaan sekä perusteli viran tarpeellisuutta näin:

¹⁴⁹Ikola (1980a:22) kuvaa Siron työtehtäviä apulaisprofessorina 1950-luvulla näin: "Hänen päätehtävänä oli kurssiin kuuluvien pakollisten luentosarjojen pitäminen: karjala-aunus, vepsä, viro, vatja. Kun yliopistossa ei silloin vielä ollut suomen kielen lehtoria, joutui apulaisprofessorin viran hoitaja pitämään myös suomen kieliopin peruskurssia. Lisäksi hän opetti mm. murteentutkimuksen tekniikkaa."

¹⁵⁰Sanottuani tämän haluan myös todeta suuren kunnioitukseni entistä opettajaani kohtaan, jolle olen tenttinyt kaikki suomen kielen loppuenttini approbaturista laudaturiin.

“Die finnisch-ugrische Forschung ist weder ein in sich abgeschlossenes Gebiet, noch ist sie Selbstzweck. Sie bildet einen organischen Teil jener grossen Wissenschaft, die den Menschen und die menschliche Gesellschaft zum Gegenstand hat. Die finnisch-ugrische Forschung kann sich nur dann weiter entfalten und an Bedeutung zunehmen, wenn sie sorgfältig und aufmerksam die Fortentwicklung der internationalen Wissenschaft verfolgt. So ist es auch bisher gewesen. Besonders die Entwicklung auf den fruchtbaren Gebieten der indoeuropäischen Forschung hat unsere eigene Arbeit unmittelbar beeinflusst. M. A. Castrén, Aug. Ahlqvist, E. N. Setälä – ohne die anderen alle zu erwähnen – haben die wichtigsten Anregungen gerade von der indoeuropäischen Forschung empfangen. – Am heutigen Abend möchte ich jedoch die Aufmerksamkeit auf einen meiner Ansicht nach recht wichtigen Punkt lenken. Auf dem Gebiet der Sprachwissenschaft hat sich in den letzten Jahrzehnten eine beachtenswerte Entwicklung vollzogen. Und es scheint, dass sich der Schwerpunkt – wenigstens in der Grundlagenforschung – entschieden vom indoeuropäischen Gebiet fortverlagert hat. Die zahlreichen, verschiedenartigen Sprachen der Welt haben die Problemstellung bereichert und das Blickfeld erweitert. Deshalb hat auch die allgemeine Sprachwissenschaft, die bis fast in unsere Tage hinein beinahe dasselbe wie vergleichende indoeuropäische Sprachwissenschaft gewesen ist, ihr Wesen von Grund auf verändert. Die finnisch-ugrische Forschung, die den Spuren der traditionellen indoeuropäischen Forschung gefolgt ist, hat mit dieser Entwicklung nicht so gut schrittgehalten, wie es wünschenswert gewesen wäre. Es liegt auf der Hand, dass dieser Frage in Zukunft mehr Beachtung zu schenken ist. Die finnisch-ugrische Gesellschaft – wie auch einige anderer anderen grossen wissenschaftlichen Gesellschaften – hat es sich zur Aufgabe gemacht, auch solche Vorschläge zu äussern, zu deren Verwirklichung ihr selbst keine Möglichkeiten gegeben sind. -- In letzter Zeit empfindet man in den Kreisen unserer Gesellschaft besonders deutlich den Mangel, dass an der Universität zu Helsinki keine eigene Professur für die allgemeine Sprachwissenschaft besteht. Voraussetzung für eine fruchtbare internationale Zusammenarbeit ist, dass die Finnisch und finnisch-ugrische Sprachen an der Universität Studierenden auf der Universität auch über die Fragen Aufschluss erhalten, welche in der internationalen Diskussion in den Vordergrund treten, und dass man auch bei uns sorgfältiger als zuvor die Entwicklung auf diesem Gebiet verfolgen kann. Das ist auch aus rein praktischen Gründen dringend geboten in einem Land, in dem das Studium der Fremdsprachen ein so starkes Gewicht besitzt und in dem die erste Landessprache zu alldem ganz anders geartet ist als die anderen in der Schule unterrichteten Sprachen. Die künftigen Lehrer der Muttersprache und auch die Lehrer aller anderen Sprachen sollten eine ausreichende Ausbildung in den Fragen der allgemeinen Sprachwissenschaft erhalten, damit sie mit Erfolg ihre schwierigen Aufgaben bewältigen und auch selbst ihr eigenes Lehrfach weiterentwickeln können. An diesem hohen Tag unserer Gesellschaft habe ich den Mut, diesen Vorschlag der wohlwollenden Erwägung der Staatsgewalt und der anwesenden Autoritäten der Universität anheimzustellen.” (Ravila 1960c:9-11)

Tämän painavan puheenvuoron esitti siis Suomen Akatemian jäsen maineikkaan Suomalais-ugrilaisen Seuran suuressa juhlatilaisuudessa, vieläpä puheensa loppupontena. Analyysissaan Ravila totesi, että yleinen kielitiede viime aikoina on erkaantunut (vertailevasta) indoeuropeistiikasta, että Suomessa ei ole seurattu yleisen kielitieteen kehitystä tarpeeksi tiiviisti, että fennougriistiikan kehittyminen edellyttää yleisten lingvististen teorioiden tuntemusta, ja että yleisen kielitieteen tunteminen on tarpeen myös kielten opettajille, niin äidinkielen kuin vieraidenkin kielten. Ravilan viimeisenä mainittu argumentti liittyy jo 1800-luvulla vilkkaana käytyyn keskusteluun kieltenopetuksen periaatteista ja yleisestä kieliopista. 1950-luvulla soveltava kielitiede ei vielä pyrkinyt yleisestä tai teorettisesta kielitieteestä eroavaksi, enemmän tai vähemmän itsenäiseksi alueekseen.

1960-luvun alku oli Suomessa kuitenkin taloudellisesti ankeaa aikaa, yleisesti ja siksi yliopistoissakin.¹⁵¹ Konsistori oli 1961 esittänyt kolmivuotissuunnitelman yliopiston kehittämiseksi, josta virkojen osalta vain vähäiset osat olivat toteutuneet. Syksyllä 1964 alkoi kuitenkin tapahtua. Valtio valmisteli lisämenoarviota syksyllä 1964. Rehtori Erkki Kivinen pyysi 10.9. 1964 päivämällään kirjeellä tiedekuntia esittämään määrärahaesityksiä tätä, vuoden 1965 ensimmäistä lisämenoarvioesitystä sekä vuoden 1966

¹⁵¹ Henkilökohtainen muistelu tältä ajalta: ryhdyin suorittamaan asevelvollisuuttani 15.10. 1964. Mutta 10.8. 1965 saapumiserä 3/1964 kotiutettiin kahden päivän varoitusaajalla valtion akuutin kassakriisin takia, jolloin valtio säästi tämän saapumiserän 11 kk palvelemaan tarkoitettujen osalta 1 kk:n palvelusajan. Tätä ensimmäisen kerran käytettyä valtiontalouden säästämistapaa sovellettiin sittemmin useita kertoja.

varsinaista menoarvoesitystä varten. “Muuttuneiden olosuhteiden” takia tiedekuntia kehoitettiin laatimaan ajan tasalla olevia uusia suunnitelmia erityisesti vuoden 1966 budjettia varten.

Historiallis-kielitieteellisen osaston dekaanina oli tuolloin itämerensuomalaisten kielten professori **Lauri Posti**. Paavo Ravila oli sekä Helsingin yliopiston kansleri että (vanhan) Suomen Akatemian esimies. Kokouksessaan 16.10. 1964 historiallis-kielitieteellinen osasto päätti uusien virkojen osalta antaa dekaanille sekä professoreille Valentin Kiparsky, Pertti Virtaranta (suomen kieli) ja Kaj B. Lindgren (germaaninen filologia) tehtäväksi valmistella esitystä yleisen kielitieteen professorin viran perustamisesta. Samassa yhteydessä asetettiin vastaavat ryhmät yleistä uskontotiedettä, yleistä aatehistoriaa sekä teatteritiedettä varten.¹⁵²

Tiedekunnan seuraavassa kokouksessa 6.Tl. 1964 todettiin jätetyt esitykset, joita professuurien osalta oli tullut yksi lisääkin, nimittäin suomen kieli (opetusala nimistöntutkimus). Muuten asia pantiin pöydälle seuraavaan kokoukseen viikon päästä.

Kokouksessa 13.11. 1964 Osasto ryhtyi käsittelemään esityksiä. Pöytäkirjan liitteenä on mm. professoreiden Kiparsky, Virtaranta ja Lindgren allekirjoittama ja 3.11. 1964 päiväämä perustelumuuisto, miksi pitäisi perustaa yleisen kielitieteen professorin virka. Aluksi he toteavat Ravilan edellä mainitun aloitteen, ja siteeraavat keskeisimmät niistä kohdista, jotka minäkin olen edellä siteerannut. Sitten he jatkavat:

“Yleisen kielitieteen opetuksen tarve Osaston piirissä ilmenee jo siitä, että kaikkien kieliaineiden tutkintovaatimuksiin on sisällytetty yleisiä periaatteellisia ongelmia selvittäviä teoksia. Kielitieteen metodien ja yleisten teoriain tuntemus on kuitenkin maassamme varsin satunnaista ja yksipuolista, koska meillä ei ole ketään alalle erikoistunutta tutkijaa, vaan se on jäänyt yksinomaan sen varaan, minkälaisiin ongelmiin kukin tietyn kielen tutkija omassa työssään on joutunut syventymään. Tästä johtuen maassamme tunnetaan vain eräitä suuntia tai koulukuntia, ja nimenomaan uusien kehitys on jäänyt suureksi osaksi tuntemattomaksi, mikä oleellisesti on rajoittanut tutkimuksen näköpiiriä. Tietyn kielen tutkijalta ei voida kuitenkaan vaatia näin laajaa näkemystä, vaan siihen tarvitaan henkilö, joka tuntee perusteellisesti useampiin kieliryhmiin kuuluvia kieliä ja on tällä tavoin konkreettisen tutkimuksen kautta perehtynyt erilaisiin menetelmiin.

Ulkomailla on jo varsin laajalti todettu tällaisen erityistutkimuksen ja -opetuksen tarve. Niinpä yleisen kielitieteen professorin virkoja on Pohjoismaissa ainakin Kööpenhaminan ja Oslon yliopistoissa. Yhdysvalloissa niitä on hyvin yleisesti, myös esim. Saksassa on havaittavissa siirtymistä perinteellisestä vertailevasta indogermaanisesta kielitieteestä yleiseen kielitieteeseen; siellä on osittain perustettu uusia virkoja, osittain täydennetty opetusalaa muihin ryhmiin kuuluvilla kielillä. Suomessa tällaisen tutkimuksen tarve on sitäkin suurempi, koska meillä kielimiehet jo oppikoulunopetuksesta alkaen joutuvat pakosta käsittelemään kysymyksiä, jotka sisältävät vertailua suomalais-ugrilaisen ja indoeurooppalaisen kielistruktuurin välillä.

Yleisen kielitieteen professorinviran opetusalaan olisi sisällytettävä kielitieteen yleiset menetelmät ja teoriat ja näiden kriittinen tarkastelu sekä kielitieteen historia, sen haltijalta olisi vaadittava perehtyneisyys useampaan kieliryhmään.” (HKOSPK 13.11. 1964, § 6, liite)

¹⁵²HKOSPK 16.19. 1964, § 11.

Vertailun vuoksi todettakoon, että Oslon yliopisto oli perustanut yleisen kielitieteen professorin viran jo vuonna 1931. Ruotsissa ensimmäinen yleisen kielitieteen professorin virka perustettiin Lundin yliopistoon 1959, muuttamalla siihenastista indoeurooppalaisen ja vertailevan kielitieteen professorin viran nimikettä. Ruotsin toinen yleisen kielitieteen professorin virka perustettiin Uumajan yliopistoon 1965.¹⁵³ Tukholman yliopisto sai yleisen kielitieteen professuurin samana vuonna kuin Helsinki, 1966.

Kun asiaa ryhdyttiin käsittelemään, Osasto päätti ensin esittää psykologian professuurin perustamista, joka oli sisältynyt jo 1961 tehtyyn kolmivuotissuunnitelmaan. Muiden esitettyjen professuurien osalta ei päästy yksimielisyyteen niiden keskinäisestä järjestyksestä. Äänestys toimitettiin siten, että Osaston jäsenet kirjallisesti ilmoittivat, missä järjestyksessä he haluavat mainitut virat perustettaviksi. Äänestyksen tulos oli (HKOSPK 13.11. 1964, § 6):

	I	II	III	IV	V
yleinen kielitiede	12	8	2	1	4
suomen kieli	7	7	8	3	2
yleinen aatehistoria	3	8	5	4	6
vertaileva uskontotiede	1	3	5	12	5
teatterihistoria	5	1	6	6	9

Esitettävien professuurien järjestykseksi tuli näin 1) psykologia, 2) yleinen kielitiede, 3) suomen kieli (opetusala nimistöntutkimus), 4) yleinen aatehistoria, 5) teatterihistoria ja 6) vertaileva uskontotiede.

Psykologian (tarkemmin sanottuna sovelletun) ja yleisen kielitieteen professorin virat saatiinkin sitten perustetuiksi 1.9. 1966 alkaen. Paavo Ravilan panos pitkän prosessin eri käännteissä oli ollut ratkaiseva.

Edellä siteerattu perustelumuuisto korosti opetusalan määrittelyn osalta uusien teorioiden tuntemuksen tärkeyttä, kriittisyyttä, kielitypologista laajuutta ja kielitieteen historian tuntemusta. Lopulta nämä eivät toteutuneet. Opetusala jätettiin tarkemmin määrittelemättä, kun Osasto vuotta myöhemmin, konsistorin myönteisen käsittelyn ja päätöksen jälkeen, 3.12. 1965 päätti esittää konsistorille, että annettaisiin viran perustamisasetus. Asetusluonnos ja lopullinen asetusteksti sisältää vain yhden pykälän:

“Eduskunnan myönnettyä tarvittavat varat perustetaan Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteelliseen osastoon yleisen kielitieteen varsinainen professorin virka.”

¹⁵³ Uumajan tapaus on erityisen mielenkiintoinen. Uumajan yliopisto perustettiin nimittäin 1965, ja Universitetskanslersämbetet halusi, että uusi yliopisto alusta asti panostaisi monitieteiseen metodipainotteiseen tutkimukseen ja opetukseen. Yleisen kielitieteen professorin virka (kuten myös samanaikainen fonetiikan ja ruotsin kielen professorin virka) perustettiin siten ensimmäisinä, ennen kuin oli perustettu muita erityiskielten professorin virkoja (Enkvist, Ferguson, Hajicová ja Ladefoged 1992:90-98). Kysymyksessä oli siis uuden yliopiston tietoinen tiedepoliittinen profilointi uusien ajankohtaisten haasteiden edessä. Suomen uudet 1950- ja 1960-lukujen korkeakoulut ja yliopistot olivat tieteenalavalikoimansa puolesta paremminkin Helsingin yliopiston klooneja.

Viran täyttäminen osoittautui heti ensimmäisellä täyttökerralla mutkikkaaksi. Täyttämismenettelystä ei päästy yksimielisyyteen historiallis-kielitieteellisen osaston kokouksissa 4.3, 11.3, 18.3 tai 25.3 1966, vaan joka kerta asia pantiin neuvottelun jälkeen pöydälle. Viidennellä käsittelykerralla 1.4. 1966 päätettiin yksimielisesti, että “-- Osaston mielestä yleisen kielitieteen professorin virka olisi täytettävä sitä haettavaksi julistamatta”.¹⁵⁴ Ehdokasta tai ehdokkaita ei kuitenkaan nimetty. Rinnan tämän virantäyttöasian kanssa esillä oli koko ajan myös sovelletun psykologian professuurin täyttö.

Seuraavassa kokouksessa 15.4. 1966 asia oli jälleen esillä, mutta nyt edellisessä kokouksessa tehty päätös kumottiin ja päätettiin ilmoittaa konsistorille, että molemmat virat “-- olisi tavallisessa järjestyksessä julistettava haettavaksi sen jälkeen kun on annettu asetus niiden perustamisesta”.¹⁵⁵ Osaston kokouksessa 20.5. 1966 yleisen kielitieteen professuurin hoidattamisesta neuvoteltiin, mutta asia pantiin pöydälle. Kokouksessa 31.5. päätettiin määrätä viran hoitajaksi dosentti **Y. M. J. Biese**, mikäli hän voisi saada virkavapauden Turun yliopiston englannin kielen professorin virastaan. Siltä varalta, että Biese ei tätä virkavapautta saisi, päätettiin määrätä viran hoitajaksi filosofian tohtori **Kalevi Wiik**.¹⁵⁶ Osaston kokouksessa 9.9. 1966 todettiin dosentti Biesen ilmoittaneen, että lääkäri oli kieltänyt häneltä opetustyön. Edelleen todettiin, että 31.5. 1966 tehty päätös määrätä FT Kalevi Wiik viran hoitajaksi oli astunut voimaan. Näin käynnistyi Suomessa yleisen kielitieteen vakinainen opetus.

Mielenkiintoista on todeta, että isosta Helsingin yliopistosta ei 1966 löytynyt sopivalta alalta väitellyttä henkilöä yleisen kielitieteen professorin viran hoitajaksi, Turusta sen sijaan löytyi. Wiik oli väitellyt 1965, aiheenaan suomen ja englannin vokaalien foneettis-fonologinen ja kontrastiivinen vertailu (Wiik 1965). 1900-luvun lingvistiikan ratkaiseva läpimurto Suomessa tapahtuikin ensisijaisesti Turussa 1960- ja 1970-luvulla. Helsingin yliopiston keskeinen, sinänsä tärkeä ja kaukonäköinen kontribuutio oli puheena olevan yleisen kielitieteen professorin viran ja 25.1.1967 tapahtuneen yleisen kielitieteen laitoksen perustaminen.

¹⁵⁴ HKOSPK 1.4. 1966, § 17. Sovelletun psykologian professuurin osalta päädyttiin äänestyksen jälkeen samaan ratkaisuun.

¹⁵⁵ HKOSPK 15.4. 1966, § 20. En ole pystynyt selvittämään, mitkä näkökohdat olivat näiden käänteiden takana, vaikka olen suullisesti asiaa tiedustellut useilta silloin mukana olleilta osaston jäseniltä.

¹⁵⁶ Kalevi Wiik (1932-) hoiti professuuria ensimmäiset kaksi lukuvuotta ja nimitettiin 1968 Turun yliopiston fonetiikan professoriksi.

Vt. professori Wiikin ensimmäisiä tehtäviä oli laatia ehdotus yleisen kielitieteen approbatur- ja cum laude -tutkintovaatimuksiksi. Ehdotus pantiin pöydälle Osaston kokouksessa 21.10. 1966, samoin kokouksessa 28.10. 1966. Kokouksessaan 11.11. 1966 Osasto vihdoin “-- katsoi oikeaksi vahvistaa tarkistetun ehdotuksen yleisen kielitieteen tutkintovaatimuksiksi”.¹⁵⁷ Viikkoa myöhemmin, 18.11.1966, oli esillä mm. Osaston huonetilasuunnitelma vuodeksi 1981 — muistettakoon että korkeakoulujen kehittämislaki oli voimassa juuri kaudella 1966-81. Tässä suunnitelmassa yleisen kielitieteen laitokselle esitettiin peräti 1 100 neliömetrin verran tiloja. Samassa yhteydessä oli vireillä erillinen huonetilasuunnitelma myös “vertailevan kielitieteen laitosta” varten, jonka perustamista ei kuitenkaan myöhemmin ole ryhdytty ajamaan.

Konsistori päätti 25.1. 1967 Historiallis-kielitieteellisen osaston esityksestä perustaa Yliopistoon yleisen kielitieteen laitoksen (§ 42). Konsistori määräsi 8.3. 1967 FL Raila Ojansuun luennoimaan 30 tuntia kielitieteen tilastollisista menetelmistä. 10.5. 1967 konsistori määräsi hum. kand. Esa Itkosen yleisen kielitieteen assistentiksi ajaksi 1.9. - 31.12. 1967 ja myönsi 1 000 mk yleisen kielitieteen laitokselle “-- kuluvan vuoden juoksevia menoja varten”. Nämä olivat laitoksen ensimmäisen akateemisen toimintavuoden keskeiset hallinnolliset tapahtumat.

5.1.5. Suomen kielitieteellinen yhdistys ry:n perustaminen 1977

Suomen kielitieteellinen yhdistys ry:n syntysanat lausui professori **Paavo Siro** puheessaan Auli Hakulisen karonkassa 29. toukokuuta 1976 Turussa.¹⁵⁸ Hakulinen oli päivällä väitellyt tohtoriksi Turun yliopistossa, illalla järjestettiin karonkka Åbo Akademin Tekstilingvistiikan tutkimusryhmän¹⁵⁹ tiloissa. Sekä Hakulinen että minä olimme tämän ryhmän jäseniä 1974-1977. Puheessaan illalla Siro ehdotti yleistä kielitiedettä edistävän valtakunnallisen yhdistyksen perustamista.¹⁶⁰

Syyskuussa 1976 ostin yhdistystoiminnan käsikirjan ja yhdessä Auli Hakulisen kanssa suunnittelimme, miten asiassa pitäisi edetä. Lähetin yhdistyksen perustamista koskevan tiedustelun yhteensä 125:lle eri kieliä edustavalle tutkijalle ja opettajalle, ja pyysin reaktioita ajatukseen, että perustettaisiin valtakunnallinen yleisen kielitieteen yhdistys. Vastauksia tuli 87, kaikki myönteisiä. Syksyn mittaan tein luonnoksen yhdistyksen säännöiksi, joita yhdessä hioimme Auli Hakulisen kanssa.

Vuoden 1977 eli viidennet Kielitieteen päivät järjestettiin Helsingin yliopistossa 11.-12. helmikuuta. Järjestäjien kanssa sovin, että ensimmäisen päivän kokousohjelman jälkeen voitaisiin pitää yhdistyksen perustamiskokous. Lähetin tauluilmoituksen yhdistyksen perustamiskokouksesta ja sen ohessa sääntöluonnoksen kaikkiin Suomen yliopistojen kielten laitoksiin noin 10 päivää ennen kokousta. Tieto perustamiskokouksesta ja sääntöluonnos toimitettiin myös esitelmätiivistelmien ohessa kaikille Kielitieteen päivien osanottajille etukäteen. Perustamiskokous pidettiin Porthanian luentosalissa I.

Avasin kokouksen klo 17.15. Läsnä oli noin 110 henkeä, pääasiassa Kielitieteen päivien osanottajia. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin allekirjoittanut, sihteeriksi Kaisu

¹⁵⁷HKOSPK 11.11. 1966, § 22.

¹⁵⁸Peruslähteeni tässä jaksossa ovat yhdistyksen perustamiskokouksen pöytäkirja sekä omat muistiinpanoni.

¹⁵⁹Tekstilingvistiikan tutkimusryhmän johtaja oli silloinen tutkijaprofessori Nils Erik Enkvist.

¹⁶⁰Siron täsmällisistä sananvalinnoista en ole täysin varma.

Juusela ja pöytäkirjan tarkistajiksi Alho Alhoniemi ja Terho Itkonen. Kokouksen puheenjohtajan etukäteen laatima esityslista hyväksyttiin sillä muutoksella, että 4. §:n yhteydessä päätettiin käsitellä myös yhdistyksen toiminnan pääperiaatteita.

Pöytäkirjan mukaan “käytiin vilkas keskustelu yhdistyksen perustamisesta ja sen toiminnan pääperiaatteista”. Puheenvuoroja käyttivät Auli Hakulinen, Osmo Ikola, Esa Itkonen, Mikko Korhonen, Jaakko Lehtonen, Heikki Leskinen, Kaj B. Lindgren, Päivi Rintala, Kari Sajavaara, Pauli Saukkonen, Paavo Siro, Seppo Suhonen ja Aimo Turunen. Pöytäkirja jatkaa (§ 4): “Useimmissa puheenvuoroissa tuotiin esille sellaisen yhteenliittymän perustamisen tarve, joka yhdistäisi yleistä kielitiedettä harrastavat sekä alan opetuksen kehittämistä kiinnostuneet eri kielten yksityiset tutkijat ja opettajat. Yhdistyksen vastaisista tehtävistä mainittiin erityisesti vuotuisten kielitieteen päivien järjestäminen ynnä muu koulutustoiminta, kielitieteellisten julkaisujen toimittaminen sekä yhteyksien luominen alan kansainvälisiin järjestöihin. Monissa puheenvuoroissa tähdennettiin, että perustettava yhdistys ei tulisi olemaan jo olemassa olevien kielitieteellisten yhdistysten keskusliitto.”

Seuraavaksi päätettiin yksimielisesti perustaa valtakunnallinen kielitiedettä harrastava yhdistys.

Tämän jälkeen otettiin käsittelyyn puheenjohtajan laatima sääntöehdotus. Yhdistyksen suomenkielisestä nimestä keskusteltiin perusteellisesti. Kannatettuja ehdotuksia oli neljä, joiden välillä äänestettiin:

Suomen kielitieteen yhdistys	(puheenjohtajan ehdotus, 10 ääntä)
Suomen kielitieteellinen yhdistys	(Osmo Ikolan ehdotus, 59 ääntä)
Suomen lingvisti yhdistys	(Pauli Saukkosen ehdotus, 8 ääntä)
Suomen yleisen kielitieteen yhdistys	(Jorma Koivulehdon ehdotus, 4 ääntä)

Koska Osmo Ikolan ehdotus oli saanut ehdottoman äänen enemmistön, yhdistyksen suomenkieliseksi nimeksi vahvistettiin *Suomen kielitieteellinen yhdistys*. Vastaavanlainen äänestys käytiin yhdistyksen ruotsinkielisestä nimestä:

Lingvistföreningen i Finland	(puheenjohtajan ehdotus, 19 ääntä)
Språkvetenskapliga föreningen i Finland	(Osmo Ikolan ehdotus, 27 ääntä)
Lingvistiska föreningen i Finland	(Ilkka Hirvosen ehdotus, 13 ääntä)

Koska yksikään ehdotus ei saanut ehdotonta enemmistöä, toimitettiin uusi äänestys kahden eniten ääniä saaneen ehdotuksen välillä, jolloin Ikolan ehdotus voitti äänin 37-26. Ruotsinkieliseksi nimeksi vahvistettiin siten *Språkvetenskapliga föreningen i Finland*. Puheenjohtajan ehdottama englanninkielinen nimi *Linguistic Association of Finland* hyväksyttiin yksimielisesti.

Yhdistyksen kotipaikaksi vahvistettiin Turun kaupunki.

Klo 19 kokous päätettiin keskeyttää ajan puutteen vuoksi ja jatkaa lauantaina 12. helmikuuta aamupäivällä tarkemmin ilmoitettavana ajankohtana, jolloin käsiteltäisiin esityslistan kohdat 7-15.

Seuraavan päivän kokous kesti 11.35 - 12.10, läsnä oli noin 190 Kielitieteen päivien osanottajaa. Yhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin yksimielisesti Kalevi Wiik ja ensimmäiseksi sihteeriksi Kaisa Häkkinen. Johtokunnan muiksi varsinaisiksi jäseniksi valittiin Erik Andersson (Turku), Esa Itkonen (Helsinki), Pentti Leino (Helsinki), Lauri Lindgren (Turku), Marja-Leena Piitulainen (Tampere) ja Kari Sajavaara (Jyväskylä).

Tilintarkastajiksi valittiin Esko Koivusalo ja Pauli Saukkonen.

5.2. Muutama havainto yleiskielitieteellisestä tutkimuksesta Suomessa 1965-95

Syistä, jotka mainitsin esipuheen lopussa, en aio tässä yhteydessä käsitellä vuosina 1965-95 Suomessa tehtyä yleiskielitieteellistä tutkimusta samalla tarkkuudella kuin muita kausia.¹⁶¹ Muutama yleinen havainto on silti tarpeen.

Virkojen, oppiaineiden ja laitusrakenteiden myötä yleinen kielitiede on institutionaalistunut lingvistiikkamme osaksi vuodesta 1966 alkaen. Suomessa on silti selvästi vähemmän yleinen kielitiede -nimisiä virkoja ja laitoksia kuin vaikkapa Norjassa ja Ruotsissa. Toisaalta Suomi on panostanut mainittuja maita huomattavasti enemmän soveltavan kielitieteen, erityisesti kääntämisen tutkimuksen kehittämiseen ja institutionaalistamiseen. En ole selvittänyt, kuinka määrätietoinen tiede- ja korkeakoulupoliittinen tahto tähän tilanteeseen on vienyt, mutta voisi arvella yhden syyn liittyvän suomen kielen erilaisuuteen Euroopan valtakieliin verrattuna. Kääntäminen, kielten käytännön taidot ja siihen läheisesti liittyvä tutkimus ovat Suomelle keskeisiä kulttuuripoliittisia intressejä. "Lingvististen tieteiden" eli yleisen ja soveltavan kielitieteen sekä fonetiikan kentässä pääpaino on Suomessa joka tapauksessa ollut kahdessa jälkimmäisessä, vaikka fonetiikan asema viimeisten viidentoista vuoden aikana onkin jossain määrin heikentynyt.

Toinen tärkeä trendi viime vuosikymmeninä on ollut kieliaineiden lingvistisoituminen ja vastaavasti filologian (niin kulttuuri- kuin tekstieditiopainotteisenkin) heikentyminen. Yleislingvistiset teoriat ovat tulleet yhä tärkeämmiksi myös yksittäiskielten tutkimuksessa. Monien yksittäiskielten tutkijat tekevät yleislingvistisesti relevanttia työtä. Rajat ja erot yleisen kielitieteen ja yksittäisten kieliaineiden välillä ovat tutkimustulosten lingvistisen teoreettisuuden tai yleisyyden osalta monessa tapauksessa olemattomat. Viimeisten 20 vuoden aikana on kieliainessa esitetty useita väitöskirjoja, joissa yleislingvistinen komponentti on vahva: ruotsin kielessä Erik Andersson (1977), slaavilaisissa kielissä Marja Leinonen (1982) ja Jouko Lindstedt (1985), englannin kielessä Markku Filppula (1986), sanskritin alueella Bertil Tikkanen (1987) ja suomen kielessä Maria Vilkuna (1989), Urpo Nikanne (1990), Heikki Kangasniemi (1992) ja Lea Laitinen (1992), vain muutamia mainitakseni.

Tämä tendenssi ei koske vain uusia kieliä, vaan klassisiakin. "Nykyisin on yleinen kielitiede gresistin ja latinistin tavallisin lingvistinen taustasivistys; alan harrastus on vireää opiskelijoiden keskuudessa", totesi Oksala (1980:88). Jaakko Frösénin (1974) muinaiskreikan kielioloja koskeva sosiolingvistisluonteinen väitöskirja käy esimerkistä. Suomen kieliaineiden professorien joukossa on toistakymmentä, jotka ovat suorittaneet yleisen kielitieteen laudatur-arvosanan tai syventävät opinnot. Seikkaperäinen analyysi tehdystä yleislingvistisestä tutkimuksesta 1965-96 ei siten voi rajoittua vain sen tarkastelemiseen, mitä yleislingvistit itse ovat tehneet.

Erityisesti Helsingin yliopiston kielivalikoima on merkittävästi laajentunut vuodesta 1980 eteenpäin, mm. Afrikan ja Itä-Aasian kieliin.

¹⁶¹Tarkempia luonnehdintoja sisältyy kirjaan Hovdhaugen, Karlsson, Henriksen ja Sigurd (2000).

Kansainvälinen yhteistyö on eri tasoilla mittavaa. Erityisen merkitykselliseksi on osoittautunut yhteispohjoismainen tutkijakurssijärjestelmä, joka alkoi 1960-luvun lopussa.

1970-luvulla maahan syntyi kaksi merkittävää lingvististä yhdistystä. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLa perustettiin Turussa 1970, paljolti Nils Erik Enkvistin aloitteesta. Niinikään Turussa lausui Paavo Siro Suomen kielitieteellisen yhdistyksen syntysanat 1976. Kielitieteen päivien perinteen Paavo Siro aloitti Tampereella 1972, alkuaan nimellä Lauseopin ja semantiikan päivät. Nämä tosiseikat vahvistavat edellä esitettyä analyysia: yleislingvistiset innovaatiot on Suomessa voittopuolisesti tehty Helsingin ulkopuolella. Mainitut yhdistykset sekä Kielitieteen päivät ovat merkittävällä tavalla konsolidoineet yleisen ja soveltavan kielitieteen asemaa luomalla pysyvää infrastruktuuria.

Suomi on ollut aktiivisesti mukana kansainvälisessä kokouselämässä järjestämällä kolme merkittävää kansainvälistä lingvististä kokousta 1990-luvulla. Tietokonelingvistiikan kolmastoista maailmankokous COLING '90 järjestettiin Helsingissä 1990, Euroopan leksikografian tutkijoiden viides kansainvälinen kokous Tampereella 1992 ja soveltavan kielitieteen yhdestoista maailmankokous (AILA 96) Jyväskylässä 1996.

Mittavimmat teoreettiset väittelyt on käyty diakronis-variationistisen perinteen edustajan Terho Itkosen ja varhaisgeneratiivista teoriaa käyttäneiden Kalevi Wiikin, Fred Karlssonin, Auli Hakulisen ja Orvokki Heinämäen välillä. Esa Itkosen väitöskirja (1974) synnytti melkoisen debatin kielitieteen ja kieliopin kirjoituksen empiirisyydestä. Kaikkien näiden väittelyiden luonne on ajoittain ollut kiivas.

Haluan lopuksi mainita muutamia omasta mielestäni keskeisiä yleislingvistisesti relevantteja tutkimustuloksia tai muuta yleislingvistisesti relevanttia toimintaa, mitä Suomessa on saatu aikaan vuoden 1965 jälkeen. Kriteereinä käytän tutkijan merkitystä Suomen kielitieteen kehitykselle (jonka arvioiminen on osaksi subjektiivista), kansainvälisen huomion herättämistä, Suomen Akatemian arviointiin perustuvia valintoja sekä kansainvälisillä foorumeilla ilmestyneiden julkaisujen tasoa. Tällainen luettelo ei tietenkään voi olla täydellinen.

Kalevi Wiikin väitöskirja (1965) aloitti uuden fonologis-foneettisen kontrastiivisen tutkimusperinteen ja vaikutti herättävästi 1960-luvun lopun opiskelijoihin.

Nils Erik Enkvistin lingvististä tyylioppia käsittelevät teokset (1973, 1974) herättivät kansainvälistä huomiota. Hänen tällöin käynnistämänsä Tekstilingvistiikan tutkimusryhmä oli ensimmäinen monijäseninen yleislingvistinen projekti Suomessa.

Mikko Korhonen (1969, 1980) oli merkittävä kielitypologi. Hänen keskeisistä artikkeleistaan on äsken ilmestynyt kokoomapainos (Salminen 1996, toim.). Korhosen kirja kielen synnystä (1993a) on kansainvälisesti ainutlaatuinen.

Terho Itkosen (1957, 1959, 1976) ja Heikki Paunosen (1974, 1976b, 1995) työ kenttämorfologian piirissä kehittää edelleen yhtä fennistiikan pitkää perinnettä, funktionalistista variationistista morfologiaa. Itkonen on myös julkaissut kielitypologisesti merkittäviä artikkeleita syntaksista (1974, 1975a).

Väitöskirjallaan (1978 [1974]) Esa Itkonen käynnisti harvinaisen vilkkaan kansainvälisen metateoreettisen keskustelun kielitieteen luonteesta. Teoksissaan (1983, 1991) Itkonen on jatkanut lingvistiikan metateorian kehittelyä ja lingvistiikan historian tulkintaa.

Martti Nyman (1977) on harvoja suomalaisia lingvistejä, joka on julkaissut alkuperäisartikkelin maailman johtavassa kielitieteellisessä aikakauslehdessä *Language*.

Jarmo Korhonen (1977, 1978) on kehittänyt dependenssisyntaksin teoriaa. Hänen

fraseologiatutkimuksensa (esim. 1995b) avaavat uuden alueen.

Pentti Leinon kirjat (1982, 1986) metriikan teoriasta ja suomen kielen metriikasta ovat herättäneet kansainvälistä huomiota aikakauslehdessä *Language*, vrt. Hanson ja P. Kiparsky (1996).

Jan-Ola Östman (mm. 1981) on kehittänyt diskurssianalyysin ja pragmatiikan teoriaa.

Kimmo Koskenniemen (1983) niin sanottu kaksitasomalli eli morfofonologian kuvausmalli tietokonetoteutuksineen oli kansainvälinen menestys 1980-luvulla ja vakiinnutti kieliteknologian (entiseltä nimeltään tietokoneolingvistiikan) aseman Suomessa.

Lauri Carlson (1983) on kehittänyt dialogiteoriaa pragmatiikan ja tekstilingvistiikan näkökulmasta.

Jussi Niemen ja Matti Laineen sekä muiden työ (esim. 1994) psykolingvististen prosessointimallien parissa on johtanut merkittäviin tuloksiin (Niemi, Laine ja Tuominen 1994, Laine, Niemi, Koivuselkä-Sallinen ja Hyönä 1995).

Juha Janhunen (esim. 1996) on monissa julkaisuissaan edelleen kehittänyt castrénmaista monikielistä etnolingvistiikkaa.

Tässä yhteydessä ei tietenkään voi jättää mainitsematta ulkomailla toimivia suomalaisia lingvistejä.

Raimo Anttila on historiallisen kielitieteen johtavia tutkijoita, hänen oppikirjaansa (1989 [1972]) käytetään laajalti ympäri maailmaa. Anttila on niittänyt mainetta myös morfologian teoretikkona, joka on tähdentänyt morfologian rakentumista semioottisten periaatteiden mukaisesti.

Paul Kiparsky on ylivoimaisesti siteeratuin suomalainen lingvisti. Hän on monissa kirjoituksissaan (esim. 1973, 1982a, 1985) kehittänyt generatiivisen morfologian teoriaa, jonka johtavia hahmoja hän on pitkään ollut.

Lauri Karttunen on julkaissut useita merkittäviä artikkeleita semantiikasta, esim. (1971b, 1977).

Kirjallisuutta

- Aalto, Pentti 1958. La Société Finno-Ougrienne 1933-1958. Aperçu historique. *JSFOu* 61: 5-40.
- 1971. *Oriental Studies in Finland 1828-1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918. 10b. SSF.
- 1975. G. J. Ramstedt and Altaic Linguistics. *Central Asiatic Journal* XIX: 161-193.
- 1980. *Classical Studies. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918*. 10a. SSF.
- 1987. *Modern Language Studies in Finland 1828-1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918. 10c. SSF.
- Aalto, Pentti & Antti Sovijärvi 1962, toim. *Proceedings of Fourth International Congress of Phonetic Sciences*. The Hague. Mouton.
- Adelung, Friedrich 1820. *Uebersicht aller bekannten Sprachen und ihrer Dialekte*. St. Petersburg. Gedruckt bey Nic. Gretsck.
- Ahlbäck, Olav 1946. *Studier över substantivböjningen i Finlands svenska folkmål*. SNF 33-34. SLS 308.
- Ahlman, Erik 1926. Das normative Moment im Bedeutungsbegriff. AASF B XVIII.
- 1933. Adverbeista. *Vir.* 37: 137-159.
- 1936. Substantiivin ja adjektiivin määritelmistä. *Vir.* 40: 93-98.
- 1943. Kielellisten ilmausten sisäisestä syntaktisesta rakenteesta. *Vir.* 47: 264-276.
- 1950. Syntaksin suhde merkitykseen. *Vir.* 54: 54-59.
- Ahlman, Ferd. 1873. [arvostelu teoksesta] Finska Språkets Satslära. För läroverkens behof utarbetad af A. W. Jahnsson. *Kieletär* 5: 40-51. [edellinen osa]
- 1874. [arvostelu teoksesta] Finska Språkets Satslära. För läroverkens behof utarbetad af A. W. Jahnsson. *Kieletär* 6: 30-39. [jälkimmäinen osa]
- 1880. [Arvostelu teoksesta] Suomen kielen lauseoppi. Oppikirjan koe. Kirjoittanut E. N. S[etälä]. Helsingissä, 1880. K. E. Holm'in kustannuksella. Hinta 1 m 25 p. *Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland* XVII:324-334.
- Ahlqvist, Anders 1982a. *The Early Irish Linguist*. SSFCHL 73.
- 1982b, toim. *Papers from the 5th International Conference on Historical Linguistics*. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science IV. Current Issues in Linguistic Theory 21. Amsterdam. John Benjamins Publishing Company.
- 1992, toim. *Diversions of Galway. Papers on the History of Linguistics*. Studies in the History of the Language Sciences 68. Amsterdam. John Benjamins Publishing Company.
- Ahlqvist, August Engelbrekt 1857. Toinen matkakertomus. *Suomi* 16. 1856. 232-252.
- 1871. *De vestfinska språkens kulturord. Ett lingvistiskt bidrag till finnarnes äldre kulturhistoria*. Helsingfors.
- 1872a. [arvostelu teoksesta] Finska Språkets Satslära. För läroverkens behof utarbetad af A. W. Jahnsson. *Kieletär* 2: 51-58.
- 1872b. Eräs virallinen kielitieteellinen lausunto. *Kieletär* 3: 23-37.
- Aikio, Marjut 1988. *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910-1980*. SKST 479.
- Airila, Martti 1924. Kielellisten ilmiöiden perustelemisesta. *MSFOu* 52: 15-26.
- 1940. *Johdatusta kielen teoriaan. I. Sanain merkityksen muuttuminen*. Porvoo - Helsinki. WSOY.
- 1946. *Johdatusta kielen teoriaan. II. Kielen äänneasu ja sen muuttuminen*. Porvoo - Helsinki. WSOY.
- 1952. *Johdatusta kielen teoriaan. III. Sanaluokat*. Porvoo - Helsinki. WSOY.
- Akiander, Matth. 1846. *Försök till utredning af Finska Språkets ljudbildning*. Helsingfors. J.

Simelii arfvingar.

- Alhoniemi, Alho 1980. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus. Ikola 1980, toim. 40-49.
- 1993. Erkki Itkonen. 26.4.1913 - 28.5.1992. In memoriam. *ASF. Year Book 1992-1993*. Helsinki. 85-90.
- Allardt, Barbro 1985. Om nordistikens inriktning och arbetsuppgifter i Finland. *Folkmålsstudier* 29: 131-134.
- Amsterdamska, Olga 1988. *Schools of Thought: The Development of Linguistics from Bopp to Saussure*. Dordrecht & Boston. Reidel.
- Andersson, Erik 1977. *Verbfrasens struktur i svenskan. En studie i aspekt, tempus, tidsadverbial och semantisk räckvidd*. Åbo. MSÅAF 18.
- 1993. *Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära*. Uppsala. Hallgren & Fallgren.
- Anhava, Jaakko 1993, toim. *Suomen kieli, suomen mieli. August Ahlqvist vaikuttajana*. SKS.
- Anttila, Aarne 1928. Universitets första lektor i finska språket K. N. Keckman 1829-1838. Gunnar Suolahti, Carl v. Bonsdorff, Gunnar Castrén, V. Tarkiainen, toim., *Från universitetets första tider i Helsingfors*. Helsingfors. Söderströms & C: o förlagsaktiebolag. 192-201.
- 1943. Suomi-kirjan perustaminen ja katsaus sen satavuotiseen taipaleeseen. *Suomi* V,12.
- Anttila, Raimo 1974. Allomorfen semiotikkaa. *Vir.* 78: 331-338.
- 1975. The Indexical Element in Morphology. *Innsbrücker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Reihe Vorträge* 12. Innsbruck. Sprachwissenschaftliches Institut.
- 1976. The Metamorphosis of Allomorphs. *The Second LACUS Forum 1975*. Columbia, S.C. The Hornbeam Press. 238-248.
- 1977a. *Analogy*. The Hague. Mouton.
- 1977b. Dynamic Fields and Linguistic Structure. A Proposal for Gestalt Linguistics. *Die Sprache* 23: 1-10.
- 1980. Language and the Semiotics of Perception. I. Rauch & G. Carr, toim., *The Signifying Animal*. Bloomington. The Indiana University Press. 264-283.
- 1989 [1972]. *Historical and Comparative Linguistics*. Second revised edition. Amsterdam / - Philadelphia. John Benjamins Publishing Company.
- 1992a. Historical Explanation and Historical Linguistics. G. Davis & G. Iverson, toim., *Explanation in Historical Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia. John Benjamins Publishing Company. 17-39.
- 1992b. Change and Metatheory at the Beginning of the 1990s: The Primacy of History. C. Jones, toim., *Historical Linguistics. Perspectives and Problems*. London. Longman. 43-73.
- Anttila, Raimo & Esa Itkonen 1976. Structuralism in Finland. *Dress Rehearsals. Department of General Linguistics, University of Helsinki*. No. 2. 1-34.
- Anttila, Raimo, Ilse Lehiste & Erling Wande 1996. *Fennistic Research in Finland at the Beginning of the Nineties. A Report Submitted to the Academy of Finland*. Publications of the Academy of Finland 3/96. Helsinki. Edita.
- Aro, Jussi 1966, toim. *Georg August Wallin. Tutkimusmatkoilla arabien parissa: otteita matkapäiväkirjoista ja kirjeistä*. Porvoo. WSOY.
- Aulanko, Reijo 1991. The first 100 years of acoustic vowel studies at the University of Helsinki. R. Aulanko & M. Leiwo, toim., *Studies in Logopedics and Phonetics* 2. Helsinki. *Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki*. B: 3. 9-32.
- Bahner, Werner & Werner Neumann 1985, toim. *Sprachwissenschaftliche Germanistik. Ihre Herausbildung und Begründung*. Berlin. Akademie-Verlag.
- Bartens, Raija 1981. Suomalais-ugrilaisen kantakielen muoto- ja lauserakenteesta. *Vir.* 85: 101-108.

- 1993. Erkki Itkonen 1913-1992. *FUF* 51: 277-281.
- Benfey, Theodor 1869. *Geschichte der Sprachwissenschaft und orientalischen Philologie in Deutschland seit dem Anfange des 19. Jahrhunderts mit einem Rückblick auf die früheren Zeiten*. München. J. G. Cotta'schen Buchhandlung.
- Biese, Yrjö M. 1928. *Der spätlateinische Akkusativus absolutus und verwandtes. Eine Untersuchung auf dem Gebiete der vergleichenden Syntax*. AASF B 22: 2.
- Branch, Michael 1973. *A. J. Sjögren, Studies of the North*. MSFOu 152.
- 1994. Suomen ja tsaarin palvelija. *Hiidenkivi* 3: 27-30.
- 1995. The Academy of Sciences in St. Petersburg as a Centre of Finno-Ugrian Studies, 1725-1860. *JSFOu* 86: 67-86.
- BSU 1991 = *Bibliographia Studiorum Uralicorum 1917-1987. Bibliography on Uralic Studies. III. Linguistics*. SKS.
- Bumann, Waltraud 1965. *Die Sprachtheorie Heymann Steinthals. Dargestellt im Zusammenhang mit seiner Theorie der Geisteswissenschaft*. Monographien zur Philosophischen Forschung XXXIX. Meisenheim am Glan. Verlag Anton Hain.
- Cajanus, Ericus 1697. *Linguarum Ebrææ et Finnicæ convenientia*. Aboæ.
- Carlson, Lauri 1981. Aspect and quantification. P. Tedeschi & A. Zaenen, toim., *Syntax and Semantics 14*. New York. Academic Press. 31-64.
- 1983. *Dialogue Games: An Approach to Discourse Analysis*. Synthese Language Library 17. Dordrecht. D. Reidel Co.
- 1984. 'Well' in *Dialogue Games: A Discourse Analysis of the Interjection 'well' in Idealized Conversation*. Pragmatics and Beyond V: 5. Amsterdam. John Benjamins.
- Carlson, Lauri & Jaakko Hintikka 1977. Pronouns of Laziness in Game-Theoretical Semantics. *Theoretical Linguistics* 4: 1-29.
- 1979. Conditionals, generic quantifiers, and other applications of subgames. T. Günthner & S. J. Smith, toim., *Formal Semantics and Pragmatics of Natural Languages*. Dordrecht. D. Reidel Co.
- Carpelan, Tor & L. O. Tudeer 1925. *Helsingin yliopisto: opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828. Helsingfors universitet: lärare och tjänstemän från år 1828*. 1-2. Helsinki. Söderström & Co.
- Castrén, Gunnar 1945. *Herman Kellgren: ett bidrag till 1840- och 1850-talens kulturhistoria*. SLS 302.
- Castrén, M. A. 1839. *De affinitate declinationum in lingua Fennica, Esthonica et Lapponica*. Helsingforsiae. Typis Frenckelianis.
- 1844a. *Elementa grammatices syrjænæ*. Helsingforsiae. Ex officina typographica heredum Simelii.
- 1844b. Om Accenternas Indflytande i Lappska Språket. *Suomi* 4: 23-86.
- 1850. *De affixis personalibus linguarum Altaicarum*. Helsingforsiae. Litteris Frenckelianis.
- 1852. *Nordiska resor och forskningar. 1. Reseminnen från åren 1838-1844*. Helsingfors.
- 1854. *Nordische Reisen und Forschungen. 7. Grammatik der samojedischen Sprachen*. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von Anton Schiefner. St. Petersburg. Eggers & Comp.
- 1855. *Nordiska resor och forskningar. 2. Reseberättelser och bref åren 1845-1849*. Helsingfors.
- Collan, Fab. 1847. *Finsk språklära. Förra delen. Formläran*. Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.
- Coseriu, Eugenio 1970. *Kielimaantiede*. Tietolipas 61. SKS.
- Dahl, Östen 1974, toim. *Papers from the First Scandinavian Conference of Linguistics*. Kungälv, March 30-31, 1974. Dept. of Linguistics, Univ. of Göteborg.

- Donner, Kai 1915. *Siperian samojedien keskuudessa*. Helsinki. Otava.
- Donner, Otto 1871. *Om jämförande språkforskning. Två inträdesföreläsningar*. Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.
- 1872. *Öfversikt af den Finsk Ugriska språkforskningens historia*. Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.
- 1879. Die gegenseitige Verwandtschaft der finnisch-ugrischen Sprachen. ASSF 11.
- 1884. Über den Einfluss des Litauischen auf die finnischen Sprachen. *Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft* I: 257-271.
- 1885. Om de olika typerna af språkbildning såsom uttryck för det menckliga tänckandet. *Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar* 27: 142-160.
- 1902. Über die charakteristik der ural-altaischen sprachen und die typen des sprachbaues. *Actes du Douzième Congrès International Des Orientalistes Rome 1899*. II. Florence. 237-261.
- Edgren, Torsten & Lena Törnblom 1993. *Finlands historia 1*. Helsingfors. Schildts.
- Elert, Claes-Christian 1996. Studiet av ljudläran i Norden fram till 1900. Henriksen & al. 1996, toim., 11-30.
- Elfvig, Fredr. 1938. *Finska Vetenskaps Societetens historia 1838-1938*. Commentationes Humanarum Litterarum X. SSF.
- Elfvig, Gustaf & Gösta Mickwitz 1988. *Finska Vetenskaps-Societetens tredje halvsekel 1938-1987*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 136a. Utgivna av Finska Vetenskaps-Societeten. Helsingfors.
- ELL 1994 = *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. toim. R. E. Asher. Vols. 1-10. Oxford etc. The Pergamon Press.
- Enkvist, Nils Erik 1952. Språkvetenskapen av idag. *Finsk tidskrift* CLII: 161-171.
- 1954. Hugo Pipping som fonetiker. *Finsk tidskrift* 106: 6-17.
- 1958. Summary of discussion. Sivertsen 1958, toim., 488-489.
- 1962a. The Choice of Transcription in Foreign-Language Teaching. Aalto & Sovijärvi 1962, toim., 586-589.
- 1962b. Tillämpad lingvistik. *Hufvudstadsbladet* 14.1.1962.
- 1963. The English and Finnish Vowel Systems: a Comparison with Special Reference to the Teaching of English to Finns. Via (publ. Engelska språklärföreningen i Finland) III: 44-49.
- 1964a. On Defining Style: an Essay in Applied Linguistics. John Spencer, toim., *Linguistics and Style*. London. Oxford University Press. 1-56.
- 1964b. Den amerikanska lingvistik. L. Åhnebrink, toim., *Amerika och Norden. Publications of the Nordic Association for American Studies*, I. Stockholm. 195-212.
- 1964c. Summaries of discussion. *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists, Cambridge, Mass., August 27-31, 1962*. The Hague. Mouton. 737, 899.
- 1966. Tre modeller för ljudhistorisk forskning. SSF. *Yearbook* 44 B: 4. 3-20.
- 1971. On the Place of Style in Some Linguistic Theories. S. Chatman, toim., *Literary Style: a Symposium*. London - New York. Oxford University Press. 47-64.
- 1973. *Linguistic Stylistics*. Janua Linguarum. Series Critica 5. The Hague and Paris. Mouton.
- 1974. *Stilforskning och stilteori*. Lund. CWK Gleerup bokförlag.
- 1975. *Tekstlingvistiikan peruskäsitteitä*. Helsinki. Gaudeamus.
- 1982, toim. *Impromptu Speech: A Symposium*. MSÅAF 78.
- 1985, toim. *Coherence and Composition: A Symposium*. MSÅAF 101.
- 1991. Discourse strategies and discourse types. Ventola 1991, toim., 3-22.

- 1993. Engelska språket och litteraturen. Widén, 1993, toim. 33-50.
- Enkvist, Nils Erik, Charles A. Ferguson, Eva Hajicová & Peter Ladefoged 1992. *Linguistic Research in Sweden*. The Swedish Council for Research in the Humanities and Social Sciences. Uppsala.
- Enkvist, Nils Erik & Viljo Kohonen 1976, toim. *Reports on Text Linguistics: Approaches to Word Order*. MSÅAF 8.
- Estlander, Bernhard 1928. *Mathias Alexander Castrén: hans resor och forskningar. En levnadsteckning*. Helsingfors. Söderströms.
- Europaeus, D. E. D. 1863. *Der Urstamm der indoeuropäischen Sprachenfamilie und seine vor indoeuropäischen Abzweigungen, namentlich die finnisch-ungarische*. Helsingfors.
- 1877. *Die Stammverwandtschaft der meisten Sprachen der alten und australischen Welt. Bewiesen*. S.-Peterburg.
- Falk, Pasi, Risto Jaakkola & Matti Viikari 1975. Keskustelu ja ohjelmat. Kettil Bruun, Katarina Eskola & Matti Viikari, 1975, toim. *Tiedepolitiikka ja tutkijan vastuu*. Helsinki. Tammi. 83-114.
- Filppula, Markku 1986. *Some Aspects of Hiberno-English in a Functional Sentence Perspective*. University of Joensuu Publications in the Humanities 7. Joensuu.
- Frösén, Jaakko 1974. *Prolegomena to a Study of the Greek Language in the First Centuries A.D. The Problem of Koiné and Atticism*. Helsinki.
- Gabelentz, Georg von der 1891. *Sprachwissenschaft; ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. Leipzig. T. O. Weigel.
- Geitlin, Joh. Gabr. 1860. *Periculum syntaxin Latinam Fennice proponendi*. Helsingforsiae, ex officina typographica Frenckelliana.
- Genetz, Arvid 1877a. *Lautphysiologische Einführung in das Studium der westfinnischen Sprachen mit besonderer Berücksichtigung des Karelischen*. Helsingfors. J. V. Frenckell & Son.
- 1877b. *Versuch einer karelischen Lautlehre*. Helsingfors. J. V. Frenckell & Son.
- 1880. *Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. Kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi*. Helsinki.
- 1890. *Suomen partikkelimuodot*. Helsinki.
- 1891. *Kuollan lapin murteiden sanakirja ynnä kielennäytteitä / Wörterbuch der Kola-lappischen dialekte nebst Sprachproben*. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk utgifna af Finska Vetenskaps-Societeten. 50. Finska litteratursällskapets tryckeri.
- 1896. *Ensi tavuun vokaalit suomen, lapin ja mordvan kaksi- ja useampitavuisissa sanoissa*. Helsinki. [also in *Suomi* 3: 13, 1897]
- Gimpl, Georg 1992. *Wohin steuert die finnische Germanistik? Zu Hypothesen und Zukunftsperspektiven eines traditionsreichen Faches*. G. Gimpl, toim., Sperrfeuer. Zwei Reden zur aktuellen Hochschulpolitik. Oulu. *Veröffentlichungen des historischen Instituts der Universität Oulu* 1992: 3.
- Gottlund, Carl Axel 1853. *Försök att förklara de finska stamordens uppkomst. Och med anledning deraf: kan man - ifrån studium af, eller genom forskningar uti, det Finska språket - leda sig till ett för alla tungomål, i vetenskapligt afseende, ganska viktigt, och högst intressant resultat!* Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.
- 1859. *Jumalasta ja Hänen monenlaisesta nimittämisestä, moailman erinäisillä kielillä, niin myös heijän synnystä ja suvusta; ynnä muutaman sanan Jumalaan uskostaki, eriläisissä kansoissa*. Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.
- 1863. *Forskningar uti sjelfva grund-elementerna af det finska språkets grammatik, efter föregående anmärkningar om språket i allmänhet*. Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.

Grönholm, Maija 1988. *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Åbo. Åbo Academy Press.
Gustafsson, Fridolf 1893. *Das Studium der neueren Sprachen in Finland*. MSNH I: 7-20.

- Hakanen, Aimo 1972a. Lingvistiikkaa ja fennistiikkaa. *Vir.* 76: 321-325.
-- 1972b. Normaalilause ja eksistentiaalilause. *Sananjalka* 14: 36-76.
-- 1973a. *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. SKST 311.
-- 1973b. *Kontrastiivista lauseanalyysia. Eksistentiaalilauseet*. Turun yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 1. Turku.
-- 1985. Suomen kielen tutkimuksen tehtävistä. *Sananjalka* 27: 7-13.
Hakkarainen, Heikki J. 1971. Graphemik und Philologie. *LiLi* 1: 191-204.
-- 1973. Linguistische Theorie der Textedition. *Linguistics* 95: 26-30.
-- 1980. Valmisteltu puheenvuoro Paavo Siron esitelmästä Kielitieteen kehitys Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 17-21.
Hakulinen, Auli 1969. Ensimmäinen skandinaavinen lingvistiikan kesäkurssi 27.7.-9.8.1969. *Vir.* 73: 303-305.
-- 1973. Semanttisia huomioita lauseenvastikkeista. *Sananjalka* 15: 38-68.
-- 1976. *Reports on text linguistics: suomen kielen generatiivista lauseoppia* 2. MSÅAF 7.
-- 1980. Kommenttipuheenvuoro Heikki Paunosen esitelmästä Sosiolingvistinen tutkimus Suomessa 1970-luvulla sekä eräs sosiolingvistinen tutkimushanke. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 129-135.
-- 1986. Text Linguistics in Finland. M. Charolles, J. S. Petöfi & E. Sözer, toim., *Research in Text Connexity and Text Coherence. Papiere zur Textlinguistik* 53,1: 325-345.
-- 1989, toim. *Suomalaisen keskustelun keinoja*. I. Kieli 4. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
-- 1993. Kielitieteen suomalaisuus. *Kalevalaseuran vuosikirja* 72: 18-26.
-- 1996, toim. *Suomalaisen keskustelun keinoja*. II. Kieli 10. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
Hakulinen, Auli & Fred Karlsson 1995 [1979]. *Nykysuomen lauseoppia*. Kolmas painos. SKST 350.
Hakulinen, Auli, Fred Karlsson & Maria Vilkuna 1980 [1996]. *Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus*. Helsinki. Department of General Linguistics, University of Helsinki. Publications No. 6.
Hakulinen, Lauri 1933a. *Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektivischen Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen*. Studia Fennica 1: 2. SKS.
-- 1933b. Hans Sperberin merkityso pillisista periaatteista. *Vir.* 37: 292-302.
-- 1946. Kielentutkimuksemme tulevia tehtäviä. *Vir.* 50: 340-345.
-- 1979 [1941,1946]. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki. Otava.
Halén, Harry 1989. Altain huiput siintele. Löytönen 1989, toim. 148-197.
-- 1990. *Janua Orientis. Luettelo Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien opettajista ja opetuksesta Turun Akatemiassa sekä Helsingin yliopistossa 1640-1990*. Helsingin yliopisto. Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitos. Helsinki.
-- 1998. *Biliktu bakshi. The Knowledgeable Teacher. G. J. Ramstedt's Career as a Scholar*. MSFOu 229.
Halila, Aimo 1987. *Suomalainen Tiedeakatemia 1908-1983*. Helsinki.
Hansén, S-E 1986. *Modersmålsundervisningen i folkskolan - några drag i den finlandssvenska folk-*

*skolans
modersm
ålsunder
visning
1866-19
27.
Hansén,
S-E., C.
Laurén,
U.
Laurén,
V.
Brunell
& B.
Sønderg
aard,
toim.,
Boken
om vårt
modersm
ål.
Lovisa.
Södertrö
m & Co.
7-90.*

- 1988. *Folkets språk i folkets skola. Studier i modersmålsämnet mål- och innehållsfrågor i den svenska folkskolan i Finland 1866-1927*. Åbo. Åbo Akademis förlag.
- Hanson, Kristin & Paul Kiparsky 1996. A Parametric Theory of Poetic Meter. *Language* 72:287-33.
- Harmaja, Leo 1949a. Arvid Genetzin elämänvaiheet. Harmaja 1949b, toim. 7-317.
- 1949b, toim. *Arvid Genetz - Arvi Jännes. Elämänvaiheet ja elämäntyö*. Porvoo - Helsinki. WSOY.
- Haugen, Einar & Thomas L. Markey 1972. The Scandinavian Languages: Fifty Years of Research. Sebeok 1972b, toim. 1461-1625.
- Heikel, I. A. 1894. *Filologins studium vid Åbo Universitet*. Åbo Universitets lärdomshistoria 5. Filologin. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland XXVI. Helsingfors. Tidnings- & tryckeri-aktiebolagets tryckeri.
- 1936. *Huru språket utvecklats sig*. Helsingfors. Söderströms.
- 1940. *Helsingin yliopisto 1640-1940*. Helsinki. Otava.
- Heikel, Wilh. 1856. *Kort Lärobok i Svensk och Allmän Grammatik för Finska Cadet-Corpsens behof*. Helsingfors.
- Heikkinen, Liisa 1981. *Suomenkielisen suomen kielen oppikirjan synty ja kehittyminen 1880-luvulla*. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 4. Tampere.
- Henriksen, Carol, Even Hovdhaugen, Fred Karlsson & Bengt Sigurd, 1996, toim., *Studies in the Development of Linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. Oslo. Novus forlag.
- Holma, Harri 1952. *Georg August Wallin: 1811-1852*. Helsinki.

- Holmberg, Anders & Urpo Nikanne 1993, toim. *Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax*. Studies in Generative Grammar 39. Berlin. Mouton de Gruyter.
- Hovdhaugen, Even, Fred Karlsson, Carol Henriksen & Bengt Sigurd 2000. *The History of Linguistics in the Nordic Countries*. Helsinki. Societas Scientiarum Fennica.
- Huldén, Lars 1990. Något om nordistikens historia vid Helsingfors universitet. Saari & al. 1990, toim. 73-92.
- Häkkinen, Kaisa 1981. Yleisen kielitieteen peruskurssi. Turku. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics, University of Turku. 11.
- 1983. *Suomen kielen vanhimmasta sanastosta ja sen tutkimisesta*. Turku. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics, University of Turku. 17.
- 1987. Ordböcker med finska och svenska från Schroderus till Karlsson. M. Koski, K. Häkkinen & E. Lähdemäki, toim., *Fennistica festiva in honorem Göran Karlsson septuagenarii*. Fennistica 9. Åbo Akademi. Åbo Academy Press. Åbo. 21-36.
- 1990. *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. SKS.
- 1993. Suomen kielen tutkimus kansallisen diktatuurin kourissa. Heikki Ylikangas, toim., *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede*. SKS. 18-45.
- 1994a. *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Helsinki. WSOY.
- 1994b. *Kielitieteen perusteet*. Helsinki. SKS.
- 1995. Satakunnan anti suomen syntaksin tutkimukselle. *Kielen ja kulttuurin Satakunta. Juhlakirja Aimo Hakasen 60-vuotispäiväksi 1.11.1995. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 51*. 242-266.
- 1996a. *Suomalaisten esihistoria kielitieteen valossa*. Tietolipas 147. SKS.
- 1996b. K. B. Wiklund und E. N. Setälä - Freunde, Kollegen, Streitgenossen. *Lapponica et Uralica*. 100 Jahre finnisch-ugrischer Unterricht an der Universität Uppsala. In: Lars-Gunnar Larsson, ed. *Lapponica et Uralica. 100 Jahre finnisch-ugrischer Unterricht an der Universität Uppsala. Jubiläumssymposium im Uppsala, 20.-23. April 1994*, 337-343. *Studia Uralica Upsaliensia* 26. Uppsala.
- (tulossa) *Forskning i finsk dialektologi i Finland*.
- Häkkinen, Kaisa & Fred Karlsson 1980, toim. *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.-1.12.1980. Esitelmät ja kommentit*. Publications of the Linguistic Association of Finland. Turku.
- Häkli, Esko 1987. Rasmus Rasks vistelse i Finland i belysning av hans dagbok. *Opusculum* 7: 132-141.
- Iivonen, Antti 1990. An Outline of the History of Phonetics and Logopedics at the University of Helsinki. M. Leiwo & R. Aulanko, toim., *Studies in Phonetics and Logopedics 1*. Helsinki. Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki. B: 2. 7-15.
- Idman, Nils 1774. *Försök at visa gemenskap emellan Finska och Grekiska språken, såsom tjenande til uplysning i Finska folkets historie*. Åbo.
- Ikola, Osmo 1949. *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen*. I. *Annales Universitatis Turkuensis B* 32. Turku.
- 1954. Suomen lauseopin ongelmia I-III. *Vir*. 58: 209-245.
- 1964 [1961]. *Lauseopin kysymyksiä. Tutkielmia nyky-suomen syntaksin alalta*. Tietolipas 26. SKS.
- 1967. Kansallisten tieteiden lähiajan tavoitteista. *Sananjalka* 9: 266-269.
- 1974. *Lauseenvastikeoppia*. Tietolipas 76. SKS.
- 1980a. Suomen kieli ja sen sukukielet. Ikola 1980b, toim., 13-22.
- 1980b, toim. *Fennicum. Kielen ja kulttuurin tutkimuksen ja opetuksen tyysija*. *Suomi* 123:2. SKS.
- 1983. Porthan kielentutkijana. *Sananjalka* 25: 7-22.
- 1984. Porthan as a linguist. *ASF Year Book 1983-1984*. Helsinki. 117-130.

- 1994. Ettei totuus unohtuisi. *Vir.* 98: 84.
- Ikola, Osmo & Ulla Palomäki & Anna-Kaisa Koitto 1989. *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. SKST 511.
- Ikola, Osmo & Aulis J. Joki 1972. Uralic. Sebeok 1972b, toim., 1693-1743.
- Ilola, Eeva & Arto Mustajoki 1989. *Report on Russian Morphology as it Appears in Zaliznyak's Dictionary*. Helsinki. Slavica Helsingiensia 7.
- Immonen, Kari 1995. Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla. Helsinki. Otava.
- Itkonen, Erkki 1939. Der ostlappische Vokalismus vom qualitativen Standpunkt aus. Mit besonderer Berücksichtigung des Inari- und Skoltlappischen. MSFOu 79.
- 1945. Onko kantasuomessa ollut keskivokaaleja? *Vir.* 49: 158-193.
- 1946. Struktur und Entwicklung der Ostlappischen Quantitätssysteme. MSFOu 88.
- 1948. Vokaalikombinaatiot ja vartalotyypit. *Vir.* 52: 124-143.
- 1949. Arvid Genetz kielentutkijana. Harmaja, toim., 1949b: 318-359.
- 1957. Suomalais-ugrilaisen kantakielen äänne- ja muotorakenteesta. *Vir.* 61: 1-23.
- 1961. *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta*. Tietolipas 20. Helsinki. SKS.
- 1965. Toivo Vilho Lehtisalo. Muistopuhe, pitänyt 11. X. 1963 Erkki Itkonen. STEP 1963-1965. 87-93.
- 1966. *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki. WSOY.
- 1976a. Die sprachwissenschaftliche Lebensarbeit von Frans Äimä. *JSFOu* 74: 146-154.
- 1976b. Paavo Ilmari Ravila. Muistopuhe, pitänyt 9.12. 1974 Erkki Itkonen. ASF. *Vuosikirja - Year Book 1973-74*. Helsinki. 149-155.
- Itkonen, Esa 1972. Onko synkroninen kielitiede luonteeltaan empiiristä? *Vir.* 76: 1-14.
- 1974. *Linguistics and Metascience*. Kokemäki. Risteen kirjapaino.
- 1978. *Grammatical Theory and Metascience*. Amsterdam. John Benjamins.
- 1980. Qualitative vs. Quantitative Analysis in Linguistics. T. Perry, toim., *Evidence and Argumentation in Linguistics*. Berlin. De Gruyter. 354-366.
- 1981. Review article on Roger Lass, *On Explaining Language Change*. *Language* 67: 688-697.
- 1983. *Causality in Linguistic Theory*. London. Croom Helm.
- 1984. Erik Ahlman kieliteoreetikkona. Jyväskylä. *Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja* 19.
- 1991. *Universal History of Linguistics: India, China, Arabia, Europe*. Amsterdam. John Benjamins.
- 1994. Kielitieteen historian kysymyksiä. *Vir.* 98: 85-94.
- 1995. Parallell Developments in Finno-Ugric Linguistics and in Indo-European Linguistics. *Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli. Studi Finno-Ugrici I*. Dipartimento di Studi dell'Europa Orientale. I.U.O. 9-14.
- 1996. Concerning the Generative Paradigm. *Journal of Pragmatics* 25: 471-501.
- Itkonen, Terho 1957. *Mellakoihin vai mellakkoihin?* *Vir.* 61: 256-286.
- 1958. Uusi suomen kielioppi. *Vir.* 62: 75-108.
- 1959. -siin vai -hin monikon illatiivissa? P. Virtaranta & al., toim., *Verba docent: Juhlakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959*. SKST 263. 372-389.
- 1964. *Proto-Finnic Final Consonants. Their History in the Finnic Languages with Particular Reference to the Finnish Dialects*. I: 1. Introduction. The History of -k in Finnish. SKS.
- 1970. Ovatko äänne muutokset vähittäisiä vai harppauksellisia? *Vir.* 74: 411-438.
- 1971. Lisää äänne muutoksista ja generativismista. *Vir.* 75: 199-206.
- 1972a. Suomen äänneopin kysymyksiä. *Vir.* 76: 76-93.
- 1972b. Notaatiotekniikat, selitysvaiva, tutkijan valinnat. *Vir.* 76: 185-187.

- 1974. Ergatiivisuutta suomessa I. *Vir.* 78: 379-398.
- 1975a. Ergatiivisuutta suomessa II. *Vir.* 79: 31-65.
- 1975b. Martti Rapola 1891-1972. *FUF* 41: 299-322.
- 1976. Syntaktisten vaikutusyhteyksien luonteesta. *Vir.* 80: 52-81.
- 1986. Nykysuomen äänne- ja muoto-oppia. *Vir.* 90: 465-489.
- 1996. Tutkimushistorian yksityiskohtia ja periaatteitakin. *Vir.* 100: 95-96.

Jahnsson, A. W. 1871a. *Försök till framställning af den finska syntaxen*. Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.

-- 1871b. *Finska Språkets Satslära*. För skolornas behof. Helsingfors. Utgifvarens förlag. Finska litteratur-sällskapets tryckeri.

-- 1886. *Finska Språkets Satslära*. För skolornas behof. Andra, omarbetade upplagan. Åbo. Författarens förlag. Åbo Boktryckeri Aktiebolag.

Janhunen, Juha 1984. Altaillaisen hypoteesin nykytila. *Vir.* 88: 202-207.

-- 1986. *Glottal Stop in Nenets*. MSFOu 196.

-- 1988. Aulis J. Joki ja suomalainen sibiologia. *Castrenianumin toimitteita* 29: 9-14.

-- 1989. Siperia Suomen tieteessä. Löytönen 1989, toim. 138-147.

-- 1994. Suomesta Kiinaan. M. A. Castrénin perintö ja Suomalais-Ugrilainen Seura. Puhe Suomalais-Ugrilaisen Seuran 110-vuotisjuhlassa 2.12.1993. *JSFOu* 85: 193-195.

-- 1996a. *Manchuria. An Ethnic History*. MSFOu 222.

-- 1996b. Fennougristiikan suhde naapuritieteisiin. *Tieteessä tapahtuu* 7: 8-12.

Jespersen, Otto 1931. *Kansainvälinen kieli*. Porvoo. WSOY.

Joki, Aulis J. 1952. *Die Lehnwörter des Sajansamojedischen*. MSFOu 103.

-- 1955. *Ketica. Materialien aus dem Ketischen oder Jenisseiostjakischen*. Aufgezeichnet von Kai Donner, bearbeitet und herausgegeben von Aulis J. Joki. MSFOu 108.

-- 1960. Fragen der finnisch-ugrischen Transkription. *JSFOu* 62: 16-29.

-- 1963. M. A. Castrénin elämäntyö. *Vir.* 67: 288-302.

-- 1966. *Maaailman kielet*. Tietolipas 45. SKS.

-- 1973. *Uralier und Indogermanen. Die älteren Berührungen zwischen den uralischen und indogermanischen Sprachen*. MSFOu 151.

Jussila, Raimo 1976. Uutta järjestysmuotoa etsimässä. Tuomi 1976, toim. 71-76.

Juusela, Kaisu 1987. Muoto-opin arkisto 20-vuotias. *Vir.* 91: 289-313.

-- 1989. *Törmäysmurteen variaatiosta. Jälkitavun i-loppuisen diftongin edustus Töysän murteessa*. SKST 496.

Kahlas-Tarkka, Leena 1987, toim. *Neophilologica Fennica. Modern Language Society 100 years. Mémoires de la Société Néophilologique* 45. Helsinki. Modern Language Society.

Kaila, Eino 1940. *Kolmesataa vuotta suomalaista yliopistoelämää. Aatehistoriallinen katsaus*. Helsinki. Otava.

Kaimio, Jorma 1972. *The Ousting of Etruscan by Latin in Etruria*. *Annales Instituti Romani Finlandiae* V: 3.

-- 1979. *The Romans and the Greek Language*. SSFCHL 64.

Kajanto, Iiro 1970. The Classics in Finland. *Arethusa* 3: 2. 205-226.

-- 1979. The Position of Latin in the Eighteenth-Century Finland. P. Tuynman, G.C. Kuiper & E. Kessler, toim., *Proceedings of the Second International Congress of Neo-Latin Studies, Amsterdam 19-24 August 1973*. Amsterdam. 601-606.

-- 1982. Kreikka ja latina suomen kulttuurissa. Lauri Lindgren, toim., *Det västerländska kulturarvet i Finland. Föredrag hållna vid H. G. Porthan-institutets symposium*. Åbo 13.11.1982. H. G.

- Porthan-institutets skrifter 8. TurkuÅbo. 19-38.
- 1996. Tutkija, professori, opettaja. Tommila & Heikkilä 1996, toim. 7-38.
 - 2000. *Latina, kreikka ja klassinen humanismi Suomessa*. Tietolipas 169. SKS.
 - Kalima, Jalo 1936. Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. SKST 202.
 - 1946. Kielitieteen periaateoppia suomeksi. *Vir.* 50:282-284.
 - Kangasniemi, Heikki 1988. Mihin Virittäjä on virittänyt? *Vir.* 92: 266-269.
 - 1992. *Modal Expressions in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. SKS.
 - Kantokorpi, O. 1981. Arabistiikan väitöskirjat Helsingin yliopistossa. *Opusculum* 1: 3. 139-160.
 - Karlsson, Fred 1974. Phonology, Morphology, and Morphophonemics. *Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics* 23.
 - 1975. Fennistiikan tieteenparadigmasta ja sen ohjausvaikutuksesta. *Vir.* 79: 179-193.
 - 1977. *Johdatusta yleiseen kielitieteeseen*. Helsinki. Gaudeamus.
 - 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Helsinki. WSOY.
 - 1994a. *Yleinen kielitiede*. Helsinki. Yliopistopaino.
 - 1994b. *Linguistics in the Light of Citation Analysis*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 23. Helsinki.
 - 1996. Kommentteja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tutkimuspoliittiseen ohjelmaan. *Vir.* 100: 434-439.
 - 1997. *Kielitieteiden tohtorinväitöskirjat Suomessa 1840-1997*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 29. Helsinki.
 - 2000. *E. N. Setälä vaarallisilla vesillä. Tieteellisen vallankäytön, käyttäytymisen ja perinteen analyysi*. SKST 765.
 - Karlsson, Fred & Nils Erik Enkvist 2000. Kielitieteet. Päiviö Tommila & Allan Tiitta, toim. *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. Porvoo. WSOY. 225-295.
 - Karlsson, Fred, Atro Voutilainen, Juha Heikkilä & Arto Anttila 1995, toim. *Constraint Grammar. A Language-Independent Framework for Parsing Running Text*. Berlin & New York. Mouton de Gruyter.
 - Karlsson, Göran 1957. *Suomen kielen nukuksissa ja hereillä -tyyppiset paikallissija-adverbit*. SKST 250.
 - 1965. Piirteitä suomen yleiskielen kehityksestä 1900-luvulla. *Vir.* 69: 9-17.
 - 1980-1987, toim. *Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja. Stora svensk-finska ordboken*. A-J 1980. K-R 1984. L-Ö 1987. SKS.
 - Karttunen, Klaus 1992. *Itää etsimässä. Eurooppalaisen Aasian-tutkimuksen vaiheita*. Helsinki. Yliopistopaino.
 - Karttunen, Lauri 1971a. Some observations on factivity. *Papers in Linguistics* 4: 55-69.
 - 1971b. Implicative verbs. *Language* 47: 340-358.
 - 1973. Presuppositions of compound sentences. *Linguistic Inquiry* 4: 169-193.
 - 1977. Syntax and semantics of questions. *Linguistics & Philosophy* 1: 3-44.
 - Karttunen, Lauri & Stanley Peters 1979. Conventional implicature. C.-K. Oh & D. A. Dinneen, toim., *Syntax and Semantics 11: Presupposition*. New York. Academic Press. 1-56.
 - Keinästä, Kari 1993. Germanistik in Finnland: Alte und neue Herausforderungen. *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen* 25: 181-185.
 - Kellgren, Herman 1854. *Om affix-pronomen i arabiskan, persiskan och turkiskan; samt Ibn-Mâliks Allâmîja med text-kritik och anmärkningar*. Helsingfors. J. C. Frenckell & Son.
 - Ketonen, Oiva 1959. *Suomalainen Tiedeakatemia 1908-1958*. Helsinki. Suomalainen Tiedeakatemia.
 - Kiparsky, Paul 1965. Phonological Change. Unpublished PhD dissertation.
 - 1973. Abstractness, opacity and global rules. O. Fujimura, toim., *Three Dimensions of Linguistic*

- Theory*. Tokyo. TEX Corporation. 1-136.
- 1982a. *Explanation in Phonology*. Dordrecht. Foris.
 - 1982b. From Cyclic Phonology to Lexical Phonology. H. van der Hulst & N. Smith, toim., *The Structure of Phonological Representations*. Part I. Dordrecht. Foris.
 - 1985. Some Consequences of Lexical Phonology. *Phonology Yearbook* 2: 83-136.
- Kiparsky, Valentin 1932. Johdatusta fonologiaan. *Vir.* 36: 230-250.
- 1948. Le Vi^{ème} Congrès International de Linguistes. *NM* 49:196-199.
 - 1963. *Russische historische Grammatik. I. Die Entwicklung des Lautsystems*. Heidelberg. Carl Winter Verlag.
 - 1967. *Russische historische Grammatik. II. Die Entwicklung des Formensystems*. Heidelberg. Carl Winter Verlag.
 - 1973. K istorii slavjanovedenija v Finljandii. *Sovetskoe slavjanovedenie* 3: 68-72.
 - 1975. *Russische historische Grammatik. III. Die Entwicklung des Wortschatzes*. Heidelberg. Carl Winter Verlag.
- Klinge, Matti 1984. *Professoreita*. Helsinki. Otava.
- 1994. *Itämeren maailma*. Helsinki. Otava.
- Klinge, Matti, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg 1987. *Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640-1808*. Helsingin yliopisto 1640-1990. Ensimmäinen osa. Helsinki. Otava.
- 1989. *Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808-1917*. Helsingin yliopisto 1640-1990. Toinen osa. Helsinki. Otava.
 - 1990. *Helsingin yliopisto 1917-1990*. Helsingin yliopisto 1640-1990. Kolmas osa. Helsinki. Otava.
- KO 1966-1980 = *Kansallisten tieteiden kehittämisohjelma 1966-80*. Suomi 112: 1. SKS.
- Koerner, Konrad 1982. On the Historical Roots of the Philology / Linguistics Controversy. Anders Ahlqvist 1982b, toim., 404-413.
- Kohonen, Viljo 1978. *On the Development of English Word Order in Religious Prose around 1000 and 1200 A.D. A Quantitative Study of Word Order in Context*. MSAAF 38.
- Koivisto, Vesa 1995. *Itämerensuomen refleksiivit*. SKST 622.
- Koivulehto, Jorma 1991. *Uralische Evidenz für die Laryngaltheorie*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte, 566. Band. Wien.
- 1994. Indogermanisch - Uralisch: Lehnbeziehungen oder (auch) Urverwandtschaft? *Bopp-Symposium 1992 der Humboldt-Universität zu Berlin (Heidelberg)*. 133-148.
 - 1995. Zur indogermanisch-germanischen Kontinuität in der Nachbarschaft der Finnougrier. *Der Ginkgo Baum. Germanistisches Jahrbuch für Nordeuropa* 9: 116-137.
- Koivusalo, Esko 1976. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. *Seulaset* 2: 1-6.
- 1996. Tutkimuskeskuksen synnytystuskat. *Hiidenkivi* 1: 6.
- Kolari, Veli 1985. *Suomen slavistiikan vaiheita*. Helsingin yliopiston slaavilaisten kielten laitoksen raportteja. Helsinki.
- KomMiet 1915 = Komiteanmietintö N:o 6, 1915. Helsinki. Keisarillisen Senaatin kirjapaino.
- KomMiet 1986/1 1986 = *Euroopan ulkopuolisten kulttuurien ja kielten toimikunnan mietintö. Betänkande avgivet av kommissionen för utomeuropeiska kulturer och språk*. Komiteanmietintö 1986: 1. Helsinki.
- KomMiet 1991/6 = *Euroopan kansalliskielten ja kulttuurien toimikunnan mietintö. Betänkande av*

- kommissionen för Europas nationalspråk och kulturer*. Komiteanmietintö 1991: 6. Helsinki.
- KomMiet 1994 = *Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Julkaisija opetusministeriö. Helsinki. Painatuskeskus.
- Korhonen, Jarmo 1977. *Studien zu Dependenz, Valenz und Satzmodell*. Teil I. Bern - Frankfurt am Main - Las Vegas. Peter Lang.
- 1978. *Studien zu Dependenz, Valenz und Satzmodell*. Teil II. Bern - Frankfurt am Main - Las Vegas. Peter Lang.
- 1990. Finnische Germanistik: Gestern, heute, morgen. *Der Ginkgo Baum. Germanistisches Jahrbuch für Nordeuropa* 9: 85-96.
- 1992, toim. *Phraseologie und Wortbildung - Aspekte der Lexikonerweiterung*. Finnisch-deutsche sprachwissenschaftliche Konferenz 5.-6. Dezember in Berlin. Tübingen. Max Niemeyer Verlag.
- 1994. Historische Lösung in der germanischen Philologie. *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen* 26: 226-234.
- 1995a. Emil Öhmann und sein Beitrag zur Finnischen Germanistik. *Der Ginkgo Baum. Germanistisches Jahrbuch für Nordeuropa* 13: 10-38.
- 1995b. *Studien zur Phraseologie des Deutschen und des Finnischen*. Studien zur Phraseologie und Parömiologie. Bochum. Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Korhonen, Mikko 1967. *Die Konjugation im Lappischen: morphologisch-historische Untersuchung*. I. Die finiten Formkategorien. MSFOu 143.
- 1969. Die Entwicklung der morphologischen Methode im Lappischen. *FUF* 37: 203-362.
- 1974. *Die Konjugation im Lappischen: morphologisch-historische Untersuchung*. II. Die nominalen Formkategorien. MSFOu 155.
- 1980. Über die struktural-typologischen Strömungen (Drifts) in den uralischen Sprachen. *Turku. Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum. Turku 20.-27.8.1980*. Pars I. 87-110.
- 1986. *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828-1918*. The History of Learning and Science in Finland. 11. SSF.
- 1989. Uralilaisten kielten ja kansojen tutkijoita. Löytönen 1989, toim. 216-271.
- 1993a. Kielen synty. (Postuumisti julkaissut Ulla-Maija Kulonen.) Porvoo. WSOY.
- 1993b. August Ahlqvist kielitieteilijänä. *Anhava* 1993, toim. 55-69.
- Korhonen, Mikko, Seppo Suhonen & Pertti Virtaranta 1983. *Sata vuotta suomen sukua tutkimassa. 100-vuotias Suomalais-ugrilainen Seura*. Espoo.
- Korhonen, Riitta 1993. *Buts about Conjunctions. A Syntactic Study of Conjunction Expressions in Finnish*. Studia Fennica. Linguistica 4. SKS.
- Koskeniemi, Kimmo 1983. *Two-Level Morphology: A General Computational Model for Word-Form Recognition and Production*. Helsinki. Department of General Linguistics, University of Helsinki. Publications No. 6.
- Koskeniemi, Kimmo, Pasi Tapanainen & Atro Voutilainen 1992. Compiling and using finite-state syntactic rules. *Proceedings of the 15th International Conference on Computational Linguistics. COLING-92*. Vol. 1. Nantes. 156-162.
- Koski, Mauno 1967. *Itämerensuomalaisten kielten hiisi-sanue. Semanttinen tutkimus*. I. Turku. *Annales Universitatis Turkuensis* C 5.
- 1970. *Itämerensuomalaisten kielten hiisi-sanue. Semanttinen tutkimus*. II. Turku. *Annales Universitatis Turkuensis* C 7.
- 1983. *Värien nimitykset suomessa ja lähisukukielissä*. SKST 391.
- 1993. Finska språket med litteraturen. Widén, 1993, toim. 68-82.
- Koskinen, Irina 1988. *Hyvästit kieliopille. Äidinkielen kielioppi suomenkielisessä oppikoulussa ja kansakoulussa vuoden 1843 koulujärjestyksestä peruskoulu-uudistukseen*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 67. Helsinki.

- Koskinen, Yrjö 1860. *Finska Språkets Satslära. Ett försök*. Åbo. J. W. Lillja.
- Kuhn, Thomas S. 1970 [1962]. *The Structure of Scientific Revolutions*. Second, enlarged edition. Chicago. The University of Chicago Press.
- Kukkonen, Pirkko 1990. *Patterns of Phonological Disturbances in Aphasia*. SKST 529.
- Kulonen, Ulla-Maija 1996. *Suomen sanojen alkuperä ja sen selittäminen. Etymologista leksikografiaa*. Suomi 181. SKS.
- Kuusi, Matti, Pekka Laaksonen & Senni Timonen 1988, toim. *D. E. D. Europaus. Suurmies vai kummajainen*. SKS.
- Kytö, Merja 1991. *Variation and Diachrony, with Early American English in Focus. Bamberger Beiträge zur Englischen Sprachwissenschaft. Studies on CAN/MAY and SHALL/WILL*. Frankfurt am Main - Bern - New York - Paris. Peter Lang.
- Kytö, Merja & Matti Rissanen 1988. The Helsinki Corpus of English Texts: Classifying and Coding the Diachronic Part. M. Kytö, O. Ihalainen & M. Rissanen, toim., *Corpus Linguistics, Hard and Soft. Proceedings of the Eighth International Conference on English Language Research on Computerized Corpora*. Amsterdam. Rodopi. 169-179.
- Kytömäki, Leena 1993. *Suomen kielen verbiderivaation kuvaaminen 1600-luvulta nykypäiviin*. Turku. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 40.
- Kärnä, Aino 1995. Sprache und Kultur - Emil Öhmann's Einführung in die Sprachwissenschaft. Der Gingko Baum. *Germanistisches Jahrbuch für Nordeuropa* 9: 245-252.
- Laakso, Johanna 1995. Vaikutelmia Jyväskylän fennougristikongressista. *Vir.* 99: 587-592.
- Lagercrantz, Eliel 1927. *Strukturtypen und Gestaltwechsel im Lappischen*. MSFOu 57.
- Laine, Matti, Jussi Niemi, Päivi Koivuselkä-Sallinen & Jukka Hyönä 1995. Morphological Processing of Polymorphemic Nouns in a Highly Inflecting Language. *Cognitive Neuropsychology* 12: 457-502.
- Laitinen, Lea 1992. *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. SKST 569.
- Larmola, Yrjö 1993. Tien näkijä, tien tekijä. *E. N. Setälä - yhtenäisyysmies*. Kansallisen Sivistysliiton Opintokeskus Kansio. Taustatietoa 2/1993. Mikkeli. 7-11.
- Laurén, Christer 1991. A Two-Phase Didactics for School. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1-2: 67-72.
- 1993. *Fackspråk. Form, innehåll, funktion*. Lund. Studentlitteratur.
- 1992, toim. *Language Acquisition at Kindergarten and School. Immersion Didactics in Canada, Catalonia and Finland*. Vasa. Vasa universitet. Fortbildningscentralen.
- Laurén, Ulla 1994. *Tvåspråkiga och enspråkiga skolelevers skriftliga produktion. Performans och kreativitet*. Vasa. Acta Wasaensia 37. Språkvetenskap 4.
- Lehikoinen, Laila 1986. D. E. D. Europaeus kirjasuomen kehittäjänä ja kielentutkijana. *Vir.* 90: 178-202.
- 1988. Europaeus kielimiehenä. Kuusi, Laaksonen & Timonen, toim., 108-116.
- Lehti-Eklund, Hanna 1990. *Från adverb till markör i text. Studier i semantisk-syntaktisk utveckling i äldre svenska*. SLS 561. Humanistiska avhandlingar 4.
- Lehtihalmes, M. 1986. *Suomen logopedinen bibliografia*. Helsinki. Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki. B: 1.
- Lehtonen, Jaakko 1970. *Aspects of Quantity in Standard Finnish*. *Studia Philologica Jyväskyläensia* VI. Jyväskylä.
- Leibniz, G. W. 1717. *Collectanea etymologica*. Hanoverae. Hrsg. J. G. Eckhart.
- Leino, Pentti 1982. *Kieli, runo ja mitta. Suomen kielen metriikka*. SKS.
- 1986. *Language and Metre: Metrics and the Metrical System of Finnish*. SKS. [translated

- version of Leino 1982]
- 1989a. Paikallissijat ja suhdessäntö: kognitiivisen kieliopin näkökulma. *Vir.* 93: 161-219.
 - 1989b. Kirjakieli: puutarha vai kansallispuisto? *Vir.* 93: 554-571.
 - 1991. *Lauseet ja tilanteet*. SKS.
 - 1992. Fennistiikan tohtorit. *Kieliposti* 3: 13-22.
 - 1993. *Polysemia - kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
 - 1996. Paavo Siro suomen lauseopin kuvaajana. Siro (Pentti Leino, toim.) 1996: 11-43.
 - Leino, Pentti & Tiina Onikki 1994, toim. *Näkökulmia polysemiaan*. Kieli 8. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
 - Leinonen, Marja 1982. *Russian Aspect, "Temporal'naja Lokalizacija", and Definiteness / Indefiniteness*. Helsinki. Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja 27.
 - Leiwo, Matti 1977. *Kielitieteellisiä näkökohtia viivästyneestä kielenkehityksestä*. Studia Philologica Jyväskyläänsia 10. Jyväskylä.
 - 1980. Psykolingvistinen tutkimus Suomessa. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 155-175.
 - 1986 [1980]. *Lapsen kielen kehitys*. Helsinki. Gaudeamus.
 - Lieko, Anneli 1992. *The Development of Complex Sentences. A Case Study of Finnish*. Studia Linguistica Fennica 3. SKS.
 - Lilius, Pirkko 1990. Lärdomsprov vid Nordica. Saari & al. 1990, toim. 93-106.
 - Lindeberg, Ann-Charlotte, Nils Erik Enkvist & Kay Wikberg 1992, toim. *Nordic Research on Text and Discourse. NORDTEXT Symposium 1990*. Åbo. Åbo Academy Press.
 - Lindgren, Kaj B. 1960. Neue Strömungen in der deutschen Grammatik. *NM* 61: 324-340.
 - 1985. Emil Öhmann. Muistopuhe 11.3.1985. *ASF Year Book 1984-85*. 131-135.
 - Lindstedt, Jouko 1985. *On the Semantics of Tense and Aspect in Bulgarian*. Helsinki. Slavica Helsingiensia 4.
 - Linkomies, Edwin 1928. *Latinet*. Gunnar Suolahti, Carl v. Bonsdorff, Gunnar Castrén, V. Tarkiainen, toim., *Från universitetets första tider i Helsingfors*. Helsingfors. Söderströms & C:o förlagsaktiebolag. 132-144.
 - 1970. *Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943-44*. Helsinki. Otava.
 - Loman, Bengt 1981, toim. *De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion*. MSÅAF 64.
 - 1985. Axel Olof Freudenthal. *Folkmålsstudier* 29: 15-39.
 - 1993. Svenska språket och nordisk filologi. Widén 1993, toim. 240-257.
 - (tulossa). Finländsk nordistik. Ilmestyy sarjassa *The History of Learning and Science in Finland 1828-1918*. Viimeistelevät Erik Andersson, Ann-Mari Ivars ja Peter Slotte.
 - Londen, Anne-Marie 1989. *Litterärt talspråk. Studier i Runar Schildts berättarteknik med särskild hänsyn till dialogen*. SLS 557. Humanistiska avhandlingar 3.
 - Lönnqvist, Barbara 1993. Ryska språket och litteraturen. Widén 1993, toim. 233-239.
 - Löytönen, Markku 1989, toim. *Matka-arkku. Suomalaisia tutkimusmatkailijoita*. SKS.

 - Malmberg, Bertil 1991. *Histoire de la linguistique de Sumer à Saussure*. Paris. Presses Universitaires de France.
 - Mark, Julius 1949. Die finnische Grammatik von Henricus Crugerus. *FUF* 30: 55-146.
 - Markkanen, Raija 1979. *Tense and Aspect in English and Finnish. A Contrastive Study*. Jyväskylä. Studia Philologica Jyväskyläänsia 13.
 - Martin, Maisa 1995. *The Map and the Rope. Finnish Nominal Inflection as a Learning Target*. Jyväskylä. Studia Philologica Jyväskyläänsia 38.
 - Mauranen, Anna 1993. *Cultural Differences in Academic Rhetoric. A Textlinguistic Study*. Frankfurt am Main etc. Peter Lang.

- 1996. Discourse Competence - Evidence from Thematic Development in Native and Non-Native Texts. Ventola & Mauranen 1996, toim., 195-230.
- Merisalo, Outi 1994. Werner Söderhjelm (1859-1931). Personnalité marquante de la culture finlandaise. NM 95: 3-7.
- Mielikäinen, Aila 1994. *Etelä-Savon murteen äännehistoria*. II. Vokaalit. SKST 599.
- Mikkola, Eino 1965. *Die Abstraktion im Lateinischen. Eine semantisch-morphologische Untersuchung auf begriffsanalytischer und literaturgeschichtlicher Grundlage*. II. AASF B 137.
- Mikkola, J. J. 1913-1950. *Urslavische Grammatik*. I (1913) Lautlehre, Vokalismus, Betonung. II (1942) Konsonantismus. III (1950) Formenlehre. Heidelberg. Carl Winter Verlag.
- 1928. Suomen kirjakielen kriisi. *Valvoja-Aika* 6: 207-217.
- 1929. Suomen ja suomalais-ugrialaisten kielten tutkimus. *Valvoja-Aika* 7: 88-98.
- 1936. Eemil Nestor Setälä. Muistopuhe Suomen Tiedeseurassa toukok. 18 p. 1936. SSF XV B: 1. 3-15.
- Murray, Stephen O. 1994. *Theory Groups and the Study of Language in North America: A Social History*. Amsterdam & Philadelphia. John Benjamins.
- Murtorinne, Eino 1989. Suomalaiset lähetystyöntekijät Afrikan kartoittajina 1800-luvulla. Löytönen 1989, toim. 403-412.
- Mustajoki, Arto 1993. *Mielestä kieleen. Kontrastiivisen funktionaalisen lauseopin teoria*. Helsinki. Yliopistopaino.
- Mustanoja, Tauno F. 1960. *A Middle English Syntax. Part I: Parts of Speech*. Mémoires de la Société Néophilologique 23. Helsinki. Modern Language Society.
- 1987. A Hundred Years of Modern Language Studies. Kahlas-Tarkka 1987, toim., 6-9.
- Mustelin, Olof 1986. *Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-1985*. Del II. Det andra halvseklet. SSLS 523: 2.
- Müller, Max 1861. *Lectures on the Science of Language*. London. Longmans, Green & Co. New York. Charles Scribner.
- 1866. *Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache*. Leipzig. Verlag von Gustav Mayer.
- Määttä, Urho 1994. *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Opera fennistica & linguistica 7. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere.
- 1996. Suomalaisesta kenttämorfologiasta. Esitelmä Tampereen yliopiston suomen kielen laitoksen morfologiaseminaarissa 8.3.1996.
- Nahkola, Kari 1987. *Yleisgeminaatio. Äänne muutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta*. SKST 457.
- NEB 1989 = *The New Encyclopædia Britannica*. 15th edition. Chicago. Encyclopædia Britannica, Inc.
- Nevalainen, Terttu 1991. *But, Only, Just. Focusing Adverbial Change in Modern English 1500-1900*. MSNH 60.
- Niemi, Jussi, Matti Laine & Juhani Tuominen 1994. Cognitive Morphology in Finnish: Foundations of a New Model. *Language and Cognitive Processes* 9: 423-446.
- Niemi, Jussi & Sinikka Niemi 1987. Acquisition of Inflectional Marking: A Case Study of Finnish. *Nordic Journal of Linguistics* 10: 59-89.
- Niinivaara, Martti 1931. Kielentutkimus ja viljely. *Suomi* V,12.
- Nikanne, Urpo 1989. Keskustelua autonomisesta syntaksista ja formaalista kieliopista. *SKY* 1989. *1989 Yearbook of the Linguistic Association of Finland*. Helsinki. 13-30.
- 1990. *Zones and Tiers. A Study of Thematic Structure*. Studia Fennica 35. SKS.

- Nikkilä, Osmo 1985. *Apokope und altes Schriftfinnisch. Zur Geschichte der i-Apokope des Finnischen*. Proefschrift, Rijksuniversiteit te Groningen. Groningen. Drukkerij van Denderen B.V.
- Nikula, Henrik 1976. *Verbvalenz. Untersuchungen am Beispiel des deutschen Verbs mit einer kontrastiven Analyse Deutsch-Schwedisch*. Uppsala.
- 1986. *Dependensgrammatik*. Malmö. Liber Förlag.
- Nordman, Marianne 1992. *Svensk fackspråk*. Lund. Studentlitteratur.
- Nordström, W. E. 1968. *Academia Aboensis Rediviva 1918-1968*. Ekenäs. Ekenäs Tryckeri Aktiebolag.
- Numminen, Jaakko 1987. *Yliopistokysymys*. Keuruu. Otava.
- Nuolijärvi, Pirkko 1986. *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. SKST 436.
- Nurmela, Tauno 1965. *Vox humana eli Ihmisen ääntä*. Toinen painos. Porvoo - Helsinki. WSOY.
- Nyholm, Kurt 1972. *Från germansk filologi till tysk språkvetenskap. Installationsföreläsning 25.2.1972. Åbo Akademis årsskrift 1971-72: 43-54*.
- 1979. Sprachgermanistik in Finnland. Ergänzungen zu Laurits Saltveits Forschungsbericht "Die Sprachgermanistik in Skandinavien". *Deutsche Sprache* 7: 247-251.
- 1993. Germansk filologi. Widén 1993, toim. 89-108.
- Nyman, Martti 1977. Where does Latin sum come from? *Language* 53: 39-60.
- 1980. Kommenttipuheenvuoro Pekka Sammallahten esitelmästä Diakroninen kielentutkimus Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 69-75.
- 1981. Paradigms and transderivational constraints: stress and yod in Modern Greek. *Journal of Linguistics* 17: 231-246.
- 1982. *Relational and Reconstructive Aspects of Grammatical Systematization*. Helsinki. University of Helsinki, Department of General Linguistics. Publications No. 8.
- Nyström, Ingegärd 1985. *Studier i äldre nysvensk syntax*. II: Ledstruktur och ledföljd i bisatser. Helsingfors. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. A 4.
- Nyström, Ingegärd & Mirja Saari 1983, toim. *Studier i äldre nysvensk syntax*. I. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. B 7.
- Oksala, Teivas 1980. Suomen klassillinen filologia 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 77-96.
- Onikki, Tiina 1996. Kahden suunnan taitteessa. *Vir.* 100: 259-267.
- OPM-MATR 1994 = *Keisarillisen Suomen Senaatin Kirkollistoimituskunnan ja Opetusministeriön matrikkeli 1809-1993*. Suomen sukututkimusseuran julkaisuja 48. Jyväskylä.
- Pajunen, Anneli 1988. *Verbien leksikaalinen kuvaus*. Helsinki. University of Helsinki, Department of General Linguistics. Publications No. 18.
- Palander, Marjatta 1987. *Suomen itämurteiden erikoisgemmaatio*. SKST 455.
- Panelius, Olav 1955. *Hugo Pipping*. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors. SSSL 353.
- Paul, Hermann 1880. *Principien der Sprachgeschichte*. Halle/Saale. Max Niemeyer.
- Paulinus, Simon 1692. *Grammatica Hebræa*. Aboæ.
- Paunonen, Heikki 1970. Suomen ja sen lähisukukielten tutkimuksen luonteesta ja saavutuksista Suomessa 1960-luvulla. *Vir.* 74: 357-372.
- 1973a. On Free Variation. *JSFOu* 72: 285-300.
- 1973b. On the Primary Gemination of Finnish Dialects. *FUF* 40: 146-164.
- 1974. *Monikon genetiivin muodostus suomen kielessä I*. SKST 317.
- 1976a. Idiolectal Variation in Helsinki Urban Speech. *International Journal of Sociolinguistics*

- 10: 125-140.
- 1976b. Allomorfiens dynamikk. *Vir.* 80: 82-107.
 - 1976c. Kotikielen Seura 1876-1976. *Vir.* 80: 309-428.
 - 1980. Sociolingvistinen tutkimus Suomessa 1970-luvulla sekä eräs sociolingvistinen tutkimushanke. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 117-127.
 - 1995 [1982]. *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta.* Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Pekkanen, Tuomo 1975. Latinan kielen vaiheita Suomessa. *Historiallinen aikakauskirja* 73: 285-295. Helsinki.
- Peltola, Reino 1984. Valentin Kiparsky 1904-1983. *FUF* 46: 231-238.
- Penttilä, Aarni 1926. *Suomen ja sen lähimpien sukukielten painotusoppia. Kielipsykologinen tutkimuskoe.* Turun Suomalaisen Yliopiston julkaisuja B III: 2. Turku.
- 1928. Selittämisestä kielitieteessä. *Vir.* 32: 277-285.
 - 1932. Grafeema- ja foneemasuomen suhteesta. *Vir.* 36: 16-26.
 - 1957. *Suomen kielioppi.* WSOY. Helsinki ja Porvoo. [2nd edition 1963]
 - 1971. N. Chomskyn edustaman transformaatioteorian ns. pinta- ja syvärakenteesta. *Vir.* 75: 4-22.
- Persson, Inga-Britt 1995. *Connectionism, Language Production and Adult Aphasia.* CHLSSF 106.
- Perusvoimavaraselvitys 1988 = *Perusvoimavaraselvitys. Osa II. Korkeakouluneuvoston jaostojen esitykset perusvoimavarojen kehittämiseksi.* Opetusministeriö. Korkeakouluneuvoston julkaisuja 4/1988.
- Perälä, Tauno 1970. *Turun yliopisto 1920-1939.* Turun yliopisto. Kirjapaino Polytypos. Turku.
- 1977. *Turun yliopisto 1939-1974.* Turun yliopisto. Kirjapaino Polytypos. Turku.
- Perälä, V. 1928. *Eskil Petraeus. Turun yliopiston professori ja hiippakunnan piispa 1593-1657.* Suomen kirkkohistorallisen seuran toimituksia / Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar 25. Turku.
- 1940. Eskil Petraeuksen suomen kielen oppikirja. *Varsinais-Suomen Maakuntakirja* 7. Turku.
- Petraeus, Æschillus 1649. *Linguae Finnicæ brevis institutio.* Aboæ. Facsimile edition Petraeus 1649. Helsinki 1968. SKS.
- Pettersson, Magnus 1989. *Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-1985.* Del III. Register. SLS 523: 3.
- Piitulainen, Marja-Leena 1980. *Zum Problem der Satzglieder in der deutschen Grammatik der Gegenwart. Studia Philologica Jyväskyläensia* 14. Jyväskylä. University of Jyväskylä.
- Pipping, Hugo 1890. *Om klangfärgen hos sjungna vokaler. Undersökning utförd vid fysiologiska institutet i Kiel medels Hensens fonautograf.* [Ak. avh.] Helsingfors.
- 1893. Review of R. J. Lloyd, Some Researches of Vowel-Sound, Liverpool 1890; idem, Speech Sounds, their Nature and Causation, Berlin 1893. *Zeitschrift für französische Sprache und Litteratur* 15: 157-171.
 - 1894. *Über die Theorie der Vocale.* ASSF 20: 11.
 - 1901. Recension av O. Jespersen, *Fonetik*, København 1897-99. *Arkiv för nordisk filologi* 17: 374-382.
 - 1903. Kvantitet och dynamisk accent. *Språk och Stil* 3: 112-122.
 - 1906. Zur Theorie der Analogiebildung. *MSNH* 4: 235-318.
 - 1909. Språk och öra. *Finsk tidskrift* 66: 289-298.
 - 1922. *Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära.* Helsingfors.
- Pipping, Rolf 1946a. Om några grundtankar i Ferdinand de Saussures Föreläsningar över allmän språkvetenskap. *Vetenskaps societeten i Lund. Årsbok 1946.* 3-12.
- 1946b. Hugo Pipping. Minnesteckning. *SSF Årbok - Vuosikirja.* 24 C: 4. 3-24.
- Pitkänen, Antti J. 1979. *Binominala genitiviska hypotagmer i yngre nysvenska.* SLS 484.

Humanistiska avhandlingar 1.

- Posti, Lauri 1942. *Grundzüge der livischen Lautgeschichte*. MSFOu 85.
-- 1948. On Quantity in Estonian. *JSFOu* 54: 1-14.
-- 1953. From Pre-Finnic to Late Proto-Finnic. Studies on the Development of the Consonant System. *FUF* 31: 1-91.
- Posti, Lauri & Terho Itkonen 1973, toim. *FU-transkription yksinkertaistaminen*. Helsinki. Castrenianumin toimitteita 7.
- Puukko, A.F. 1928. Den heliga skrifts grundspråk. Gunnar Suolahti, Carl v. Bonsdorff, Gunnar Castren, V. Tarkiainen, toim., Från universitetets första tider i Helsingfors. Helsingfors. Söderströms & C:o förlagsaktiebolag. 120-131.
- Pääkkönen, Irmeli 1994. *Suomalainen sydämestä. C. N. Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä*. SKS.
- Qvarnström, Bengt-Olof 1979. *Formalizations of Trubetzkoy's Phonology*. MSÅAF 42.
- Rahkonen, Matti 1974. *Placeringen av tids-, befintlighets-, riktning- och sättsadverbialen i svenska och finska satser*. Department of General Linguistics, Umeå University, Publication 8.
- Rajalen, B, 1683. *Brevarium Grammaticæ Latinæ, Clarè monstrans lingvæ rationem genuinam cui accessit quoque informandi modus cum exercitiis, futuro Latinitatis studioso*. [Turku/Åbo.] Johannes Winter.
- Ramstedt, G. J. 1902. *Über die Konjugation des Khalkha-Mongolischen*. MSFOu 19.
-- 1903. Das Schriftmongolische und die Urgamundart phonetisch verglichen. *JSFOu* 21,2.
-- 1907. Ueber die Zahlwörter der altaischen Sprachen. *JSFOu* 24,1.
-- 1924. Die Verneinung in den altaischen Sprachen. Eine semasiologische Studie. *MSFOu* 52: 196-215.
-- 1935. *Kalmückisches Wörterbuch*. Helsinki. LSF III.
-- 1939. *A Korean Grammar*. MSFOu 82.
-- 1944. *Seitsemän retkeä itään 1898-1912*. Porvoo-Helsinki. WSOY.
-- 1952-66. *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft*. I-III. MSFOu 104: 1-3.
- Rapola, Martti 1925. Suomen ja sen lähimpien sukukielten painotusoppia käsittelevä kielipsykologinen tutkimuskoe [arvostelu Aarni Penttilän väitöskirjasta]. *Vir.* 29: 193-197.
-- 1936. Eemil Nestor Setälä. Muistopuhe 8. II. 1936. *Vir.* 40: 29-45.
-- 1960a. *Sanojemme ensiesiintymiä Agricolaista Yrjö Koskiseen*. SKS.
-- 1960b. Suomalais-ugrilaiden kielten tutkimuslaitos ja sanakirjatyöt. *Vir.* 64: 120-130.
- Raumolin-Brunberg, Helena 1991. *The Noun Phrase in Early Sixteenth-Century English. A Study Based on Sir Thomas More's Writings*. MSNH 50. Helsinki. Modern Language Society.
- Raun, Alo 1963. *Johdatusta strukturaalikielitetieteeseen*. Tietolipas 30. SKS.
- Ravila, Paavo 1929. Über eine doppelte Vertretung des urfinnischwolgaischen *a der nichtersten Silbe im Mordwinischen. *FUF* 20: 83-120.
-- 1932. *Das Quantitätssystem des seelappischen Dialektes von Maattivuono*. MSFOu 62.
-- 1933. Suomalais-ugrilainen Seura 1883-1933. *JSFOu* 46: 3-66.
-- 1941a. Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. *FUF* 27: 1-136.
-- 1941b. Kielentutkimus ja positivismi. *Länsi*.
-- 1943. Uralilaisen lauseen alkuperäisestä rakenteesta. *Vir.* 47: 247-263.
-- 1944. Lauseopin periaatekysymyksiä. *Vir.* 48: 105-131.
-- 1946. *Johdatus kielihistoriaan*. SKS.
-- 1951. Totuus ja metodi kielitieteessä. *Vir.* 55: 113-122.
-- 1952. M. A. Castrén - Philologist. *JSFOu* 56: 8-12.

- 1960a. Nominaalilause ja finiittimuodot. *Vir.* 64: 245-250.
- 1960b. Finnische Kulturgeschichte und Finnisch-ugrische Forschung. *JSFOu* 62:3-11.
- 1961a [1946]. *Johdatus kielihistoriaan.* 2., uusittu painos. SKS.
- 1961b. Kvantiteetti distinktiivisenä tekijänä. *Vir.* 65: 345-350.
- 1962. Transformaatioteoria. *Vir.* 67: 1-16.
- 1964. E. N. Setälä kielentutkijana. *Memoria Saecularis E. N. Setälä 27. II. 1964.* MSFOu 135: 5-13.
- 1967. *Totuus ja metodi. Kielitieteellisiä esseitä.* Porvoo-Helsinki. WSOY.
- Rein, Edv. 1928. Grekiskan. Gunnar Suolahti, Carl v. Bonsdorff, Gunnar Castren, V. Tarkiainen, toim., *Från universitetets första tider i Helsingfors.* Helsingfors. Söderströms & C:o förlagsaktiebolag. 145-154.
- Renvall, G. 1837. *Grammatiska uppsatser.* Åbo. Christ. Lvdv. Hjelt.
- Rescher, Nicholas 1978. *Scientific Progress: A Philosophical Essay on the Economics of Research in Natural Science.* Oxford. Blackwell.
- Riiho, Timo 1980. Kommenttipuheenvuoro Matti Rissanen esitelmästä Filologisesta tutkimuksesta Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 113-116.
- Ringbom, Håkan 1987. *The Role of the First Language in Foreign Language Learning.* Clevedon - Philadelphia. Multilingual Matters Ltd.
- Rissanen, Matti 1980. Filologisesta tutkimuksesta Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 103-111.
- 1986. Variation and the study of English historical syntax. D. Sankoff, toim., *Diversity and Diachrony* (Current Issues in Linguistic Theory, 53). Amsterdam & Philadelphia. John Benjamins. 97-109.
- Robins, R. H. 1990. *A Short History of Linguistics.* Harlow. Longman.
- Rudanko, Juhani 1976. On Raising and Underlying VSO Order in English. Tampere. Publications of the Department of English and German, University of Tampere. No. 3.
- Räsänen, Alpo 1980. Suomessa 1900-luvulla harjoitetun fennistiikan juonteita. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 43-52.
- Saari, Mirja 1975. Talsvenska. En sociolingvistisk studie över syntaktiska drag i intervjusvar. SNF 60.
- 1987. Studier i äldre nysvensk syntax. III: Meningar, satser och deras konstituenten. Helsingfors. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. B 11.
- Saari, Mirja & Lars Huldén & Kristina Björklund & Pirjo Kukkonen 1990, toim. *Nordistik i 150 år. Undervisning och forskning i nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet 1840-1990.* Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B: 13. Helsingfors.
- Saarimaa, E. A. 1932. Kielitieteen nykyinen asema. *Vir.* 36: 326-329.
- 1934. Uusi kielitiede. *Vir.* 38: 480-481.
- Saari, Esa 1980. Looginen kielentutkimus Suomessa. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 189-221.
- Saari, Sirkka 1993. Uralilaisten kielten tutkimushistoria Suomessa. Tapani Salminen, toim., *Uralilaiset kielet tänään.* Snellman-instituutti, A-sarja, 13. Kuopio. 15-23.
- Sajavaara, Kari 1980, toim. *Soveltava kielitiede.* Helsinki. Gaudeamus.
- Salminen, Tapani 1996, toim. *Typological and Historical Studies in Language by Mikko Korhonen. A memorial volume published on the 60th anniversary of his birth.* MSFOu 223.
- Saltveit, Laurits 1978. Die Sprachgermanistik in Skandinavien. *Deutsche Sprache* 6: 245-279.

- Sammallahti, Pekka 1970. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus 1960-luvun Suomessa. *Vir.* 74: 357-372.
- 1977. *Norjansaamen Itä-Enontekiön murteen äänneoppi*. Helsinki.
- 1980. Diakroninen kielentutkimus Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 57-68.
- 1996. History of Finno-Ugric Linguistics in the Nordic Countries. Henriksen & al. 1996, toim., 297-323.
- Saukkonen, Pauli 1980. Kommenttipuheenvuoro Alpo Räisäsen esitelmästä Suomessa 1900-luvulla harjoitetun fennistiikan juonteita. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 53-56.
- 1984. *Mistä tyyli syntyy*. Porvoo - Helsinki - Juva. WSOY.
- Saukkonen, Pauli & Marjatta Haipus & Antero Niemikorpi & Helena Sulkala 1979. *Suomen kielen taajuussanasto*. Porvoo. WSOY.
- Saxén, Ralf 1917. *Modersmålet*. Helsingfors. Finska senatens tryckeri.
- 1919. *Modersmålet. Lärobok i svensk grammatik*. Första parallellupplagan. Helsingfors. Söderström & Co.
- Sebeok, Thomas 1972a,b. *Current Trends in Linguistics*. Vol. 9: 1,2. *Linguistics in Western Europe*. The Hague and Paris. Mouton.
- Seppänen, Aimo 1974. *Proper Names in English. A Study in Semantics and Syntax*. I, II. Tampere. Publications of the Department of English Philology, University of Tampere. No. 1.
- 1975. The Emphatic *Do* in Generative Grammar. *NM* 76: 495-502.
- Setälä, E. N. [E. N. S.] 1880. *Suomen kielen lause-oppi*. Oppikirjan koe. Helsinki. K. E. Holm'in kustannuksella.
- 1886. *Zur Geschichte der Tempus- und Modusstambildung in den finnisch-ugrischen Sprachen*. Helsingfors. [also *JSFOu* 2]
- 1888. Om de finsk-ugriska språken. Föredrag vid Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala möte den 5 mars 1888. *Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala förhandlingar (Uppsala Universitets Årsskrift)* 1888: 1-24.
- 1890. *Yhteissuomalaisien klusiilien äännehistoria*. Luku yhteissuomalaisesta äännehistoriasta. SKS.
- 1891. *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista*. Yleistajuista kielitiedettä 1. Porvoo. WSOY.
- 1892. *Lisiä Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan*. *Suomi* 3: 5. 181-350.
- 1894. Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen. *Valvoja*. 81-99, 190-217. [laajennettuna: Porvoo. WSOY 1894.]
- 1896. Über Quantitätswechsel im Finnisch-Ugrischen. Vorläufige Mitteilung. *JSFOu* 14: 24-51.
- 1897. Suomalaisen sanakirjatyön ohjelmasta. *Suomi* 3: 13. Keskustelemuksia 1895-96 (12.2. 1896). 89-96. Keskustelemuksia 1896-97. 29-30.
- 1898. *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi*. Oppikoulua ja omin päin opiskelua varten. Helsinki. Otava.
- 1901. Suomen kieli opetus- ja tutkimusaineena Suomen yliopistossa ennen vuotta 1851. *Valvoja*. 249-264, 403-421.
- 1909. Ein Plan für finnisch-ugrische Wörterbücher. *FUF* 9: 1-16.
- 1910. Otto Donner. In memoriam. *JSFOu* 27: 1-32.
- 1912. Otto Donner. Muistopuhe Suomen Tiedeseuran juhlahokouksessa 23 päivänä toukokuuta 1910. SKS.

- 1915. Mathias Alexander Castrénin satavuotispäivänä. Alkajaispuhe Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksessa 2. p. joulukuuta 1913. Helsinki. Suomalais-ugrilaisen Seura.
- 1921. *Kielentutkimus ja oikeakielisyys*. Helsinki.
- 1929a. Suomen kielen etymologinen sanakirja ja "Etymologicum Magnum Fenno-Ugricum". *JSFOu* 43: 133-142.
- 1929b [1915]. Sanat ja vaiheet. *JSFOu* 43.
- Setälä, E. N. & Kaarle Krohn 1901. Plan der zeitschrift. *FUF* 1: 1-14.
- Setälä, E. N. & Matti Sadeniemi 1970. *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi*. Oppikoulua ja omin päin opiskelua varten. Kahdeksastoista painos. Helsinki. Otava.
- SFH 1923 = Svenska filolog- och historikermötet i Helsingfors den 17-19 augusti 1922. *SSLS. Förhandlingar och uppsatser* 36, 1922. iii-xlii.
- Siro, Paavo 1941. Lauseoppi uuden logiikan valossa. *Vir.* 45: 192-205.
- 1943. Jaolliset ja jaottomat substantiivit. *Vir.* 47: 276-290.
- 1944. Lauseopin periaatekysymyksistä vieläkin. *Vir.* 48: 406-420.
- 1949a. *Puhumista merkitsevät verbit itämerensuomalaisissa kielissä. Ilmausyhteyksiin pohjautuva merkitysopillinen tutkimuskoe*. SKS.
- 1949b. Psykologisesta ja formaalisesta merkitysopin tutkimuksesta. *Vir.* 53: 265-270.
- 1956. *Die finnischen Lokalkasus als Bestimmungen des Verbums. Untersuchungen zur finnischen Syntax*. *Annales Universitatis Turkuensis B* 57. Turku.
- 1964a. *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki. Tietosanakirja Oy.
- 1964b. On the Fundamentals of Sentence Structure. H. Lunt, toim., *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*. Cambridge, Mass., August 27-31, 1962. The Hague. Mouton & Co. 161-165.
- 1975. *Sijakielioppi*. Helsinki. Gaudeamus.
- 1980. Kielitieteen kehitys Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 1-15.
- 1996 (toim. Pentti Leino). *Lauseopin periaatteita. Kaksitoista artikkelia*. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Sivertsen, Eva 1958, toim. *Proceedings of the Eighth International Congress of Linguists*. Oslo. Oslo University Press.
- Sjögren, A. J. 1821. *Ueber die finnische Sprache und ihre Literatur*. St. Petersburg.
- 1832. Ueber den grammatischen Bau der sürjänischen Sprache mit Rücksicht auf die finnische. *Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg. VIe Série. Sciences politiques, histoire et philologie*. 1. St. Pétersbourg. 149-169.
- 1844. *IRON ÆVZAGAXUR das ist ossetische Sprachlehre nebst kurzen ossetisch-deutschen und deutsch-ossetischen Wörterbuche*. St. Petersburg. Gedruckt bei den kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- 1955. *Tutkijan tieni*. Käsikirjoituksesta suomentanut Aulis J. Joki. Helsinki. SKS-Publications 1956 = *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisut 1831-1955*. SKS.
- SLS-Publications 1991. *Skrifter. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 1-573, 1886-1991*. SLS.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981. *Tvåspråkighet*. Lund. Liber Läromedel.

- Skutnabb-Kangas, Tove & Robert Phillipson 1995, toim. *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin / New York. Mouton De Gruyter.
- Snellman, J. V. 1848. Filologi för olärda. *Litteraturblad* 10, september. (Myös: J. V. Snellman, *Samlade arbeten*. VI. Helsingfors. Statsrådets kansli. 324-337.)
- 1849. D: r Castréns resor. *Litteraturblad* 5, maj. (Myös: J. V. Snellman, *Samlade arbeten*. VI. Helsingfors. Statsrådets kansli. 470-483.)
- Solin, Heikki 1995. Die finnische Altertumswissenschaft. Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft. Vortrag im Finnland-Institut in Berlin 4.4.1995.
- Solla Price, Derek de 1963. *Little Science, Big Science*. New York. Columbia University Press.
- Sotavalta, Arvo 1936a. *Die Phonetik und ihre Beziehungen zu den Grenzwissenschaften. Abgrenzung und Analyse des Untersuchungsgebietes*. AASF B 31: 3.
- 1936b. Eivätkö äänteet ole kielen aineksia? *Vir*. 40: 438-442.
- Sovijärvi, Antti 1993. Some historical notes on Department of Phonetics. *Studies in Logopedics and Phonetics 4. Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki, Series B: Phonetics, Logopedics and Speech Communication 5*. 7-12.
- Steinby, Torsten 1985. *Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-1985*. Del 1. Det första halvseklet. SLS 523: 1.
- Stenij, Edv. 1925. *Die orientalischen Studien in Finnland 1828-75*. Helsinki. Studia Orientalia I.
- Stipa, Günter Johannes 1987. [Arvostelu teoksesta] Mikko Korhonen: *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828-1918*. The History of Learning and Science in Finland. 11. Helsinki. Societas Scientiarum Fennica. *UJb (Neue folge)* 7: 282-288.
- 1990. *Finnisch-ugrische Sprachforschung von der Renaissance bis zum Neupositivismus*. MSFOu 206.
- Strahlmann (Strählman), Johan 1816. *Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen mit Beziehung auf die Aehnlichkeit der finnischen Sprache mit der ungarischen, und einen Anhang von Finnischen Idiotismen und Vergleichung der finnischen und ungarischen Etymologie, mit einem Auszuge in diesen Sprachen verwandter Wörter*.
- Suhonen, Seppo 1973. Lisiä Vhaelin kieliopin vaiheisiin. *JSFOu* 72: 424-426.
- 1995. Finno-ugristische Sprachwissenschaft 1989-1994. H. Leskinen, toim., *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum 10.-15.8.1995*. Pars I. Gummerus. Jyväskylä. 191-203.
- Suihkonen, Pirkko 1990. *Korpustutkimus kielitypologiassa sovellettuna udmurttiin*. MSFOu 207.
- Sundman, Marketta 1987. *Subjektval och diates i svenskan*. MSÅAF.
- 1994. *Tvåspråkigheten i skolan. En undersökning av språkfärdigheten hos en- och tvåspråkiga grundskolelever i Finland*. Åbo. Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi. Nr 1.
- Suojanen, M. K. 1981, toim. Kirjoituksia puhekielestä. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 14. Turku.
- 1985. *Mitä Turussa puhutaan? Raportti Turun puhekielen tutkimuksesta*. Turku. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 23.
- Suojanen, M. K. & Päivikki Suojanen 1982, toim. *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki. Gaudeamus.
- SUS-Publications 1995 = Publications of the Finno-Ugrian Society 1885-1985. Helsinki. Société Finno-Ougrienne.
- Suutari, Toni & Merja Salo 2001, toim. *Castrénin perilliset. Helsingin yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professorit 1851-2001*. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Svenonius, Enevaldus 1662. *Gymnasium capiendae rationis humanae*. Aboæ.
- Synnerberg, C. 1910. *Wilhelm Lagus*. Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-1910. Minneskrift den 5 februari 1910. Helsingfors. II. Minnesteckningar. Tidnings- & tryckeriaktiebolagets tryckeri. 1-59.

- Szinnyei, J. 1883. *Suomen kielen heimolaiset*. Porvoossa. Werner Söderström, kustantaja.
- Söderhjelm, Henning 1960. *Werner Söderhjelm*. Helsingfors. Holger Schildts Förlag.
- Söderhjelm, Werner 1895. Über Accentverschiebung in der dritten Person Pluralis im Altfranzösischen. *Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens förhandlingar XXXVII*.
- Tallgren (Tuulio), O. J. 1924. Morfeemitalous: kysyntä ja tarjonta. MSFOu 52:294-298.
- Tallqvist, Knut 1905, toim. *Bref och dagboksanteckningar af G. A. Wallin*. Utg. jämte en lefnadsteckning. SLS 70.
- 1928. *Himmelsgegenden und Winde. Eine semasiologische Studie*. Studia Orientalia 2: 3.
- Tandefelt, Marika 1988. *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. Uppsala. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Multiethnica Upsaliensia 3.
- 1996. *På vinst och förlust. Om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen*. Helsinki. Swedish School of Economics and Business Administration. Research Reports 35.
- Tarvainen, Kalevi 1973. Zur Valenztheorie und ihrer praktischer Anwendung im Valenzwörterbuch von Helbig-Schenkel. NM 74: 9-49.
- 1977. *Dependensikielioppi*. Helsinki. Gaudeamus.
- 1985. *Kielioppia kontrastiivisesti Suomesta [sic] saksaksi*. Jyväskylä. Veröffentlichungen des Germanistischen Instituts Universität Jyväskylä 4.
- Thesleff, Holger 1954. *Studies on Intensification in Early and Classical Greek*. SSFCHL 21: 1.
- 1955. *Studies in the Greek Superlative*. SSFCHL 21: 3.
- Thors, Carl-Eric 1981. En översikt över den finlandssvenska dialektforskningen under etthundra år. Loman 1981, toim. 39-44.
- Tiderus, A. J. 1640. *Grammatica Latina*. Holmiae.
- Tiittula, Liisa 1993. *Metadiskurs. Explizite Strukturierungsmittel im mündlichen Diskurs*. Papiere zur Textlinguistik 68.
- Tikkanen, Bertil 1987. *The Sanskrit Gerund: A Synchronic, Diachronic and Typological Analysis*. Studia Orientalia 62.
- Tirkkonen-Condit, Sonja 1985. *Argumentative Text Structure and Translation*. Jyväskylä. Studia Philologica Jyväskyläensia 18.
- 1991, toim. *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*. Tübingen. Gunter Narr Verlag.
- Toivainen, Jorma 1961. Lastenkieli ja äidinkieli. *Vir*. 65: 305-310.
- 1980. *Inflectional Affixes Used by Finnish-speaking Children Aged 1-3 Years*. SKST 359.
- Tommila, Päiviö & Hannu Heikkilä 1996, toim. *Edwin Linkomies. Suomalainen vaikuttaja*. Helsinki. Otava.
- Tommola, Hannu 1986. *Aspektual'nost' v finskom i russkom jazykah*. Helsinki. Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja 28.
- Tommola, Hannu & Arto Mustajoki 1996. K sovremennomu sostojaniju russkogo jazykoznanija v Finljandii. *Russian Linguistics* 20: 31-45.
- Tunkelo, E. A. 1908. *Alkusuomen genitiivin funktioista. I, 1. Alkusuomen genitiivi relatiivisen nimen apugloosana. Semologinen tutkimuskoe*. SKST 120.
- 1919-1920. *Alkusuomen genitiivin funktioista. I, 2. Alkusuomen genitiivi absoluuttisen nimen apugloosana. Semologinen tutkimuskoe*. SKST 120.
- Tuomikoski, Risto 1969. Asemoisilmaustemme luokittelusta. *Suomi* 114: 4. SKS.
- 1971. Persoona, tekijä ja henkilö. *Vir*. 75: 146-152.
- 1973. Adjektiivin ja adverbien erosta. *Vir*. 77: 199-214.
- 1978. Objektinsijaisista määrän adverbialleista. *Vir*. 82: 26-51.
- Tuulio (Tallgren), Oiva 1932. *Locutions figurées calquées et non calquées. Essai de classification*

- pour une série de langues littéraires. Communication faite au 2e Congrès International de Linguistes, à Genève, accompagnée d'un choix de matériaux classées. MSNH 9.
- 1933. Sémantique finnoise et non finnoise. Appendice à la thèse de doctorat de M. Hakulinen. *Studia Fennica* 1: 3.
- Vallinkoski, J. 1962-69. *Turun Akatemian väitöskirjat 1642-1828*. Osat 1-8. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 30. Helsinki.
- Varantola, Krista 1984. *On Noun Phrase Structures in Engineering English*. Turku. Annales Universitatis Turkuensis B 168.
- Ventola, Eija 1987. *The Structure of Social Interaction. A Systemic Approach to the Semiotics of Service Encounters*. London. Frances Pinter (Publishers).
- 1991, toim. *Functional and Systemic Linguistics. Approaches and Uses*. Berlin - New York. Mouton de Gruyter.
- 1996. Packing and Unpacking of Information in Academic Texts. Ventola & Mauranen 1996, toim., 153-194.
- Ventola, Eija & Anna Mauranen 1996, toim. *Academic Writing. Intercultural and Textual Issues*. Amsterdam/Philadelphia. John Benjamins Publishing Company.
- Vhael, B. 1733. *Grammatica Fennica*. ... opera & studio Bartholdi G. Vhael. Facsimile edition Vhael 1733. Helsinki 1968. SKS.
- Vihonen, Sakari 1978a. *Suomen kielen oppikirja 1600-luvulla. Kieliopillinen ajattelu 1600-luvun suomen kielen oppikirjoissa*. *Studia Philologica Jyväskyläläisiä* 11. Järvenpää.
- 1978b. Suomen varhaiskieliopit ja 1900-luvun kielentutkimus. *Vir.* 82: 161-163.
- 1983. Suomen kielen kuvaus 1600-luvun kieliopissa. *Collegium Scientiae. Suomen oppihistorian kehityslinjoja keskiajalta Turun akatemian alkuaikoihin. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia* 125. Helsinki. Suomen kirkkohistoriallinen seura. 121-155.
- Viljamaa, Toivo 1980. Kommenttipuheenvuoro Teivas Oksalan esitelmästä Suomen klassillinen filologia 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980, toim. 97-102.
- Vilkuna, Maria 1973. Lauseopin ja semantiikan päivät Tampereella. *Vir.* 77: 63-66.
- 1989. *Free Word Order in Finnish. Its Syntax and Discourse Functions*. SKST 500.
- 1992. *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Suomi 163. SKS.
- Voionmaa, Kaarlo 1989. En studie om språkforskningens centrum och periferi med särskild hänsyn till finska förhållanden. Unpublished paper. Department of Linguistics. University of Gothenburg.
- Voutilainen, Aro 1994. *Three Studies of Grammar-Based Surface parsing of Unrestricted English Text*. Helsinki. University of Helsinki, Department of General Linguistics. Publications No. 24.
- Vuoriniemi, Jorma 1973. *Ollin kieli nyky-suomen kuvastimessa. Semanttis-interpretatiivi tutkimus*. SKST 312.
- Vähämäki, K. Börje 1984. *Existence and Identity. A Study of the Semantics and Syntax of Existential Sentences in Finnish*. MSÅAF 99.
- Väänänen, Veikko 1962. *Introduction au latin vulgaire*. Paris. Librairie C. Klincksieck. [toinen painos 1967]
- Wallensköld, Axel 1909. La construction du complément des comparatifs et des expressions comparatives dans les langues romanes. MSNH 5: 375-478.
- 1922. *Kortfattad lärobok i ido för självstudium*. Helsingfors. Holger Schildts Förlagsaktiebolag.
- Weman, Carolus Gustavus (& B. J. Ignatius) 1768. *Convenientia linguarum Hebrææ et Fennicæ*. Aboæ.

- Westman, Rolf 1993. Grekiska och romerska litteraturen. Widén 1993, toim. 109-123.
- Wexionius-Gyldenstolpe, Michael 1650. *Epitome descriptionis Sueciæ, Gothiæ, Fenningiæ, et sub-jectarum provinciarum. Accuratus quam unquam antehac editæ*. Aboæ.
- Whitney, William Dwight 1867. *Language and the Study of Language: Twelve Lectures of the Principles of Linguistic Science*. New York. Charles Scribner & Co.
- Wichmann, Yrjö 1928. Studiet av finskan och besläktade språk vid universitetet under ett sekel. Gunnar Suolahti, Carl v. Bonsdorff, Gunnar Castren, V. Tarkiainen, toim., *Från universitetets första tider i Helsingfors*. Helsingfors. Söderströms & C:o förlagsaktiebolag. 202-215.
- Wickman, Bo 1985. Ur den finsk-ugriska språkforskningens hävder. B. Wickman, toim. *Symposium in memoriam János Lotz (1913-1973)*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Hungarica Stockholmiensia 4. Stockholm-Sweden (sic). Almqvist & Wiksell International. 107-112.
- Widén, Solveig 1993, toim. *Åbo Akademi 1918-1993. Forskning och institutioner II. Humanistiska fakulteten. Teologiska fakulteten*. Åbo. Åbo Akademis förlag.
- Wiik, Kalevi 1959. Suomen ominaisuudennimen johtamisesta. *Vir.* 63: 331-339.
- 1965. *Finnish and English Vowels*. Turun yliopiston julkaisuja B 94. Turku.
- 1967. *Suomen kielen morfofoneemiikkaa*. Turku. Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 3.
- 1971. Äännevuoksisista ja generativismista. *Vir.* 75: 59-75.
- 1972. *Suomen akkusatiiviobjektin muoto*. Turku. Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 12.
- 1973. *Taksonomista fonologiaa*. Turku. Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 11.
- 1988. *Kolme ja puoli vuosisataa suomalaista ja virolaista kieliopinkirjoitusta; nominien taivutus*. Lähivertailuja 3. Turku. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 34. 11-26.
- 1989a. *Suomen kielen morfofonologian historia I. Nominien taivutus 1649-1820*. Turun yliopisto, fonetiikka. Turku.
- 1989b. *Vepsän vokaalisointu*. Suomi 146. SKS.
- 1990. *Suomen kielen morfofonologian historia II. Nominien taivutus 1820-1845*. Turun yliopiston, fonetiikka. Turku.
- 1991. *Suomen kielen morfofonologian historia III. Nominien taivutus 1845-1850*. Turun yliopisto, fonetiikka. Turku.
- Wikberg, Kay 1975. *Yes-No Questions and Answers in Shakespeare's Plays. A Study in Text Linguistics*. AAA A 51: 1.
- Wright, Georg Henrik von 1988. Tankar om vetenskapernas historiografi. *Sphinx. SSF Yearbook 1988. Series B. Papers and Essays*. 79-84.
- Äimä, Frans 1938. *Yleisen fonetiikan oppikirja*. SKST 208.
- Öhmann, Emil 1925a. Eräitä uusimpia virtauksia uusfilologian alalla. *Valvoja-Aika* 3: 171-176.
- 1925b. Zur Frage nach der Ursache der Entlehnung von Wörtern. *MSNH* 7: 281-289.
- 1934. Über Homonymie und Homonyme im Deutschen. *AASF B* 32: 1.
- 1947. *Kieli ja kulttuuri. Kielitieteen peruskysymyksiä*. Helsinki. Otava.
- 1949. Yleinen kielitiede ja koulu. *NM* 50: 26-28.
- 1957. Muuan kielen syntyä koskeva teoria. *STEP* 1956: 113-121.
- Öhrnberg, Kaj 1989. Suomalaiset arabiankävijät. Löytönen 1989, toim. 36-77.
- Ölander, Dolly 1963. Bibliographie néophilologique (anglaise, germanique non scandinave, romane et slave) de Finlande 1937-1957. *MSNH* 25,4: 9-26.
- Östman, Jan-Ola 1978, toim. *Cohesion and Semantics*. MSAAF 41.

-- 1981. *You know: A Discourse-Functional Approach*. Pragmatics & Beyond. Amsterdam. John Benjamins B.V.

Lyhenteet

AAA = Acta Academiae Aboensis. Åbo. Åbo Akademi (University).

AASF = Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Helsinki.

ASF = Academia Scientiarum Fennica. Helsinki.

ASSF = Acta Societatis Scientiarum Fennicae. Helsinki.

FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Helsinki.

HKOSPK = Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston pöytäkirjat.

JSFOu = Journal de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki.

LSF = Lexica Societatis Fenno-Ugricae. Helsinki.

MSFOu = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki.

MSNH = Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki. Helsinki.

MSÅAF = Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut. Åbo.

NM = Neuphilologische Mitteilungen. Helsinki.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.

SLS = Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.

SNF = Studier i nordisk filologi. Utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.

SSF = Societas Scientiarum Fennica. Helsinki.

SSFCHL = Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum. Helsinki.

SSLS = Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.

STEP = Suomalainen Tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat. Helsinki.

UAJb = Ural-Altäische Jahrbücher. Wiesbaden.

Vir. = Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.

Nimi-indeksi

Fischer-Jørgensen, Eli	61
Hjelmslev, Louis	84
Malmberg, Bertil.....	58
Uschakoff, I.	49
Aalto, Pentti	16-18, 36, 47, 56, 61, 62, 80
Aalto,Pentti	79
Adelung, J. C.....	8
Ahlbäck, Olav.....	84
Ahlman, Erik	62, 63, 65, 66, 73, 85
Ahlman, Ferd.....	51
Ahlqvist, Anders.....	iv, 94
Ahlqvist, August.....	10, 18, 29, 31, 37, 40, 42, 51, 55, 94
Ajdukiewicz, Kazimierz	73
Akiander, Matth.	41
Alhoniemi, Alho	62, 93, 99
Andersson, Erik.....	16, 94, 100
Anttila, Raimo	15, 34, 90, 94, 102
Apollonios Dyskolos.....	72
Ariste, Paul.....	61
Arnault, Antoine.....	9
Aulanko, Reijo	18
Bahner, Werner	7, 8
Bally, Charles	61
Bartens, Raija	77
Becker, Reinhold von	27
Behaghel, Otto	46
Benfey, Theodor.....	8, 13, 36
Biese, Y. M.	81
Biese, Y. M. J.....	80, 97
Birnbaum, Henrik	62
Bloch, Bernard	75
Bloomfield, Leonard.....	77
Boas, Franz	61
Bopp, Franz.....	6, 34, 47, 54, 72
Branch, Michael	18, 33, 34
Broms, Henri.....	16
Brøndal, Viggo	60
Brugmann, Karl.....	7, 44
Budenz, József	40, 44
Carlson, Lauri.....	91, 94, 102
Carnap, Rudolf	73
Castrén, Gunnar	18
Castrén, M. A.....	18, 19, 29, 33-38, 40, 47, 53, 80, 94
Chomsky, Noam.....	20, 61, 69, 73, 77, 78
Chyträus, Nathan.....	23
Collan, Fab.	50
Collinder, Björn.....	60, 62, 65, 72

Corander, A. G.....	51
Courtenay, Baudoin de	61
Crugerus, Henricus.....	23
Curtius, Georg.....	6, 50
Danielsson, O. A.	42
Delbrück, Berthold.....	45, 70
Dionysios Traakialainen.....	72
Dobrowsky, Joseph	26
Donatus.....	23
Donner, Kai.....	19
Donner, Otto	5, 8, 10, 16, 22, 29, 30, 32, 39, 40, 42, 43, 48
Elfving, Fr.	17
Elfving, G.....	17
Ellegård, Alvar	62
Enkvist, Nils Erik	iv, 18, 61, 83, 85, 90, 93, 98, 101, 102
Estlander, Bernhard.....	18
Europaeus, D. E. D.	18, 38, 41
Fant, Gunnar	62
Filppula, Markku	94
Firth, J. R.	58
Fleege, Eric	25
Forsskål, Petter.....	25
Frege, Gottlob.....	8
Freudenthal, A. O.	31, 49
Gabelentz, Georg von der.....	8, 35, 72
Gamillscheg, Ernst.....	84
Gardiner, Alan.....	60
Gardineri, Alan.....	77
Geitlin, Gabriel.....	47
Geitlin, J. G.	42, 44
Genetz, Arvid.....	18, 32, 40, 41, 44, 51, 52, 69
Gleason, Henry.....	78
Gottlund, Carl Axel.....	37
Greenberg, Joseph H.	77
Grimm, Jacob	6, 34, 40, 54, 72
Gustafsson, Fridolf	30
Gyarmathi, Sámuel	5, 26, 72
Hakkarainen, Heikki J.....	16, 59, 73
Hakulinen, Auli.....	52, 94, 98, 101
Hakulinen, Lauri.....	61, 62, 67
Halén, Harry.....	17, 47
Halila, Aimo	17
Hansén, S-E.	52
Harmaja, Leo.....	18
Harris, Zellig S.	78
Harviainen, Tapani.....	16
Haugen, Einar.....	61
Heikel, I. A.....	80

Heikel, Ivar	17, 22
Heikel, Wilh.	50
Heikkilä, Hannu.....	18
Heinämäki, Orvokki.....	90
Hensen, Victor	49
Hermann, Eduard	66
Hirvonen, Ilkka.....	100
Hirvonen, Pekka.....	94
Hjelmslev, Louis.....	77
Hockett, Charles.....	78
Hofer, Albert	6
Holma, Harri	18
Householder, Fred.....	78
Hugo.....	24
Huldén, Lars.....	18
Hultman, O. F.....	32
Humboldt, W. von.....	35
Humboldt, Wilhelm von.....	6, 82
Husum, Petrus von	25
Häkkinen, Kaisa	15, 16, 18, 51, 100
Häkli, Esko.....	26
Idman, Nils.....	25
Ignatius, B. J.	25
Iivonen, Antti	18
Ikola, Osmo.....	16, 18, 77, 90, 93, 94
Itkonen, Erkki	16, 18, 38, 41, 56, 57, 66, 68, 69, 76, 77, 85
Itkonen, Esa	iv, 15, 63, 90, 94, 98, 100, 102
Itkonen, Terho.....	78, 79, 85, 99, 101, 102
Ivars, Ann-Marie	16
Jahnsson, A. W.....	42, 50
Jakobson, Roman	77
Janhunen, Juha	11, 16, 36, 102
Jensen, Martin Kloster	62
Jespersen, Otto	49, 52, 65, 67, 70, 72, 77, 78, 80, 84
Joki, Aulis J.....	16, 18, 19, 33, 66, 77, 80
Juslenius, Daniel.....	25
Jussila, Raimo.....	10
Juusela, Kaisu.....	99
Kahlas-Tarkka, Leena.....	17
Kaila, Eino	64, 73
Kajanto, Iiro	18
Kalima, Jalo.....	49, 66, 71, 82
Kálmán, Béla.....	61
Kangasmaa-Minn, Eeva	90, 93, 94
Karlgren, Hans	62
Karlsson, Fred	15, 90, 94, 101
Karlsson, Göran.....	85
Karsten, T. E.	32, 49, 60, 61

Karttunen, Klaus.....	17
Karttunen, Lauri.....	34, 94, 103
Keckman, C. N.....	28
Keinästä, Kari.....	17
Kellgren, Herman.....	18, 47
Ketonen, Oiva.....	17
Kilpinen, W.....	10
Kiparsky, Paul.....	34, 94, 102
Kiparsky, Valentin.....	18, 59, 61, 65, 82, 96
Kivinen, Erkki.....	95
Klinge, Matti.....	17, 19, 37
Koerner, E. F. K.....	6
Koivulehto, Jorma.....	99
Koivusalo, Esko.....	100
Kolari, Veli.....	18
Korhonen, Jarmo.....	iv, 17, 57, 102
Korhonen, Mikko.....	16-18, 40, 41, 46, 53, 99, 102
Koskenniemi, Kimmo.....	102
Koskenniemi, Kimmo.....	90
Koski, Mauno.....	18, 93
Koskinen, Irina.....	50, 52
Koskinen, Yrjö.....	50
Krohn, J.....	32
Krohn, Kaarle.....	39, 45
Kuhn, Adalbert.....	6
Kuhn, Thomas S.....	53, 72
Ladefoged, Peter.....	78
Lagercrantz, Eliel.....	77
Lagus, Wilhelm.....	5, 18, 19, 29, 31, 47, 48
Laine, Matti.....	102
Lancelot, Claude.....	9
Lehikoinen, Laila.....	39
Lehiste, Ilse.....	78
Lehtisalo, Toivo.....	66
Lehtonen, Jaakko.....	92, 99
Leibniz, G. W.....	23
Leino, Pentti.....	iv, 75, 100, 102
Leiwo, Matti.....	18, 90, 94
Lerch, Eugen.....	66
Leskien, August.....	44, 59
Leskinen, Heikki.....	99
Lindelöf, Uno.....	31, 39, 49, 59
Lindgren, Kaj B.....	84, 96, 99
Lindgren, Lauri.....	100
Lindstedt, Jouko.....	17
Linkomies, Edwin.....	18, 19, 68, 77
Ljunggren, K.G.....	66
Loman, Bengt.....	16, 18, 83, 84, 94

Lundell, J. A.....	53
Långfors, Arthur.....	39, 59, 61, 79
Lönnqvist, Barbara.....	18
Lönnrot, Elias.....	29, 33, 37, 40
Martinet, Adré.....	78
Martinet, André.....	77
Meillet, Antoine.....	61, 67, 70, 72, 80
Melanchthon, Philipp.....	23
Merisalo, Outi.....	18
Meyer, Gustav.....	42
Michaelis, J. D.....	25
Mickwitz, G.....	17
Mikkola, J. J.....	31, 39, 42, 43, 49, 59, 61, 68, 79
Mustajoki, Arto.....	18
Mustanoja, Tauno F.....	17, 59
Müller, Max.....	7, 42, 47
Määttä, Urho.....	15, 76, 78, 81, 90
Naert, Pierre.....	84
Nervander, J. J.....	29
Nervander, J, J.....	29
Neumann, Werner.....	7, 8
Niebuhr, Carsten.....	25
Niemi, Jussi.....	90, 94, 102
Nieminen, Eino.....	56, 80
Niinivaara, Martti.....	17
Noreen, Adolf.....	42, 44, 45, 52, 60, 63
Numminen, Jaakkko.....	16
Nygård, Anders.....	90
Nyholm, Kurt.....	17, 18
Nyman, Martti.....	16, 65, 102
Nyrop, Kristian.....	60
Ojanen, Jussi.....	90
Ojansuu, Raila.....	98
Oksala, Teivas.....	18
Onikki, Tiina.....	67
Palva, Heikki.....	16
Panelius, Olav.....	18
Papp, István.....	65
Parpola, Asko.....	16
Paul, Hermann.....	45, 67, 70, 72, 80
Paulinus, Simon.....	24
Paunonen, Heikki.....	17, 18
Pekka Sammallahti, Pekka.....	16
Pekkanen, Tuomo.....	18
Peltola, Reino.....	81
Penttilä, Aarni.....	61, 64, 65, 73, 77, 85
Perälä, Tauno.....	17
Petersen, F. J.....	32

Petræus, Æschillus.....	23
Piitulainen, Marja-Leena.....	100
Pike, Kenneth.....	78
Pike, Kennth.....	93
Pipping, Hugo.....	18, 32, 42, 49, 50, 54, 60, 83, 84
Pipping, Rolf.....	49, 60, 83, 84
Porthan, H. G.....	19, 20, 25, 26, 72
Posti, Lauri.....	75, 96
Pott, A. F.....	6, 8
Pääkkönen, Irmeli.....	28
Qvarnström, Bengt-Olof.....	90
Radloff, Wilhelm.....	43
Rajalen, B.....	24
Ramstedt, G. J.....	18, 19, 32, 39, 48
Rapola, Martti.....	10, 42, 44, 64, 66
Rask, Rasmus.....	6, 9, 26, 33, 34, 54
Ravila, Paavo.....	12, 17, 36, 42, 57, 61, 66, 68-70, 74, 76-78, 82, 85, 93-96
Rein, Gabriel.....	42
Rein, Gabriel.....	29
Renkonen, W. O.....	66
Renvall, Gustaf.....	26
Reuter, Julio.....	32, 39
Riiho, Timo.....	16
Ringbom, Håkan.....	94
Rintala, Päivi.....	99
Rischel, Jørgen.....	62
Rissanen, Matti.....	16, 59
Runeberg, J. L.....	34
Ruoppila, Veikko.....	65
Räsänen, Alpo.....	16
Räsänen, Martti.....	56, 80
Saarimaa, E. A.....	61, 65, 66, 84
Saarinen, Esa.....	18
Sacy, A. I. de.....	9, 47, 50
Sajavaara, Kari.....	18, 92, 99, 100
Sajnovics, János.....	5, 26, 72
Sallinen, Aino.....	92
Salminen, Tapani.....	102
Sammallahti, Pekka.....	16, 94
Sapir, Edward.....	61, 72, 77
Saukkonen, Pauli.....	16, 99, 100
Saussure, Ferdinand de.....	11, 63, 66, 72, 77, 78, 84
Saussuren.....	84
Saxén, Ralf.....	52
Schiefner, Anton.....	35, 36
Schildt, W. S.....	10
Schlegel, Friedrich von.....	6
Schleicher, August.....	6, 9, 38, 45, 72

Schröder, Hartmut.....	92
Schuchardt, Hugo.....	67, 70
Schück, Henrik.....	42
Setälä, E. N.	7, 18, 28, 32, 39-44, 46, 51, 52, 54, 60, 64, 65, 69, 71-73, 79, 84, 94
Sievers, Eduard	61
Sigurd, Bengt	62
Simonyi, Zsigmond.....	44
Siro, Paavo.....	16, 61, 62, 65, 70, 73, 74, 85, 94, 98, 99, 101
Sjögren, A. J.....	18-20, 27, 33, 34, 53
Slotte, Peter	16
Snellman, J. V.	36, 37
Sotavalta, Arvo	65
Sovijärvi, Antti	18, 62
Spang-Hansen, Henning.....	62
Sperber, Hans.....	67
Steinthal, Heymann.....	8, 34, 39
Stenij, Edv.....	17
Stipa, Günter	16, 17, 20
Strahlmann, Johan	27
Strandman, E. A.	32
Suhonen, Seppo.....	17, 99
Suolahti, Hugo	59
Suomi, Kari	94
Svenonius, Enevaldus	24, 25
Swadesh, Morris.....	77
Synnerberg, C.....	52
Synnerberg, Carl.....	18
Söderhjelm, Henning	18
Söderhjelm, Werner.....	18, 19, 42, 52, 59, 79
Takala, Sauli.....	17
Tallgren, O. J.....	61, 65
Tallqvist, Knut.....	32, 60
Tarski, Alfred	73
Tauli, Valter	66
Techmer, Friedrich	8, 39, 41
Tegnér, Esaias	43
Thesleff, Holger.....	81
Thomsen, Vilhelm.....	43, 49
Tiderus, Arvid	23
Tirkkonen-Condit, Sonja	92
Toivonen, Y. H.	57, 65
Tommila, Päiviö	18
Tommola, Hannu T.	18
Topelius, Z.	34
Trager, George.....	75
Trubetzkoy, N. S.....	66, 77
Tudeer, O. E.	32, 42
Tunkelo, E. A.....	46, 56

Turunen, Aimo	66, 99
Tuulio, O. J.	56, 61, 82, 84
Vallinkoski, Jorma.....	19
Vassmer, Max	59
Vater, J. S.	6
Vendryes, J.....	72
Vhael, Batholdus G.	23
Vihonen, Sakari.....	16, 23
Viljamaa, Toivo	18
Virtaranta, Pertti.....	17, 66, 96
Vossius, Gerhard	24
Vossler, Karl	66, 67
Väänänen, Veikko	59
Wallensköld, Axel.....	32, 39, 42, 52, 59, 84
Wallin, G. A.	18, 36, 47, 53
Wartburg, W. von.....	66, 72
Weisgerber, Leo	66
Weman, C. G.....	25
Westemarck, Edvard	49
Westman, Rolf.....	18
Wexionius-Gyldenstolpe, M.....	19, 24
Whitney, W. D.	7
Wichmann, Y. J.	32
Wichmann, Yrjö	68
Wiedemann, Fr.	43
Wiik, Kalevi	18, 62, 79, 91, 93, 98, 100-102
Wiik, Kalevi	90
Wikberg, Kay	94
Wundt, W.....	46
Wundt, Wilhelm	67
Äimä, Frans	68
Öhmann, Emil.....	59-61, 82, 83, 85
Ölander, Dolly	19
Östman, Jan-Ola	iv, 94